

CERVANTES DON QUIJOTE

RÉVAI-KIADÁS

Ayuntamiento de Madrid

91
99

Klasszikus

Regénytár

Új sorozat

AYUNTAMIENTO DE MADRID
Dep. S. Op. Internos
Sec. de Comunicaciones
02 FEB. 1993
Div. de Microfilmación
DOCUMENTO MICROFILMADO

Ayuntamiento de Madrid

Klasszikus Regénytár

Új sorozat

Szerkesztik

Ambrus Zoltán és dr. Voinovich Géza

AZ ELMÉS NEMES

Don Quijote de la Mancha

II.

Irta CERVANTES

Fordította GYÓRY VILMOS

Bevezette DR. WILDNER ÖDÖN

Második kiadás

BUDAPEST,
RÉVAI TESTVÉREK IROD. INT. R.-T.
KIADÁSA

Don Quijote
de la Mancha

Miguel Cervantes

69/134631
70/745198
70/745205
71/73195
55/795848

R. 22.948

Révai Testvérek Irodalmi Intézet R. T. Nyomdája
Budapest, V., Ügynök utca 8.
14211.

AYUNTAMIENTO DE MADRID

0100767825

Ayuntamiento de Madrid

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

ELSŐ RÉSZ MÁSODIK FELE.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

1717

Impreso en la imprenta de...

XXVIII. FEJEZET.

Arról a váratlan és örvendetes kalandról, mely a pappal és a borbélyal ugyancsak e hegységben történt.

Boldog és szerencsés idők voltak azok, melyekben a legvakmerőbb lovag, Don Quijote de la Mancha e világra jött: mert csupán az ő tiszteletreméltó elhatározása folytán, hogy fel akarja támasztani és vissza akarja adni a világnak a már-már kiveszett és kihalófélben levő kóbor lovagrendet, élvezhetjük a mi mostani korunkban, — melynek oly nagy szüksége van a felvidítő szórakoztatásra — nemcsak az ő igaz történetének kedvességét, hanem az ebbe szőtt elbeszéléseket s melléktörténeteket is, melyek részben nem kevésbé mulattatók, elmések és igazak, mint maga a fő történet. Ez pedig az ő jól meggerebenezett, megsodort és felgombolyított fonálát újra felvéve, elmondja, hogy amint a lelkésznek éppen az volt a nyelve csúcsán, hogy Cardeniot vigasztalni kezdje, szándékában egy füleibe csapódó hang akadályozta meg, mely ezeket a szomorú kifakadásokat hallatta:

— Irgalmas Isten! Lehetséges-e, hogy immár megtaláltam legyen azt a helyet, mely elrejtett sírja gyanánt szolgálhat testem súlyos terhének, amit olyannyira akaratom ellenére hordozok? Igen, ez lesz az a hely, ha ugyan a magányosságban; melyet ez a hegység ígérni látszik, nem csalatkozom. Oh én szerencsétlen! Mily szívem szerint való kedves társaság ezek a szirtek és

bokrok, mert megengedik, hogy szerencsétlenségemet az egeknek elpanaszoljam; mennyivel alkalmasabb környezet ez, mint akármilyen emberi teremtményeké, akik között nincs e földön egyetlen egy se, kitől a kétségben tanácsot, a bánatban vigasztalást remélhetnék!

Ezt az egész beszédet mind a pap, mind a vele együtt lévők mindnyájan világosan és érthetőleg hallották, s minthogy úgy látszott — amint csakugyan igaz is volt — hogy a szavak egészen a közelségből hangzanak feléjük, azonnal felkeltek, s keresésére indultak annak, aki ezeket kiejtette. Alig mentek valami húsz lépésnyire s íme, egy szirt mögött, egy kőrísa lábánál parasztruhába öltözött fiatal legényt láttak ülni. Arcát azonban nem vehették ki első pillantásra, minthogy az arra csörgedező pataokban lábait mosván, előre volt hajolva. Olyan csendesen lopóztak előre, hogy az ifjú semmi neszüket sem hallotta; egyébiránt nem is ügyelt másra, csupán lábai mosására, melyek olyanok voltak, mint fehér kristály darab, mely ott temett a csögeteg többi kavicsa között.

A lehető legnagyobb bámulatra gerjesztette őket a lábak fehérsége s szépsége, melyek nyilván nem arra termettek, hogy göröngyökön tapossanak, vagy az ökrök meg az eke szarva után járjanak, mint gazdájuk öltözete mutatni akarta. S amint tapasztalták, hogy az ifjú nem vette észre őket, a lelkész, aki legelől ment, jelt adott másik két társának, húzódjanak félre, s rejtőzzenek el az ottlevő egyik szirt mögé. S csakugyan így is tettek mindnyájan, s figyelemmel kísérték a fiatal legény minden mozdulatát.

Ez két csúcsban végződő szürke kabátot viselt, mely egy fehér kendővel szorosan derekára volt övezve; nadrágja és oldaltgomboló szárharisnyája szintén szürke posztó volt, valamint szürke a fején levő kucsma is; harisnyáját feltúrte most lábaszára feléig, amelyre akár fogadni lehetett volna, van olyan fehér, mint az alabastrom.

Mihelyest elvégezte szép lábait mosását, azonnal megtörülközött egy, a kucsmája alól kihúzott kendővel; s amint ezt ki akarta húzni, arcát felemelte, s a szemlélők-

nek ekkor nyílt alkalmuk olyan páratlan szépség megpillantására, hogy Cardenio azt súgta a lelkésznek:

— Ez nem Lucinda ugyan, de nem is emberi, hanem égi lény.

Az ifjú ekkor levette kucsmáját, s fejét egyszer-kétszer megrázzván, erről olyan hajazat bomlott fel és omolt alá, hogy maga a nap is megírgyelhette volna. Most már bizonyossá lett előttük, hogy az elébb parasztleánynek tartott ifjú: nő, s pedig oly gyönyörű, oly szép, hogy annál gyönyörűbbet sem a pap, sem a borbély eddigelé még sohasem láttak, de talán maga Cardenio sem, ha Lucindát nem látta, s nem ismerte volna, mert amint utóbb bevallotta, egyedül Lucinda szépsége volt ezéhez fogható. Hosszú aranyhaja nem csupán vállait borította be, hanem egész teste körül omlott alá, hogy egyedül csak lábai maradtak láthatók; olyan dús, olyan hosszú hajzat volt ez. Fésű gyanánt saját két kezét használta, s ha lábai elébb a vízben két kristálydarabnak látszottak, úgy most hajába merülő kezeit odatapadt hónak lehetett tartani; mindez pedig csak növelte a három szemlélő csodálkozását, s egyre kíváncsiabbakká tette őket, megtudni, hogy ez a nő kicsoda.

Végre elhatározták, hogy megmutatják magukat, s előlépésük első zajára a szép leányzó csakugyan fel is emelte fejét, s haja fürtjeit szemei elől két kezével szétválasztva, észrevette a zaj okozóit. Alighogy szemébe tűntek, abban a nyomban ő is talpra szökött és sem lábbelijének, sem hajának rendbeszedésével nem törődve, a legnagyobb gyarsasággal felragadta a lábainál fekvő vászonbatyut, s a meglepetés okozta zavarában futásnak akart eredni; azonban alig tett öt-hat lépést, gyenge lábcskái nem tudták kiállani a kövek darabosságát, s így a földre rogyott. Mikor ezt a három szemlélő meglátta, azonnal odasiettek hozzá, s a tisztelendő volt az első, aki így szólott:

— Álljon meg, kisasszony, bárki legyen is, mert mi nekünk egyedül az a szándékunk, hogy kegyednek szolgáljunk; nincs rá semmi ok, hogy előlünk ily sebtiben el-

szaladjon, s ezt sem a saját láblai ki nem állhatnák, sem mi meg nem engedhetnők.

A megrettent, megzavarodott leányka minderre egyetlen szóval sem tudott válaszolni.

A férfiak eközben egészen melléje érkeztek, s a pap megfogván kezét, ekkép folytatta szavait:

— Amit előttünk öltözete el akar titkolni, kisasszony, azt fürtjei világosan elárulják, s minden jel arra vall, bizonyára nem kicsinyes okok lehetnek azok, amik kegyed szépségét ily méltatlan öltözetbe burkolták, s ily rengeteg vadonba kényszerítették jönni, mint ez itt körülöttünk, ahol ezer szerencse, hogy kegyeddel találkoztunk, ha nem is azért, hogy talán baján segítsünk, de legalább, hogy némi tanácsot mégis adhassunk: mert semmi szerencsétlenség sem csüggeszthet el annyira, s míg az élet még megvan, nem ragadhat olyan végletekre, hogy legalább a jó tanácsot meg ne hallgassa, ha ezt a szerencsétlenség igazán jó szándékkal adják. Így tehát, asszonyom, vagy uram, vagy mondjuk kegyedet annak, aminek akarja, üzze el a megrettenést, melyet megpillantásunk okozott, s beszélje el nekünk jó vagy balsorsát, mert bennünk összesen, úgy mint egyenkint, olyanokra talált, akik készek vagyunk szerencsétlenségében résztvevő segédkezet nyújtani.

Azalatt, amíg a tisztelendő így beszélt, az álöltözetbe burkolt leányzó mintegy elkábultan állt előttük, s minden szájmozdulat vagy szókiejtés nélkül bámult mindhár-mukra, csakugyan egészen úgy, mint a parasztemberek szoktak, ha valami ritka és általuk soha nem látott tárgy kerül egészen váratlanul szemük elé. Mikor azonban a lelkész újra hozzáfogott, hogy hasonló célra törekvő szavakat intézzon a leányhoz, ez végre mélyen felsóhajtott, s ilyenképen törte meg hallgatását:

— Ha tehát e vadonnak magányossága nem lehetett az a hely, ahol elrejtőzzem, sem pedig kibomlott hajam leomlása meg nem engedi, hogy nyelvem hazug legyen: mindhiába volna, hogy most hamarjában valami új mesét költsek magamról, aminek hitelt csakis az udvariasság, nem pedig a józan okosság adhatna. S minthogy ez így

van, uraim, nyiltan kimondom, hogy hálára keltettek szíves ajánlatukkal, s arra köteleznek, hogy mindazt megcselekedjem, amit tőlem kívánnak, bárha félek, hogy szerencsétlenségem elbeszélése szánalmukkal egyenlő kellemetlenséget fog szerezni, mert sem módot nem fognak találni, hogy megorvosolják, sem jó tanácsot, hogy a bajból kiségiítsenek. Mindazáltal, nehogy becsületességem kétes színben tűnjék fel önök előtt, akik immár tudják, hogy nő vagyok, fiatal nő, s mégis ily magányosan és ebben az öltözetben járok, amely körülmények együttvéve úgy, mint egyenkint, szeplőtlen hírnevemet tönkre tehetnék: kész vagyok önöknek elmodani azt, amit pedig, ha lehetne, szívesebben elhallgatnék.

A szép nő mindezt minden megállapodás nélkül, oly folyékonyan, s oly kellemes hangon mondta el, hogy a férfiak épp úgy bámulták most értelmességét, mint szépségét. Újra felajánlották neki szolgálatukat, újra kérték, váltsa be ígéretét, a nő pedig, a nélkül, hogy tovább is kérére volna magát, előbb egészen illedelmesen lábára vonta saruit, haját fölcsavarta, azután lebecsátkozott az egyik szikla lapjára, s míg a három férfiú körben helyet foglalt körülötte, ő nagynehezen visszafojtotta szemébe toلولó könnyeit, s nyugodt, csengő hangon ekképen kezdett bele élete történetének elmondásába.

— Van itt Andaluciában egy helység, melytől egy herceg és spanyol grande vette nevezetét.*) Két fia van: az idősebb atyja birtokának örököse lesz, s amint látszik nemes tulajdonainak is; a fiatalabbik azonban nem tudom minek az örököse lesz, hacsak nem Bellido**) csalfaságának s Galalon álnokságának. Az én szüleim ennek a főúrnak a jobbágyai; alacsony rangú családból származtak, de olyan gazdagok, hogy ha a természet adományait egyenlő mértékben birnák a szerencse ajándékaival, sem nekik nem volna semmi egyéb kívánni valójuk, sem engem nem sújtott volna ez a szerencsétlenség, amely sújtott, mert meglehet, hogy az én balsorsomnak egyedül

*) C. valószínűleg Don Pedro Giron-t, Orsona herceget, Nápoly és Sicília alkirályát érté.

**) III. Sancho király gyilkosa (1075.)

az az oka, hogy szüleim nem születtek nemeseknek, bárha származásuk — igaz — korántsem oly alacsony, hogy társadalmi helyzetük talán szégyenükre válnék, de mégsem elég magas kiverni fejemből azt, hogy az én szerencsétlenségem mégis csak ez állapot alacsony voltából származik. Szóval, földművesek, egészen egyszerű emberek, de vérükbe semmi rossz hangzású ág vére sem vegyül, sőt ellenkezőleg — amint mondani szokás — oly régi, de annyira régi keresztyének, hogy vagyonosságuk, s tisztességes életük módja méltóvá tenné őket majdnem a nemesi, sőt főúri címre is; ők azonban legfőbb gazdagságuknak és nemességüknek azt tartották, hogy leányuk én voltam. S miután rajtam kívül semmi egyéb örökösrük nem volt, ők pedig a leggyengédebb szülők, én csakugyan elmondhattam, hogy leányt soha nagyobb szeretettel nem neveltek, mint az én szüleim engemet. Én voltam a tükör, melyben képük mását szemlélték; én az ő öregségük támasza, s a mennyei kegyelem elnyerésén kívül, én minden óhajításuk kedvenc tárgya. S mint-hogy minden kívánságuk midig a jóra volt irányozva, az enyéim mindenben megegyeztek övéikkel, s valamint szívük teljesen az enyém volt, éppen az volt egész birtokuk is. Én fogadtam vagy bocsátottam el a cselédeket; vetésről és aratásról én vezettem a számadást; az olajmalmokat, a borgazdaságot, a lábas és apró jószágot, a méhkasokat, s egyszóval mindazt, amije csak van, vagy lehet az olyan gazdag földművesnek, mint az én atyám, mind én kezeltem; én voltam a felügyelő és gazdasszony, s végeztem e tisztelet magam részéről annyi szerénységgel, s nekik annyira megalégedésükre, hogy eléggé ki sem mondhatom. Mikor már a juhászgazdának, meg az öreg béresnek, s a többi cselédségnek napi teendőjét megszabtam, ami szabadidőm ezentúl még egy-egy naphól fennmaradt, olyan foglalkozásokra fordítottam, melyek a leányokhoz illők is, hasznosak is, egyszer varrtam, másszor fontam; s mikor aztán néha-néha egy-egy kevés időtöltés kedvéért az ilyen munkát félretettem, szórakozásomat vagy valamely áhítatos könyv olvasásában, vagy hárfapengetésben találtam, mert azt tapaszt-

taltam, hogy a zene a felizgatott kedélyt lecsillapítja, s új erőt ad a szellemi foglalkozásra. Ilyen volt az én életem folyása szüleim házánál, s ezt nem a magam fitogtatása végett beszéltem el ilyen részletesen, sem azért, hogy önöknek értésére adjam, mily gazdag vagyok, hanem csupán azért, hogy bebizonyítsam, mily ártatlanul estem bele az elmondott boldog állapotból abba a szerencsétlenségbe, amelybe jutottam. Azonban, bár életemet ilyen foglalkozások között, s olyan visszavonultságban töltöttem, hogy valóban a zárdai élettel lehetett összehasonlítani, s bár — amint én hittem — semmi élő lélek sem látott a házi cselédségen kívül, még ha a misére mentem is, az mindig olyan korán történt, mindig anyám és a háziak társaságában, s úgy be voltam burkolózva és fátyolozva, hogy szemeim a földből is alig láttak egyebet, mint ahová léptem: mindazáltal mégis megpillantott a szerelemnek, vagy talán jobban mondva, a tétlenségnek tekintete, mely még a hiúzénál is élesebb: Don Fernando tekintetét értem, mert így hívták annak a hercegnek kisebbik fiát, akit az imént említettem.

Alighogy az elbeszélő a Don Fernando nevet ki-mondotta, Cardenio arca nyomban megváltozott színében, s izgatottságában verejtékcseppek gyöngyöztek homlokán, úgyhogy a lelkész és a borbély, akik ezt észrevették, attól tartottak, mindjárt meglepi megint egy olyan örültségi roham, amilyen — mint előbb hallották — időről-időre rá szokott jönni. Most az egyszer azonban nem történt Cardenioval más, csak e kiizzadás, különben nyugodt maradt s merően nézte a falusi leánykát, már-már sejtve annak kilétét; ez pedig, észre sem véve Cardenio izgatottságát, ekkép folytatta történetét:

— Alighogy megpillantott — amint utóbb maga elmondta — azonnal úgy belém szeretett, hogy érzelmét magaviselete csakhamar láthatóvá tette. Hogy azonban szerencsétlenségem történetét mentül hamarább elvégezzem, el akarom hallgatni azt, mi mindenféle módot ragadt meg Don Fernando, hogy hajlamát értesemre adja: a házi cselédséget megvesztegette, rokonaimnak mindenféle ajándékot adott, szívességet tett vagy ígért;

utcánkban nappal vége nem volt a mulatságoknak és ünnepélyeknek, éjjel meg a zene senkit sem hagyott aludni; a szerelmes levelek, melyek hogy s hogy nem kezembe jutottak, szakadatlanul jártak, valamennyi telve volt szerelmi epedéssel és ömledezéssel, s mindegyikben több fogadkozás és esküdözés, mint ahány a betű. Engem azonban mindez el nem tántorított, sőt ellenkezőleg, úgy elidegenített tőle, mintha halálos ellenségem lett volna, s akármit cselekedett, hogy magát megkedveltesse, minden tettének éppen ellenkező lett az eredménye. Nem mintha talán Don Fernando udvariasságát rossznéven vettem volna, vagy epedése terhemre lett volna, mert mit tudom én, de volt valami hízogó abban, hogy egy ilyen előkelő lovag engem így szeressen és nagyrabecsüljön. A leveleibe foglalt magasztalások sem estek zokon, mert ami ezt a körülményt illeti, legyünk mi nők bármily rútak, azt hiszem mindig nagyon jól esik szívünknek, ha azt halljuk, hogy bennünket szépeknek mondanak. Hanem mindennek saját becsületességem állt ellene, s ezenkívül szüleimnek szakadatlanul felhangzó tanácsai, akik már egész világosan tudták Don Fernando szándékát, hisz csakugyan kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy a világ meg ne tudja. Szüleim el-elmondták előttem, hogy becsületük és jó hírnevük egyedül az én erényemen és ártatlanságomon nyugszik, arra van építve, s hogy nem szabad figyelmen kívül hagyni, mily nagy a különbség köztem és Don Fernando között; s hogy már ebből is nyilván látható, bármennyire állítsa ő az ellenkezőt, hogy az ifjú herceg tervei inkább az ő saját kedvetelését, semmint az én javamat célozzák; s hogy ha nékem az a kívánságom, hogy valamely akadály által véget vessünk az ő helytelen hódoltságának, szüléim készek azonnal nőül adni ahhoz, akihez menni akarok, akár saját falunkbeli, akár az egész környék bármely legelőkelőbb birtokosához, mert az ő nagy birtokuktól s az én saját jóhíremtől a legjobbat lehetett reményleni. Határozott ígéreteik, s az az igazság, melyet magokban foglaltak, annyira megerősítették szilárdságomat, hogy Don Fernandonak soha csak egyetlen

szóval sem akartam válaszolni, ami csak legtávolabbról is arra a reményre jogosította volna, hogy kívánsága valaha teljesülhet. Ez az én tartózkodásom, melyet ő bizonyára közönynek tekintett, kétségtelenül arra szólított, hogy még jobban szítsa buja vágyát, mert ezt a nevet kell adnom irántam mutatott hajlamának. Mert ha ez olyan lett volna, amilyennek lennie kellett volna, önök most nem hallanák említeni, mert nem volna rá alkalmam, hogy arról beszéljek. Elég az hozzá, Don Fernando megtudta, hogy szüleim engem férjhez adni akarnak, a végett, hogy bírhatásom minden reményétől megfosszák, vagy legalább hogy még több legyen azok száma, akik fölöttem öröködnék. Amikor ő ennek hírért vette, még gyanakvóbbá lett s képes volt véghez vinni azt, amit azonnal elmondok. Egy este, mikor egyedül voltam szobámban, mindössze is az engemet kiszolgáló cseléddel, jól elzárt ajtók mögött, hogy jó hírnevemet semmi veszély se fenyegethesse: még ma sem tudom csak elképzelni is, hogyan s mikép, de annyi bizonyos, hogy mindez óvatosság és elővigyázat ellenére, csendes és elzárt magányomban egyszerre csak Don Fernando állt előttem. Megpillantása annyira megzavart, hogy szemem elborult és nyelvem megnémult. Egy hang kevés, de annyit sem tudtam kiejteni, s azt hiszem, ő maga sem akarta volna ezt megengedni, mert rögtön odalépett hozzám, karjai közé szorított (nekem pedig — amint már említettem — roppant zavaromban semmi erőm sem volt, hogy magamat védelmezsem), s olyan szavak ömlöttek ajakáról, hogy igazán nem tudom, mi módon lehet a hazugságnak akkora ügyessége, hogy a szavakat úgy tudja költeni, mintha merőben igazak volnának. Ez az álnok még azt is meg tudta tenni, hogy könnyei hitelt szereztek szavainak, sóhajtásai meg szándéka tisztaságának..

Én szegény leányzó, ki magányban nevelkedtem s egészen járatlan voltam az ilyesmikben, mit tudom én hogyan s hogyan nem, már-már igazság számba vettem mindezt a csalfaságot, mindazáltal könnyei és sóhajai igaz részvételen kívül semmi egyébre nem gerjesztettek

iránta. Mikor aztán ekkép, az első meglepetés elmúltával, lelkem elveszett erejét lassankint újra összeszedtem, sokkal nagyobb határozottsággal, mintsem magamról csak feltenni is mertem volna, így szóltam hozzája: „Ha valami bősor oroszlán körmei között volnék, uram, amint most így a te karjaid között vagyok, s ha közülük csupán olyan szó vagy cselekedet által tudnék szabadulni, amely becsületességemet kockáztatná: éppoly kevésbé lennék hajlandó e szót kimondani, e cselekedetet végrehajtani, mint amily lehetetlen a megtörténtet meg nem történtté tenni.. Azért tehát, ha te karjaidal övezted át testemet, én viszont szívemet szorítottam össze jó feleleteimmel, melyek a tiedtől annyira különböznek, hogy erről nyilván meg fogsz győződni, mihelyt feltett szándékedben erőszakoskodás által előbbre akar nál hatolni. Jobbágyod igenis vagyok, de rabszolgád nem; s a te származásod nemességének nincs és nem is lehet hatalma arra, hogy az enyimet, csak azért, mert alacsony, lenézzé és meggyalázza; s én a falusi pórleány éppen annyit tartok becsületemre, mint te nemes és lovag a magadéra. Erőszakoskodásod velem semmire sem fog menni, gazdagságod engem el nem vakít, szavaid nem tudnak elámitani, valamint sóhajaid s könnyeid sem elágyítani. Ha e tulajdonok valamelyikét abban a férfiúban találnám föl, akit szüleim férjemmé választottak, az ő akaratának szívesen alárendelném az enyimet s az én akaratom az övével nem ellenkeznék; s így bár tetszésem ellenére, de leglább tisztességes úton hoznám áldozatul azt, amiért te, uram, most oly erőszakosan küzködöl; ezt azért mondtam, hogy megérttessem, hogy törvényes férjemen kívül senki éntőlem semmiféle kegyben nem részesülhet.“ „Ha csak ez minden kívánságod, szépséges Dorottya (mert ez a boldogtalan leány neve) — mondta az álnok főúr — íme én kezemet nyújtom néked, hogy férjed leszek, s igaz fogadásomnak legyen tanúja a boldogságos szűznek itt lévő szent képe.“

Alig hallotta meg Cardenio, hogy a leányt Dorottya-nak hívják, megint egészen összereszt, s tökéletesen meg volt győződve róla, hogy előbbi sejtelmében nem

csalódott; mindazáltal nem akarta félbeszakítani az elbeszélést, hogy körülményesen is értesüljön arról, amit félig-meddig már tudott; csak annyit mondott:

— Hogyan, senora, s téged Dorottyának hívnak? Én is ismerem egy másik Dorottya történetét hallomásból, akinek boldogtalansága talán egészen megegyez a tieddel. Folytasd csak tovább, s lesz még alkalom reá, mondjak neked én is olyan dolgokat, melyeken éppen úgy fogsz csodálkozni, mint keseregni.

Dorottya egészen elbámult Cardenio szavain, úgyszintén különös, rongyokká foszlott öltözetén, s kérte, mondja el neki rögtön, ha talán tud valamit az ő körülményeiről, mert ha sorsa valami jót mégis meghagyott, úgy ez a bátorság, mely kész elviselni akármily reá lesújtó szerencsétlenséget, minthogy bizonyosan tudja, nem jöhet már olyan újabb csapás, mely a megélvő szomorúságot csak egy hajszállal is nagyobbíthatná.

— Egy percig se késném, — szólta Cardenio, — hogy elmondjam, amit gondolok, mihelyt bizonyossá lennék afelől, hogy sejtelmemben nem csalódom; így azonban nincs miért sietni vele, s megtudása most még neked sem használhatna.

— Nem sürgetem tehát — vizonozta Dorottya. — Elbeszélésemet ott hagytam abba, hogy Don Fernando fogta a szobámban lévő szent képet, odaállította elé, mint eljegyzésünk tanúját, s a legnyomatékosabb kifejezésekben s a legünnepélyesebb esküben szavát adta, hogy férjemmé lesz, bár én figyelmeztettem, gondolja meg jól, mit cselekszik s ne felejtse, milyen haragra fog atyja lobbanni, hogy fia egy falusi pórnövel, az ő jobbagya leányával kelt házasságra. Szépségem, akármilyen legyen is, el ne vakítsa, mert ez mind nem lesz elég, hogy elkövetett hibájának mentségeül szolgálhasson; s hogy, ha szerelménél fogva csakugyan akar valami jót tenni velem, álljon ez abból, hagyja a sorsomat folyására, mely majd azzal egyesít, aki körülményeim szerint hozzámvaló, mert az ilyen egyenetlen házasságok boldogsága sem oly teljes, sem oly hosszantartó nem szokott lenni, mint amilyen édes örömmel kezdődtek.

Mind e most felhozott szavakat elmondtam neki, mind sok más egyebeket, amikre többé nem emlékszem; azonban mindez meg nem tántorította szándékában: olyan volt, mint az, akinek eszeágában sem lévén, hogy valaha megfizet, az alku megkötése alkalmával figyelembe sem veszi a felmerülő nehézségeket.

Ugyanekkor én imigyen rövid párbeszédet folytattam magammal: Nemde, nem én vagyok az első, aki házasság által alacsony sorsból magasra emelkedett, sem Don Fernando nem az első, akit a szépség vagy helyesebben mondva: a vak szenvedély arra ragadt, hogy az ő rangjánál alacsonyabb rangú házastársat válasszon; én tehát semmi újat, semmi soha meg nem történtet nem cselekedtem, s ekképen nem volna-e jó megragadnom azt a tisztes szerencsét, amellyel sorsom megkínál. Igaz ugyan, meglehet, hogy irántam mutatott hajlama csak addig fog tartani, amíg kívánsága be nem teljesült; mindazáltal én Isten és ember előtt hitvese leszek. Míg ha most hidegségemmel elutasítom magamtól, amennyire fel van gerjedve, tilalmas eszközökhöz nyúl és erőszakhoz folyamodik, s én meg leszek bectelenítve, a nélkül, hogy a hibát bármivel menthetném azok előtt, akiknek semmi tudomásuk sincs arról, milyen ártatlanul jutottam egész odáig: mert avagy hol van elegendő szó elhíttetni szüléimmal és a világgal, hogy ez a lovag csakugyan az én tudtom és beleegyezésem nélkül tudott bejutni szobámba? Mindezen kérdéseket és feleleteket egy pillanat alatt vetettem föl és adtam meg elmémben, s ami különösen erőt kezdett venni rajtam, s arra felé hajtott mi utóbb, a nélkül, hogy csak sejtettem volna is, végső veszedelmet hozott reám: ezek a Don Fernando esküvései voltak, a tanúk, akikre hivatkozott, a könnyek, melyeket öntött, s végre saját megnyerő, kedves egyénisége, mely oly nagy mértékben tudta színlelni az igaz szerelmet, hogy képes lett volna az enyimhez hasonló bármely szabad és ártatlan szíven is diadalmaskodni. Odaszólitottam szolgálómat, hogy az égiek mellett földi tanum is ő legyen. Don Fernando ekkor ismételve megújította esküit, az előbb bizonyságul hívott tanúkhöz még más szentek nevére is hivatkozott, ezer meg ezer átkot szórt

saját fejére, ha ígéretét be nem váltaná, szemei újra könnybe lábadtak, sóhajtásai még mélyebbek lettek, még szorosabban magához ölelt karjaival, melyek közül el sem is bocsátott; s így, és akkor, midőn szobámból az a másik hajadon kiment, én megszűntem az lenni, Don Fernando pedig esküszegő, álnok csábítómmá lett teljesen.

Az a nap, mely szerencsételenségem éjszakájára következett, úgy hiszem, mégsem jött oly gyorsan, mint Don Fernando óhajtotta volna, mert ha már egyszer a mohó vágy teljesült, azután az a legforróbb kívánság, távozhatni onnan, ahol a teljesülés megtörtént. Abból következtetem ezt, hogy Don Fernando is nagy sietséggel vált el én tőlem, s ugyanazon cselédemnek közbenjárása mellett, aki hozzám bejuttatta, már a reggeli szürkület előtt kinn volt az utcán. Búcsúzásakor azt mondta még, habár nem olyan melegséggel és hévvel többé, mint amilyennel jöttekor szólt, bízam adott szavában, esküvése igaz és szilárd, s hogy szavának még nagyobb nyomatékot szerezzen, egy drága gyűrűt vont le újjáról s ráhúzta az enyimre. Ezzel aztán eltávozott, én pedig magamra maradtam, s nem tudom megmondani, inkább szomorúan-e, mint nem; azt azonban tudom, hogy meg voltam zavarodva s gondolatokba mélyedtem s a megtörtént esemény folytán annyira magamon kívül, hogy nem mertem, vagy legalább nem emlékezem, hogy meg akartam volna pirongatni a szolgálót csaláságáért, hogy Don Fernadonak utat nyitott szobámhoz, mert hiszen még magam sem tudtam határozottan megmondani, hogy ami velem történt, javamra vagy káromra fog-e szolgálni. Mikor Don Fernando búcsúzott, azt mondtam neki, hogy miután most már az övé vagyok, ugyanezen az úton bejöhet hozzám éjjelenként mindaddig, amíg elérkezettnek nem látja az időt, hogy szövetségünket ki is nyilváníthassuk; ő azonban még csak a következő éjjel jött el, azután tovább egy hónapnál nem láttam sem az utcán, sem a templomban s mindhiába kerestettem. Arról értesültem, hogy odakinn van birtokán s majd mindennap vadászni jár; ami-ben igen nagy kedve telt. Ezek a napok és ezek az órák igen szomorúak és igen leverők voltak, s már akkor ké-

telkedni kezdtem Don Fernando hűségében, s most már a cselédnek is szemére lobbantottam ellenem elkövetett vakmerőségét, amit pedig eleinte sohasem tettem. Jól emlékszem, mily nehezemre esett könnyeim folyását visszatartóztatni, nyugodtnak látszani, hogy szülőimnek okot ne szolgáltatassak arra a kérdésre, mi bánt, amire aztán csak hazugsággal lehetett volna felelnem. Mindennek azonban egyszerre vége lett s eljött az a pillanat, amikor többé semmit sem tekintettem, mikor türelmem megszakadt s legrejtettebb gondolataim nyilvánvalókká lettek. Ez pedig akkor volt, amikor nemsokára ezután falunkban egyszerre híre futott, hogy Don Fernando a szomszédvárosban egy elragadó szépségű úrhölgygel lépett házasságra, aki igen előkelő szülők gyermeke volt ugyan, de korántsem oly gazdag, hogy ilyen magasrangú összeköttetésre számot tarthasson. A leányt Lucindának nevezték és sok csodálatos dolgot híreszteltek felőle, amik állítólag esküvője alkalmával történtek.

Amint Cardenio a Lucinda-nevet meghallotta, csak vállat vont, ajkaiba harapott, szemöldeit összeráncolta, s abban a nyomban két könny-patak omlott alá szemeiből. Ez azonban Dorottyát nem akadályozta meg, hogy ekkép ne folytassa elbeszélését:

— Amikor ezt a gyász hírt meghallottam, a helyett, hogy hallatára szívem jéggé fagyott volna, olyan harag és őrzöngő ingerültség áradt el bennem, hogy csak az Isten őrzött, hogy az utcára ki nem rohantam, s felkiáltó szóval el nem híreszteltem, milyen aljasságot, milyen istelenséget követtek el én ellenem! Azonban ez az őrzöngés végre mégis lecsendesült, s abban állapodtam meg, amit aztán a következő éjjel végre is hajtottam, hogy, t. i. felöltöttem ezt a férfiruhát, melyet atyám egyik cselédjétől kaptam, kivel egész szerencsétlenségemet közlöttem; megkértem, kísérlen el egész addig a városig, hol — amint értesültem — ellenségem tartózkodott. A zagal, amint az ilyen cselédeket a földművesek házában nevezik, határozottan rosszalta vakmerőségemet, le akart beszélni szándékomról; mikor azonban látta, hogy én éppenséggel nem tágitok, akkor felajánlotta szolgálatát s azt mondta, kész lesz elkísérni akár egész a világ

végéig. Erre én rögtön becsomagoltam egy vászon bugyorba egy nőiruhát, némi ékszer és pénzt az előre nem látható eshetőségekre, s még azon éj csendjében, a nélkül, hogy az áruló szolgálónak csak hírt is adtam volna, eltávoztam hazulról, szolgám és száz meg száz keresztül-kasul járó gondolat társaságában. Gyalog keltam útra a város felé, bárha azt szerettem volna, vajha repülhetnék, hogy mentül előbb megérkezsem, ha nem is azért, hogy megakadályozzam azt, ami véleményem szerint már úgys végbement, de legalább szemébe mondhasam Don Fernandonak, hogyan vitte rá a lélek, hogy ezt megcselekedje? Harmadfél nap tartott, míg utazásom céljához értem, alighogy beléptem a városba, azonnal a Lucindáék háza felől tudakozódtam, s a legelső ember, akihez e tárgyban kérdést intéztem, sokkal többet válaszolt, mint amennyit én hallani szerettem volna. Utbagazított, hogy melyik az a ház, azonkívül mind elmondta, ami a leány esküvője alkalmával történt, s ami már annyira köztudomású dolog, hogy úton-útfélén arról beszélnek. Azon este, — mondá — mikor Don Fernando esküvőjét tartotta Lucindával, alig mondta ki a menyasszony az igen-t, abban a nyomban tüstént elájult, s mikor a vőlegény a leánynak ruhája derekát kikapcsolta, hogy lélekzetet vehessen, Lucinda kebelében egy levélkét talált, mely a leány saját kezeírása volt s amelyben kezen kimondotta, hogy ő nem lehet Don Fernando hitvesévé, mert már Cardenioval jár jegyben, ki — amint emberem említette — ugyanazon városban lakó igen előkelő nemes ifjú; s ha ő, úgymint Lucinda, Don Fernandohoz mégis hozzáment, egyedül azért ment, mert szülei parancsolatával nem akart ellenkezni. Egyszóval, a levélben foglalt kifejezésekből világosan ki lehetett venni, hogy a leánynak az volt a szándéka, hogy az esküvő után azonnal életét veszi, s írásában azokat az okokat is felsorolta, hogy az öngyilkosságot miért kellett elkövetnie. Ezt a szándékát pedig — amint mondják — az is bizonyította, hogy ruhájában, nem tudom hol, elrejtett tört is találtak. Mikor Don Fernando minderről értesült, azt következtette az egészből, hogy Lucinda őt elbolondította, kijátszotta és meggyalázta, amiért is még

előbb, semmint a leány ájulásából magához tért volna, rárohant, s ugyanazzal a törrel, melyet a menyasszonynál találtak, akarta keresztül döfni, s meg is tette volna, ha a leány jelenlévő szülei meg nem akadályozzák. Mondják továbbá, hogy Don Fernando ekkor rögtön eltávozott, Lucinda pedig csak másnap tért magához ájulásából; ekkor aztán határozottan bevallotta szülei előtt, hogy ő valóban hitvese az említett Cardenionak. Még azt is tudom, hogy — amint mondják — maga ez a bizonyos Cardenio szintén ott volt az esküvőn, s mikor látta, hogy amit soha nem hitt volna, Lucinda csakugyan nejévé lett Don Fernandonak, kétségbeesve távozott a városból, előbb azonban egy levelet hagyott hátra, melyben megírta, milyen bánatot okozott neki Lucinda, s hogy ennek következtében elbujdosik olyan helyre, ahol semmi emberi szem többé nem láthatja. Ez csakhamar köztudomásúvá lett a városban, mindenki csak erről beszélt, főleg pedig akkor, midőn annak is híre futott, hogy Lucinda eltűnt szülei házából, el az egész városból, hogy nem találják sehol, s hogy szüleinek majd eszök vész s nem tudják, mihez folyamodjanak, hogy leányuk megkerüljön. E hírek hallatára reményem újra éledni kezdett s nagy szerencsének tartottam, hogyha már Don Fernandoval nem találkoztam is, legalább, mint más nő férjével nem találkozom vele, amiből azt következtettem, hogy reménységem utolsó szála még nem szakadt el, s azzal kezdtem magamat kecsegtetni, hogy a menny talán azért gördítette ezt az akadályt a második házasság elé, hogy eszébe juttassa, mivel tartozik az első iránt, s hogy mint keresztyénnek többet kell gondolnia lelkével, mint a földi viszonyokkal. Ezek a gondolatok forogtak elmémben, s megvígasztalódtam, a nélkül, hogy az igazi vígasztalást megnyertem volna, s távol, csalékony reményekkel kecsegtettem magamat, hogy mégis fenntartsam életemet, melynek azonban most már nincs többé értéke előttem.

Mikor ekkép ott maradtam még a városban, nem tudva, mittevő legyek, minthogy Don Fernandot meg nem találhattam, egyszer csak saját füleimmel hallok, hogy nyilvánosan hirdetik eltűnésemet, s nagy jutalmat ígér-

nek annak, aki megtalál, s elősorolják korom és ruházatom minden ismertető jeleit; hallom, hogy azt beszélik mindenfelé, az a legény csábított el atyám házából, aki velem jött utitársam gyanánt. Ezt már nagyon szívemre vettem, látva mennyire kezd sülyedni jó hírem, s hogy elveszen, nem elég, hogy csupán távozásomat említsék, hanem még ahhoz is hozzátoldanak, akivel eljöttem, aki pedig olyan alacsony teremtés, hogy csakugyan nem méltó, hogy jó érzellemmel gondoljak reá. Mihelyest végighallgattam ezt a hirdetést, nyomban eltávoztam a városból szolgálammal együtt. Ez azonban — úgy látszott — már-már ingadozott a hűségben, melyet nekem eljöttünkor fogadott. Még aznap éjjel ideérkeztünk az erdőség sűrűjébe, hová azért rejtőztünk, hogy ránk ne akadjanak. Hanem — amint mondani szokás — bajra baj következik s az egyik szerencsétlenség vége, másik még nagyobbak kezdete: így történt velem is, mert az én jó szolgál, aki eddigelé hű és megbízható ember volt, most, mihelyt csupán másodmagával látott itt e magányban, inkább saját érzékiségétől, semmint az én szépségemtől, ösztönöztetve, fel akarta használni a jó alkalmat, melyet véleménye szerint ez a magányosság nyújtott s éppen olyan istentelenséggel, mint amilyen szemtelen tiszteletlenséggel el kezdett szerelmeskedni. Én azonban szigorú és határozott szavakban válaszoltam illetlenkedéseire, amire ő a kérést-könyörgést, mellyel eleinte céljához jutni akart, egyszerre abbahagyta s erőszakoskodáshoz folyamodott. Azonban az igazságos ég, mely ritkán vagy sohase mulasztja el, hogy rá ne tekintsen gyámolítólag az igaz szándékra, rátekintett kegyelmével az enyimre is, s úgy megsegített, hogy gyengem erőm ellenére s kevés tusakodás után, egy mély hegyhasadékba taszítottam, s otthagytam, élve-e vagy halva, nem tudom. Ekkor aztán, sokkal nagyobb könnyedséggel, semmint rémülésemtől s fáradságomtól várni lehetett volna, mind mélyebbre hatoltam ebbe a vadonságba, egyedül attól a gondolattól s szándéktól vezetve, hogy itt rejtőzőm el s itt kerülöm ki atyámat s mindazokat, akiket ő keresésemre indított. Ez a kívánság hozott ide, nem tudom már bizonyosan hány hónappal ezelőtt, ahol egy pásztorral talál-

koztam, ki aztán bojtárjává fogadott s magával vitt a hegység belső tájain fekvő falucskába. Nála szolgáltam mindez ideig, s mindig arra törekedtem, hogy folytonosan kün a mezőn időzhessek, hogy elrejthessem e hajfürtöket, melyek most olyan váratlanul árulóimmá lettek. Hanem mind hasztalan volt minden óvatosságom és elővigyázat, mert gazdám végre mégis megtudta, hogy nem vagyok férfi, s benne is ugyanolyan kívánság támadt, mint egykori szolgámban; minthogy azonban a sors a szűkségben nem adja meg mindig a segítséget, én sem találtam most sziklaormot s szírthasadékot, hogy gazdámát úgy letaszíthassam s elveszthessem, mint egykor szolgámat. Célszerűbbnek véltem tehát, hogy én hagyjam ott, s rejtőzzem el újra e vadonba, semhogy erőmmel és rimánkodásaimmal próbáljak néki ellenállani. Idejöttem tehát elrejtőzni s olyan helyet keresni, ahol háborítatlanul kérhetem a magasságos egeket könnyel, sóhajtással, hogy könyörüljenek szerencsétlenségemen s írgalmok által segítsenek menekülnöm vagy segítsenek életemet letennem e vadon magánosságában, hogy semmi emléke se maradjon fenn annak a szerencsétlen leánynak, akiről — anélkül, hogy hibájával okot adott volna rá — annyi mindent fognak mondani, hiresztelni, mind a saját szülőföldén, mind más idegen tájakon.

XXIX. FEJEZET.

Azon mulattató cselszövés tervéről, s kivitele módjáról, amellyel szerelmes lovagunkat szigorú vezekléséből ki akarták ragadni.

Ez tehát, uraim, az én szomorú esetem igaz története: ám ti magatok vizsgáljátok és ítéltétek meg ti magatok, nem volt-e rá elegendő ok, hogy a sóhajok, melyeket hallottatok, a könnyek, melyek szemeimből omoltak, a panaszos jajszavak, melyeket meglestetek, oly sűrűen keljenek. S ha szerencsétlenségem minőségét átgondoljátok, be fogjátok látni, hogy csakugyan felesleges lesz minden vigasztalás, holott a bajt teljesen lehetetlen megorvosolni. Csak arra az egyre kérlek benne-

teket (amit igen könnyen megtehettek s meg is kell tennetek), mondjátok meg énnekem, hol tölthetem el életemet úgy hogy ne legyek kénytelen szakadatlanul félni és rettegni, hogy rámtalálnak azok, akik keresésemre indultak: mert bár igen jól tudom, hogy szülémnek nagy szeretete a legjobb fogadtatást biztosítja számomra, de az a gondolat, hogy én nem jelenhetnék meg előttük úgy, amint ők képzelték: rám nézve oly szégyenletes, hogy később vagyok mindörökre távol tartózkodni tekintetektől, semhogy csak azzal a tudattal nézhessek szemökbe, hogy ők az én személyemet fosztva látják a becsületességtől, melyre részemről méltán számot tarthattak.

Itt elhallgatott, s arcát olyan pír borította el, mely világos tanújele volt szíve tisztaságának és ártatlanságának. A hallgatókat pedig szerencsétlenségének közlése épp oly szájalomra, minő csodálkozásra gerjesztette. S bár a lelkész azonnal kész volt a vigasztalására s jótanácsadásra, Cardenio mégis megelőzte, amennyiben megragadta a leány kezét s így szólt:

— Így tehát, senora, te csakugyan a szép Dorottya vagy, a gazdag Clenardo egyetlen leánya?

Dorottya elbámult, midőn atyja nevét említeni hallotta, még pedig egy ilyen silány külsejű embertől, mert Cardenio külseje — mint már említettük — csakugyan nagyon nyomoruságos volt; s így e szavakat intézte hozzá:

— S ki vagy te, atyafi, hogy az én szülém nevét ismered? Mert én — ha ugyan jól emlékezem — szerencsétlenségem egész elbeszélése közben egyetlen egyszer se neveztem meg.

— Én az a szerencsétlen vagyok, — viszonzotta Cardenio, — akit megjegyzésed szerint, asszonyom, Lucinda az ő férjének vallott. Én vagyok az a boldogtalan Cardenio, akit ugyanannak gonosz cselekedete, ki reád e gyászos sorsot hozta, taszított oda, ahol most látsz, ebbe a nyomorult állapotba, melyben elrongyolva, félmeztelenül, minden emberi vigasztól, — s ami még gonoszabb — még eszemtől is megfosztva élek, mert egy-

egy rövid időre csak akkor vagyok magamnál, ha az égnek kedvező kegyelme néha éppen megengedi. Én vagyok az, aki Don Fernando esküvőjén ott voltam; én, aki azt az igen-t el akartam lesni, mellyel Lucinda magát Don Fernando hitvesévé lekötötte; én vagyok az, aki nem voltam elég bátor bevárni a leány ájulásának lefolyását, vagy a keblében talált levél hatásának eredményét, mert nem volt lelkemnek annyi ereje, hogy ennyi egyszerre összetorlódó szerencsétlenséget megbírijon. Elhagytam tehát a házat, s a türelem elhagyott engemet; még egy levélkét adtam át házigazdámnak, kérve, szolgáltatassa Lucinda kezeibe, s ezután idejöttem, e rengetegbe, azzal a feltett szándékkal, hogy itt végzem életemet, melyet e perctől fogva halálos ellenséggem gyanánt gyűlöltem. De a sors nem akart tőle megfosztani, beérte azzal, hogy értelmemtől fosszon meg, s talán azért érte be, hogy azon szerencse számára tartson meg, amelyben a véled való találkozás által részesültem; mert ha igaz az, — pedig nincs benne semmi kétségem, hogy igaz — amit elbeszélte, meglehet, hogy az ég kegyelme annyi megpróbáltatás után még mindkettőnk számára sokkal boldogabb jövődöt tartogat, semmint magunk is reménylenők. Ugyanis tudva, hogy Lucinda nem mehet hozzá Don Fernandohoz, minthogy az enyim, sem Don Fernando el nem veheti, minthogy ő meg a tied, s Lucinda ezt oly ünnepélyesen kijelentette: bizvást remélhetjük, hozzájuttat bennünket ahhoz, ami a miénk, minthogy mindezideig még van még és sem idegen kézre nem szállt, sem el nem veszett. S így meglévén az a vigasztalásunk, mely nem alapul valami távol reményen, sem pedig üres agyrémeken, kérve kérlek, aszszonyom, adj más irányt tisztes szándékodnak, valamint én is mást akarok adni az enyimnek, és bízzál a jobb jövő reményében. Én pedig esküszöm néked lovagi és keresztyén becsületszavamra, nem hagylak el addig, míg nem tapasztalom, hogy Don Fernandoé lettél, s ha jó szerivel nem tudnám rávenni, hogy elismerje, mivel tartozik tenéked, meg fogom ragadni azokat a szabados eszközöket, melyekre lovag-létem feljogosít, melyek

által bátran elégtételt kérhetek tőle a rajtad elkövetett sérelemért, anélkül, hogy saját gyalázatomra még csak gondolni is akarnék, mert ennek megbosszulását az égre bízom, míg a tiédnek én akarok e földön megbosszulója lenni.

Cardenio szavai a legnagyobb bámulatra ragadták Dorotttyát, aki nem tudva, hogyan adjon elég hálát e nagy-lelkű ajánlatért, le akart borulni, hogy lábait megcsókolja, mit azonban Cardenio meg nem engedett. A licentiatús felelt mindkettőjük helyett, magasztalással halmazta el Cardenio nemes elhatározását, mindenek fölött pedig kérte, biztatta őket, menjenek vele az ő falujába, ahol megtalálják mindazt, amire szükségök van, onnan el lehet majd intézni, hogyan keressék fel Don Fernandot, vagy Dorotttyát szállítsák-e vissza szüleikhez, vagy általában nyélbe sütni azt, amit legcélszerűbb lesz cselekedni. Mind Cardenio, mind Dorotttya hálás köszönettel fogadták el felajánlott jószágát. A borbély — aki mind-
eddig némán és ámulva hallgatott — most belekottyant a beszédbe jó tanácsaival, s a lelkész példája szerint a maga részéről ő is felajánlotta minden tőle kitelhető szíves szolgálatát. Elmondta röviden, hogy mi hozta őket ide, milyen eszelősség tartja bilincsen Don Quijotet, s hogy most éppen a lovász visszajöttét várják, aki elment urát keresni.

Cardenionak ekkor mintegy álom gyanánt jutott eszébe a Don Quijote és közte megesett versengés; s elbeszélte a többieknek; csak arra nem emlékezett, hogy az mi lehetett, ami összezörrentette.

E pillanatban nagy kiáltozás hangzott fülükbe, s mindjárt ráismertek a Sancho Panza szavára, aki ugyanis nem találván társait ott, ahol tőle elmaradtak, most az egész környéket telikiabálta. Eleibe mentek tehát, s első dolguk az volt, hogy Don Quijote felől tudakozódjanak. Sancho Panza erre elbeszélte, hogy a lovagot majdnem meztelenül, egy ingben találta, hogy nincsen már csak a csontja meg a bőre, hogy egészen elsárgult, s majd meghal az éhségtől; egyébiránt most is egyre sóhajtozik kedvese, Dulcinea után; s bárcha Sancho azt mondta

neki, Dulcinea azt parancsolja, hagyja el ezt a helyet, s jelenjék meg Tobosoban, hol epedve vár reá: a lovag azt felelte, addig nem fog ama nagy szépség szemei elé kerülni, míg olyan dicső tetteket véghez nem vitt, melyek igazán méltóvá teszik a leány kegyére. Sancho végre azt is hozzá tette: ha ez még tovább is így tart, akkor ura nemcsak hogy császárrá nem lesz, ami pedig kötelessége, de még érsekké sem, aminél meg kevesebbé nem is lehet; azért tehát legyen gondjuk reá, hogy akármilyen úton, de valami módon okvetlenül elvigyék onnan.

A licentiatust azt felelte Sanchonak, ne aggódjék semmit, majd kitalálják ők a nyitját, hogyan lehet sokkal könnyebben elcsalni, mint Sancho maga is gondolná. Közölte aztán mind Cardenioval, mind Dorotttyával, hogy mit eszeltek ki Don Quijote bajának orvoslására, vagy legalább is arra, hogy hazavigyék, mire aztán Dorotttya úgy nyilatkozott, hogy ő alkalmasabb lesz a szükségben szenvedő kisasszony szerepére mint a borbély, annál inkább, mert nála női ruha is van, s így az egész dolgot nagyon természetesen lehet adni; bízzák csak őreá, nem fogja ő elvéteni, hogy szándékuk ne sikerüljön, hiszen olvasott ő elég lovagregényt, s jól tudja, hogyan szoktak beszélni azokban a szorongatott kisasszonyok, mikor a kóbor lovagokat felkérlik, hogy rajtuk segítsenek.

— Akkor tehát mitse késsünk, — mondta a lelkész, — hanem fogjunk hozzá azonnal, mert semmi kétségem, hogy a szerencse kedvezni fog, mikor már önöknek is olyan váratlanul utat nyitott a menekülésre, s nekünk is eszközt szolgáltatott kezünkbe, hogy célunkat sokkal könnyebben elérhessük.

Dorotttya tehát haladéktalanul egy drága szövetből készült teljes női ruhát szedett elő batyuijából, úgyszintén csillogó zöltszövetű köpenykét, valamint egy dobozkából nyakláncot s egyéb ékszereket, s mindezzel egy-két szempillantás alatt úgy felékesítette magát, hogy egészen beleillett volna a gazdag és előkelő úrnők sorába. Amint mondta, mindezt, — s még más egyebet is, — onnan hazulról hozta el magával, mindezideig azonban nem fordult elő olyan körülmény, hogy e tárgyakra szüksége

lett volna. Kelleme, nemes magatartása és szépsége az egész társaságot teljesen elbájolta, s mind azt mondták, hogy Don Fernandonak ugyancsak nem volt jó ízlése, hogy ennyi szépséget el tudott taszítani magától. Hanem mindnyájuk között egy sem ámult-bámult annyira, mint Sancho Panza, ki amint látszik, — s igazán úgy is volt, — ilyen szép teremtetést eddigelé sohasem látott még életében. Meg is kérdezte a tisztelendőtől nagy érdeklődéssel, mondja meg neki, ugyan ki lehet ez a gyöngyalak, s mit keres ebben a kietlen rengetegben?

— Ez a szép úrnő, — viszonzta a pap, — kedves atyámfia Sancho, senki más, mint a Micomicon ország egyenes ágról származó örököse, aki éppen a te uradat keresi, hogy egy nagy jótéteményre kérje, nevezetesen arra, hogy torolja meg azt a gonoszságot vagy jogtalanságot, melyet ellene egy istentelen óriás elkövetett. S minthogy a te gazdád híre ismeretes az egész kerek világon, ez a hercegkisasszony Guineából jött ide, hogy véle találkozzék.

— Szerencsés keresés, szerencsés találkozás! — kiáltott fel Sancho e szavakra — kivált, ha uramnak szerencsésen elsül eligazítani azt a ferdeséget, s megtorolni azt a gonoszságot, s ha levághatja azt a szajha-fattyá óriást, akit tisztelendőséged említ; de tudom, le is vágja, mihelyt összeakadnak, csak valami kísértet ne legyen, mert a kísértetek ellen morzsika hatalma sincsen gazdámnak. Hanem a többi között volna még egy nagy kéresem tisztelendő atyaságodhoz, ez pedig az, ne engedje meg az én uramnak, hogy érsekké legyen, amit igazán nem szeretnék, s beszélje rá nagyságod, hogy mentül előbb vegye el azt a hercegkisasszonyt, mire aztán lehetetlen lesz, hogy az érseki méltóságot elnyerje, s annál könnyebben hozzá jut ő a császársághoz, én pedig kívánságaim céljához. Mert sokat hánytam-vetettem én ezt a dolgot fejemben, s úgy találtam, hogy nekem az egy batkát sem érne, ha uram érsekké lenne, mert hát én magam, mint afféle feleséges ember, nem vagyok az egyházi életre alkalmas, s hogy most lóssak-fussak dispensatio után, hogy családós ember létemre is élvezhessek

valami egyházi javadalmat: annak én már nem érném meg a végét. Az tehát a dolog veleje, hogy uram keljen össze mentül előbb ezzel a kisasszonnyal, akit még nem nevezhetek becses nevről, minthogy ő kegyelmességét mindeddig nem ismerem.

— Az ő neve, — viszonzta a lelkész, — Micomicona hercegnő, mert ha országát Micomiconnak hívják, világos, hogy ő attól veszi nevezetét.

— Mindenesetre, — erősítette Sancho, — ismertem én is akárhány olyan embert, akik mind a szülőfalujoktól kapták vezetéknevüket, s lett az egyiké Pedro de Alcalá, a másiké Jaun de Ubeda, a harmadiké Diego de Valladolid s így bizonyosan ott Guineában is az a szokás, hogy a királynék országuktól kapják a nevüket.

— Okvetetlen úgy lesz, — mondta a pap — ami pedig urad házasságát illeti, azon teljes erőmből rajta leszek.

Ez aztán Sanchot éppen úgy megnyugtatta, mint ahogy viszont ennek együgyűsége a lelkészt csodálkozásra gerjesztette, kivált amikor látta, hogy ennek az esze éppen olyan bogarakkal van teli, mint a gazdájáé, s szentül hiszi, hogy abból bizony még császár is lehet.

E közben Dorottya felült már a lelkész öszvére, a borbély is föltette arcára az ökörfark szakállt, s megparancsolta Sanchonak, vezesse őket oda, ahol Don Quijote ezidőszerint tartózkodik. De azt is a lelkére köttették, hogy el ne árulja egy világért se, hogy a borbélyt ismeri, mert urának császárrá lehetése azon fordul meg, hogy ezeket föl ne ismerje. Egyébiránt sem a lelkész, sem Cardenio nem szándékoztak velük menni, nehogy Don Quijotenak eszébe jusson Cardenioval történt összetűzése, a lelkész pedig azért nem, mert az ő jelenlétére ez alkalommal nem volt semmi szükség; így tehát hagyták amazokat előre haladni, ők pedig ketten jó távolast utánuk ballagtak gyalog.

A pap nem mulasztotta el, hogy Dorottyát ne figyelmeztesse, hogyan kell magát majd viselnie; mire viszont ez azzal válaszolt, ne aggódjanak egy csöppet se, minden

úgy fog történni egy hajszálig, amint a lovagregények festik és kívánják.

Valami háromnegyed mérföldnyire nyomultak előre, mikor aztán Don Quijotet a szöggel-véggel szemközt álló sziklák mögött megpillantották; már felöltözött, de fegyvereit mégsem ragadta meg. Mihelyest Dorottya meglátta s Sanchotól megtudta, hogy ez Don Quijote, paripáját megcsapkodta, s a jól felszakálozott borbély is követte példáját. S amint így egészen odaértek eléje, a lovász leugrott öszvéréről, kitárta karjait, hogy Dorottyát leemelje, ki nagy illedelmesen leszállt, s oda térdelt Don Quijote elé. A lovag mindenáron fel akarta emelni, a leány azonban térdenállva, ekkép szólt hozzá:

— Nem kelek föl előbb, oh bátor és nagyhatalmú lovag, míg jóságod és udvariasságod egy olyan kegyben nem részesít, mely saját személyed dicsőségére és becsületére, valamint másrésről javára fog válni azon hajadonnak, kinél szorongatottabb és megkeserítettebb nincs a nap alatt! És ha a te hős karodnak ereje csakugyan oly hatalmas, mint halhatatlan híred hangja hirdeti, nem fogod elutasítani magadtól a szerencsétlen hölgyet, kit oly nagy messze földről vonzott ide dicsőséges neved illatárja, s ki balsorsának tenálad keresi vigasztalását.

— Egy szó kevés, — viszonozt a Don Quijote — de én annyit se fogok mondani, szépséges úrnő, sem panaszodból többet meghallgatni, midaddig, amíg a földről fel nem kelsz

— Nem fogok fölkelni, senor, — felelt a megkeserített kisasszony — míg a te udvariasságod meg nem igéri azt a jótéteményt, amelyért esedezem.

— Megigérem és megfogadom, — viszonozt a Don Quijote — azon feltétel alatt, ha beteljesítése nem válik kárára és ártalmára királyomnak, szülőhazámnak és annak a hölgynek, aki szívem és szabadságom kulcsát tartja kezében.

— Nem fog az említetteknek kárára, sem ártalmára válni, jó uram, — felelt a panaszkodó kisasszony.

Ezalatt pedig Sancho Panza odasompolygott ura mellé és ezt susogta alig hallhatólag:

— Bátran megígérheti nagyságod, amiért a kisasszony könyörög, mert az egész gyerekség; mindössze is csak egy silány óriást kell a lábáról leítetni, s aki ezt kéri, az a magas Micomicona hercegisasszony, az étiopiai nagy Micomicon birodalomnak királynője.

— Bátki legyen is, — viszonzotta Don Quijote — megteszem, ami kötelességem, s amit fogadalmamhoz híven lelkiismeretem parancsol; s ezzel a kisasszonyhoz fordulva így szólt: — Keljen föl, bájoló szépséged, mert íme kész vagyok megtenni mindazt, amit tőlem kérni méltóztatik.

— Azért esedezem tehát, — mondta a kisasszony — hogy nagylelkű személyed jöjjön azonnal velem oda, ahová vezetem, de egyszersmind ígérje meg, hogy mindaddig semmi más kalandba, sem kérés teljesítésébe nem bocsátkozik, míg bosszút nem áll helyettem azon az árulón, aki minden isteni és emberi jog megvetésével álnokul bitorolja királyságomat.

— Úgy legyen, kész vagyok e kívánságot teljesíteni, — mondta Don Quijote — s e pillanattól kezdve, senora, bátran elűzheted búsongásodat s új öröme és erőre keltheted hervadó reményedet, mert Isten és az én karom segítségével nemsokára vissza léssz helyezve királyi birodalmadba, s elfoglalhatod újra ősi és terjedelmes királyságod trónusát, dacára és megszegényülésére mindazon gazoknak, akik csak egy szóval is ellentmondani akarnának. Most pedig, rajta! Dologra! mert, amint mondani szokás: késedelem, veszelem.

A szorongatott hajadon váltig tusakodott, hogy kezdet csókoljon neki; azonban Don Quijote, aki csakugyan illedelmes és udvarias lovag volt, ebbe semmi áron bele nem egyezett, s ahelyett fölemelte a hölgyet, nagy illedelmesen és udvariassággal megölelte, s megparancsolta Sanchonak, hogy abban a nyomban nyergelje meg Rocinante s szolgáltassa kezéhez fegyvereit.

Sancho levette a fegyvereket, melyek trofeumok gyanánt voltak az egyik fára fölaggatva, aztán megszorította Rocinante terhellőjét, nyomban reá fölfegyve-

rezte gazdáját, ki is mihelyt fegyverben állt, azonnal így szólt:

— Isten nevében előre tehát, hogy e nagy úrnő baján segíthessünk!

A borbély még most is térdelt s alig tudta visszatartani a nevetést, de meg a csinált szakált is a legnagyobb gonddal őrizte, hogy le ne essék, mert ha ez le talál pottyanni, füstbe megy minden reménységök.

Mikor azonban látta, hogy Don Quijote szavát adta már a kérelem teljesítésére s kézzel-lábbal rajta van, hogy beváltani siessen: fölkel a földről, megfogta egyik kezével asszonyát s ez azután kettejük közt felült az öszvérré.

Don Quijote is rögtön felpattant Rocinanterá, valamint a borbély is elhelyezkedett paripáján, s csak a szegény Sancho maradt gyalog, aki most ujra keservesen megbánta, hogy a szürke oda van, melynek újra nagyon érezte hiányát.

Mindazáltal csakhamar kiverte fejéből a szomorúságot, amikor arra gondolt, hogy ura már utban van, de sőt talán már a markában is tartja a császári méltóságot, mert még csak lehetetlen képzelni is, hogy ezt a hercegasszonyt el ne vegye s legalább is Micomicón királyává ne legyen. Csupán egy dolog ütött szeget a fejébe, nevezetesen az, hogy az az ország a szerencsenek földén fekszik, s így tehát mindazok, akik jobbágyai, bizonyára mind feketék lesznek; azonban csakhamar kigondolta, hogyan lesz legjobb ezen a bajon segíteni, s így szólt magában:

— Törődöm is én azzal, ha az én alattvalóim mind csupa merő szerencsenek is! Összenyaláboltatom az egész csomót, s áthozatom minden pereputtyostul Spanyolországba, s itt eladom; megveszik készpénzben, s árukon olyan tisztességes birtokot vagy hivatalt vásárlók, hogy bú nélkül megélek holtom napjáig. Nem vagyok én sült bolond, sem a könyökömbe nem szállt az eszem, hogy el ne tudnék adni egy füttyre tíz-tizenkétezer alattvalót; istenemre mondom, öregit, apraját úgy tovaröpítem, mint a pinty, s ha még olyan feketék is, tudok én belőlük

fehéreket és sárgákat csinálni. Csak ide velök, máris viszket a tenyerem!

Igy aztán annyira belemerült a gondolkozásba s a boldog meglegedésbe, hogy föl se vette a gyaloglás kellemetlenségét.

Cardenio és a lelkész mindezt holmi tüskés bokrok mögül szemlélték, s nem tudták, hogyan csatlakozzanak hozzájuk; azonban a lelkész, aki a nagy mester volt, csakhamar kieszelte, hogy mit kell tenniök. Volt nála egy tokban tartott ollócska, s azzal Cardenio szakálát csakhamar lenyírta; belebujtatta a maga szürke kabátjába, fekete gallért kerített nyakába, míg ő maga csak ujjasában és nadrágban maradt; Cardenio az előbbihez képest annyira megváltozott, hogy akár a tükörbe nézzen, maga sem ismert volna rá magára.

Mikor ez megtörtént, nagy könnyüséggel elibök kerülhettek amazoknak az országútra, dacára, hogy Don Quijote és társai az átöltözés ideje alatt meglehetősen előre nyomultak, de a sok giz-gaz és rossz út miatt a lovasok mégis lassabban haladhattak, mint a gyaloglók. Ezek tehát csakugyan előbb kiértek a hegység lábánál terülő síkságra; s mikor aztán Don Quijote és környezete is közelökre jutottak, a lelkész már jó messziről rászögezte szemeit, s mindenféle jel által értésére adta, hogy ismeri. Jó darabig csak nézett rá, hanem utóbb kitárt karokkal feléje sietett s fennhangon kiáltá már messziről:

— Isten hozta a lovagság tükörét, az én kedves földimet, Don Quijote de la Manchát, a nemesség színét és virágát, a szükségben szenvedők gyámolítóját és vígasztát, a kóbor lovagok quintessenciáját.

S alighogy e szavakat kimondotta, átölelte Don Quijote bal lábát térden. Don Quijotet ez ember szavának és cselekedetének hallása és látása a legnagyobb mértékben meglepte: elkezdte egyre figyelmesebben vizsgálni, de amikor végre ráismert, alig tudott hova lenni bámulatában s erőnek erejével le akart szállani lováról. Ebbe azonban a lelkész semmiképen bele nem egyezett, amiért is Don Quijote ily szavakkal fordult hozzá:

— Bocsásson, kérem, licentiatuſ úr, mert csakugyan nincs rendjén, hogy én lovon üljek, amíg ily tiszteletreméltó egyéniség, mint kegyed, gyalogszerrel van.

— Semmi szín alatt sem engedhetem meg, — viszonozta a pap — csak maradjon nagyságod a nyeregben, mert hiszen éppen lóháton végzi a legnagyobb hős-tetteket és kalandokat, melyek ritkítják párjukat a jelenkorban. Ami engem, igénytelen papi személyt illet, nekem tökéletesen elég, ha a kegyelmességeddel együtt menő ezen uraságok valamelyik öszvére felkaphatok, ha nekik alkalmatlan nem leszek. Ezt is oly nagy szerencsémnek fogom tartani, mintha akár csak magán Pegasuson nyargalnék, vagy azon a zebrán, vagy hadi ménen, melyen a nagyhírű mór vitéz, Muzaraque nyargalt, kit még most a bűbáj varázslata tart lekötve a nagy Zulema hegység ormán, a nagy Complutum közelében.

— Erre nem is gondoltam, kedves licentiatuſ úr, — mondotta Don Quijote — s meg vagyok győződve, hogy e fenséges hercegasszony lesz olyan kegyes s megparancsolja az én kedvemért lovászának, engedje az öszvéren az ülést tisztelendőségednek, ő pedig az öszvér farán foglalhat helyet, ha ugyan ez eltűri.

— Úgy gondolom, hogy el fogja tűrni — viszonozta a hercegnő — s tudom azt is, hogy a lovász úrnak semmi parancsra sem lesz szüksége, hanem amily előzékeny és udvarias, magától sem engedné meg, hogy valamely egyházi férfiú gyalogszerrel járjon akkor, amikor lóháton is mehet.

— Kétségkívül — felelt a borbély — s azonnal leugrott az öszvérről, s felajánlotta a lelkésznek a nyeregben való ülést, aki nem is hagyta magát sokáig kéretni.

Hanem a borbély ugyan megjárta, mikor az öszvér farára fel akart kuporodni; ez ugyanis bérelt állat vala, ami már magában is eléggé tanuskodik silány voltáról, felemelte a két hátulsó lábát, s olyat rúgott a levegőbe, hogy ha Miklós mestert esetleg mellen találja vagy fejen, ez ugyan vitethette volna az ördöggel a Don Quijoteért való idefáradást. De még így is annyira

megijedt, hogy a földre rogyott, s most az egyszer oly kevésbé törődött szakálával, hogy az bizony szépségesen lepottyant. Alig hogy ezt a bajt észrevette, nem tudott hamarjában máshoz folyamodni, mint hogy két tenyerével arcát befogja és jajgatva kiabáljon, hogy összezúzta mind a két állkapcáját.

Mikor Don Quijote ezt a nagy csomó szakált áll és vér nélkül ott látta a lezuhant lovász arcától messze, felkiáltott:

— Az élő istenre, mily roppant csoda történt itt! Ez a szakál oly tökéletesen vált le arcától, mintha úgy volna a legnagyobb gonddal megberetvélva.

A lelkész belátva, hogy felfedeztetésök csak egy hajszálon függ, odarohant a szakálhoz, felmarkolta és futott vele a földön fekvő Miklós mesterhez, aki még mindegyre kiáltozott. Itt aztán egy szempillantás alatt, miközben a borbély fejét a maga melléhez szorította, ismét felragasztotta a szakált, miközben fogai között valamit mormogott, mondván, hogy ez csalhatatlan varázsige, amittől a szakál tüstént odanő, mint azonnal látni fogják.

S mikor az már csakugyan újra helyén volt, akkor a lelkész hátra lépett, a lovász pedig felkelt szakála teljes birtokában s olyan épen, mint akinek semmi baja, min Don Quijote szertelen csodálkozott is, s kérte a lelkészt, hogy majd annak idejében tanítsa meg őt e ráolvasásra, melynek varázsa — nézete szerint — más egyébre is hasznos lehet, s nemcsak a szakálfelragasztásra: mert világos, hogy ott, ahol a szakál is levál, a húsnak is vele kell mennie és sérelmet szenvednie, s miután mindez megint begyógyult, a varázsige a szakálon kívül másról is használhat.

— Persze, hogy használ — vizionozta a lelkész — s megígérte, hogy a legelső alkalommal megtanítja rá Don Quijotet.

Abban állapottak meg most, hogy legelőször a pap üljön fel az öszvérré; később aztán majd felváltva mind a hárman használják ezt, míg a vendégfogadóhoz nem érkeznek, mely valami két mérföldnyi távolságra fek-

hetett onnan. Mikor így hárman, t. i. Don Quijote, a hercegnő és a lelkész nyeregben ültek, a másik három pedig, úgymint Cardenio, a borbély és Sancho Panza gyalog készültek útra kelni, Don Quijote így szólt a kisaszszonyhoz:

— Vezessen nagyságod, kegyelmes asszonyom, oda, ahová akar. Azonban előbb, semhogy ez felelt volna, a licentiatu így vágott közbe:

— Melyik ország felé akar vezetni bennünket nagyságod? Talán Micomicon felé? Nagyon keveset tudnék a különféle országok felől, ha sejtelmemben csalatkoznám.

A leány, aki mindenbe csakhamar jól beletalálta magát, tudta, hogy igennel kell válaszolnia, s azért azonnal így felelt:

— Igen, uram, az én utam abba az országba vezet.

— Ha a dolog így áll, — jegyezte meg a pap, — akkor a mi falunkon kell átmenni, s onnan aztán nagyságod Cartagena felé folytatja útját, ahol kínálkozó alkalmakkal hajóra szállhat, s ha a szél kedvező lesz, a tenger csendes és vihartalan, nem sokkal kevesebb, mint kilenc esztendő alatt ott lehet a nagy Meona, akarom mondani Meotis tavánál, amely mintegy száz napi járó földnyire van nagasságod birodalmán innen.

— Tisztelendőséged csalódik, uram — viszonozta a leány — mert nincs még két esztendeje sem, hogy hazulról eltávoztam, s igazán mondhatom, az idő azóta sohasem kedvezett, mindazáltal mégis elértem azt, amit annyira óhajtottam látni, tudniillik senor Don Quijote de la Manchát, akinek hírét azonnal meghallottam, mihelyt a spanyol földre léptem, s ez a hír arra ösztönzött, hogy nyomban fölkeressem, s magamat udvariasságába ajánljam, s az ő győzhetetlen karjának hősiességére bízom igazságos ügyemet.

— Ne tovább; legyen vége az én magasztalásomnak, — vágott közbe Don Quijote — mert én mindenemű hízelkedésnek ellensége vagyok; s bárha ez nem hízelkedés, mindazáltal az ilyen beszéd sérelmes az én szűzies tisztaságú hallásomnak. Csak annyit mondhatok, magas úrnő, hogy akár legyen bátorságom, akár se, azt,

ami megvan vagy nincs meg, kész vagyok egész életem szakadtáig magasságod szolgálatára felajánlani. Ezt azonban hagyjuk a maga idejére; most csak arra kérném a tisztelendő licentatius urat, nem lenne-e szíves megmondani, mi hozta őt e vidékre, ily magányosan, minden szolgaszemélyzet nélkül, s olyan könnyű öltözetben, hogy meglepetésemet el nem titkolhatom.

— A kérdésre röviden felelhetek, — viszonzotta a pap — tudnia kell ugyanis nagyságodnak, senor Don Quijotte, hogy én és Miklós mester közös barátunk és borbélyunk társaságában Sevilla felé törekedtem, hogy ott fölvegyem azt a pénzt, melyet egy rokonom küldött, ki már több esztendeje Indiákra költözött; az összeg nem is csekélység, mert kerek számmal hatvanezer pesora rúg, még pedig teljes értékben, ami jóformán megduplázza. Mikor aztán tegnap erre a tájra érkeztünk, négy haramia tört reánk, s egy hajszálig kifosztottak minde-nünkből, amit annyira szó szerint kívánok érteni, hogy a borbély kénytelen volt hamis szakált föltenni; s ezt az ifjút is (s itt Cardeniora mutatott) egész bőrig kifosztották. S ami a legnevezetesebb az egészben, az, hogy — amint az egész vidéken híre járt — akik rajtunk ütöttek, valami gályarabok voltak, kiket — amint mondják — majdnem ugyane helyen, valami bátor ember szabadított meg az őket kísérő biztosok és örök kezeiből. Ez az ember pedig, kétségkívül, vagy bolond lehetett, vagy éppen olyan semmirekellő, mint azok a rabok, de mindenesetre szívtelen és lelkiismeretlen gazfickó, hogy a farkast a juhok közé, a rókát a tyúkok közé, a legyet a méz közelibe bocsátotta. Ki akarta játszani az igazságszolgáltatást, megsértette urát és királyát, mert jogos parancsolatát megszegte; megfosztotta a gályákat lábaitól, felháborította a Santa Hermandadot, mely már számos esztendeje csendesén pihen, egyszóval olyan tettet vitt véghez, ami se testének, se lelkének nem válik hasznára.

Ugyanis Sancho vakkantotta ki a lelkésznek és a borbélynak azt a gályarabok érdekében küzdött kalandot, melyet gazdája oly nagy dicsőséggel fejezett be, a

lelkész pedig azért találta az egészet olyan vastagon Don Quijote elé, hogy lássa, milyen hatást fog rá gyakorolni.

A lovag minden szónál mássá meg mássá változott színében, de egyszóval se merte volna bevallani, hogy azoknak a derék fickóknak ő volt a szabadítója.

— Ezek raboltak meg bennünket, — végezte be a lelkész — s az isten irgalmassága bocsásson meg annak, aki azokat a semmirekellőket érdemlett büntetésüktől felmentette.

XXX. FEJEZET.

A szép Dorottya eszes voltáról s több kellemes és mulatságos dologról.

Alig végezte szavait a lelkész, s Sancho mindjárt így szól:

— Igaz hitemre mondom, licentiatuś úr, aki ezt a hőstettet véghezvitte, az bizony az én gazdám volt; eleget mondtam neki, jól meggondolja, mit cselekszik, s hogy öreg hiba lesz azokat kiszabadítani, akiket semmirevaló gazságuk juttatott a gályákra.

— Te oktondi — förmedt rá Don Quijote — szabad is a kóbor lovagnak azzal törődnie, hogy előbb firtassa-kutassa, vajjon azok a szorongatottak, láncraverték és elnyomottak, akikkel útközben találkozik, ilyen állapotra és nyomorúságra, hibáik vagy szerencsétlenségük folytán jutottak-e? Neki csak az a kötelessége, hogy gyámolításukra siessen, mint szükségben szenvedőknek, s figyelemmel kínjaikra fordítsa, nem pedig gonoszságukra. Én elégedetlen és boldogtalan emberek egész olvasójával és láncával találkoztam, s azt tettem velük, amit vallásom követel; egyébbel nem törődöm. Aki pedig ezt rosszallaná, kivéve a licentiatuś úr szent méltóságát és tiszteletreméltó személyét, a többinek azt mondom, hogy a lovagság dolgához semmit sem ért, s hazudik, mint valami sehonnai fattyú, s ezt kész vagyok kardommal is, a lehető legerősebben bebizonyítani.

S amint ezt kimondta, lábát feszesen megvetette a kengyelben, a vassüveget arcába nyomta (mert a borbély-tányért, melyet ő Mambrin sisakjának tartott, most a nyeregkápára akasztva hordta, míg majd kiigazíthatá minden csorbát, amit rajta a gályarabok ütöttek).

Dorottya, aki igen elmés és eszes volt, szintén tudott már Don Quijote balgaságáról, s látta azt is, hogy az egy Sancho Panzán kívül, a többi mind tréfát űz vele; ő sem akart tehát külön követ fujni, miért is így szólt a nagy felindulásban levőhöz:

— Emlékezzék meg, lovag úr, a nekem tett ígéretre, amely szerint tilalmas más kalandba keverednie, bármi sürgős legyen is. Azért tehát csillapítsa le felgerjedését nagyságod, mert ha a tisztelendő licentius úr tudta volna, hogy ez a hatalmas kar volt az, mely a gályarabokat megszabadította, bizonyos inkább háromszor a szájára ütött volna, s ugyanannyiszor a nyelvébe harapott volna, semhogy csak egyetlen egy olyan szócskát is kiejtsen, mely nagyságodat ennyire felharagíthatta.

— Akár megesküdjem rá, — szólt a lelkész is, — később lettem volna leharapni a bajúszom felét.

— Lecsendesülök, kegyelmes asszonyom, — szólt Don Quijote, — és elfojtom méltó haragomat, mely szívemben már-már felviharzott, s nyugodtan és békességgel folytatom utamat, míg adott szavamat be nem váltottal. Hanem ezen engedelmes feltételem viszonzásául, szabad-e azért esedeznem, mondja el magasságod, ha nagyon terhére nem esik: milyen bánat keseríti, hányan vannak, kik és mik azok, akiken kegyelmességedért nekem jogos, kielégítő és teljes bosszút kell állanom?

— A legnagyobb készséggel megteszem, — felelte Dorottya — ha ugyan panaszom és keservem nagyságodat nem űntatják.

— Semmiesetre sem, kegyelmes asszonyom, — bizonykodott Don Quijote. — Erre aztán Dorottya így válaszolt:

— Akkor tehát, kérem önöket, figyeljenek.

Alighogy e szavakat kimondotta, Cardenio és a borbély mindjárt odafurakodtak oldala mellé, s a legnagyobb

kíváncsisággal lesték, hogy az elmés Dorottya milyen mesét fog csapni hevenyében; ugyanazt tette Sancho is, aki éppen úgy el volt bolondítva, mint a gazdája. A leány pedig, kényelmesen elhelyezkedvén a nyeregben, egyet-kettőt köhintett, s egyéb ilyes előkészületek után, igen sok kellemmel, így fogott elbeszéléséhez:

— Mindenekelőtt azt kell megtudniok, uraim, hogy nevem... (Itt azonban elakadt egy-két pillanatra, mert elfelejtette, hogy a lelkész milyen névre bérálta el az imént.)

A licentiatuS mindjárt sejtette a dolog bibéjét, s nem is késett a hibát e szavakkal helyreütni:

— Nem is lehet csodálni, kegyelmes asszonyom, ha balsorsa elbeszélésével magasságod megzavarodik és kiesik sodrából, mert az ilyen szerencsétlenség rendesen olyan, hogy akárhány esetben még emlékező tehetségétől is megfosztja azt, akire alásújtott, annyira, hogy az ember még a saját nevét is elfelejti; ugyanez esett meg magasságodon is, akinek alig jut eszébe, hogy Micomicon hercegasszonynak hívják és törvényes örököse a nagy Micomicon birodalomnak. Ezzel a kis útbaigazítással most már könnyűszerrel visszaidézheti magasságod meggyöngült emlékező tehetségébe mindazt, amit előttünk feltárni szándékozik.

— Tökéletes igaz, — viszonzta a leány — s már ezután úgy hiszem nem lesz többé szükségem semmi újabb figyelmeztetésre, s elejétől végig el tudom mondani igaz történetemet. Ez pedig így hangzik: Atyám, akit a bölcs Tinacriónak neveztek, mélyen be volt avatva a bűvészet mesterségébe, s tudománya által az esett értésére, hogy anyám, akit Jaramilla királynőnek hívtak, előbb fog meghalni, mint férje, azonban ő utána nem-sokára néki is meg kell válni az élettől s én atyátlan és anyátlan árva maradok. Mindazáltal úgy nyilatkozott, hogy ez távolról sem búsítja annyira, mint egy másik, egészen bizonyosan tudott körülmény, hogy egy roppant óriás, a majdnem tőszomszédságában fekvő nagy sziget ura, kit a Mord-nézésű Pandafiledonak neveztek, — akiről ország-világ tudja, hogy bár szemei egészen a maguk helyén vannak s nem ferdék, mégis mindig ke-

resztbe néz, mintha kancsal volna, amit csupa ravasz-ságból tesz, hogy megrettentessen és elrémítsen mindenkit, akire csak rátekinthet — atyám, mondom, tudta, hogy ez az óriás, mihelyt árvaságra jutásomról értesül, nagy hatalommal ráüt országomra s nem hágy birtokomban semmit, még csak a legkisebb falucskát sem, ahol megvonulhassak. Igaz ugyan, hogy mind e gyötrelmet és szerencsétlenséget kikerülhetném, ha hozzá nőül megyek, de — amint atyám jól tudta — én soha nem adnám beleegyezésemet ily egyenlőtlen házasságba; s ebben atyámnak teljesen igaza is volt, mert soha eszem ágába sem jutott, hogy hozzámenjek akár ehhez, akármely más óriáshoz, ha még akkora és még oly izmos volna is. Atyám azt is szívemre kötötte, hogyha majd az ő halála után látom, hogy Pandafilando rá akar már törni birodalmamra, semmi szín alatt se készülődjem védelmére, ami vesztetre lenne, hanem adjam át neki önként az országot, csak így menthetem meg a haláltól és a teljes megsemmisüléstől jó és hűséges alattvalóimat, különben is lehetetlen lévén az óriás ördögös hatalmának ellenállanom. Inkább keljek azonnal útra néhányad magammal Spanyolország felé s ott fogom megtalálni bajaim orvoslását, mert lesz ott egy kóbor lovag, akinek híre ez időtájt az egész országot eltölti, s akit — ha jól emlékezem — Don Azote-nak, vagy Don Jigote-nak neveznek*)

— Jobban mondván Don Quijote-nak, — asszonyom, vágott közbe Sancho Panza, vagy más néven a Búsképű lovagnak.

— Tökéletesen úgy van — erősítette Dorottya. Elmondta aztán, hogy e lovag termete szálas, arca csontos, s hogy a bal válla alatt jobbra vagy ott valahol e tájon barnás jegye van, olyan szőrszálakkal benőve, mint a disznósörte.

Alig hallotta meg Don Quijote e szavakat, tüstént oda szólt fegyverhordozójához:

— Ide, Sancho, segíts levetköznöm; látni akarom, én

*) Lefordíthatatlan szójáték. Azote annyi mint: ostor, kor-bács, csapás, nyomorúság; Gigote vagy Jigote pedig: egyik értelemben vagdalt hús, a másikban igen csekély értékű apró pénzecske. (Ford.)

vagyok-e az a lovag, kiről a bölcsek király jövődöt mondott?

— S miért akarna nagyságod levetközni? — kérdezte Dorottya.

— Hogy bizonyossá legyek a felől, csakugyan látható-e rajtam az a jegy, melyet kegyed atyja említett — viszonzta Don Quijote.

— Ezért ugyan kár volna most levetköznie, — szól most Sancho — mert én a nélkül is állíthatom, hogy nagyságod hátgerince közepén ott van az a bizonyos barnás jegy, ami az embereknél az erő jele.

— És ez elég is, — mondta Dorottya — mert barátok között nincs helye a szőrszálhasogatásnak, s hogy a vállon van-e vagy a hátgerincen, az teljesen mindegy; elég az hozzá, a jegy megvan, a helyével ne törődjünk, minthogy az egész egy test. Atyámnak csakugyan igaza volt, s én is jó helyen keresgéltem, mikor magamat Don Quijote úr kegyeibe ajánlottam, mert valóban ő az, akit atyám gondolt, amennyiben mind a külső jelek, mind pedig e lovag nagy híre, teljesen összevágának, ki nemcsak Spanyolországban, de híres az egész la Manchában is. Mert alig szálltam ki a hajóból Osunánál, mindjárt hírét vettem nagyszerű hőstetteinek és szívem sugallta, hogy ő az, akit én keresek.

— Hogyan szállhatott ki magasságod, kegyes úrnő, Osunánál a hajóból, — kérdezte Don Quijote — holott az nem fekszik a tenger mellett?

Azonban előbb, semhogyl Dorottya felelhetett volna, a pap vette át a szót és ezt mondta:

— Ő hercegsége bizonyosan azt akarta mondani: „mihelyest Malagában partra szállott“, s azután legelőször is Osunában hallott hírt nagyságod felől.

— Igen éppen így akartam mondani — erősítette Dorottya.

— Így rendben is van minden — jegyezte meg a pap, — s kegyeskedjék fenséged folytatni az elbeszélést.

— Csak annyit kell még megjegyznem, — mondta Dorottya — hogy végre oly szerencsés voltam, hogy Don Quijote úrral találkozhattam, s most már egészen olybá veszem, mintha összes birodalmam ura és király-

nője volnék, minthogy ő udvariassága és nagylelkűsége ösztönzésére megígérte, hogy követni fog, ahová csak vezetem, én pedig sehová máshová nem vezetem, mint egyenesen szembe a Mord-nézésű Pandafileandoval, hogy fossza ezt meg életétől, s adja vissza nékem mindazt, mit az az óriás oly jogtalanul bitorol. S mindennek pontról-pontra így kell megtörténnie, mert jó atyám, a bölcs Tinacria így jövendölte meg. Ugyancsak ő hagyta meg írásban azt is, (kaldeus vagy görög nyelven, úgy-hogy én el sem tudom olvasni) hogyha ez a lovag az óriás lenyakazása után engem nőül akarna venni, én minden ellenmondás nélkül azonnal menjek hozzá törvényes hitvesül s országom birtokát saját személyemével egyetemben juttassam az ő kezeibe.

— Nos, mit mondasz mindezekhez, Sancho barátom? — szólt erre Don Quijote. — Érted-e miről van szó? Nem megmondtam-e? Ugy-e, hogy van már ország, amelyen uralkodjunk és királynő, akit nőül vegyünk.

— Szent igaz! — kiáltott fel Sancho, — s beste lélek szajha-fattyá, aki mindjárt meg nem házasodnék, mihelyt annak a tisztelt Pandahiladonak gégéjét elnyiszszantotta; aztán meg, nem elég szép-e ez a királyné! Bár mind ilyené legyen ágyamban a bolha!

S azzal, rendkívüli örömében két bakugrást tett a levegőbe, s bokáját összeütötte, majd odaszaladt Dorottya elé, megfogta az öszvér kantárát, megállította, leterdelte a leány előtt, s rimánkodva kérte, engedje meg, hadd csókoljon kezét neki, annak jeléül, hogy elfogadja asszonyának, a királynőjének.

Az ottlévők közül ki tudta volna megállani, hogy ne nevéssen az úr hőbortosságán, s a szolga együgyűségén?

Dorottya csakugyan csókra nyújtotta kezét, s megígérte Sanchonak, hogy nagy úrrá teszi birodalmában, mihelyest az ég kegyelme megengedi, hogy azt újra visszanyerhesse és bírassa. Sancho erre megint olyan szavakban mondott köszönetet, hogy a hallgatók majd megpukkadtak neveltükben.

— Idáig tart az én történetem, uraim, — folytatta azután Dorottya. — S még csak azt az egyet kell hozzá-

tennem, hogy bárha igen nagy számú népet hoztam is magammal kíséretem gyanánt, mindnyájából csak e ke-rek szakálú lovasz maradt életben, míg a többi mind a tengerbe veszett egy rémitő vihar alkalmával, mely a tengerpart közelében ért utól bennünket. Ő meg én egy-egy deszkaszállon jutottunk csodamódon a szárazra, s valóban, — amint észre is vehették önök, — az én egész életem folyása csodálatos és titokszerű. S ha talán elmondásában imitt-amott hosszadalmas voltam, vagy egyet-mást elvétettem volna, tulajdonítsák ezt annak, mint történetem elején a tisztelendő licentiatús úr igen helye-sen megjegyezte, hogy a folytonos és rendkívüli viszontagságok még emlékező tehetségétől is megfosztják azt, ki ezeket szenvedni kénytelen.

— Engemet nem fognak megfosztani az enyimtől, oh magasságos és fenséges úrnő, — mondta Don Quijote — bármennyit, bármily nagyokat és soha nem látottakat kelljen is kiállanom fenséged szolgálatában. És most újra megerősítem elébb tett ígéretemet és esküt is teszek rá, hogy kész vagyok követni fenségedet egész a világ vé-gére, míg kevély ellenségével szembe nem szállhatok, akinek dölőfős fejét, amint hiszem, isten és saját karom segítségével porba fogom gördíteni, ezen — nem mon-dom jó — kardnak élével, minthogy a magamétől Gines de Pasamonte megfosztott.

Ez utóbbi szavakat csak fogai között mormogta, azután tüstént így folytatta:

— S ha annak fejét levágtam, s fenségedet országá-nak békés birtatásába visszahelyeztem, fenségednek tel-jes szabadságában fog állani magas személye felől tetszése és kívánsága szerint rendelkezni: mert ameddig az én emlékezetemet ő tölti el, akaratomat ő tartja fogva, minden érzékenységem ő hozzá vonz, aki... De többet nem sza-bad mondanom: addig nőmmé nem lehet senki, még csak gondolatban sem; nem, ha maga a fönix-madár volna is.

Sancho oly rossz néven vette urának a meg nem házasodás felől kiejtett utolsó szavait, hogy nagy méreg-gel rákiáltott:

— Becsületem szentségére mondom, senor Don Qui-

jote, nagyságodnak csakugyan elment az esze! Hogyan, de hát lehetséges-e, hogy csak pillanatig is habozzék elvenni ezt a fenséges hercegasszonyt? Hát azt hiszi nagyságod, hogy minden bokorban terem ilyen szerencse, mint amilyen most kínálkozik? És mindezt azért a gyönyörűség Dulcineáért! Szébb az talán? Nem, istenemre, nincsen felényi olyan szép se, nem lehetne az ittlevőnek még csak cipellőtálcája se! Akkor ugyan sohanapján lesz ám az enyém az a várva-várt grófság, ha nagyságod ott keresi szarva között tőgyit! Vegye el, vegye el nyomban ezt a hercegasszonyt, ördög teremtetten, s fogadja el azt a királyságot, ami az égből pottyant a markába, s ha királlyá lett, tegyen meg engem marquissá, vagy helytartóvá, máskülönben elviheti az ördög az egész mesterséget!

Mikor Don Quijote hallotta, hogy ilyen szidalmakat szórnak az ő szerelmes Dulcienája ellen, neki sem kellett több, hanem fogta a dárdát, s egy hangot se szólva, olyat ütött vele kettőt Sanchora, hogy az abban a nyomban hanyatt terült el a földön. S ha Dorottya rá nem kiált, hogy ne üsse többet, kétségkívül azonnal életét vette volna.

— Azt gondolod talán — rivalt a lovag kis idő múlva Sanchora — otromba paraszt, hogy én majd mindig csak tétlenül összedugom a kezemet, te mindig szabadon sértegethetsz, s én majd mindig csak megbocsátok? Ezt ugyan ne gondold, alávaló gazember, aki csakugyan az vagy, mert rágalmazni merészelted a páratlan szépségű Dulcineát. S nem tudod-e, bitang, semmi-rekellő, hogyha erőt nem ő kölcsönözne az én karomnak, magamtól nem lennék képes csak egy bolhát is megölni? Mondd csak, viperanyelvű tökfilkó, ugyan mit gondolsz, ki nyerte vissza azt az országot s ki vágta le annak az óriásnak a fejét s ki lett téged marques-zá (mert mindezt olybá veszem, mintha máris bevezett tény volna), nemde nem Dulcinea hatalma-e, aki dicső tetteinek eszközéül az én karomat választotta? Ő bennem küzd és bennem győz, én benne élek s lehelek, és tőle nyertem éltem s létemet. Oh alávaló, silány fattya

te, hogyan lehetsz oly háládatlan, hogy alig emeltek fel a porból a néked adott ezen nagy úri méltóságra, te máris szidalommal illeted azt, kinek e nagy jótéteményt köszönheted!

Sancho mégsem volt egészen annyira odáig, hogy ura minden szavát meg ne hallotta volna, amiért is meg lehetős gyorsan feltápáskodott, oda húzódott Dorottya paripája mögé, s innen mondta urának:

— Ugyan mondja meg nagyuram, ha nagyságod semmikép se akarja elvenni ezt a magas hercegasszonyt, megkaphatja-e akkor az ő országát? ha meg ezt meg nem kapja, ugyan micsoda kegyelmeket tudna osztogatni? Engemet csak ez keserít. Vegye el egyszersmindenkorra ezt a királynőt, aki mintegy az égből pottyant elénk, később aztán megint visszakanyarodhatik Dulcinea kisasszonyhoz; nem nagyságod lenne az első király ezen a világon, aki szeretőt is tart magának. Ami pedig szépségeket illeti, abba nem elegyedem, mert ha az igazat meg kell vallanom, nekem mind a kettő tetszik, ámbár Dulcinea kisasszonyt sohase láttam.

— Nem láttad, te áruló, hazug rágalmazó? — kiáltott fel Don Quijote, — avagy nem éppen most hoztál-e hírt nekem felőle?

— Úgy értem, — igazította ki magát Sancho — nem vizsgáltam meg hegyről tövire annyira, hogy szépségét és jeles tulajdonságait egytől egyig tökéletesen kivehettem volna; hanem úgy kutyafutásban igazán jól mondja.

— Így tehát megbocsátok, — szólt Don Quijote — te is bocsásd meg nekem, hogy annyira felgerjedtem ellened, de hiába, az embernek nincs az első felinduláson hatalma.

— Azt látom, — felelte Sancho — nálam meg az az első felindulás a szokimondásban áll, mert sehogy sem tudom elhallgatni, ami egyszer a nyelvemre jön.

— De mindamellett is, — jegyezte meg Don Quijote, — vigyázz ezentúl szavaidra, Sancho, mert addig jár a korsó a kútra... A többit már tudod.

— Tudom, tudom, — mondta Sancho — de azt is tu-

dom, hogy van Isten a mennyben, aki mindent lát, s egykor majd méltó, melyik a hibásabb kettőnk közül, én-e, aki a rosszat mondom, vagy nagyságod, aki teszi.

— Elég! — szakasztotta félbe Dorottya — fuss oda mindjárt uradhoz, Sancho, csókolj kezét neki, kérj tőle bocsánatot, s mátol fogva légy óvatosabb mind a dicsézésben, mind a megszólásban; Toboso kisasszony ellen pedig egy rossz szót se merj mondani, mert nincs szerencsém ismerni, de máris kész szolgálója vagyok. Bízál az Istenben, s akkor ne félj, hogy ne legyen olyan állásod, melyből hercegi módon megélhetsz.

Sancho lehorgasztotta fejét, urának kezét kérte, aki ünnepélyes komolysággal nyújtotta oda. Miután Sancho megcsókolta, ura pedig megáldotta s azt mondta fegyverhordozójának, menjenek kissé előbbre, mert egy pár kérdést akar hozzá intézni, s igen fontos dolgokat kíván véle megbeszélni.

Sancho engedelmeskedett, s így ők ketten, a többiek-től különválva, valami kevéssel előbbre nyomultak, mikor aztán Don Quijote így szólott:

— Mióta visszatértél, nem volt sem időm, sem alkalmam, hogy körülményesen kikérdezzelek mind az üzenet felől, melyet vittél, mind a felelet felől, melyet hoztál; azonban most, miután a szerencse kedvezéséből időnk is van, helyünk is, ne tagadd meg tőlem azt a boldogságot, melyben jó híreid elmondása által részesíthetsz.

— Csak kérdezzem nagyságod szabad tetszése szerint, — viszonzta Sancho, — s megfelelek én mindenre úgy, hogy füle is lesz, farka is; csak arra az egyre kérem nagyságodat, hogy ne legyen aztán megint olyan indulatos.

— S miért kéred ezt, Sancho?

— Azért, mert a mostani ütések talán inkább azért a vitatkozásért kaptam, mit az ördög egyszer a minap gergesztett közöttünk, semmint azért, hogy Dulcinea kisasszonyt sértettem volna szavammal, akit úgy tisztetek, becsülök, mint valami szent ereklyét, nem azért, mintha csakugyan az volna, hanem azért, mert nagyságodé.

— Lelkemre, Sancho, ne kezdj újra, — mondta Don Quijote, — megint megharagítasz! Egyszer már megbocsátottam, de tudod, hogy azt tartja a példabeszéd: „uj bűnökre, uj vezeklés!”

Alighogy ekkép beszélgettek, egyszer csak egy embert látnak, aki szemközt jött velük az úton. Szamáron ült, s amint közelebb jött, cigánynak tartották. Azonban Sancho Panza, aki mihelyest szamarat látott, szívvel, szemmel mindjárt rajta csüggött, alighogy megpillantotta ezt az embert, tüstént ráismert, hogy az senki más, mint Gines de Pasamonte, s a cigány fonalából a szamár gombolyagára vonván következtetést, ezt a maga szamarának tartotta, ami valóban úgyis volt, mert Pasamonte csakugyan a tőle elrabolt szürkén nyargalt, ki is, hogy fel ne ismerjék s a szamarat eladhassa, cigánynak öltözött. (S a többi között cigányul is olyan jól tudott, mintha tulajdon anyanyelve volna.) Sancho meglátta és ráismert; de alighogy meglátta, s alighogy felismerte, torka szakadtából azonnal rá is kiáltott:

— Hej akasztófára való Ginesillo! ide az én igaz jószágommal, add vissza életemet, ne vidd el nyugalمامat, ide szamarammal, ide örömmel! szaladj fattyú, hordd el magad, zsvány, s add ide, ami nem a tied!

Félannyi átok-szítokra se lett volna szükség, mert Gines már a legelső hangra is leugrott a szamárról s azzal — illa berek, nádak, erek — úgy eleblábolt onnan, hogy egy-két pillantás múlva még a nyomát sem lehetett látni.

Sancho pedig odafutott az ő kedves szürkéjéhez, össze-vissza ölelgette, egyre ezt mondogatva:

— Hogy vagy, kincsem, szemem fénye, édes szürkém, kedves útitársam! S e közben úgy cirógatta, mintha nem is oktan állat volna.

A szamár azonban hallgatott, hagyta magát ölelteni, csókoltatni, s egy szóval se felelt.

Már ekkor a többiek is odaérkeztek, szerencsét kívántak neki mindnyájan, hogy a szamár újra megkerült, főleg Don Quijote, aki azt is megjegyezte, hogy ez a

körülmény egyáltalában nem teszi azért a három számárcsikóról szóló váltót érvénytelenné. Sancho hálás köszönetet mondott ezért is.

Míg ezek ketten ilyes beszédekkel valának elfoglalva, a pap megdicsérte Dorottyát elmésségeért, melyet mind az elbeszélésben, mind annak oly rövidre szabásában tanusított, mind pedig abban, hogy szakasztott olyanra tudta tenni, amilyenek a lovagregényekben szoktak előfordulni.

A leány e szavakra azt jegyezte meg, hogy sokszor mulatott ilyen könyvek olvasásával; abban azonban járatan, hogy a tartományok s tengeri kikötők merre s hol fekszenek, s ekkép csak úgy találomra mondá, hogy Osunában szállott partra.

— Mindjárt gondoltam — mondta a lelkész — s azért siettem tüstént azt mondani, amit mondtam, amivel úgy hiszem, az egészemet helyreütöttem. Hanem ugy-e igazán különös, hogy ez a szerencsétlen nemes mily könnyen elhiszi mindezeket a mesebeszégeket és hazugságokat, s csupán azért, mert esztelen könyveinek hangján és modorában szólnak.

— Az igaz, — helyeselt Cardenio — ez a hőbortosság olyan különös s olyan páratlan, hogy ha az ember úgy akarná költeni, s a semmiből megteremteni, alig volna képes ennyi mindenfélét összeírni.

— De ami még különösebb, az, — mondta a lelkész — hogy azokon az együgyűségeken kívül, melyeket ez a becsületes nemes-ember akkor szokott beszélni, ha eszelőssége tárgyai forognak kérdésben: más egyebekről egészen józanul el tud társalogni, s világos és engedékeny értelmet látszik tanúsítani; úgy hogy addig, amíg lovagsága dolgait nem érintik, mindenki a legjózanabb fölfogású embernek fogja tartani.

Míg ezek ilyen társalgás közben haladtak tovább útvokon, Don Quijote is folytatta a megkezdett párbeszédet s így szólt Sanchohoz:

— Felejtsük el azt az előbbi civakodást, Sancho barátom, s mondd el nekem most, de minden haragot vagy neheztelést szélnek eresztve, hol, hogyan és mikor láttad

Dulcineát? mivel foglalkozott? mit mondtál neki s mit felelt ő? milyen képet vágott, mikor levelemet olvasta? ki tisztázta le ezt a levelet? egy szóval, mondd el mindazt, amit a jelen esetben érdemesnek látsz az elmondásra, a közlésre és a hírüladásra, de semmit hozzá ne tégy s ne füllents, hogy talán nekem örömet szerezsz, de el se hallgass semmit, hogy megfossz az örömtől.

— Uram, — vizonozta Sancho, — ha az igazat meg kell vallanom, azt a levelet nekem bizony senki le nem tisztázta, mert én semmiféle levelet nem vittem magammal.

— Ez csakugyan úgy van, amint mondd, — jegyezte meg Don Quijote — mert azt a kis jegyzőkönyvecskét, amelybe a levelet beírtam, távozásod után harmadnapra megtaláltam magamnál, s nem tagadhatom, hogy eleget is búsultam miatta, mert el sem tudtam képzelni, hogy te mitévő léssz, ha majd észreveszed, hogy a levél nincs nálad; s váltig azt hittem, hogy tüstént visszafordulsz, akárhol légy is már, mihelyt hiányzását észreveszed.

— Úgy is tettem volna — felelte Sancho — ha ugyan könyv nélkül meg nem tanúltam volna, mikor nagyságod előttem elolvasta; így azonban tollába tudtam mondani egy egyházfinak, s az szórul-szóra úgy leírta, hogy — amint maga erősítette, — ennél szebb levelet soha életében se nem látott, se nem hallott, pedig ugyancsak sok exkommunikáló levelet olvasott.

— S még most is tudnád könyv nélkül, Sancho? — kérdezte Don Quijote.

— Most már nem tudom, uram, — vizonozta Sancho — mert amikor már egyszer elmondtam, látva, hogy többet úgy se lesz rá szükségem, bíz én elfelejtettem; legfőlebb arra emlékszem még, hogy azon kezdődött: Vénséges, akarom mondani: Fenséges kisasszony; az utolsó sora meg az volt: Tiéd mindhalálig, a Búsképű lovag; e közé a kettő közé aztán beletettem legalább is háromszázszor: „oh én szívem, én életem, szemem fénye.“

XXXI. FEJEZET.

Arról a mulatságos beszélgetésről, melyet Don Quijote s fegyverhordozója, Sancho Panza folytattak egymás közt, úgyszintén egyéb fontos eseményekről.

— Még eddig meg vagyok veled elégedve; folytasd tovább — szól Don Quijote — Megérkeztél; s mivel foglalkozott a szépség ama királynéja? Ugy-e éppen gyöngyfűzésnél találtad, avagy talán aranyszálakkal valami jelvényt hímzett az ő fogoly lovagja számára?

— Nem amellettt találtam bíz én, — viszonzta Sancho — hanem éppen két mérő búzát rostált az udvaron.

— De legalább azt mondd tehát, — jegyezte meg Don Quijote — hogy ennek a búzának minden szeme csupa gyönggyé vált kezének érintésétől. S nem vetted szemügyre, barátom, tiszta búza volt az, vagy kétszeres?

— Csupa rozsos, — felelt Sancho.

— Hanem azért biztosítlak, — mondta Don Quijote — hogy az ő kezének rostálása után olyan fehér cipő sül belőle, mint a hab. De tovább; mikor átadtad neki levelemet, ugy-e megcsókolta, vagy homlokához emelte, ugy-e tett olyan mozdulatot, ami az ilyes levelet méltán megilleti? Vagy mit cselekedett?

— Amikor át akartam adni neki, — felelt Sancho — éppen javában benne volt a karajozásban s jó csomó szem volt a rostán, miért is azt mondá: Tegye csak oda kegyelmed a levelet arra a zsákra, mert most nem érek rá elolvasni addig, amíg ezt mind ki nem rostáltam.

— Lám az eszes leánya! — mondta Don Quijote — bizonyosan azért tette, hogy annál nyugodtabban olvashassa s annál jobban örülhessen neki. Tovább, Sancho; s amíg ez a foglalkozása tartott, milyen párbeszédet folytattatok egymással? Mit kérdezett felőlem, s te mit feleltél? Folytasd, beszélj el mindent, s el ne hagyj belőle egy mákszemnyit se.

— Ő maga nem kérdezett semmit, — felelt Sancho — hanem én elbeszéltem neki, hogy nagyságod hogyan kínlódik itt érette, hogyan gyötri magát félmeztelenül,

s úgy él ebben a rengetegben, mint valami vadember a csupasz földön hál, terített asztalról nem eszik, nem fészülködik, csak sír és átkozza nyavalyás életét.

— Hogy ezt átkoznám, azt rosszul mondtad, — szólt Don Quijote — sőt ellenkezőleg áldom és éltem egész folyásában áldani fogom a sorsot, hogy abban a szerencsében részesültem, hogy oly magas úrhölgyet imádhassak, mint Dulcinea del Toboso.

— Már az igaz, hogy magas, — jegyezte meg Sancho — mert akár megesküdjem rá, nagyobb nálam fél fejjel.

— Hogyan, Sancho, — kérdezte Don Quijote — te összemérköztél vele?

— Össze bíz' én annyiban, amennyiben egy zsák búzát segítettem neki a számárra feltenni, s ekkor olyan közel álltunk egymáshoz, hogy tökéletesen megláthatam, magasabb nálam jó öt ujjnyival.

— De az is igaz, — tette hozzá Don Quijote — hogy ezt a nagyságot ezer meg ezer báj és kellem ékesíti. De van egy, amit bizonyára nem tagadhatsz, Sancho, hogy amikor ennyire közelébe jutottál, éreztél valami bűvös illatot, balzsamos jó szagot, valami olyas különös jót, aminek nevet sem tudok adni, valami olyan illatot vagy illamot, mintha illatárús-keztyűs boltjába léptél volna?

— Annyit mondhatok, — viszonzta Sancho — hogy olyas vállizzadás-félét csakugyan éreztem, ami bizonyára attól származott, hogy a nagy mozgásban megizzadt és párolgott.

— Nem az volt az oka, — válaszolt Don Quijote, hanem az, hogy te bizonyosan náthás voltál, vagy a magad szagát érezted: mert én igen jól tudom, milyen az illata e rózsának a tövisek közt, e mezei liliomnak, e csurrantott ámbrának.

— Az mind meglehet, — jegyezte meg Sancho, — mert az igaz, hogy nekem csakugyan sokszor van olyan szagom, mint amelyet akkor Dulcinea kisasszony önagsága körül éreztem; ezen azonban nem lehet csodálkozni, mert ez mind egy ördög.

— No és, — folytatta Don Quijote, — mikor aztán

elvégezte a rostálást s a búzát a malomba küldte, mit tett akkor, mikor a levelet elolvasta?

— A levelet? — mondta Sancho, — azt bizony nem olvasta el, mert azt mondta, hogy ő se írni se olvasni nem tud; hanem a helyett fogta és diribbé-darabbá tépte, s azt mondta, mással se akarja elolvastatni, mert az ő titkait nem szeretné a faluban senkinek az orrára kötni. Azt mondta, beéri ő azzal is, amit én élő szóval mondtam el arról, hogy nagyságod mennyire szereti, s milyen rendkívüli kínládásnak vetette magát alája az ő kedviért. Végre még azt is mondta, azt üzeni nagyságodnak, hogy csókoltatja kezeit, s hogy inkább magát szeretné már látni, mint levelét, amiért is kéri és követeli, hogy ennek erejénél fogva hagyja el nagyságod ezt a vadont, hagyjon fel minden további bolondsággal s keljen rögtön útra Toboso felé, ha valami fontosabb teendő nem hátráltatja, mert szörnyen szeretné nagyságodat látni. Nagyot nevetett, mikor elmondtam neki, hogy nagyságod Búsképű lovagnak hivatja magát; megkérdeztem azt is, hogy az a minapi biscayai megjelent-e előtte? azt felelte, hogy igen, s hogy nagyon derék fickónak látszik. Kérdezősködtem aztán a gályarabok felől is; hanem erre azt felelte, hogy ezek közül nem látott egy szálat se.

— Még eddig minden nagyon jól megy, — mondta Don Quijote — hanem mondd csak, mikor elbocsátott magától, milyen drága ajándékkal jutalmazott meg, hogy hírt vittél neki felőlem? Mert régi és általános szokás a kóbor lovagoknál és hölgyeknél, hogy az apródoknak, komornáknak vagy törpéknek, akik imádoztjaik felől a lovagoknak, vagy az ő lovagjok felől a hölgyeknek híreket visznek, valami drága ékszert adnak ajándéknul s s hála fejében fáradságukért.

— Meglehet, hogy ez így szokás, s én igazán jó szokásnak is tartom; hanem ez alkalmasint csak a régi korban lehetett divatban, míg most már legfőlebb egy darab sajtot meg kenyeret adnak az embernek; nekem legalább Dulcinea kisasszonya a kerítésen át ezt nyomta a markomba, mikor tőle búcsút vettem, s hogy még pontosabban elmondjam, az is juhsajt volt.

— Ő rendkívül bőkezű, — jegyezte meg Don Quijote, — s ha nem arany ékszer adott, ennek kétségkívül az lehetett az oka, hogy ilyes hamarjában nem esett keze ügyébe; egyébiránt jól esik a kalács még husvét után is; mihelyest felkerestem, ki fog ő mindent bőven pótolni. Hanem tudod-e, Sancho, min csodálkozom? Azt kell hinnem, hogy te jövet-menet csakugyan úgy repültél, mert három nap alatt megjártad Tobosot, ami pedig harminc mérföldre van innét. Ebből azt következtetem, hogy az a bölcs varázsló, aki nekem pártomat fogja s jó barátom — mert okvetlenül kell hogy legyen s van is ilyen jóakaróm, különben igazi kóbor lovag sem volnék — mondom, bizonyosan egy ilyen varázsló mozdította elő utazásodat, a nélkül, hogy te csak álmodtad volna is. Mert vannak olyan bölcs varázslók, akik aludtában kiemelik a lovagot ágyából, s ez, a nélkül, hogy tudná hogyan s mikép, azon veszi magát észre, hogy másnap ezer mérföldnyi távolban ébred fel attól a helytől, ahol az előtte való este lefeküdt. Mert ha nem így volna, akkor a kóbor lovagok nem is jöhetnének egymás segítségére, ha baj van, már pedig ők minden léptenyomon segítenek egymáson. Így történhetik aztán, hogy az egyik Armenia hegyein küzd valami sárkánnyal vagy valami vad szörnyeteggel vagy egyik-másik lovaggal, s a hadiszerencse ellene fordul, úgy, hogy már a végét járja: egyszerre, köd előttem, köd utánam, valami felhőn vagy tüzes szekéren ott terem mellette egy másik lovag, az ő barátja, aki kevéssel azelőtt még Angolországban volt, ez segítségére siet, megmenti a halálból, s még aznap este újra odahaza van, kedve szerint vacsorál, habár jötte-mente kitesz vagy háromezer mérföldet; az ilyest pedig egyes-egyedül e bölcs varázslók sgtségének és gyámolításának lehet köszönni, akik pántul fogják e bátor lovagokat. S ennél fogva, Sancho barátom, nem is csodálkozom valami szerfölött, hogy ily rövid idő alatt megjártad az utat Tobosóig meg vissza, mert — amit már mondtam, — bizonyosan valami bölcs varázsló vitt magával röptiben, anélkül, hogy te csak sejtetted volna.

— Már bizonyosan úgy kellett lenni, — mondta

Sancho, — mert igaz hitemre mondom, Rocinante csakugyan úgy ment, mint a cigány számára, ha kénestőltenek a fülébe.

— Igen, kénestől, — helyeselte Don Quijote. — s azonkívül mirtha egy sereg ördög ragadta volna, mert az ilyen had szerte barangol és fáradhatatlanul magával visz mindent, mi útjába esik. Most azonban hagyjuk ezt; hanem arra felelj nekem, Sancho, mit gondolsz, mit kellene nékem tennem, minthogy szerelmes kedvesem azt parancsolja, hogy látogassam meg? Mert belátom én jól, tartozó kötelességem lenne az ő parancsolatát beteljesíteni, de másrésről meg a velünk jövő hercegnőnek adott szavam lehetetlenné teszi, s a lovagság törvénye arra kényszerít, hogy előbbvalónak tekintsem a szótartást, mint a magam gyönyörűségét. Egyfelől a kedvesem után való epedés ostromol és csalogat, másfelől az adott szó s az a dicsőség hí és sarkal, mely e vállalatnál kínálkozik. Ami engem illet, azt hiszem csakugyan legjobb lesz, ha — amilyen gyorsan csak lehet — egyenesen odasietek, ahol az óriással találkozhatom, s ott teremve, fejét levágom, a hercegnőt visszahelyezem országába békességes birtokába, akkor aztán tüstént megfordulok és rohanok lelkem világító fényének csodálására. Olyan okokat hozok fel ekkor mentségemül, hogy ő nem fog neheztelni késedelmemért, mert belátja, mindez csak azért történt, hogy az ő híre és dicsősége gyarapuljon, amennyiben mindazt, amit fegyveremmel ez életben kivívtam, kivívok és kivívandok, egyedül a tőle nyert kegynek köszönhetem s annak, hogy övé vagyok.

— Jaj, hogy nagyságodnak még mindig ez a bogara! — kiáltott fel Sancho. — Ugyan mondja csak jó uram, egészen hiába akarja hát megtenni ezt az utat, s nem sajnálja, ha füstbe megy ez a pompás, gyönyörű házasság, amely olyan országot csöppentene markába, melynek — amint hallottam — húszezer mérföldnél is nagyobb a határa, s bőviben van mindannak, mi az ember élete fentartására szükséges s nagyobb, mint Portugália és Spanyolország összevéve? Hallgasson, az isten szent szerelmére kérem, s szőgyelje, amit mondott; fogadjá

meg az én tanácsomat, engedjen nekem, s esküdjék meg ezzel a hercegkisasszonnyal a legelső faluban, ahol papot találunk, de még odáig se kell fáradsunk; itt van velünk a mi papunk, úgy megesketi az nagyságtokat, mint a pinty! Gondolja meg, hogy benőtt már a fejem lágya s meg lehet hallgatni tanácsomat; s hogy ez, amit most adok, olyan jó, amilyennél már jobb se lehet, mert jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok, aztán meg: mindig a jobbhoz tartsd magad, késő bánat eb-gondolat*).

— Látod, Sancho, — felelt erre Don Quijote — ha te különösen azért buzdítasz e házasságra, hogy az óriás leküzdése után én mindjárt királlyá legyek s így módomban álljon mindazt megadnom néked, amit ígértem: erre csak annyit jegyzek meg, hogy ezt a kívánságodat én a házasság nélkül is nagyon könnyen beteljesíthetem: mert még előbb, semmint a párbajba bocsátkoznám, előre kikötöm magamnak, hogy győzelmem esetére, ha a hercegasszonyt nőül nem veszem is, az ország egy darabjára számot tartok, még pedig úgy, hogy annak adhassam, akinek akarom. S ha ezt megkapom, ugyan, mit gondolsz, kinek adnám másnak, mint teneked?

— Ezt már értem, — viszonzá Sancho — csakhogy arra kérem nagyságodat, úgy intézkedjék, hogy a tengerparti rész jusson nekem, hogyha aztán nem tetszik ott az élet, hajóra rakhassam az én fekete alattvalóimat, s azt tehessem velük, amiről már magamban gondolkoz-

*) Ez közelíti meg talán a mieink közül a legjobban a Sancho által is ferdítve idézett spanyol közmondást. Ez azt tartja:

Quien bien tiene y mal se escoge
Por mal que le venga no se enoje

Szóról-szóra:

Kinél a jó megvan, s a rosszat választja,
A rátörő rosszért ne keljen panasza.

Sancho ezt így cseréli fel: Quien bien tiene y mal se escoge, por bien que se enoja no se venga. (Akinél megvan a jó, s a rosszat választja, akárhogy haragszik, bosszút nem állhat.)

(Ford.)

tam. Csak azzal ne törődjék most nagyságod, hogy Dulcinea kisasszonyt meglátogassa, hanem menjen, aprítsa össze az óriást, s vessünk véget az egész dolognak, mert Isten az atyám, azt súgja valami, e mellett már van kilátás pénzre is, meg posztóra is.

— Igazad van, Sancho, s én el is fogadom tanácsodat, már tudniillik annyiban, amennyiben előbb elkísérem ezt a hercegasszonyt s ezek után látogatom meg Dulcineát. De arra figyelmeztetek, hogy arról, amiről most beszélgettünk, egyetlen árva szót se szólj senkinek, még azoknak se, akik társaságunkhoz tartoznak: mert ha Dulcinea oly szemérmes, hogy nem akarja titkát senkinek elárulni, illetlen lenne, ha én elárulnám vagy általam más elárulná.

— De akkor hát, — kérdezte Sancho — miért parancsolja nagyságod, hogy mindazok, akiket csak karja legyőzött, jelenjenek meg Dulcinea kisasszony előtt? Hiszen ezzel nagyságod éppen azt adja ország-világ tudtára, hogy szerelmes belé s hogy ő nagyságod kedvese. S ha azok odamenni tartoznak, s előtte férdreborulni s azt mondani, nagyságod küldte őket hódolásra: ugyan, hogy maradhat akkor kölcsönös érzelmük titokban?

— Oh milyen ostoba, milyen együgyű vagy te, Sancho! — jegyezte meg Don Quijote — nem látod-e be, hogy mindez csupán az ő dicsősége gyarapításának érdekében történik? Látod, fiam, a lovagságban igen nagy dicsőségnek tartják azt, ha egy úrhölgynek sok kőborlovag hódol, a nélkül, hogy más egyébre még csak gondolnának is, mint arra, hogy csupán azért szolgálnak neki, mert ő az, aki. Sem pedig egyéb jutalmat nem várnak tőle számos és jeles szolgálatukért, csupán azt, hogy ő kegyesen lovagjaiul fogadja el őket.

— Amint én a prédikációban hallottam — mondotta Sancho — ilyen szeretettel a felséges Úristen iránt kell viseltetni ő érte magáért, a nélkül, hogy az embert akár a jutalom reménye, akár a büntetéstől való félelem ösztönöznék; én ugyan azért is akarnám szeretni és szolgálni, amit hatalmában megtehet.

— Ördögadta parasztja, — kiáltott fel Don Quijote

— lám, milyen okosan is tud néha beszélni! Mintha csak úgy tanulta volna.

— Pedig becsületszavamra mondom, olvasni sem tudok, — felelte Sancho.

E szavaknál Miklós mester kiáltott oda hozzájuk, álljanak meg egy kicsit, mert az útitársaság egy arra csergedező patakból szomját akarja oltani. Don Quijote meg is állt, nem csekély öröme Sanchonak, aki már egészen belefáradt a sok hazudozásba, s attól tartott, hogy ura utóbb is rajtakapja, mert bár tudta, hogy Dulcinea tobosoi parasztleány, de látni soha életében sem látta.

E közben Cardenio is felöltözött abba a ruhába, mely Dorottyán volt, amikor találkoztak; igaz ugyan, hogy elég kopott öltözet, de azért mégis sokkal jobb, mint amit előbb ő hordott.

A forrásnál mind leszálltak a paripáikról, s nagy éhségüket annyira, amennyire, lecsillapították azzal a kevés eleséggel, amit a lelkész még a vendéglőből hozott magával. Amint idejüket ekképen töltötték, történetesen egy fiatal síheder jött velünk szemközt gyalog. Amint ez észrevette a forrás körül helyet foglaltakat, mind figyelmesebben nézte, nézte őket, egyszer csak nagy gyorsan odairamodott Don Quijotehoz, átkarolta lábait, s nagy sírás-rívással így szólt hozzá:

— Jaj, kegyelmes jó uram, hát nem ismer nagyságod? Nézzen meg csak jól, én vagyok az az András bojtár, akit nagyságod oldoztatott fel a tölgyfától, amelyhez hozzákötöztek.

Don Quijote ráismert, s azzal karonfogta, s a jelenlevőkhöz fordulva, így szólt:

— Hogy kegyetek mindnyájan belássák, mily nagyszemélyiségű intézmény e világon a kóbor lovagság, mely kiegyenlíti, s meggyógyítja mindazon ferdeségeket és sérelmeket, miket az erőszakos és gonoszlelkű emberek elkövetnek: el kell mondanom nagyságtoknak, hogy a minap egy erdőn való átmenetemben jajkiáltásokat, s keserves panaszos hangokat hallottam, melyek valami bánthatalmazott és szükségben szenvedő egyéntől származ-

tak. Lovagi tisztet által ösztönözve, nyomban oda-siettem, ahonnan e szavak hangzottak, s íme, ez ittlévő fiúcskát találtam egy tölgy derekához odakötve, s szívemből örülök, hogy ő most itt van, legalább tanúságot fog szolgáltatni, hogy egyetlen egy szavam se tér el az igazságtól. Ő, amint említettem, oda volt kötözve a tölgyfához, még pedig fejétől egész derekáig meztelenül, s bőrét egy durva paraszt. — kiről utóbb megtudtam, hogy gazdája — kantárszíjjal hasogatta. Amint én ezt megláttam, mindjárt számon kértem tőle, mi az oka kegyetlen fenytésének? A goromba fickó azt felelte, azért üti, mert szolgálja, s mert némi hanyagságot tapasztalt nála, amit inkább gonoszságának, semmint együgyűségének lehet felróni; mire a gyermek viszont azt mondta: „Csupán azért ver uram, mert a béremet kértem tőle.“ A gazda mit tudom én, mit nem hozott fel mentségül és kifogás gyanánt, amit én meghallgattam ugyan, de el nem fogadhattam. Végre megparancsoltam neki, oldozza fel azonnal, s esküvel is fogadja meg, hogy hazaviszi, s fizesse ki bérét az utolsó fillérig, még pedig kamatostul. Nem úgy volt-e mind egy betűig, András fiam? Ugy-e láttad, milyen határozottan adtam ki a parancsot, s ugy-e milyen alázatosan fogadta ő meg, hogy mindent beteljesít, amit rendeltem, kívántam és követeltem? Felelj; ne jöjj zavarba, szólj bátran, mondd el ezeknek a magas uraságoknak mindazt, mi történt, hogy belássák, s meg legyenek győződve a felől, mily szükséges, hogy az utakon kóbor lovagok járjanak.

— Amit nagyságod mondott, az mind szent igaz, — vizsonozta a siheder — hanem az ostor vége egészen másként csattant, mint ahogy nagyságod gondolja.

— Másként? — kérdezte Don Quijote elcsodálkozva — talán nem fizette ki a béredet?

— Nemcsak hogy ki nem fizette — felelt a fiú, — hanem alighogy nagyságod hátat fordított az erdőnek, s mi magunk maradtunk, újra odakötött ugyanahhoz a tölgyfához, s másodszor s úgy megrakott, hogy olyanná vert, mint valami Szent Bertalant. Aztán minden ütésnél olyan egy-egy átkot-szitkot szórt reám, s úgy kicsúfolta

nagyságodat, hogy nevetnem kellett volna, ha kevesebb kint szenvedek. Utoljára is úgy összetört, hogy azóta mind a mai napig ispotályban gyógyítottam magamat, s csak így épültem ki valahogy ebből a nagy bajból, mit a gonosz gazda okozott. Ennek pedig mind nagyságod az oka, mert ha szépen tovább megy a maga útján, s oda nem jön, ahol találkoztunk, s más emberek bajába bele nem keveredik, uram is beérte volna egy-két tucat ütéssel, s aztán kifizette volna, amivel tartozott. De mivel nagyságod olyan ok nélkül leszidta, s úgy lepocskolta, ő is felütötte az orrát, s minthogy nagyságodon nem tudott bosszút állni, alighogy egyedül maradt, rajtam fújta ki a mérgét, de úgy, hogy akár megesküdjem reá, nem lesz belőlem többet ép ember holtom napiáig.

— A baj csak az — mondta Don Quijote, — hogy oly hamar eltávoztam; ott kellett volna maradnom mindaddig, amíg nem láttam, hogy kifizetett; hiszen jól tudhattam volna, számos ízben szerzett tapasztalásból, hogy a paraszt nem tartja meg adott szavát, mihelyt nincs aki tőle számon kérje. Hanem ugy-e emlékezel, András öcsém, hogy megfogadtam neki esküvéssel: ha meg nem fizet, felkeresem újra; de meg is találom, ha a cethal gyomrába rejtőzik is előlem!

— Az igaz, — mondta András — csak hogy az már mind nem használ semmit.

— Majd meglátod, hogy nem használ-e! — pattant fel Don Quijote, s nagy gyorsan felkelt, s megparancsolta Sanchonak, kantározza fel tüstént Rocinantet, mely az ő falatozásuk alatt legelészett.

Dorottya kérdést intézett hozzá, mit szándékozik cselekedni? Azt felelte, hogy felkeresi a parasztot, megbünteti szőszegését, kifizetteti Andrást a legutolsó fityingig, ha a világ minden parasztja állna és támadna is ellene! Erre aztán megint Dorottya felelt, nevezetesen figyelmeztette, hogy ezt nem szabad tennie, minthogy már neki tette azt az ígéretet, hogy mindaddig semmi kalandba sem bocsátkozik, míg az ő baját el nem igazítja; ezt az ígéretet Don Quijote jobban tudja, mint

akárki más, azért tehát csendesítse le haragját az országból való visszatértéig.

— Az igaz, — viszonzta Don Quijote — s így Andrásnak türelemmel kell lennie mindaddig, amíg onnan vissza nem térek, mint kegyelmességed említi; de én újra esküszöm és fogadom, nem nyugszom addig, míg bosszút nem álltam, s a fiút ki nem fizettetem.

— Nem adok én ezekre az esküdözésekre semmit, — mondta András — s a világ minden bosszúállásánál jobb szeretném, ha kapnék valamit, amivel legalább Sevil-láig eljuthatnék. Adjon, ha adhat valami ennivalót s aztán hadd menjek, nagyságodat pedig áldja meg az Isten valamennyi kóbor lovaggal együtt, akik úgy kóboroljanak a maguk javára, mint nagyságod az enyémre.

Sancho egy darab kenyeret meg egy darab sajtot vett elő zsákjából, s ezekkel a szavakkal adta oda a sihedernek:

— Nesze, András öcsém, lásd, nekünk mindnyájunknak van részünk a te szerencsétlenségemben.

— Ugyan mi része lehet abban kegyelmednek? — kérdezte András.

— Hát ez a sajt, meg ez a kenyér, amit neked adok, — felelt Sancho, — mert az Isten a megmondhatója, nem szorulnék-e még rá valamikor? Mert tudd meg öcsém, hogy az ilyen magamféle kóbor fegyverhordozó sokszor ki van ám téve nagy éhségnek és szerencsétlenségnek, s több más olyan bajnak, amit az ember jobban érez, semmint elmondani tudná.

András fogta a kenyeret meg a sajtot, s látván, hogy senkitől se kap semmi egyebet, — amint mondani szokás, — eleredt az orra vére, s aztán nyakába vette a világot.

Hanem még mielőtt messze távozott volna, ezekkel a szavakkal fordult oda Don Quijotehez:

— Csak azt akarom még mondani, kóbor lovag úr, ha valaha még egyszer találkozunk, s azt látja is, hogy engem darabokra szakgatnak, oda ne jöjjön segítségemre, hanem hagyjon magamra bajommal, mert nem lehet az akkorává, amekkorává nagyságod segítsége tenné, kit

az Isten süllyesszen el minden kóbor lovaggal együtt, valahány csak van ezen a világon!

De föl is ugrott Don Quijote, hogy megtapogassa; csakhogya a fickó úgy neki iramodott, hogy senkinek se volt kedve nyomába eredni.

Don Quijote majd megpukkadt mérgében András szavai fölött, s a többieknek ugyancsak tartóztatni kellett magukat, hogy föl ne kacagjanak, s teljes tökéletesen ki ne hozzák a sodrából.

XXII. FEJEZET.

Mi történt Don Quijote egész csapatával a vendégfogadóban?

Mihelyt kissé megkapattak, nyomban felültek, s a anélkül, hogy valami említésre méltó történt volna velük. elértek másnap a fogadóba, melyől Sancho Panza már messziről fázott és remegett, s bárha sokért nem adta volna, ha be nem kellett volna mennie, mégis csak lehetetlen volt elkerülni. A fogadós, felesége, leányuk és Martines látván Don Quijote és Sancho érkezését, nagy vídáman siettek eléjük, ő azonban komoly és nyugodt méltósággal fogadta őket, s meghagyta, hogy ez alkalommal jobb ágyat vessen neki, mint a minap, mire a fogadósné azt jegyezte meg, hogyha a lovag úr is jobban fizet, mint a multkor, úgy hercegi ágyat vetnek számára. Don Quijote megígérte, hogy megfizet, amire aztán tűrhető ágyat készítettek ugyancsak a multkori kamarában, s ő le is feküdt csakhamar, mert igen álmos és törődött volt.

Alig zárkózott be a lovag, a fogadós né mindjárt neki-esett a borbélynak, s szakálon ragadva, így szólt:

— Lelkem üdvösségére mondom, szakálnak ugyan nem használja az úr többet az én farkamat; ide a farkammal! Az uramé azóta mindig a földön hentereg, igazán szégyen, gyalázat; a fésűjét értem, melyet ebbe a jó farkamba szoktam beletűzni.

A borbély nem akarta odaadni, de az asszony annál erősebben ráncigálta, míg végre a licentiatus maga azt

mondta, csak adja vissza, úgy sem lesz már szükség erre a cselfogásra, hanem a maga igaz valóságában kerülhet Don Quijote szemei elé, s legföllebb annyit mondjon neki, hogy akkor menekült ide ebbe a fogadóba, mikor a gályarabokból lett zsványok mindenéből kifosztották. Ha aztán netalán a hercegnő lovászmestere felől kérdezősködnék, majd azt fogiák mondani, a hercegnő előre haza küldte azzal a hírrel, hogy ő is visszatérőben van már, s magával viszi mindnyájuk szabadítóját. Így aztán a borbély minden további feleselés nélkül oda adta az ökörfarkat a fogadósénak, s vissza egyszersmind a többi holmit is, mit az asszonytól Don Quijote megszabadítása végett kölcsönkaptak.

A fogadó egész népsége bámulattal szemlélte Dorrottya szépségét, nemkülönben az ifjú Cardenio dőlcegalakját.

A pap ebédet rendelt, ami csak kapható volt a fogadóban, s a vendéglős annak reményében, hogy ez alkalommal több pénz üti a markát, mint a multkor, egészen tisztességesen ellátta őket. Don Quijote azonban az ebédet elaludta, s társai sem akarták felébreszteni, mert azt gondolták, jelenleg csakugyan nagyobb szüksége van nyugalásra, mint evésre.

Ebéd közben a fogadós, felesége, leányuk és Martornes, s minden beszállt utas jelenlétében Don Quijote hóbortosságáról folyt a beszéd, s arról, milyen állapotban találták meg a hegységben. A fogadósne is elmondta azt az esetet, amely a lovag és az öszvér-hajcsár között történt, majd körültekintve, hogy véletlenül Sancho nincs-e közeliükben, s amint látta, hogy nincs ott, — elbeszélte az egész levegőbe röpítést is, aminek mindnyájan nagyon jóízűt nevettek. S mikor aztán a lelkész azt a megjegyzést tette, hogy Don Quijote eszét a lovagregények olvasása csavarta el, a vendéglős közbe szolt:

— De már ezt bajosan tudom elhinni, mert szó ami szó, amennyire én értem, nincs a világon ezeknél mulatságosabb olvasmány; nekem magamnak is van belőlük két-három darabom, más írásokkal együtt, melyek igazán egészen fölelevenítenek, de nemcsak engemet, ha-

nem akárhány más embert is. Takaráskor ugyanis, kivált ünnepnapokon sok arató szokott itt összegyülekezni, akik között mindig akad egy-egy jó olvasó; ez aztán előveszi valamelyik könyvet, mi meg harmincan is körülüljük, s olyan örömmel hallgatjuk, hogy szinte megujulunk. Magamról legalább azt mondhatom, hogy mikor azokról a borzasztó és rettenetes ütésekről hallok, miket a lovagok osztogatnak, szinte viszket a tenyerem, úgy viaskodhatnám. S el tudnám hallgatni éjjel-nappal.

— De még én magam is, — szólalt meg a felesége, — mert csak akkor van békesség a házban, mikor ezt az olvasást hallgatom; ilyenkor úgy belemélyedsz, hogy legalább egy ideig nem jut eszedbe a civakodás.

— Az szent igaz — mondta Maritornes, — s én magam is nagyon szeretem hallgatni ezeket a históriákat, mert csakugyan nagyon szépek, kivált mikor az fordul elő bennük, egyik-másik kisasszony hogy ölelkezik a szeretőjével valami narancsfa alatt, míg a szobaleány strázsát áll mellettük, de majd meghal irígységében, meg a nagy félelemtől; olyan az, mondom, mint a méz.

— Hát kegyednek, kis kisasszonykám, hogy tetszenek ezek a könyvek? — kérdezte a lelkész a fogadós leányát.

— Nem tudom én, igazán nem tudom, — viszonoztaz — én is hallgatom, s bár nem is értem, mégis örömmel hallgatom. Csakhogy nekem nem az ütések tetszenek, amik édesatyámnak, hanem a bús panaszok, amelyekre a lovagok fakadnak, ha kedvesüktől távol vannak; ezeket — nem tagadhatom, sokszor úgy megszántam, hogy meg is sirattam.

— S talán kész volna kisasszony mindjárt meg is vigasztalni a lovagokat, ha kegyedért siránkoznának? — kérdezte Dorottyá.

— Már hogy mit tennék, azt nem tudom, — viszonoztaz a leányka — de annyi bizonyos, vannak leányok között olyanok is, olyan kegyetlenek, hogy lovagjaik tigriseknek, oroszlánoknak, nevezik őket, s ezer ily szitokkal illetik. S oh Jézusom, csakugyan nem is tudom, milyen szívtelen s lelketlen teremtések lehetnek, hogy rájuk

se hederítenek az ilyen férfiakra, hanem hagyják őket meghalni, vagy megbolondulni. S ugyan mire való ez a nagy ráartiság? Ha azoknak az uraknak becsületes a szándékuk, menjenek hozzájuk, mikor azoknak úgy se kell egyéb.

— Fogd be a szád, gyerek! — pattant fel a fogadóné. — Úgy látszik, már most is kelleténél többet tudsz az effélékből, pedig a fiatal leánynak bizony nem illik sem annyit tudni, sem annyit fecsegni.

— A kisasszony kérdését illetlen lett volna felelet nélkül hagynom, — mentegetőzött a leány.

— Ugyan, fogadós úr, — szólt erre közbe a lelkész, — nem hozná ide azokat a könyveket, nagyon szeretném látni.

— Igen szívesen — viszonozta ez, — s tüstént befordult a szobába, honnan aztán egy ódon ládikát hozott ki, melyet vékony láncocska tartott zárva, s amint kinyitotta, három nagy könyv tűnt elő, s egy csomag igen olvasható kézirat.

Az első könyvnek, melyet kinyitott, ez volt a címe: „Don Ciringilio de Tracia“, a másodiké: „Felix Marte de Hircania“, a harmadiké: „A nagy Gonzalo Hernandez de Cordoba hadvezér*) története, Diego Garcia de Paredes életírásával együtt.“

Mikor a pap a két első könyv címét elolvasta, odafordult a borbélyhoz e szavakkal:

— Sajnálom, hogy nincs itt az én kedves barátom gazdasszonya és unokahúga.

— Nem tesz semmit, — felelt a borbély, — én is ki tudom vinni a baromfiudvarra, vagy a tűzhelyre, pedig úgy láttam, derekas tűz lobog rajta.

— De talán csak nem akarják elégetni könyveimet? — kérdezte a fogadós.

— Csupán ezt a kettőt, — viszonozta a lelkész, — Don Ciringiliot és Felix Martet.

— Hát eretnekek, vagy flegmatikusok ezek a köny-

*) (1443—1515) „d'gran capitán“ V. Károly alatt a franciák ellen harcolt Délitáliában. Paredes vezér 1469—1533.

vek, — kérdezte a vendéglős, — hogy tűzhalálra legyennek ítélve?

— Talán schismatikusok-at akart mondani, barátom, — szólt közbe a borbély, — nem flegmatikusokat.

— Igen, igen — szólt a vendéglős, — hanem ha már éppen el akarnak az urak égetni valamit, akkor az a nagy hadvezér, meg ez a Diego Garcia menjenek, mert készebb volnék valamelyik fiamat elégettetni, semmint azt a másik két könyvet.

— Kedves atyámfia — világosította föl a pap, — ez a két könyv csupa merő hazugság s tele van a legnagyobb haszontalanságokkal s esztelenségekkel; míg az a nagy hadvezér meg valóságos igaz történet, s a cordovai Gonzalo Hernandez hőstetteiről szól, aki számos és nagyszerű vitéz cselekedetei folytán megérdemelné, hogy az egész világ a nagy fővezérnek nevezze, s erre az ugyancsak dicső és híres melléknévre egyedül ő érdemes. Ami pedig ezt a Diego Garcia de Paredest illeti, ez igen előkelő lovag volt, Estremadura Trujillo nevű városában született, bátor katona, s testi ereje akkora, hogy egy ujjával fel tudta tartóztatni a malomkereket legsebesebb forgásában; mikor meg kardjával elállta az utat valamely hídfőnél, egymaga megakadályozta a legnagyobb hadsereg áttörését, s véghezvitt még más ilyen hőstetteket, melyek, ha ugyan nem maga írja meg s beszéli el magáról, az önéletíró s nemes lovag szerénységével, hanem más független és szenvedélyességtől ment ember jegyzi fel: feledésbe merítették volna a Hektorok, Achillesek és Roldanok hősi cselekedeteit.

— No ez ugyan nagy dicsőség! — jegyezte meg a vendéglős. — Hát mi van abban, egy malomkereket feltartóztatni? Hanem istenemre, azt tessék elolvasni, amit Felix Marte de Hircania tett, aki egyetlen visszacsapással öt óriást szelt ketté derékon, mintha csak olyan bábból készült barátkák voltak volna, amilyeneket a gyermekek csinálnak játékból. Máskor meg egymaga rajtaütött egy roppant nagy hadseregen, amelyben egymillió hatszázezer, tetőtől talpig fegyverben álló katona

volt, s úgy szétkergette az egészset, mintha birkanyáj volna. Hát ahhoz a jó Don Cirongilio de Traciához mit szólnak, aki olyan bátor és vakmerő volt, hogy — amint ebben a könyvben világosan meg lehet olvasni — mikor egyszer egy folyón hajózott, a vízből egy tüzes sárkány-kígyó emelkedik ki előtte, de a vitéznek se kellett több, hanem mihelyt meglátta, mindjárt rápattant pikelyes hátára, s két kezével olyan erősen ragadta torkon, hogy a kígyó érezvén, hogy tüstént megfullad, nem talált egyéb módot a megmenekülésre, minthogy lemerült a víz fenekére s magával ragadta a lovagot, aki még ekkor sem bocsátotta el semmi áron. Mikor aztán odalent voltak, olyan palota tárult fel előttük, s olyan szép kertek, hogy soha szebbek azoknál! Itt aztán a kígyó tisztas öreg emberré változott, s annyi mindent mondott a lovagnak, hogy az ember alig győzi végighallgatni. Ne is szóljon tisztelendő atyaságod, mert ha ezt hallaná, tudom annyira tetszenék, hogy az eszét is elvesztené. Míg az a nagy hadvezér meg ez a Diego Garcia, akiket említ, egy fityinget se érnek!

Amint Dorottya e szavakat hallá, súgva monda Cardenionak:

— Kevés kellene ennek a mi fogadósunknak, hogy második Don Quijote váljék belőle.

— Nekem is úgy látszik, — viszonzta Cardenio — legalább nyilatkozataiból azt lehet kivenni, hogy ő szentül hiszi, minden szakasztott úgy történt, ahogy ezek a könyvek mondják, s az ellenkezőről magok a mezítlábas barátok*) se tudnák meggyőzni.

— De lássa csak atyámfia, — szólalt meg újra a pap — Felix Marte de Hircania, Don Cirongilio de Tracia, vagy más ilyes lovagok, milyenekről e könyvekben szó van, soha se éltek valósággal e világon; mindez csupán tétlen elmék találmánya, költeménye, akik csakis azért írták, hogy — amint fogadós úr mondja — időtöltést szerezzenek, amint az ön aratói e könyvek olvasásával idejüket csakugyan el is töltötték; de én esküvel is merem erősíteni, hogy ilyen lovagok soha

*) Frailes descalzos, a franciskanusok. Térítő szerzet. (Ford.)

sem éltek, sem ilyen hőstettek és ostobaságok e világon soha meg nem történtek.

— Másnak mondja azt tisztelendőséged, ne nekem*), — viszonzta a fogadós — mintha bíz én ötfog se tudnék számlálni s nem tudnám, hol szorít a bocskor. Nem lehet engem az orromnál fogva ide s tova hurcolni, benőtt már a fejem lágya. Hiába mondja nekem tisztelendő úr, hogy ezekben a jó könyvekben esztelenségek és hazugságok foglaltatnak, mert azt meg én tudom, hogy a királyi tanácsos urak engedelmeiből vannak kinyomtatva, már pedig ezek csaknem olyan emberek, hogy megengednék a kinyomtatást, ha e könyvek csupa bolondító hazugságokból s háborúk és varázslások leírásából állanának.

— Mondtam már kedves barátom, — felelt a lelkes — az ilyen műveket azért írják, hogy az emberek szórakozásuk legyen, s valamint a jól rendezett állam megengedi a sakkozást, labdázást, tekéyzést az olyan emberek mulatságára, akik nem szeretnek vagy nem tudnak, vagy akiknek nem szükség dolgozni, ugyan-ezen célból engedi meg azt is, hogy ilyen könyveket nyomtassanak, mert azt hiszi, — amint hogy természetes is — talán csak nem lesz senki olyan együgyű, hogy ezen könyvek akármelyikét is igaz történetnek tartsa. S ha szabad volna és ez a tisztelt társaság óhajtaná, most mindjárt elmondanék egyet s mást, hogyan kellene a lovagregényeket írni, hogy jók legyenek, sőt talán még hasznosak is, valamint többeknek igazán gyönyörködtetők; azonban reménylem, lesz rá még alkalom, hogy annak mondhatom majd el, aki a bajon segíthet is. Addig pedig higgyen szavamnak, fogadós úr, s vigye könyveit, mulasson jól igazmondásaikon vagy hazugságukon, csak azt az egyet adja Isten, hogy a lábát meg ne üsse abba a kőbe, amelybe vendége Don Quijote megütötte.

— Attól ne tessék félni, — viszonzta a fogadós — nem bolondultam meg, hogy kóbor lovaggá legyek, mikor

*) Az eredetiben alkalmazott közmondáshoz: „A otro perro con ese hueso“ (más kutyának ezt a csontot), hasonló a mi nyelvünkben — legalább tudommal — nincsen. (Ford.)

jól látom, hogy nem úgy van már, mint volt régen, ezeknek a híres lovagoknak korában.

Sancho e beszélgetés közepe táján jött be éppen, s s ugyancsak nagy szöget ütött fejébe s nagyon gondolkozóvá tette, mikor azt hallotta, hogy manapság nincsenek többé kóbor lovagok s hogy mindezek a lovagregények csupa bolondságok és hazugságok; fel is tette magában, hogy még csak azt várja be, mire durran urának e mostani utazása, s ha széna helyett szalma lesz, akkor utána veti a kötelet s visszatér feleségéhez, gyermekeihez és eddigi szokott foglalatosságához.

A vendéglős most vissza akarta vinni a ládikát, hanem a lelkész így szólt hozzá:

— Megálljon csak, még azt is szeretném megnézni, miről szól ez a kézirat, melynek betűi olyan takarosak.

A fogadós kivette a papírcsomagot, átnyújtotta a papnak, s ez úgy látta, hogy lehet valami nyolc írott ív, elől pedig nagy betűkkel odaírva cím gyanánt: „Az oktan kíváncsi. Novella.“

A pap három-négy sort elolvasott magában s azonnal így szólt:

— Tagadhatatlan igaz, hogy a novella címe igen érdekel, s én csakugyan szeretném elolvasni az egészet.

— Tessék, tisztelendő úr, — viszonzta a vendéglős — sőt még azt is mondhatom, volt itt már akárhány olyan vendég, aki csakugyan nagy élvezettel olvasta, sőt nem egy, örökre el is akarta kérni tőlem; én azonban nem adtam oda, mert azt gondoltam, hátha visszakerül ide még valaha az, aki ezt a ládikát e könyvekkel s papirokkal együtt itt feledte, nem lehetetlen, hogy a tulajdonos egykor még értők jön. Az igaz, hogy én bizony nagyon sajnálnám ezeket a könyveket, de hát csak vissza kell adnom, mert fogadós létemre mégis csak keresztyén vagyok.

— Tökéletesen igaza van, fogadós úr, — mondta a pap, — mindamellett, ha ez a novella nagyon megtetszik, ugy-e megengedi, hogy leirassam?

— Szíves örömmel, — felelt a vendéglős.

Amíg ezek így beszélgettek, addig Cardenio vette

kezébe a novellát s olvasni kezdte; neki is éppen úgy megtetszett, mint a papnak, meg is kérte tehát, olvassa fenszóval, hogy valamennyien hallhassák.

— Igen szívesen, — viszonzta a pap, — habár talán jobb volna az időt szunnyadásra, mint olvasásra fordítani.

— Nekem sokkal kellemesebb időtöltés lesz valamely elbeszélés hallgatása, — jegyezte meg Dorottya, — mert most is annyira fel vagyok még izgatva, hogy nem tudnék elaludni, még ha itt is volna az ideje.

— Akkor tehát felolvasom, — szólta a pap — hátha kíváncsiságunk kielégítése mellett még élvezetet is fog szerezni.

Miklós mester is támogatta a kérelmet, Sancho nemkülönben, amiből a pap azt következtette, hogy mindnyájok kíváncsisága megegyez az övével. Ezért így szólott:

— Figyelmet kérek tehát, mert a novella íme így kezdődik:

XXXIII. FEJEZET.

Az oklatan kíváncsi. Novella.

Italia Toscana nevű tartományának gazdag és híres városában Firenzében élt egykor két vagyonos és előkelő főnemes, Anselmo és Lotario, kik oly szoros barátságban álltak egymással, hogy őket kitüntetés és megkülönböztetés végett minden ismerősük csak „a két barát”-nak nevezte. Mindaketten nőtlenek voltak, egykorú ifjak s gondolkozásuk módja tökéletesen megegyező: elegendő ok arra, hogy kölcsönös barátságuk a legszorosabbá fűződjék. Igaz ugyan, hogy Anselmo némileg mégis inkább csüngött a szerelmi kalandokon, mint Lotario, aki meg a vadászatot kedvelte különösen. Hanem ha a körülmények úgy hozták magokkal, Anselmo mindig kész volt lemondani a maga kedve töltéséről, hogy a Lotarióban vegyen részt, viszont Lotario is akárhányszor lemondott multságáról Anselmo kedvéért; így aztán

kivánságaik olyannyira lépést tartottak, hogy nincs az az óra, amely egyenletesebben járhatna, mint az ő megegyezések.

Anselmo halálosan szerelmes volt egy városuk szép és előkelő kisasszonyába, oly nemes szülőknek már magában is oly nemes leányába, hogy az ifjú eltökélte, hogy — ha barátja Lotario beleegyezik, akinek helyeslése nélkül semmit sem szokott megtenni — nőül kéri szüleitől a leányt, ami csakugyan meg is történt.

Lotario volt az, ki a hölgy kezét számára megkérte, s ugyancsak ő, ki az egész ügyet oly szerencsésen elintézte barátja javára, hogy Anselmo nemsokára elérte azt, amit oly forrón óhajtott. Viszont Kamilla is oly boldog volt, hogy Anselmot nyerhette férjéül, hogy alig győzött elegendő hálát adni az égnek és Lotarionak, ki közbenjárásával ily nagy szerencséhez juttatta.

Az egybekelésre következő első napokon, melyek rendesen igen vígan szoktak telni, Lotario naponként meglátogatta Anselmot s ünnepélyek s mulatságok rendezésével minden tőle kitelhető módon ki akarta mutatni háza iránt viseltetett tiszteletét. Mikor azonban a nász-ünnepélyek elmúltak, s a látogatók és szerencsekivánók száma már megfogyott, Lotario is szándékosan ritkábbá tette látogatásait, mert azt tartotta, amit minden okos embernek tartania is kell, hogy a feleséges jóbarát házába nem lehet az ember többé olyan bejáratos, mint volt a nőtlenébe. Mert bár az igazi jó barátságához nem fér s nem is férhet semmi gyanú, mindazáltal a ház jó hírneve oly kényes valami, hogy ezt még magok a testvérek is megsérthetik, annyival inkább a házibarátok.

Anselmo észrevette Lotario elmaradását, kezdett is érte keservesen panaszkodni, s azt mondta, ha tudta volna, hogy házassága valaha okot fog szolgáltatni a régi bizalom meglazítására, inkább meg se tette volna e lépést soha; s ha már az ő nőtlen korában tökéletes egyetértésükért oly szép névhez jutottak, hogy a „két barátnak“ hívták, ő nem fogja megengedni, hogy az oly édes, oly kedves név minden egyéb ok nélkül, pusztán csupa óvatosság miatt elenyésszen. Azért esdekelve kéri — ha ugyan ilyen kifejezésnek szabad kettőjük közt elő-

fordulni — legyen újra urává barátja házának, járjon ki s be, mint ezelőtt, s biztosítja, hogy neje Kamilla mindenben osztozik férje akarataiban s örömeiben, s miután megtudta, mily híven szerették egymást eddigelé, most egészen érthetetlen előtte Lotario túlságos tartózkodása.

Lotario, barátjának mindezen s az ezekhez hasonló szavaira, melyekkel arra akarta rávenni, hogy látogassa a házat ezentúl is úgy, mint hajdan szokta, annyi józan-sággal, belátással és komolysággal válaszolt, hogy Anselmo teljesen meggyőződött barátja nézetének helyességéről; abban egyeztek meg tehát, hogy Lotario hetenkint kétszer s azonkívül minden ünnepnapon elmegy hozzájuk ebédre. Azonban bárha ezt kölcsönösen állapították is meg ily módon, Lotario el volt határozva, hogy nem fog tenni semmit, ami barátja becsületére legtávolabbról is bámmi csekély árnyát vethetne, mert az ő jó hírnevét még a magáénál is hívebben őrizte.

Az volt a nézete, s igen helyesen, hogy az olyan feleséges embernek, kit az ég szép feleséggel áldott meg, épp oly óvatosnak kell lennie a házába bejáró barátok megválasztásában, mint az arra való ügyelésben, milyen barátnőkből áll neje társasága: mert amit nem lehet kivinni vagy összeszűrni a nyílt tereken vagy a templomokban, vagy a nyilvános mulatóhelyeken (melyek látogatását pedig a férfiak nem mindig tagadhatják meg nejőktől), az igen könnyen kivihető az olyan nőbarát vagy rokon házában, akivel a feleség legörömostebb társalog. Még az is szükséges, — mondta Lotario — hogy a házas embereknek legyen egy olyan barátjuk, aki őket mindazon meggondolatlanságra figyelmeztesse, ami magokviselésében előfordul: mert rendesen úgy szokott történni, hogy a férj híveise iránt való nagy szerelmében vagy észre sem veszi, vagy — nehogy megkeserítse — nem mondja meg nejének, hogy ezt vagy amaz megtegye, majd még, hogy ne tegye, mint aminek megtevése vagy elmulasztása becsületére vagy gyalázatára válik; míg ha mindezekre a jó barát figyelmezteti, igen könnyű lesz a bajon segíteni. Igen, de hol lehet hát olyan okos, nemes és igaz barátot találni, amelyet Lotario kíván? Bizonyosan nem tudom megmondani; hanem az igaz,

hogy Lotario csakugyan ilyen volt, ki oly hűséggel és gondossággal vigyázott barátja becsületére, hogy még a meghatározott napok látogatásait is gyéritette s egészen kurtákra szabta, nehogy a tétlen tömeg s a rossz-akaró, áskálódó szemek kárhoztatni valót találhassanak abban, hogy egy ilyen gazdag, előkelő származású nemes ifjú, kinek — amint hihette — sok ajánlatos tulajdonsága van, oly szép asszony házában, milyen Kamilla, gyakori látogatója legyen. S bár a nő erényessége és tökéletessége minden rágalmozó nyelvet féken tarthatott is, az ifjú még sem akarta sem Kamilla, sem férje jó hírnevét kockára tenni. Ez okból a kikötött napok legtöbbjét másutt töltötte, másra fordította, s azzal mentette magát, hogy elmulaszthatatlan kötelességek tartották távol, úgy, hogy akárhány nap abban telt, hogy az egyik fél panaszkodott, a másik mentegetődzött.

Történt egyszer, hogy a két barát együtt sétált a város melletti rétségen, s Anselmo ez alkalommal így szólt Lotariohoz:

— Elhiheted, kedves Lotariom, alig tudom eléggé meghálálni a jótéteményeket, melyekkel Isten megáldott, hogy olyan szülék gyermekévé tett, milyenek az enyéim voltak, s ugyancsak nem szűk marokkal mérte a természet és szerencse áldásait, de főleg azt, hogy barátomul téged adott, nőmül Kamillát, e két drága kincset, kiket oly nagyon becsülök, ha talán nem is oly mértékben, amint kellene, de annyira bizonyára, amennyire csak képes vagyok. S mégis minde szerencsés osztályrész ellenére, ami különben teljesen elég, hogy az ember élete boldog s megelégedett legyen, én mégis a föld kerektségének legelégedetlenebb s legboldogtalanabb teremtese vagyok: mert, magam sem tudnám bizonyosan megmondani mióta, egy olyan sajátságos, rendkívül különös kívánság gyötör és kinoz, hogy magam is csodálkozom magamon, rosszalom és kárhoztatom magamban az egészet, s el akarnám hallgattatni s rejtteni tulajdon gondolatimat; s épp ez oknál fogva oly nehéz e titkot feltárnom, mintha egyszeri kimondásával már az egész világnak tudtára adtam volna. Minthogy azonban elvégre is föl kell fedeznem, legalább azt akarom, hogy a te titkos

szekrényedbe legyen elrejtve, mivel meg vagyok győződve, hogy ez a tény, s az az szolgálatkészség, melyel te, mint igaz barátom, vigasztalásomra sietsz, csakhamar ki fognak szabadítani ebből a nyomasztó helyzetből, s a te fáradozásod felvidulásomat ugyanarra a fökra emeli, ahová balgatagságom elégedetlenségemet juttatta.

Lotariot egészen meglepték barátja e szavai s el sem tudta képzelni, mi fog következni e hosszas előkészülés vagy bevezetés után; s bár annyi meg annyi mindenre gondolt, mi lehet az a kívánság, ami barátját ennyire gyötri, hiába volt minden célozgatása, nem tudta eltalálni az igazat. Hogy tehát mentül előbb megszabaduljon e szorongástól, mit a találgatás okzott, nyiltan kimondta neki, igaz barátságát valóban sérti az, hogy Anselmo rejtett gondolatainak ily nagy feneket kerít, bár megvan győződve afelől, hogy Lotario vagy jó tanácsot adhat a baj elviselésére vagy talán segítséget is elhárítására.

— Igazad van, — viszonzta Anselmo — s ezen bizodalomával fogva tudd meg tehát, kedves Lotariom, az a gyötrő kívánság nem egyéb, mint az; szeretném tudni, vajjon feleségem, Kamilla csakugyan oly jó s oly tökéletes lény-e, milyennek gondolom; erről pedig semmi más módon meg nem győződhetem, minthogy olyan próbára tegyem, mely érénye tisztaságát úgy kipróbálja, mint a tűz az aranyét. Mert nekem, barátom, az a meggyőződésem, hogy az asszony érényességét csupán az bizonyítja, vajjon fog-e kísértetbe esni vagy sem, s egyedül az méltó a hű nevezetre, akit a kísértő imádóknak sem ígéretei, sem ajándékai, sem könnyei vagy szakadatlan esdeklései is el nem tántorítanak. Mert van-e abban köszönet, — folytatta tovább — ha valamely nő csak azért jó, mert senki nincs, aki arra ösztönözné, hogy rossz legyen! S minő különös érdem, ha az szerényen és visszavonult, akinek sohasem nyújtottak alkalmat arra, hogy szabadabban élhessen, s aki jól tudja, hogy férje van, ki ha a legelső félrelépésen rajtakapja, meglehet, tüstént életét veszi. Így tehát az olyan asszonyt, aki csupán félelemből vagy az alkalom hiánya folytán tud jó lenni, nem becsülhetem annyira, mint becsülném a megkísértettet s zaklatottat, aki a diadal koronáját vívta ki ma-

gának. Ezért s még számos egyéb oknál fogva, miket nézetem támogatására s helyességének bebizonyítására felhozhatnék, kívánom én, hogy feleségem ezeken a próbákön átmenjen s a kísértés, csábítás tüzeiben tisztuljon meg s bizonyítsa be tökéletességét, még pedig olyan férfival szemben, aki jeles tulajdonságainál fogva, teljesen méltó arra, hogy a női szív feléje hajoljon. S ha ő ebből a harcokból a győzelem pálmájával tér meg, — amint hiszem is, hogy azzal fog megtérni — akkor azt fogom vallani, hogy nincsen ember nálam szerencsésebb; elmondhatom, hogy elértem vágyaim netovábbját, elmondhatom, hogy enyim az az erős asszony, aki felől azt kérdezi a bölcs: ki az, aki megtalálja? Ha azonban a dolog egészen ellenkezőleg üt ki, mint ahogy én gondolom, örömben, hogy véleményem igazságát bebizonyulni látom, zúgolódás nélkül fogom eltérni még azt a kint is, melyet e drága áron szerzett tapasztalás okozhat. S minthogy előre is határozottan ki kell mondanom, bármit hoznál is föl e kívánságom ellen, minden lebeszélési szándékom teljesen sikertelen lesz: arra kérlek, kedves Lotariom, szánd reá magadat s légy te óhajításom eszköze; én pedig a terv kivitelére alkalmat fogok szolgáltatni, s nem lesz hiány semmiben, amit csak szükségesnek gondolok, egy becsületes, erényes, visszavonult és igénytelen asszony elcsábíthatására. Arra, hogy e nehéz szerepre éppen téged kérlek föl, a többi között az is indít, mert tudom, ha Kamillát te győzted le, megbízhatom benned, hogy e győzelmet nem fogod a végletekig vinni, hanem megtörténtnek tartod azt, amit megtörténni irányomban érzett becsülésed soha nem engedne. Én tehát ekképen csak a pusztá szándék által leszek sértve, gyalázatomat pedig a te hallgatásod erénye fogja elrejteni, melyről bizonyosan tudom, hogy az mindabban, ami engem illet, oly örökké tartó, mint magának a halálnak némasága. Azért, ha azt akarod, hogy életem azzá legyen, ami méltó az élet nevezetre, kelj azonnal a szerelmi csatára, de ne lanyhán vagy resten, hanem azzal a hévvel és serénységgel, melyet szándékom követel, s azzal a megbízhatósággal, melyet számomra barátságunk biztosít.

Ezeket a szavakat intézte Anselmo Lotariohoz, ki

is oly figyelemmel hallgatta barátja beszédét, hogy egyetlen hanggal sem szakasztotta félbe, míg az az elmondottakat be nem végezte. Mikor aztán úgy látta, hogy Anselmo nem akar egyebet mondani, jó darabig bámulva nézett rá, mintha olyasmire függesztené szemeit, amit eddigelé még soha életében sem látott s ami csodálkozásra gerjeszti s megrettentí. Aztán így szólt hozzá:

— Nem tudom elhíttetni magammal, kedves Anselmom, hogy amit csak mondtál, mindaz ne csupán tréfa legyen; mert ha komolyan veszem, bizonyára meg nem engedem, hogy végigmondd, s azzal vetettem volna véget hosszú beszédednek, hogy rá sem hallgatok. S csakugyan azt kell hinnem, vagy te nem ismeresz engem, vagy én nem téged; ez azonban nem áll, hiszen én jól tudom, hogy te Anselmo vagy, te meg azt, hogy én Lotario vagyok. A baj csak az, hogy azt kell hinnem, te nem vagy többé az az Anselmo, aki ezelőtt voltál, te pedig bizonyára azt gondolhatod, hogy én sem vagyok az a Lotario, akinek lennem kell: mert sem azok a dolgok, amiket elmondtál, nem olyanok, hogy az én Anselmo barátomhoz illenének, sem pedig azokat, amiket tőlem kérsz, nem teljesítheti az a Lotario, akit te ismeresz. Mert az igaz barátoknak — amint egy költő mondja — barátait „usque ad aras”: az oltárig kell kipróbálniok s szolgálatukat kérniök, vagyis más szavakkal, baráti követeléseiknek nem szabad olyasokra kiterjedni, amik Isten ellen valók. S ha már a barátság felől egy pogány is ekképen gondolkodott, mennyivel inkább ezt kell tartania a keresztyénnek, aki tudja, hogy a mennyei barátságot nem szabad semmiféle földi barátsággért kockáztatni. S már most, ha valaki minden áron azt akarja, hogy az ő érdekéért barátja szorítsa háttérbe az isteni törvényeket: közönyös vagy éppen semmis dolgokért ezt bizonyára nem követelheti, legfőlebb akkor, ha az illetőnek becsülete vagy élete forog kérdésben. Mondssza tehát, Anselmo, hogy e kettő közül melyik forog tenálad veszedelemben, hogy kedvedért arra a gyűlöletes cselekedetre vetemedjem, amit tőlem kívánsz? Bizonyára

egyik sem; sőt ellenkezőleg, ha szavaidat jól fogtam fel, éppen azt kívánod, hogy én szánt-szándékosan a te életedre s becsületedre törjek s ezekkel együtt a magamét is elraboljam. Mert ha megfosztalak a becsülettől, világos, hogy megfosztalak az életedtől is, amennyiben a becstelen ember élete rosszabb a halálnál; s ha nagy szerencsétlenségednek én leszek eszköze, — amint magad kívánod, hogy az legyek — nem veszítem-e el akkor én is becsületedet s azzal együtt következőkép életemet? Hallgass meg, édes Anselmom, s várd be türelmesen közbeszólás nélkül, míg elmondom, amit hozzám intézett kívánságod felől megjegyezni akarok, aztán majd ismét te válaszolhatsz, s én leszek, aki végighallgatlak.

— Elfogadom, — viszonzta Anselmo, — mondd el tehát véleményedet.

Lotario ekkor így folytatta beszédét:

— Úgy látszik, Anselmo, te most éppen úgy gondolkozol, mint ahogy a mórok szoktak, akiket felekezetők tévelygéseiről sem a szentírásból merített idézetekkel, sem a józan észből folyó okoskodással, sem a hitcikkekre alapított bizonyításokkal meggyőzni nem lehet, hanem egészen kézzelfogható, könnyen megérthető, nyomatékos s minden kétséget kizáró érvekkel szükség megtámadni, olyanokkal, mint a kifogás alá nem eshető matematikai bizonyítások, például, amely azt mondja: *„ha két egyenlő mennyiségből egyenlő részeket vonunk ki, a maradékok is mindig egyenlők“*; s ha ezt szóbeli előadás útján fel nem fogják, amint hogy gyakran csakugyan nem is fogják fel, akkor az ember a tíz ujjával bizonyítja be előttük, világosan szemmel láthatóvá teszi, s mégis kárbaveszett minden fáradság, mert szent vallásunk igazságait teljes lehetetlen vélek megértetni. Ugyanilyen módhoz kell véled szemben is folyamodnom: mert az a benned támadt óhajítás annyira távol van a józan okosságnak még csak árnyékától is, hogy azt gondolom, valóságos időpazarlás lenne, ha az ember arról akarna meggyőzni, mily nagy együgyűség ez, mert más nevet egyhamar csakugyan nem tudok adni neki, s igazán nagy kedvem volna bolondságoddal magadra hagyni, szeren-

csétlen óhajtasod büntetéseképen. Azonban irántad viseltetett barátságom nem engedi meg a kegyetlenséget, s azt sem, hogy te hanyatt-homlok rohanj bizonyos vesztedbe. S hogy világosan belásd, felelj csak, Anselmo, nem arra szólítottál-e fel, hogy hálózzak körül egy magányba vonultat, csábítgassak egy erényes nőt, nyerjem meg önzetlenségét, játszam ki okosságát? Igen, ez volt, amire felszólítottál. Már most, ha tudod, hogy a te nőd ily szerény, becsületes, önzetlen és okos, ugyan mi kell még egyéb? S ha gondolod, hogy minden támadással szemben győztes lesz, amint hogy kétségtelenül az lesz: adhatsz-e neki, akkor is magasztalóbb nevetet, mint aminőre most érdemes? Mivel lesz több akkor, mint most? Vagy nem tartod annak, akinek mondod, vagy nem tudod, mit kívánsz; ha pedig nem tartod annak, akinek mondod, mi egyébre szolgálhat e próba, mint arra, hogy a hibással majd azt tehesd, ami majd éppen eszedbe jut. Ha pedig csakugyan oly jó, amilyennek hiszed, nagy oktalanság lenne magát a tiszta igazságot próbára tenni, mely ha próbára tétetett is, csak olyan becses maradhat, mint azelőtt volt. Mindebből tehát az következik, hogy olyas kísérletet tenni, amely sokkal inkább kárunkra lehet, semmint hasznunkra, csak a meggondolatlan és vakmerő embereknek juthat eszükbe, kivált ha olyasmire törekszenek, amire senki se kényszeríti, se nem ösztönzi őket, s amiknél már mesziről belátható, hogy megpróbálásuk világos bolondság.

Bajos dolgokba az ember vagy az Istenért, vagy e világért szokott belevágni, vagy mind a kettőért. Azok, amikbe Istenért fogunk, olyanok, amilyenekbe a szentek fogtak, kik emberi testben élő angyalok voltak. Amikbe pedig e világ kedvéért fogunk, ezek olyan emberek törekvései, akik vizek mérhetetlen árhajai, annyi különféle égaljon s annyi idegen népen is készek keresztülhatolni, hogy elnyerhessék azt, amit ők a szerencse javainak neveznek. Azok pedig, amiket Istenért s egyszersmind e világért teszünk, olyanok, amilyeneket a bátor katonák visznek véghez, akik alighogy meglátták, hogy az ellenséges falon csak akkora nyílás is támadt, mekkorát az

ágyú gömbölyű golyója üthet, félretéve minden félelmet, a nélkül, hogy a fenyegető világos veszedelemnél csak egy cseppet is törödnének, a hitük-, nemzetük- és királyukért való lelkesedés szárnyai által ragadtatva, rettenthetetlenül nekirontanak a szemközt álló ezer halálnak, mely rájuk várakozik. Ilyen dolgokba igenis bele szokott az ember vágni, s habár csupa veszedelemmel és bajjal járnak is, de becsületet, dicsőséget s hasznót nyújtanak. Azonban az, amit saját nyilatkozatod szerint te szándékozol megkísérelni és végrehajtani, sem Isten előtti dicsőséget, sem földi javakat, sem az emberek előtt hírnevet nem szerez: mert ha még úgy végződne is, amint te óhajtod, sem dicsőbbé, sem gazdagabbá, sem tiszteltebbé nem léssz annál, mint amennyire most vagy; ha pedig nem úgy végződik, akkor a képzelhető legnagyobb nyomorúságba süllyedsz: mert ne hidd, hogy csak a legtávolabbról is enyhítse boldogtalanságodat az a gondolat, hogy szerencsétlenségedet rajtad kívül senki más nem ismeri; gyötrésedre s tönkrehajtásodra teljesen elég lesz az, hogy te magad ismered. Nagyobb bizonyosság okáért egy stanzát akarok idézni Luis Tansilo híres költő egyik művéből, ki „Szent Péter könnyei” című munkája*) első részében ezeket mondja:

„S mindegyre nő a bú és nő a szegyen
Péterben, amidőn fejlőd a reg;
Bár kit se lát ott, szégyenülve mégien,
Saját bűnének látta gyötri meg;
Nagylelkűnek, hogy szégyen-pirtul égien
Sziükségtelen, hogy lássák más szemek:
Megszégyeníteni bűne már elég,
Bár más se lássa, mint a föld s az ég.”

Te se gondold, hogy fájdalmad eltitkolása majd könnyebbülést szerez; sőt inkább sírni fogsz szünet nélkül, s ha nem is a szemek könnyeit, de igen a szív vérének könnycseppjeit, mint amaz együgyű orvos ejtette, ki — a mi költőnk elbeszélése szerint — az ivópohárral tett próbát, mit azonban az eszes Reinaldos okosan el-

*) Luisi Tansilo olasz költő „Le Lagrime di San Pietro” c. költeménye 1585-ben jelent meg.

került*). Megengedem, hogy ez csupán költemény; azonban bizonyos, hogy sok olyan erkölcsi tanulság foglaltatik benne, melyek igen méltók a meghallgatásra, megértésre és utánzásra, annál inkább, mert amit most akarok elmondani, tökéletesen meg fog győzni a felől, hogy belásd, mily nagy az a hiba, melyet elkövetni szándékozol. Mondd csak, Anselmo, ha a gondviselés, vagy a jószerencse egy olyan rendkívül szép gyémántnak tett volna jogos birtokosává és urává, mellynek nagy értékéről is igaz valóságáról minden ötvös tökéletesen meg van győződve, s valahányan csak látták, egyhangulag és közmegegyezéssel úgy nyilatkoztak, hogy teljesen meg van benne mindaz a jóság, kitűnőség, tisztaság, ami csak az ilyes ékkövek természetes tulajdonsága lehet, s amit te magad is elhinnél, mert semmit sem tudhatnál ellene felhozni; helyesen cselekednél-e, ha egyszer csak kedved kerekednék s fognád azt a gyémántot s üllő közé szorítanád, s karod minden erejével mérnéd rá a kalapácsütéseket, hogy kipróbáld, csakugyan oly kemény-e, amilyennek állítják? S mi több, ha csakugyan megtennéd, s feltéve, hogy a kő csakugyan kiállná ezt az oktalan próbát, vajjon értéke és híre nagyobbodnék-e ezáltal? Ha pedig darabokká törnénk, ami szintén nem lehetetlen, nem lenne-e egészen oda? De bizony, s a kő tulajdonosát az egész világ méltán esztelennek tartaná. Gondold meg tehát, kedves barátom, hogy Kamilla is ilyen drága gyémánt, mind a te ítéleted, mind a másoké szerint, s egyáltalában nincs rá ok, hogy az eltörés próbájának kitegyük: mert ha szilárdságát megmutatja is, értéke a mostaninál nagyobbá úgy sem lehet; s ha meghibáznék s nem tudna ellenállni, ugyan mondd csak, mivé lennél nála nélkül, s mily méltán kellene vádolnod magadat, hogy te voltál oka úgy az ő vesztének, mint a

*) Ariosto „Orlando Furioso“-ja 42. és 43. énekében. Egy lovag (tehát nem orvos) lakoma közben megkínálja e teli varázs-serleggel Reinaldos-t; ha ki tudja egészen üríteni, akkor felesége hílen szereti, ha azonban egy csöppet is előnt, ez azt bizonyítja, hogy felesége megcsalja. Reinaldo nem megy bele a próbába, mert boldog hitét nem akarja próbára tenni. A lovag ellenben keserves zokogásba tör ki, mert ő már megtette a próbát.

magadénak. Gondold meg, hogy nincs-e a világon becse-
sebb ékszer a tiszta erkölcsű és becsületes asszonynál
s a nők egész értékét az a jó hír teszi ki, amelyben álla-
nak; s minthogy a te nőd jóhíre olyan, hogy ellene —
amint tudod — még a rágalom se tehet kifogást, miért
akarnád ezt az igazságot te magad kétségbe vonni. Gon-
dold meg barátom, hogy a nő tökéletlen teremtmény, aki
elé nem szabad akadályokat gördíteni, hogy megbotol-
jék s elessék, hanem inkább el kell háritani s tisztítani
útjából mindent, ami oda nem való, hogy minden baj
nélkül s egész könnyűséggel juthasson célja, a tökéle-
tesség felé, amely abban áll, hogy erényes legyen. A ter-
mészettudósok beszélnek, hogy a hermelin igen kicsi álla-
tocska, melynek azonban tündöklő fehér prémje van;
mikor a vadászok törbe akarják keríteni, a következő csel-
hez folyamodnak: ha már egyszer kitudták, merre van
a szokott járása, az út egy darabját bekeverik sárral, s
mihelyest az állatkát észreveszik, tüstént erre felé hajtják.
Amint aztán a hermelin a sáros helyhez ér, ott egyszerre
megáll s később magát megfogatni és rabbá tétetni,
semhogy a sáron átmenjen s beszennyezze és elrúttítsa
fehérségét, melyet életénél és szabadságánál is többre
becsül. A becsületes és tiszta erkölcsű asszony is ilyen
hermelin, s a becsületesség erénye fehérebb és tündöklőbb
a hónál; s aki nem akarja elveszíteni, sőt ellenkezőleg
meg akarja őrizni és tartani, annak egészen másképp kell
eljárnia, mint ahogy a hermelinnel tesznek. Az ilyen nő
elé nem szabad a tolazkodó udvarlók hódolatának és
epekedéseinek sarát az útba tenni, mert hátha nincs, vagy
majdnem bizonyos is, hogy nincs annyi veleszületett
erénye és ereje, hogy magára hagyatva mindezen akadá-
lyokat legyőzze s elkerülje. Sőt ellenkezőleg, mindent el
kell háritani útjából, s vezető gyanánt eléje kell állítani
az erény tisztaságát, s azt a fényes dicsőséget, melyet a
szeplőtlen hírnév foglal magában. A jó asszony továbbá
a tiszta, tündöklő kristálytükörhöz hasonló; de éppen
ezért annak is alá van vetve, hogy bármely lehellet is
megfogja és elhomályosítja. A becsületes nőkkel úgy
kell bánni, mint az ereklyékkel: imádni kell, de hozzájuk

nyúlmi nem; a jó asszonyt úgy kell óvni és becsülni, mint valamely rózsákkal és virágokkal ékeskedő szép kertet, melynek tulajdonosa senkinek sem engedi meg a belépést s a virágok megilletését; elég, ha az emberek csupán távolról s a vasrácscon keresztül gyönyörködnek szépségében s illatában. Végül hallgasd meg csak ezt a versecskét, amely éppen eszembe jutott s melyet a minap hallottam egy újabb szindarabban: úgy látszik, egészen odavág a tárgyhoz, amelyről mi beszélgetünk. Egy okos, öreg ember ugyanis azt tanácsolja ott egy leányos apának, nevelje gyermekét zárkózottan, viseljen rá különös gondot, tartsa távol a világtól, s a többi közt így szól:

A fehérnép mind üveg,
Ámde nagy veszély a próba,
Hogy törékeny-e valóba,
S megkísérlened minek?

Könnyen eltörik cseréppé,
S nemde mégis sült bolondság,
Hogy dirib-darabra bontsák,
Ami többé nem lesz éppé.

S mindenek, egy emberül,
E nézetben egyesülnek:
Hogyha Danáék kerülnek,
Aranyeső is kerül.

Ami eddig mondtam, kedves Anselmom, abban még mindig csupán rólad volt szó; engedd meg, hogy most már arról mond hassak valamit, ami engem illet. S ha talán nagyon hosszas vagyok, bocsáss meg, de csakugyan az a labirint teszi ezt szükségessé, amelybe te betévelyedtél, s ahonnan nekem kellene téged kiszabadítanom. Te barátodnak mondasz, s mégis becsületemtől akarsz megfosztani, ami bizonyára homlokegyenest ellenkezik az igaz barátsággal; sőt te nem csupán ezt sürgeted, hanem még azt is, hogy én meg a te becsületedtől fosszalak meg tégedet. Hogy te meg akarsz fosztani becsületedtől, ez egészen világos: mert mihelyest Kamilla észreveszi, hogy — amint óhajtod — körülötte forgolódom, engem okvetlenül aljas, becstelen embernek fog tartani, mint-

hogy olyasmit forгатok szívemben, sőt törekszem véghez vinni, ami merőben ellenkezik jellememmel, s mindazzal, mire barátságod kötelez. E mellett az is kétségtelen, te azt akarod, hogy én meg téged fosszalak meg becsületedtől: mert ha Kamilla látja, hogy én egyszer csak elkezdem neki a levelet csapni, bizonyára azt fogja gondolni, én ő benne vettem észre valami könnyelműséget, ami vakmerővé tett, hogy gonosz szándékomat előtte feltárjam, s ha magáról azt fogja tartani, hogy becsülete elveszett, a becstelenség éppen úgy rád is háramlik, mint aki az övé vagy. Ebből származik aztán az is, ami szél-tiben úgy szokott lenni, hogy bár a házasságtörő nőnek férje sem nem tudja, sem alkalmat soha nem szolgáltatott arra, hogy neje olyan, amilyennek nem kellene lennie, sem hatalmában nem állott a szerencsétlenséget elhárítani, melynek megestét gondatlanságának, vagy túlságos elnézésének nem tulajdoníthatja: mindazáltal az ilyen férjet is mindenféle becsmérő s lealacsonyító névvel illetik, s akik neje rosszaságát ismerik, éppen azok néznek rá ferde szemmel, a helyett, hogy részvéttel néznék, bár világos, hogy őt nem a saját hibája, hanem gonosz társának szenvedélyei sodorták e szerencsétlenségbe. Én azonban megmondom az okát, miért lehet a rossz aszszony férjét is méltán becstelennek tartani, bár ő maga sem tudja, hogy az, s abban sem hibás vagy részes, s alkalmat sem szolgáltatott rá, hogy neje azzá legyen; hallgass csak türelmesen, néked akarok javadra válni. Amikor Isten a földi paradicsomban ősatyánkat megteremtette, amint az írás beszéli, Ádámra álmot bocsátott, s míg ez aludt, balfeléből kivett egy oldalcsontot Isten, s ebből formálta ősanýánkat, Évát; s amint azután Ádám fölébredt, s a nőt meglátta, így kiáltott fel: „Ez test az én testemből és csont az én csontomból!” Isten pedig mondá: „Annakokáért elhagyja a férfiú az ő atyját és anyját és lesznek egy testté“,*) s így lett megalapítva a házasság isteni szentsége, olyan kötelékekkel, melyeket csak a halál képes feloldani. S ezen csodával tel-

*) Bibliái idézet. „Genesis“ 2. 21—23.

jes szentségnek oly nagy az ereje és hatalma, hogy két különböző személyt egy testté tehet; sőt a szerencsés házasságban élők közt még többet is megtesz, azt, hogy bárha kettő a lélek, mindazáltal egy az akarat. Ebből következik aztán, hogy a feleség teste a férjével egy lévén, az a szenny, amely amarra esik, s az a bűn, mit az elkövet, közös a férjjel is, bárha ez — amint mondtam — ama veszedelemre semmi alkalmat sem szolgáltatott is. Mert valamint a lábon vagy akármely más tagon támadt fájdalomunkat az egész test megérzi, minthogy egy húsból van, s a fejnek is fáj, ha a sarkot sértik, a nélkül, hogy erre okot ő szolgáltatott volna, éppen így osztályrészese a férj a nő becsstelenségének is, minthogy mindketten egyek. S minthogy e világon minden becsület vagy becsstelenség a testtől és vértől származik, a gonosz aszszony bűnei meg kiváltképen: igen természetes, hogy ezekből a férjre is háramlik, s őt is becstelennek fogják tartani, anélkül, hogy arról tudomása volna. Azért vigyázz, Anselmo, s ne zavarod fel azt a nyugalmat, amelyben jó hitvesed él; gondold meg, mily hiú és oktalan kíváncsiság miatt akarod felébreszteni az indulatokat, melyek ma még csendesen szunnyadnak tiszta erkölcsű hitvesed szívében; gondold meg, hogy amit kockára tettél, amellettt igen kevés nyereségre van kilátás, míg veszteni meg veszthetsz annyit, hogy erről hosszasabban szólni sem akarok, mert nincs elegendő szavam kimerítőleg elmondani. Ha pedig mindaz sem képes veszedelmes föltételezettől eltéríteni, amit én felhoztam: akkor ám keress becsstelenséged és szerencsétlenséged előmozdítására más eszközt, mert én azzá nem leszek, veszítsem bár el barátságodat, aminél fájdalmasabb veszteséget még csak nem is képzelhetek.

E szavak után az erényes, józan gondolkodású Lotario elhallgatott, Anselmo pedig annyira meg volt zavarodva, s úgy elmélyedt gondolataiba, hogy jó darab ideig egyetlen szóval sem tudott válaszolni; végre azonban így szólt:

— Láthattad, kedves Lotariom, mily figyelemmel hallgattam végig mindazt, amit csak mondani akartál;

viszont az általad felhozott okokból, példákból és összehasonlításokból meg én láttam be, mily magas fokon áll értelmi fejlettséged, s irányomban viseltetett igazi barátságod. Belátom és bevallom azt is, hogyha nem fogadom el a te tanácsodat, hanem járok a magamén, akkor kerülöm a jót és rohanok a rossz után. Ezt megengedve, másrésről neked is figyelmedre kell méltatnod, hogy engemet most olyan betegség kínoz, mint amilyen némely nőszemélyt, akik egész mohósággal rágnak földet, krétát, szenet s egyéb még rosszabb tárgyakat, melyeknek már pusztá szemlélete is undorító, mennyivel inkább még a megízlelése. Így tehát mesterséges orvoslást kell alkalmazni, hogy meggyógyuljak, s ez igen könnyen alkalmazható is és semmi egyébre nincs szükség, csak arra, hogy te bár lanyhán és csupa tettetésből fogj hozzá az udvarláshoz Kamilla körül, aki bizonyára nem lesz oly gyenge, hogy már a legelső támadásra megadja magát; s én ezzel az első kezdettel is teljesen be fogom érni, te pedig betöltötted azt, amivel barátságunknak tartozol, amennyiben nékem nemcsak életet adtál, hanem egyszersmind bizonyosságot szereztél a felől is, hogy becsületedem nincs miért féltennem. Ezt pedig már csak azért is meg kell tenned, mert amily szilárdul el vagyok rá határozva, barátságod meg nem engedheti, hogy másvalakire bízam a próba megtételét, akivel aztán kockára is tenném a becsületet, melynek elvesztésétől te annyira óvni akarsz. Ami pedig a te becsületedet illeti, hogy az talán csökkenne Kamilla szemeiben az udvarlás alatt, ettől nincs mit aggódni: mert műhelyes tapasztaljuk, hogy ő csakugyan oly szilárd amilyennek gondoljuk, azonnal feltárhatod előtte cselfogásunk egész tisztaságát, s ekkor megint a régi becsületben fogsz állni előtte. S ha már ily keveset kockáztatsz, s e kockázatással nékem oly nagy nyugalmat szerzesz, kérek, ne tagadd meg esdőkérésem teljesítését, bármennyi aggodalom támadjon is ellene, hiszen — amint már említettem — én a pusztá kezdettel is, bevégeztnek fogom az egész ügyet tekinteni.

Amint Lotario látta, hogy Anselmo mily szilárdul el

van tökéltre, s lebeszélésére sem több példát, sem újabb okokat felhozni nem tud, s amint meghallotta azt a fenyegetést, hogy Anselmo kész lesz másra bízni szerencsétlen sznádéka kivitelét, nehogy a baj még nagyobbá legyen, Lotario végre rászánta magát, hogy teljesíti barátja óhaját; de azt is feltette egész határozottan, hogy a dolgot úgy fogja végrehajtani, hogy Kamilla nyugalma meg nem zavarja, Anselmot pedig kielégíti. Felelete tehát abból állt: Anselmo ne közölje a tervet senki mással, ő pedig a kísértő szerepét magára vállalja s azonnal hozzá lát a munkához, mihelyt barátja kívánni fogja.

Anselmo melegen, szeretettel ölelte meg barátját, s oly bensőséggel köszönte szíves ajánlkozását, mintha ki tudja, mily nagy jótéteményben részesült volna. Abban állapotok meg azután, hogy másnap kezdődjék már a teendő, s Anselmo időt és alkalmat fog nyújtani, hogy Lotario Kamillával négy szem közt beszélhessen, sőt pénzt és ékszereket is ad majd neki, hogy a nő kezébe juttathassa ajándékok gyanánt. Azt is tanácsolta még, adjon neki éjjeli zenét, írjon hozzá magasztoló verseket, s ha maga röstelne ezekkel fáradni, megírja helyette Anselmo.

Lotario mindent vállalt, bár egészen más feltétellel, mint Anselmo gondolta; s így mindenben megegyezvén, hazamentek Anselmohoz, ahol Kamilla már ezer aggodalommal várta férjét, ki a mai napon a szokottnál jóval tovább maradt el hazulról.

Utóbb Lotario is hazament, Anselmo meg otthon maradt s éppen oly elégedett volt, mint amily elgondolkozó Lotario, aki csakugyan nem tudta elképzelni, hogyan lehetne ebből a kellemetlen kelepceből legjobb szerivel szabadulni. Azonban még aznap éjjel kifőzte, hogyan szedje rá Anselmot, anélkül, hogy Kamillát megsértené.

Másnap aztán elment ebédre barátjához, s Kamilla a legszívesebben fogadta, ki általában mindig a legnagyobb örömmel látta mind házában, mind asztalánál, azon baráti viszonyban fogva, melyben férjével álltak. Mikor megébédelték, s az asztal le volt szedve, Anselmo arra kérte barátját, maradjon itt Kamillával addig, míg ő egy

igen sürgős ügyben kénytelen azonnal távozni, de másfél óra múlva visszatér.

Kamilla kérte Anselmot, ne menjen el, Lotario pedig felajánlotta szolgálatát, hogy elkíséri; azonban Anselmo sem az egyik, sem a másik ajánlatát el nem fogadta, sőt ellenkezőleg sürgetve kérte Lotariot, maradjon és várja be itt, minthogy visszatérte után egy igen fontos dolgot akar véle megbeszélni. Kamillát viszont arra figyelmeztette, hogy Lotariot — az ő visszatértéig — ne hagyja magára. S csakugyan oly jól tudta színlelni okvetlen vagy okatlan távozása szükséges voltát, hogy senkinek se juthatott volna eszébe, hogy valósága felől kételkedjék.

Anselmo eltávozott, s Kamilla és Lotario magokra maradtak az asztalnál, minthogy a többi házbeliék valamennyien ebédezeni mentek.

Ott volt tehát Lotario a sorompókon belül, amint barátja óhajtotta, s szemben véle az ellenség, aki pusztá szépségével képes lett volna legyőzni egy egész sereg fegyveres lovagot. Eigondolhatjátok, volt-e oka Lotariónak a félelemre; ő azonban mindössze is csak azt tette, hogy könyöké a szék karjára támasztotta, állát pedig tenyerébe fektette, s bocsánatot kért Kamillától, hogy oly illetlen s szunnyadni akar, míg Anselmo visszatér. Kamilla azt felelte, jobb lenne, ha a pamlagra dölne le, ahol kényelmesebb pihenés esik, mint a széken, kérte tehát menjen be a másik szobába s feküdjék le ott. Lotario nem fogadta el, hanem ülő helyén szunnyadt, míg Anselmo visszatért.

Ez pedig Kamillát szobájában, Lotariot meg alva találván, azt gondolta, hogy távolléte alatt a két otthonmaradtnak elég ideje volt a beszélgetésre, míg az alvásra is, s alig tudta bevégni azt a pillanatot, hogy Lotario felébredjen, mikor aztán kihívja majd magával s megkérdi, mennyire kedvezett neki a szerencse.

Minden úgy történt, amint óhajtotta. Lotario felébredt s erre mind a kettőn rögtön együtt mentek el hazulról, Anselmo pedig azonnal kikérdezte barátját mindenről.

Lotario azt felelte, nem tartotta volna helyesnek, hogy mindjárt a legelső alkalommal nyilatkozzék, minek

következtében nem is tett egyebet, csupán dicsérni kezdte Kamilla szépségét s elmondta, hogy az egész városban másról sem beszélnek, mint az ő bájairól s műveltségéről. Azt hiszi, ez elég volt bevezetésnek, hogy hajlandóságát megnyerje s kivigye azt, hogy másodízben még szívesebben fogja szavait végighallgatni; ekkép ahhoz a csel-fogáshoz folyamodott, mellyel az ördög szokott élni, midőn olyasvalakit akar elcsábítani, aki nagy óvatossággal vigyáz magára, s így az ördög a világosság anygálának alakját ölti fel, bárha ő éppen ellenkezőleg a sötétség fejedelme, s eleinte a jónak látszatával ámít, s csak végül mutatkozik igaz valóságában, akkor áll elé szándékával, ha ugyan csalárd voltát már eleitől fogva föl nem fedezték.

Mindezzel Anselmo a legtökéletesebben meg volt elégedve, s azt mondta, naponkint alkalmat fog nyújtani Lotarionak még, ha hazulról el nem megy is; majd talál ő magának háza körében is olyan foglalkozást, hogy Kamilla nem jö rá a turpisságra.

Ekkor azonban több nap mult egymás után, s Lotario anélkül, hogy Kamillával csak egy szót váltott volna is, mindig azt mondogatta Anselmonak, hogy most így, majd meg amugy, beszélt Kamillával, de soha a legeslegkisebb jelecskét sem tudta észrevenni, amit rosszra lehetett volna magyarázni, sem a legtávolabb reménységnek még csak árnyéka sem látszik, sőt — amint mondá — Kamilla azzal fenyegette, hogyha fel nem hágy ez alacsony szándékával, kénytelen lesz az egészet férjének tudomására juttatni.

— Igen, jól van! — viszonzta Anselmo — Kamilla eddigelé a szavaknak állt ellent; azt kell most már látnunk, hogyan fog a tényeknek ellentállani. Holnap kétezer darab aranyat juttatok kezedbe, hogy ajánd fel öneki, s add is át, s azonkívül még más kétezret, min végy csalogatásra ékszereket, mikben az asszonyoknak rendesen kedvök telik, főleg, ha szépek, mert akármily tiszta erkölcsűek is, mégis csak szeretnek szépen öltözködni s ékesen járni. Ha még ennek a kísértésnek is ellenáll, akkor én is meg vagyok nyugtatva s nem akarok tovább is fárasztani.

Lotario azt felelte, hogyha már egyszer belevágott a dologba, be is akarja végezni, habár előre is látja, hogy a vesztes és levert fél ő lesz.

Másnap aztán csakugyan megkapta a négyezer darab aranyat, de ezzel együtt más négyezer újabb zavart, mert az esze is megállt már, hogyan folytassa tovább a hazudozást. Végre arra határozta el magát, azt fogja mondani, hogy Kamillát az ajándékok és ígéretetek is oly érzéketlenül hagyják, mint a szavak s így tehát nincs miért tovább erőlködni, a fáradság úgyszólván mind hasztalan.

Azonban a sors, mely egészen más véget adott a dolgoknak, úgy akarta, hogy amidőn Anselmo Lotariot Kamillával magokra hagyta, mint ezelőtt is tette, egy szomszéd szobába zárkozott be s a kulcslyukon keresztül nézte és hallgatta, mi történik kettőjük között. De ime látta, hogy fél óránál több idő mult, anélkül, hogy Lotario csak egy szót is váltott volna Kamillával; de nem is vált, akár egy egész évszázadig ott üljön is; erre most már Anselmonak az a gondolat villant meg agyában, hogy amit barátja Kamilla feleletei gyanánt emlegetett: nem volt-e az mind mese és füllentés?

Erről mindenáron meg akart győződni, s azért ki-jövéen a szobából Lotariot félrehívta s megkérdezte, mire ment újabban Kamillával?

Lotario azt felelte, nincs többé semmi kedve a dolog folytatására, mert Kamilla oly zordan és barátságtalanul hurrogatja le, hogy ő többet egyetlen szót se mer hozzá intézni.

— Oh Lotario, Lotario! — kiáltott fel Anselmo — mily rosszul teljesíted, amivel nekem tartozol, s mily kevésbé felelsz meg az én nagy bizalmamnak! Épp az imént folyvást lestelek s figyeltelek a kulcslyukon keresztül, s jól láttam, hogy te egy hangot se szóltál Kamillához, amiből azt következtetem, hogy a legelsőt is csak ezután kell még mondanod. S ha ez így van, pedig kétségtelenül így kell lennie, monddsz, miért ámítsz engemet, s miért fosztasz meg készakarva az eszköztől, amely céloom elérésére tudna segíteni?

Anselmo nem mondott egyebet, hanem amit mondott, már az is elég volt arra, hogy Lotario zavarba

jöjjön és megszegyenüljön. Ez becsületbe vágó dolognak ítélvén, hogy hazugságon kapták rajta, megesküdtött Anselmonak, hogy e pillanattól fogva egészen komolyan s minden ámtás nélkül fog hozzá kívánsága betöltéséhez, amiről meg is győződhetik, ha kíváncsisága nem rest kémlelődni; azonban semmi ilyes kémlelődésre nem lesz szükség, mert Lotario szilárd elhatározása feleslegessé tesz bármely gyanakodást.

Anselmo hitt szavának, s hogy még biztosabb és minden meglepetéstől ment alkalmat nyújtson, elhatározta, hogy egy hétre elmegy hazulról s egy jó barátjánál fog időzni, ki a várostól nem messze eső faluban lakott. Ezt a barátját felkérte, hívja meg magához sürgösen, így akarta Kamilla előtt távozása okát adni.

Szerencsétlen, meggondolatlan Anselmo, mit cselekszel? Mi a szándékod, mit akarsz? Gondold meg, hogy tulajdon magad ellen törsz, s előkészited becsstelenségedet s megásod vesztedet! Hitvesed, Kamilla, hűséges; a tied ő teljesen és háborítlanul, boldogságodat senki sem zavarja; nőd gondolatai nem csapongnak túl háza négy falán, te vagy az ő menyje a földön, vágyai célja, boldogsága teljessége, s az a mérték, melyhez saját akarátát szabja, mely egyebet sem kíván, mint amit te és a menny megengedtek. S ha már az ő erényességének, szépségének, becsületének és visszavonultságának aranybányája minden fáradság nélkül elhalmoz mindazon gazdagsággal, amije csak van s amit te csak kívánhatsz: miért akarod a földet még mélyebbre vájni, s miért soha nem látott, újabb kincsek erét keresni, ami abba a veszedelmbe sodorhat, hogy minden elsüllyed, mert végre is csupán gyenge természetének törékeny oszlopaira van fektetve.

Gondold meg, hogy aki a lehetetlent keresi, megérdemli, hogy tőle a lehető is megtagadják, vagy amint a költő még jobban kifejezi:

Éltet kerestem halálban,
Betegségben gyógyulást,
Börtönben szabadulást,
Láncokon szabad futást
És hűséget a csalárdban.

Ámde a sors, mely nekem
Kedvező nem volt soh' sem,
Azt határozá az éggel,
Minthogy lehetetlenség kell,
A lehetőt sem nyerem.

Anselmo másnap csakugyan kiment falura, Kamillának pedig meghagyta, hogy amíg ő távol lesz, Lotario minden nap megfogja látogatni s ott fog ebédelni s legyen rá gondja, hogy éppen olyan ellátásban részesüljön, mint maga a ház ura.

Kamilla, mint okos és becsületes asszony, egészen elszomorodott, midőn férje rendeletét meghallotta, s meg nem állhatta, hogy meg ne jegyezze: nem lesz illendő, hogy a férj távollétében az ő helyét akárki is elfoglalja az asztalnál; s ha ezt talán azért rendelte így, mert nincs elegendő bizalma nejében, hogy a házat el tudja kormányozni, ám tegye próbára most az egyszer, s hiszi, azt fogja tapasztalni, Kamilla nagyobb gondoknak is képes lenne megfelelni. Anselmo azt felelte, neki most ez az akarata, s a nőnek az a kötelessége, hogy hajoljon meg és engedelmeskedjék.

Kamilla csak annyit válaszolt, hogy úgy fog cselekedni, bár akarata ellenére.

Anselmo elutazott, Lotario pedig másnap csakugyan megjelent s Kamilla egész szeretettel s tisztelettel fogadla; azonban mindig úgy tudta intézni a dolgot, hogy a vendéggel sohasem maradt egyedül. Folytonosan cselédek, inasok környezték, de leginkább egy Leonela nevű szobaleánya volt mellette, akit igen szeretett, mivel gyermekkorukól fogva együtt nevelkedtek föl Kamilla szülei házában s akit akkor is magával hozott, midőn Anselmo-hoz nőül ment. A három első nap Lotario semmit sem szólt Kamillának, bár akkor lett volna alkalma, mikor az asztalt leszedték s az egész cselédség ebédelni ment, aminek azonban, Kamilla paracsolata szerint, a lehető leggyorsabban kellett végbemenni. Sőt Leonelának még az is kiadta, ebédeljen előbb, mint Kamilla, s azután soha ne távozzék oldalától. Ennek azonban a maga kedvtelésein járt az esze, s ezen órákat a saját ügyeire akarta fordítani, s így nem töltötte be mindig elég pon-

tosan asszonya parancsolatát, sőt ellenkezőleg, Kamillát sokszor magára hagyta Lotarioval, mintha csak éppen ez lett volna neki parancsolva. Azonban Kamilla tiszteletre gerjesztő magatartása, komoly tekintete, s egész lényének méltósága olyan hatást gyakoroltak Lotariora, hogy a nyilatkozatot nem merészelte megtenni. Csakhogy, amennyit Kamilla nagy erényessége használt, hogy Lotario nyelvét féken tartotta, másrésről még többet ártott mindkettőjüknek, mert ha a nyelv hallgatott is, a gondolatok egyre beszéltek s annál több idejük volt Kamilla szépségének és jóságának izról-izre való szemlélésével foglalkozni. Pedig benne annyi jeles tulajdon egyesült, hogy szerelemre lobbanthatta volna nemcsak az érző szívet, hanem magát a márványszobrot is.

Azt az időt s alkalmat, mikor vele szóba ereszkedhetett volna, arra fordította Lotario, hogy szemeit ráfüggessze, s látta, mily méltó e nő arra, hogy szeressék; ez a rámerengés azonban lassankint háttérbe szorította azt, amivel Anselmo iránt tartozott s százszor meg százszor futni akart a városból, s menekülni oda, hol Anselmo őt, ő pedig Kamillát soha többé nem láthatja; csakhogy ebben most már meggátolta s visszatartotta az az élvezet, melyet szíve Kamilla láthatásából merített. Tusakodott magában, le akarta küzdeni e gyönyörűséget, melyet benne a bájos nő szemlélése okozott; titkon szemrehányásokat tett magának kábaságáért, rossz barátnak s még rosszabb keresztyénnek kezdte magát tartani; összehasonlította magát Anselmóval, latra vetette mindkettőjük eljárását, s végre is úgy találta, hogy inkább Anselmo balgasága s bizalma a hibás, semmint az ő hűségének hiánya, s ekkép mind Isten, mind ember előtt ki lesz mentve, ha megteszi, amit szándékozik s bűnének büntetésétől nincs mit tartania.

S elvégre is, Kamilla szépsége és kedvessége, a balgatag férj által nyújtott alkalommal együtt, tönkretették Lotario becsületérzését, úgyhogy ő minden egyébről megfelejtkézve, csak arról nem, amire vágyai sóvárogtak, Anselmo távollétének harmadik napján — mely egész idő alatt folytonosan harcolt, hogy szenvedélyét

leküzdje — oly hevesen s oly lángoló szerelemmel kezdett udvarolni Kamillának, hogy ez alig tudott hová lenni bámulatában, s nem tehetett egyebet, mint felpattant ültéből, s minden szó nélkül visszavonult szobájába. Ez a ridegség azonban nem hervasztotta el Lotario reményét, mely a szerelemmel rendesen együtt szokott szülemelni, sőt most még jobban epedt Kamilláért. Ez pedig, olyasmit tapasztalván Lotarióban, amit felőle soha fel sem mert volna tenni, azt sem tudta, mihez fogjon, s minthogy úgy gondolta, sem barátságos, sem helyes nem lesz újabban is alkalmat nyújtani az ifjúnak nyilatkozásra: elhatározta magában, s meg is tette, hogy még aznap éjjel egy szolgáját küldi Anselmohoz, az alább következő szavakat tartalmazó levélkével:

XXXIV. FEJEZET.

Az oktalan kíváncsról szóló novella folytatása.

„Azt szokták mondani, vezér nélkül a hadsereg, vár-nagy nélkül az erősség nagyon el van hagyva; én azonban azt jegyzem meg, férje nélkül a fiatal asszony még sokkal jobban el van hagyva, ha azt nem éppen alapos okok tartják távol feleségétől. Nélküled oly rosszul érzem magamat, s olyannyira képtelen vagyok eltűnni távollétedet, hogy ha nem jössz azonnal haza, kénytelen leszek szüleim házába visszavonulni, hagyjam bár gondviselő nélkül a tiedet; mert az, akit te ilyen gyanánt rendeltél ide, ha ugyan méltó e címre, úgy látszik inkább a maga javával gondol, semmint a tieddel; elég a belátásod s így nem kell s nem is tanácsos többet mondanom.“

A levél Anselmo kezeihez jutott, s azonnal megértette belőle, hogy Lotario már megkezdte az ostromot, Kamilla pedig bizonyára úgy felelhetett, amint férje óhajtotta. Ez a hír rendkívüli örömmre gerjesztette Anselmot, s nejének csupán szóval üzente, hogy lakását semmi szín alatt meg ne változtassa, majd visszatér ő a leg-rövidebb idő alatt. Kamillát férje válasza egészen meglepte, s most még nagyobb zavarban volt, mint előbb,

mert nem mert sem otthon maradni, sem szüleihez átköltözni, minthogy maradásával becsülete forgott veszélyben, távozásával pedig a férj parancsolata iránt való tisztelet. Végre arra határozta el magát, ami éppen a legrosszabb volt, hogy marad s ezután nem is kerüli Lotariot, nehogy a cselédségnek valami okot szolgáltatson a sottogásra; sőt most már azt is megbánta, hogy férjének levelet írt, attól tarva, nem fogja-e ez azt gondolni, hogy Lotario talán valami könnyelműséget vett észre ö benne, s ezáltal hagyta magát arra ragadtatni, hogy megfélemedkezzék arról a tiszteletről, mellyel irányában tartozott. De megbízván erényességében, bízott az Istenben és saját jó feltételeiben, melyekkel hallgatagon akart ellenállni mindannak, amit Lotario mondhat, s férjét többé tudósítani sem szándékozott, hogy valami ellenségeskedésbe s kellemetlenségbe ne keverje; sőt még azon is törte az eszét, hogy mentse ki majd Lotariot Anselmo előtt, ha ez nejét megkérdezi, milyen ok indította a levélke írására? Ezekkel a feltételekkel, melyek becsületesebbek voltak, semmint biztosak, vagy jó végre vezethetők, másnap aztán kész volt végighallgatni Lotariot, aki oly heves ostromot indított ellene, hogy Kamilla szilárdsága majdnem megrendült, s egész erényességét segítségül kellett hívnia szemei ellen, hogy ezek ne adják valami jelét a szerelmes részvétnek, melyet szívében Lotario könnyei és esdeklései keltettek. Lotario mindezt jól észrevette, s mindez még hevesebb lángra lobbantotta. Végre, amint látta, hogy az Anselmo távolléte által nyújtott alkalmat fel kell használnia ezen erősség megostromlására, bájjainak magasztalásával kezdte megtámadni Kamilla önszeretetét; mert semmi sem veszi be hamarább s nem hódoltatja meg könnyebben a szépek hiúságának erős bástyáit, mint éppen maga ez a hiúság, ha a hízelkedés ezt veszi nyelvére. S csakugyan, minden kigondolható eszközt úgy felhasznált Kamilla erénye sziklának aláásására, hogy ércből volt legyen bár a nő, el kellett esnie. Sírt, esdekelt, ígért mindent, hízelkedett, esküdözött és oly érzelmesen tettetett, hogy érzelmei igaz voltát lehetetlen volt kétségbe vonni, s végül Kamilla

szilárdsága megtörött, s az ifjú olyan győzelmet aratott, melyet kevésbé hitt, mint óhajtott. Kamilla megadta magát, Kamilla elbukott; de lehet-e csodálni, holott még magának Lotarionak bátorsága sem tudott szilárdul megállani? Világos példa, mely arról tesz tanubizonyságot, hogy a szerelem szenvedélyét csak úgy győzhetni le, ha futunk tőle, s hogy senkinek sem szabad ily hatalmas ellenséggel birokra menni, mert isteni erőre volna szükség, hogy az ember legyőzze. Csak az egy Leonelának volt tudomása úrnője gyengeségéről. Lotario nem akarta Kamilla előtt Anselmo tervét elárulni, hogy épp ő szolgáltatott alkalmat, hogy egész idáig menjenek, nehogy a nő ekkép kevesebbre becsülje szerelmét, s azt higyjé, talán csupán színleg, s nem igaz érzelme ösztönzésére esdekelt szerelmeért.

Néhány nappal ezután Anselmo hazajött és észre sem vette, hogy ezen idő alatt éppen azt vesztette el, amit oly kevésbé kímélt, bár a legtöbbre becsült. Azonnal elment Lotariohoz, kit otthon talált; megölelték egymást, s a férj rögtön azt a kérdést intézte barátjához: élet-e vagy halál, amit hallania kell?

— Én csak annyit mondhatok, kedves barátom, — viszonzotta Lotario — neked olyan nőd van, aki megérdemli, hogy az erényes asszonyok példányképének és koronájának tekintsék. Hozzá intézett szavaimat a levegőbe eresztette, minden ajánlatomat megvetette, ajándékaimat visszautasította, s néhány tettett könnyemből valóságos gúnyt üzött. Egyszóval, valamint Kamilla minden szépség összessége, éppen úgy egyszersmind kincstár, melyben a becsületesség honol, a szeretetreméltóság, szüziesség, s mindazon tökéletesség lakozik, amely az erényes asszony dicséretreméltóvá és szerencsésé teheti. Vedd vissza pénzedet, barátom, itt van az egész érintetlenül, mert Kamilla erénye nem hajlik meg az olyan alacsony dolgoknak, mint az ajándékok és ígéretetek. Érd be az eddigivel Anselmo, s ne kívánj újabb próbákat; s minthogy száraz lábbal juthattál keresztül a gyötrelmek és gyanakvások tengerén, melyet elénk a nők szoktak és tudnak árasztani, ne bocsátkozzál má-

sodszor is újabb nehézségek mély örvényébe, s ne tedd próbára talán újabb kormányossal annak a hajónak jóságát és erejét, melyet a menny osztályrészedül adott, hogy ezzel járd be a világ tengerét, hanem vedd eszedbe, hogy immár biztos révbe jutottál, vedd ki a józan okosság horgonyát s maradj nyugton mindaddig, míg a vámot el nem kérik tőled, melynek lefizetése alól semmi emberi kiváltság fel nem oldoz.

Lotario szavai Anselmot egészen boldoggá tették, s úgy hitt nekik, mint valami orakulumnak. Mindazáltal mégis arra kérte, ne hagyjon fel a vállalattal, de folytassa, s ha csupán kíváncsiság- vagy mulatságból is, bár ezentúl nem is csapja a szelet olyan teljes erőből, mint egész mostanig tette. Írjon hozzá legalább néhány magasztaló verset, Chloris néven dicsőítve, s ő majd értésére adja Kamillának, hogy valami hölgybe szerelmes, akinek ezt az álnevet adta, hogy ennek leple alatt az illedelem megsértése nélkül magasztalhassa; ha pedig Lotario nem akarná magát azzal fárasztani, hogy verseket írjon, majd megírja ő maga szívesen.

— Erre nem lesz szükség, — vizonozta Lotario — mert a múzsákkal nem állok épp oly ellenséges lábon, hogy évenként egyszer-másszor meg ne látogatnának. Te csak mondd el azt Kamillának költött szerelmi viszonyom felől, mit az imént említettél, a verseket pedig majd megírom én magam, s ha nem lesznek is olyan jók, mint tárgyuk érdemelné, olyanok mindenesetre lesznek, amilyenek csak tőlem telhetnek.

Az oktan s a hűtelen barát megállapodtak ebben; mikor aztán Anselmo hazament, azt a kérdést intézte Kamillához, amit ez már régen várt, de ami nagy csodálkozására mindeddig elmaradt, hogy t. i. mi indította őt ama levélke írására? Kamilla azt felelte: neki úgy látszott, mintha Lotario némileg vakmerőbb tekinteteket vetett volna reá, mint férje otthonlétében; most azonban látja már, hogy csalódott s az egész bizonyára pusztá képzelődés volt, mert Lotario már kerüli a találkozást s a négy szemközti együttlétet. Anselmo viszonzá: e felől egészen nyugodt lehet, mert ő tudja, hogy Lotario a

város egyik legelőkelőbb leányába szerelmes, akit Chloris név alatt ünnepel; de ha még ez az eset nem állna is, Kamillának nincs mit félnie Lotario őszintesége s a kettejük közt létező igaz barátság folytán. Ha Lotario Kamillát nem értesítette volna már előre erről az egész Chloris-féle költött szerelemről, melyet ő csupán azért mesélt Anselmonak, hogy Kamillát annál szabadabban magasztalhassa, Anselmo neje okvetlenül belekeveredik a féltékenység gyötrelmes hálójába; minthogy azonban volt felőle már tudomása, ez a meglepetés minden bű nélkül vonult el fölötte.

Másnap, mikor mind a hárman asztalnál ültek, Anselmo megkérte Lotariót, olvasson fel egyet-kettőt a Chlorishoz írt versei közül, hiszen Kamilla úgy sem ismeri ezt a nőt, s így kedvese bátran elmondhat felőle mindent, amit csak akar.

— De még ha ismerné is, — vizonozta Lotario — még akkor sem hallgatnék el semmit, mert ha a szerető kedvesének bájait magasztalja, vagy kegyetlenségéről panaszkodik, ezzel még egyáltalában nem árt jó hírnevének. Különben akárminth legyen is, csak annyit mondhatok, hogy tegnap egy szonettet írtam Chloris keményszívűségéről, mely így hangzik:

— SZONETT. —

Csendjében a nagy éji nyugalomnak,
Amely a földnek édes álmot ad:
Én gazdag bánatom szegény sorát
Panaszom el az égnek s Chlorisomnak.

Ha megnyílik kelet rózsás kapuja
S a nap ragyogva szerteszét tekint:
Sohaj s keserves jai között megint
A régi bús panaszt nyögéllem újra.

S ha a nap, csillag-ékes trónusárul
A dél hevét lövelli völgyre, hegyre,
Kettőzteik, bű s kín, nyögésüket.

Új est jön, ajkam új panaszra tárul,
S halál-tusámban azt találom egyre,
Hogy Chloris és menny egyaránt süket.

Kamillának nagyon tetszett a költemény, de Anselmonak még jobban, úgyhogy ki nem fogyott dicséretéből, s azt a megjegyzést tette: valóban rendkívül kegyetlennek kell azon hölgynek lennie, aki az ilyen igaz érzelmet nem viszonozza.

Kamilla most azt kérdezte:

— De hát mind igaz az, mit a szerelmes költők mondanak?

— Mint költők nem mondanak mindig igazat, — felelt Lotario — hanem mint szerelmesek mindig épp oly bohók, mint amily igazak.

— Kétségtől, — erősíté Anselmo, hogy Lotario szavainak annál nagyobb nyomatókat szerezzen Kamilla előtt. Ez azonban rá sem ügyelt már Anselmo cselfogására, annyira beleszeretett Lotarioba, s minthogy nyilatkozatai gyönyört okoztak neki, s arról is meg volt győződve, hogy Lotario epedése s hevülése mind csak érte történik, mert ő az az igazi Chloris: megkérte, ha van még másik szonettje, vagy egyéb verse, mondja el azokat is.

— Van másik is, — viszonozta Lotario, — de alig hiszem, hogy ez olyan jó legyen, mint az első, vagyis helyesebben mondva, még annál is gyarlóbb; egyébiránt ítélje meg kegyed maga. Ez a vers így hangzik:

— SZONETT. —

Ne hidd bár, én tudom, hogy meghalok.
Oly igaz, minthogy előbb látsz halottan!
Feküdni lábaddnál, szép háládatlan,
Semmint megbánnám, hogy rabod vagyok.

Ha leszálok az örök feledésbe
Hol kegy, dicsőség, élet elmarad,
Ott e kebelben, amely megszakadt
Meglátható lesz szép arcod bevésve.

Mert híven őrzött szent ereklje ez
A gyászra, mely hogy rám fog törni, várom,
Mellyel halálra váltod ezt a kínt.

Jaj annak, aki vész korán evez
Veszélyes úton, ismeretlen áron,
Hol sem vezércsillag, sem rév nem int.

Anselmo ezt a másik verset is épp úgy magasztalta, mint az elsőt, s így fűzött szemet szemhez azon láncon, amely gyalázatának békója s bilincse lett. Lotario is, mennél jobban meggyalázta, annál inkább elhitette vele, hogy becsülete gyarapszik; valahány fokkal meg Kamilla még alább süllyedt lealacsonyodása örvényéhez, férjének szemeiben mind magasabbra látszik emelkedni az erény és becsület tetőpontjához.

Ez időtájt történt, hogy amint Kamilla egyszer másodmagára maradt Leonelával, így szólt ehhez:

— Szégyenlem magamat, kedves Leonelám, mily kevésbé tudtam magam megbecsülni, holott Lotarionak csak hosszabb idő múlva kellett volna megnyerhetnie hajlandóságom teljes birtokát, amit pedig oly hamar adtam át öneki. Félek, hogy heveségemet vagy könnyelműségemet becsmérlni fogja s eszébe sem jut erőszakoskodása, mellyel ellenem föllépett s melynek lehetetlen volt ellentállanom.

— Ezen ne búsulj, asszonyom, — vizonozta Leonela — szót sem érdemel az egész, mert nincs rá semmi ok, hogy valaminek értékét csökkentse, mert hamar adták, ha különben az, amit adtak, magában véve becsülésre méltó. Sőt még a közmondás is azt tartja: kétszer ad, ki rögtön ad.

— Igen, de azt is tartja ám, — jegyezte meg Kamilla — olcsó húsnak híg a leve.

— Ennek a közmondásnak értelmét terád nem lehet alkalmazni asszonyom, — felelt Leonela, — s a szerelem — mint én hallottam — egyszer repül, másszor gyalog jár, egynél szalad, másnál ballag, ezt lehűti, azt felgyújtja, egyet sebez, mást megöl; alighogy útra kelt vágyai ösvényén, már is megfutotta az egészet s végére ért, reggel körülkeríti a várat, s estére kelve az meg is adta már magát, mert nem volt az ellenállásra elegendő ereje. S ha már ez egyszer így van, mi rettent, mi aggaszt, hogy ugyanennek kellett Lotarioval is megtörténnie, midőn a szerelem meghódoltatásod eszközéül urunk távollétét választotta? S igen természetes, hogy ezalatt a szerelemnek végre kellett hajtania határozott

szándékát, s nem volt szabad az időnek időt engedni, hogy Anselmo valami módon visszatérjen s megjelenése a megkezdett félbeszakassza. Kívánságai elérésére nézve nincs a szerelemnek alkalmasabb szolgálja, mint az alkalom; minden tetténél az alkalmat használja fel, kiváltképen pedig a veszedelmeseknél. Mindezt én magam saját tapasztalásomból tudom s nem pusztá hallomás után, mert hát mi tűrés-tagadás, az én ereimben is csak fiatal vér pezseg. Egyébiránt szép Kamilla, te nem is adtad meg oly nagyon hamar magadat, nem is mondtál oly könnyen igent, mert előbb szemeiből, sóhajaiból, szávaiból, ígéreteiből s ajándékaiból ismerted meg Lotario egész lelkét, s úgy találtad, hogy csakugyan méltó a szeretésre. S ha már ez egyszer így van, verd ki a fejedből ezeket az aggodalmakat s ijesztő gondolatokat, légy meggyőződve, hogy Lotario téged épp oly forró szerető, mint te őt, s tegyen nyugodttá az a bizonyosság, hogy ha már egyszer a szerelem törébe estél, legalább az, aki ezt vetette, tiszteletre és becsülésre méltó. Benne nemcsak a négy S van meg*), amelyről azt tartják, hogy az igazi szeretőben meg kell lenni, hanem megvan benne az egész abécé; ha nem hiszed, hallgass ki, elmondom mindjárt könyv nélkül. Ő amint hiszem és látom: *állhatatos, bőkezű, cukor-édes, deli, engedelmes, figyelmes, gondos, hűséges, igaz, jó, kellemes, lankadatlan, merész, nemes, okos, páratlan, rendületlen*; azután meg a négy s; *titoktartó, udvarias, vigkedvű*, az x nem tartozik reá, mert az igen kemény betű; az y-t mondtam már; ami meg a z-t illeti, *zavarba* nem fog juttatni sohasem.

Kamilla jót nevetett a furfangos leány ábécéjén, s úgy találta, hogy Leonela sokkal jártasabb a szerelem dolgában, mintsem felőle feltette volna. A leány ez ellen maga sem tiltakozott, sőt bevallotta Kamilla előtt, hogy

*) A szerető e négy tulajdonsága spanyolul: *sabio* (okos), *solo* (egyetlen, páratlan), *solicito* (serény, lelkes), *secreto* (titoktartó). (Borntomas „Lagrimas de Angélica” c. műve (IV. 14.) értelmében; Calderon „Lances de amor y fortuna” szerint másképp: *sirvo* (szolgálók), *siento* (érzek), *suíro* (szenvedek, tűrök), *sigo* (engedelmeskedem).

neki is van szerelmi viszonya egy odavaló előkelő ifjával, ami Kamillát nagyon megdöbbenetette, mert attól félt, hogy ily módon saját becsülete is veszedelemben forog. Mindjárt vallatni is kezdte, hogy többre is mentek-e már pusztá beszélgetésnél. Leonela pedig minden tartózkodás nélkül s egész nyíltan bevallotta, hogy ők bizony tovább is mentek: mert igen természetes, hogy az uraságnak példája felszabadítja a cselédekét is, s ha ezek látják, hogy az asszony botlik, ők se tartják szégyenletesnek a sántikálást, de még valami nagy titkot se csinálnak belőle.

Kamilla most már nem tehetett egyebet, csupán arra kérte Leonelát, hogy az itt történetekről szót se szóljon kedvesének, a maga viszonyát is oly titkon szője tovább, hogy sem Anselmonak, sem Lotarionak tudomására ne jusson. Leonela megfogadta, hogy így cselekszik; de ígéretét oly rosszul tartotta meg, hogy Kamilla aggodalma valósulni látszott, hogy ő végre is e leány által vesztí el jó hírnevét. Ugyanis, a fajtalan s vakmerő nő, mihelyt észrevette, hogy asszonyának magaviselete nem a régi, még arra is mert vetemedni, hogy szeretőjét a házba is bebocsássa s magánál is rejtgesse, mert jól tudta, ha az asszony meglátja is, nem mer kifogást tenni ellene. S csakugyan, a háziasszony botlásainak az az egyik veszedelme, hogy saját cselédjeinek rabszolgájává teszi magát s kénytelen lesz ezek becstelenségét és aljasságát palástolgatni, amint Kamillánál is ez az eset állt elő. Bár akárhányszor jól látta, hogy Leonela a ház valamelyik szobájában együtt van kedvesével, nemcsak hogy megpirongatni nem merte, sőt még alkalmat szolgáltatott neki, hogy bezárkózzanak s útjokból minden akadályt elgördített, hogy férje a dolgot észre ne vegye. Azt azonban mégsem tudta megakadályozni, hogy Lotario egy kora hajnalon észre ne vegye a legény kiosonását a hajlékból. Az ismeretlen alak annyira meglepte, hogy eleinte azt hitte, más sem lehet, mint valamely kísértet; amint azonban látta, hogy tovasiet, s a legnagyobb gonddal és óvatossággal beburkolódik köpenyébe s egész arcát elrejtí, Lotario csakhamar elejtette balgatag

előbbi gondolatát, hogy agyában egy másik támadjon, mely munkájuk vesztére válhatott volna, ha Kamilla ki nem tudja a dolgot egyenlíteni.

Lotarionak folytonosan az járt az eszében, hogy az ember, kit oly korán látott Anselmo házából kisurranni, nem Leonela végett időz ott, mert tudta is, nem is, van-e a világon ez a Leonela vagy sem, de igenis azt hitte, hogy amily könnyen meghódolt Kamilla neki, éppen úgy hódolhatott meg másnak is. Rendes következménye a rossz asszony rosszaságának, hogy becsülete hitelét még annak szemében is elveszti, akinek esdeklésére és rimázkodására meghajolt, ki aztán meg van győződve a felől, hogy másoknak még könnyebben meghódol, s csalhatalan hitelességet tulajdonít minden gyanúnak, amely az ilyen nő felől szívében megfogamzik. Lotario e pillanatban — úgy látszott — majdnem eszét vesztette. Mert a nélkül, hogy csak valamennyire is meghányta-vetette volna magában, jó lesz-e vagy sem, türelmetlenül és vakon a bensejében dúló féltékenység dühétől s égve a vágytól, hogy Kamillán bosszút állasson, — aki pedig a legkisebb sérelmet sem követte el rajta — berohant a még ágyban lévő Anselmohoz s így szólt hozzá:

— Tudd meg Anselmo, több napja már, hogy a legnagyobb tusakodásban vagyok magammal s erőnek erejével el akartam hallgatni azt, amit azonban előttem még tovább is rejtegetnem immár sem nem helyes, sem nem lehetséges. Tudd meg, hogy Kamilla szilárdsága már megtörött, s ő kész minden kívánságomat beteljesíteni; s ha ezen igazság földerítésével mindeddig késtem, egyedül azért történt, mert a felől akartam meggyőződni, nem valami könnyelmű szeszély-e ez az ő részéről, vagy pedig nem azért teszi-e, hogy próbára tegyen, vajjon igazán komoly-e a szerelem, melyet néki a te engedelmeddel vallottam. Továbbá még azt is hittem, hogy ha ő csakugyan az, akinek lennie kellene s akinek mind a ketten gondoltuk, már ő bizonyosan maga is értesített az én hódolásomról; minthogy azonban úgy veszem észre, hogy ezzel mindegyre késik; magaviseletéből azt következtetem, csakugyan igaznak kell lennie az ígére-

tének, mellyel arra bátorított fel, hogy majd egy újabb távozásod alkalmával elfogadja látogatásomat a te szobádban. (Mert csakugyan itt szokott Kamillával találkozni). Nem akarom, hogy meggondolatlanul bosszút állni rohanj, mert hiszen a bűn eddigelé még csak gondolatban van végrehajtva; s nem lehetetlen, hogy megváltulásáig Kamilla is megváltozik, s a bűnbánat tér szívébe. S minthogy eddig mindenben, vagy legalább igen sokban tanácsomat követted, fogadd el és kövesd azt is, amit most adok, hogy csalódás nélkül s gondos óvatossággal ragadd meg az eszközt, melyet céld elérésére legalkalmasabbnak fogsz találni. Színleld, hogy — amint eddig is megtetted — két-három napra eltávozol hazulról, távozásod helyett azonban rejtőzzél el a szobád melletti fülkébe, hol az álfalak s egyéb bútorneműek mögött egészen kényelmesen elhelyezkedhetel, ekkép azután mind te, mind én magam is, tulajdon szemeinkkel fogjuk láthatni, mi a Kamilla kívánsága; s ha ez a bűn lenne, ami inkább féltő, mint remélhető, abban az esetben te egész csendben, de gyorsan és okosan bosszút állhatsz sérelmedért.

Kábulva, elámuló csodálkozással hallgatta Anselmo Lotario szavait, minthogy éppen akkor hangzottak el, mikor legkevésbé várta volna, mert azt hitte már, hogy Kamilla diadalt ült Lotario tettettét támadásán, s ő maga örvendeni kezdett a győzelem dicsőségének. Jó darab ideig hallgatásba merült, s szemeit minden pillantás nélkül a földre szögezte, míg végre így szólott:

— Eljárásod olyan volt, Lotario, amilyent barátságodtól vártam; tanácsodat kész vagyok mindenben követni, tedd, amint legjobbnak látod, de légy oly titoktartó, amilyennek csak lenni szükséges az ily előre el sem gondolható esetben.

Lotario megigérte; azonban mihelyt eltávozott, azonnal megbánta szíve mélyéből, amit csak mondott, kénytelen lévén belátni, mily esztelenül cselekedett, mert hiszen Kamillán kevésbé kegyetlen és megbecstelenítő módon is lehetett volna bosszút állnia. Megátkozta balgatagságát, kárhoztatta könnyelmű elhamarkodását, s

nem tudta még csak el sem gondolni, hogyan tüsse helyre az elkövetett hibát vagy legalább is hogyan fordítsa szerencsésebb kifejlődésre. Végre is abban állapotodott meg, hogy elmondja az egészet Kamillának. Az alkalom nem hiányzott, mert még ugyanaz nap egyedül találta. Kamilla, alig hogy négy szemközt beszélhetett véle, azonnal e szavakkal fordult hozzá:

— Nem hallgathatom el, kedves Lotariom, hogy valami kín nyomja szívemet, mely annyira gyötör, hogy keblem majd meghasad, s valóságos csoda, hogy még eddig meg nem hasadt. Leonela szemtelensége ugyanis annyira ment már, hogy kedvesét minden éjjel bebossátja ide házukba, s az egész hajnalig nála marad, ami természetesen az én becsületem rovására történik, mert bárki lássa ezt az embert ily szokatlan órában házamból távozni, teljes szabadságában áll fölöle bármit is gondolni. S ami legjobban keserít, az, hogy meg nem büntethetem, sőt meg sem pirongathatom a leányt, mint-hogy ő a mi viszonyunkba be van ayatva, s ezáltal olyan féken tartja az én nyelvemet, hogy kénytelen vagyok az ő viszonyát elhallgatni, pedig nagyon tartok tőle, mindennek rossz lesz a kimenetele.

Kamilla e szavaira Lotario eleinte azt hitte, hogy az egész merő ámítás, amellyel azt akarják vele elhitetni, hogy az a férfi, akit ma reggel kisurranni látott, nem Kamilla, hanem Leonela kedvéért jár a házhoz. Mikor azonban látta, hogy a nő sírva fakad és vigasztalhatatlan s még tőle kér tanácsot, hinni kezdett a közlemény valóságában, amivel egyszersmind zavara s elkövetett hibájának megbánása is tetőpontra hágott; végre azonban mégis azt mondta Kamillának, ne aggódjék semmit, majd meg fogja ő fékezni Leonela szemtelenségét. Ezzel egyben azt is közölte Kamillával, hogy a féltékenység vad dühétől ösztönöztetve mit mondott el Anselmonak, kivel abban álapodtak meg, hogy ez a fülkében fog elrejtőzni, s onnan akar szemtanúja lenni Kamilla hűtlenségének. Esdekelve kérte, bocsássa meg neki ezt az örültséget, s adjon tanácsot, hogyan lehessen jóvátenni s hogyan menekül-

hetni e zürzavaros labirintból, melybe szerencsétlen elhamarkodása mindkettőjüket taszította.

Kamilla egészen elrémült Lotario szavai hallatára, s méltó haraggal és keserű szavakkal hányta szemére, s kárhoztatta ferde gondolkozásmódját s oktan és megfontolatlan cselekedetét. Minthogy azonban a nő elméje jónak-rossznak kivitelére természet szerint gyorsabb mint a férfié, míg viszont a higgadt megfontolásra kevésbé alkalmas: Kamilla is rögtön kitalálta módját, hogyan lehessen a látszólagos bajon segíteni. Most azonban csak annyit mondott Lotarionak, legyen gondja rá, hogy Anselmo másnap a meghatározott helyen megjelenjék, s férjének iderejtőzésével ő éppen arra fogja az utat előkészíteni, hogy attólfogva jövőben egymást minden aggodalom nélkül élvezhessék.

Lotario kérve kérte most, közölje véle tervét, hogy ő aztán annál biztosabban tudja magát mihez tartani.

— Semmi egyébre sincs szükség, — jegyezte meg Kamilla, — csupán arra kell majd vigyáznod, hogy kérdéseimre válaszolj.

Kamilla nem akart neki előre számot adni a felől, amit tenni szándékozott, félvén, hogy talán Lotarionak kifogása lehetne az ellen, ami neki egészen célszerűnek látszott, s talán más valami módot akar majd ajánlani, ami korántsem lenne oly sikeres.

Lotario tehát eltávozott, Anselmo pedig másnap azt vetvén okúl, hogy falura kell mennie egy barátja látogatására, búcsút vett nejétől, de csakhamar megint visszatért elrejtőzni, amit a legkönnyebb szerrel meg is tehetett, minthogy Kamilla és Leonela készakarva kezére játszottak.

Könnyű elképzelni, mily izgatottsággal mehetett rejtékhelyére Anselmo, kinek ott arra kellett várakoznia, hogy saját szemeivel lássa, hogyan törnek becsülete szentélyébe, s aki már-már azon a ponton állt, hogy élete legfőbb javát, Kamilláját elveszítse.

Amikor Kamilla és Leonela bizonyosan tudták már, hogy Anselmo elrejtőzködött, mind a ketten a meghatá-

rozott szobácskába mentek. Alig lépett be ide Kamilla, nagyott sóhajtott és így szólt:

— Jaj, kedves Leonelám, ki tudja nem lenne-e jobb, mielőtt azt végrehajtom, amit mindeddig elhallgattam előtted, hogy meg ne akadályozzad, ki tudja nem lenne-e jobb, ha fognád Anselmo törét, melyet tőled elkértem, s azzal ütnéd át ezt az én meggyalázott keblemet. De még se! nem volna rendjén, hogy másnak bűneért én szenvedjem el a büntetést. Előbb meg akarom tudni, mit láttak olyast rajtam Lotario vakmerő szemei, ami néki okot szolgáltatott arra a vakmerőségre, hogy olyan gonosz szándékot nyilvánítson előttem, amelyet nyilvánított, ami barátjának már magában véve is lealacsonyítása, nekem pedig kész gyalázatom. Eredj oda az ablakhoz, Leonela, és hívd be, mert kétségkívül ott van már az utcán, várva, mikor teljesítheti gonosz szándékát; de fogadom, hogy előbb az enyim fog létesülni, mely épp oly kegyetlen, mint amily becsületes.

— Kedves jó asszonyom! — viszonzta a furfangos és kezére játszó Leonela — s mit akarsz ezzel a törrel cselekedni? Talán csak nem szándékozol a magad életét venni, vagy Lotarioét? Mert cselekedd e kettő közül akármelyiket, abból csak jó híred-neved végső veszte fog származni. Jobb lesz, ha lecsillapítod fölgerjedésedet s nem nyújtasz alkalmat, hogy ez a gonosz ember most lépjen be ide, ahol ily egyedül talál bennünket; gondold meg asszonyom, hogy mi csupán gyenge nők vagyunk, míg ő férfiú és határozott, s minthogy oly vak és szenvedélyes szándékkal jő, ki tudja, mire te végrehajtanád a tiedet, ő már elkövette azt, ami rádnézve gonoszabb volna magánál a halálnál. Nem tudok jó szemmel nézni uramra, Anselmora, hogy e bitangnak ily szabad kezet engedett háza fölött; de továbbá, asszonyom, ha megölöd, s pedig gondolom azt fogod cselekedni, mit tegyünk vele majd akkor, ha életétől megfosztottad?

— Mit kedves barátnőm? — felelt Kamilla, — ott hagyjuk heverni, hogy Anselmo temesse el, bizony méltó lesz, hogy vegyen magának annyi fáradságot, hogy ő maga rejtse a föld alá tulajdon gyalázatát. Hívd be, vess

véget a dolognak, mert minden perccel, mellyel gyalázatom méltó megbosszúlását késleltetem, sérteni lát-szom azt a hűséget, amellyel férjemnek tartozom.

Anselmo pedig ezt mind hallotta, s valahány szót Kamilla csak kiejtett, mind egészen más irányt adott gondolatainak; mikor azonban megértette, hogy neje meg akarja gyilkolni Lotariot, ekkor kevésbe mult, hogy elő nem lépett rejtekéből, hogy ezt az iszonyuságot megakadályozza, mégis az a kívánság tartóztatta vissza, hogy meddig megy ez a nemes és becsületes elhatározás; azonban az volt feltett szándéka, hogy annak idejében majd előlép és meggátolja.

Kamilla e pillanatban mély ájulásba esett s odarogyott a szobában lévő ágyra; Leonela ekkor keservesen sírva fakadt s felkiáltott:

— Jaj nekem boldogtalannak, ha oly szerencsétlen lennék, hogy itt haljon meg az én karjaim közt a világ legnagyobb becsületességének virága, a hű asszonyok koronája, a szeplőtlen tisztaság példánya!

S kiáltozott aztán még sok egyéb ilyest, úgyhogy aki hallotta, azt hitte volna róla, ő a világ legmegkeserítettebb és hűségesebb szobaleánya, asszonya pedig egy második, üldözött Penelope.

Kamilla nemsokára magához tört ájulásából, s mikor ismét összeszedte erejét, így szólt:

— Miért nem mégysz, Leonela, s miért nem hívod tehát azt a leghűtelenebb barátot, akit a nap valaha látott vagy az éjszaka elrejtett? Menj, siess, szaladj rohanva, hogy a késedelem el ne hamvassza lobogó haragom lángolását, s a várva-várt méltó bosszúállás pusztá fenyegetéssé s átkozódássá ne törpüljön.

— Mindjárt hívom, asszonyom, — felelt Leonela — de előbb add ide azt a tört, nehogy távollétem alatt olyasmit cselekedjél, amit aztán egész életükön keresztül meg kellene siratniuk azoknak, akik téged igazán szeretnek.

— Csak eredd, s ne aggódjál, kedves Leonelám, — viszonzá Kamilla — azt nem fogom cselekedni: mert becsületesem érdekében gondolj bármily vakmerőnek, s együgyűnek, nem leszek olyan, milyennek Lucretiát mondják,

aki semmi bűnt sem követett el, s mégis megölte magát, a nélkül azonban, hogy előbb szerencsétlensége okozójának életét vette volna: én is meg fogok halni; de ha meghalok, előbb bosszút akarok állni, s elégtételt veszek azon, akiért ide kellett jönnöm, hogy megsirassam vakmerőségét, melyre én semmi okot nem szolgáltattam.

Leonela sokáig kérette magát, amíg rá lehetett venni, hogy Lotariot behívja; végre azonban mégis csak ment, s amíg ő oda járt, Kamilla egyedül maradván, mintegy önmagával beszélve, így szólt:

— Oh istenem, istenem, nem lett volna-e jobb Lotariot most is elutasítani, mint ezelőtt többször elutasítottam, semhogy abba az állapotba helyezzem, amelybe helyeztem, hogy becstelennek, s könnyelműnek tartson, legalább addig, amíg aztán majd a valóságról felvilágosítom? Kétségtelen, hogy jobb lett volna, csakhogy akkor sem én megbosszulva nem lennék, sem férjem becsületének nem lenne elégtétele, ha ő megint olyan könnyű szerrel, s oly büntetlenül távozhatnék innen, ahová aljas kívánsága vezette. Nyomorult szándékát életével fizesse meg az áruló! Tudja meg a világ (ha ugyan valaha tudomására fog jutni) hogy férje iránt Kamilla nem csupán hűségét tudta megőrizni, hanem bosszút is tudott állni azon, aki vakmerő volt megsérteni! Mindamellet, azt hiszem, jobb lett volna az egésztől Anselmot értesíteni; hisz értesítettem már abban a levélben, melyet a falura utána küldöttem; de hogy ő nem sietett azonnal, az ebben jelzett veszedelem megakadályozására, bizonyára az volt az oka, hogy amily jó és nemes szívé, álmodni sem merte volna, hogy egy oly igaz barát kebelében olyan gondolatok támadjanak, melyek az ő becsületét sérthetnék, valamint hosszú időn keresztül magam sem hittem, s gondolni sem mertem soha, ha vakmerősége oly messze nem megy, miről kézzelfogható ajándékai, csábító ígéretei, s szakadatlan könnyhullatása bizonyosságot szolgáltatottak. De mire való most mindez az okoskodás? Van-e szüksége a nemes elszántságának valamely tanácsra? Bizonyára nincsen. Félre tehát minden rettegés! Jöjj, bosszúállás! Lépj be az álnok, jöjjön, érkezzék, haljon meg, legyen vége—

s aztán történjék, aminek történni kell. Tisztán lettem azé, akit a menny férjemül adott; tisztán fogok megválni is tőle, s ha kell, megfürösztve az én tiszta véremben, s tisztátalan véreben az álbarátnak, kinél csalfábbat soha nem látott a barátság e világon.

S e szavakkal kirántotta hüvelyéből a tör, s oly ingerült, oly féktelen léptekkel járt fel s alá a teremben, s olyan mozdulatokat tett, mintha elméjében megháborodott, s nem is gyenge nő, hanem kétségbeesett haramia volna.

Anselmo mindezt színről-színre látta az álfalak mögül, ahová elrejtőzött; alig tudott hová lenni csodálkozásában, s még sokkal terhesebb gyanú elosztatására is elegendőknek tartotta a látottakat s hallottakat; sőt a lehető legrosszabb kimeneteltől való féltében, már azt is óhajtotta, bár Lotario be se jönne, hogy a próbát végrehajtsa. Már-már el is akarta hagyni rejték helyét, hogy átkarolja és felvilágosítsa hitvesét, mindazáltal mégis rejtve maradt, mert e pillanatban lépett be Leonela, kezén vezetve Lotariot. Mikor Kamilla ezt megpillantotta, a szoba padlóján tágas kört vont maga előtt a törrel, s így szólt:

— Vigyázz szavaimra, Lotario! Ha netalán oly vakmerő lennél, s az itt látható körön átlépnél, avagy hozzá csak közelíteni is, mihelyest észreveszem, abban a pillanatban átütöm keblemet e törrel, mely itt villog jobbjamban; s mielőtt csak egy szóval is válaszolnál, akarom, hallgass ki előbb engemet, s azután tetszésed szerint válaszolhatsz. Először is azt kérdelek tőled, Lotario, ismered-e az én férjemet, Anselmot, s mit tartasz felőle; tudni akarom továbbá azt is, vajjon ismersz-e engemet? Felelj e kérdéseimre, ne jöjj zavarba, s ne is törd fejedet sokáig a válaszon: mert amit kérdeztem, arra nem lesz nehéz felelned.

Lotario sokkal tapasztaltabb volt, semhogy eleitől fogva be ne látott volna Kamilla szándékába, mihelyt ez azt mondta neki, rejtse el Anselmot; s ennek folytán most is annyira kezére játszott, hogy mindkettőjük csal-

faságát a megtestesült igazságnak lehetett tartani. Ily szavakkal válaszolt Kamillának:

— Meg sem álmodtam volna, bájos Kamilla, hogy azért hivass, hogy tőlem olyan dolgokat kérdezz, melyek annyira különbözők szándékomtól, amely engem ide hozott. Ha azért teszed, hogy a kilátásba helyezett kegyet távolabbra vessed, akkor bár még tovább tartottál volna vissza tőle, mert a kívánt boldogság annál inkább gyötör, mennél közelebb van már bírhatásának reménysége. Hogy azonban ne mondd, hogy kérdéseidre nem felelek, íme válaszom: igen, én ismerem férjedet, Anselmot, s mi ketten első gyermekkorunktól ismerősei vagyunk egymásnak; de barátságunkról, melyet eléggé ismersz, nem akarok szólni, nehogy magam lépjek fel vádlóul azon sérelem mellett, melyet barátságunk ellen a szerelem kényszerít elkövetni, még sokkal nagyobb hibáknak is hatalmas mentsége. Ismerlek téged is, és épp oly nagyra becsüllek, mint amennyire ő becsül, ami, ha nem így volna, kevesebb értékért mint a tied, hogyan törhetnék kötelességem és az igaz barátság szent törvényei ellen, melyeket most az a hatalmas ellenség, a bennem égő szerelem megtör és megtapod.

— Ha ezt bevallod, — vizonozta Kamilla — halálos ellensége te mindannak, ami a szeretésre méltóképen érdemes, milyen arccal merészelsz megjelenni előttem, kiről tudod, hogy én vagyok az a tükör, melyben annak képét szemlélheted, akiben tenmagadat kellene látnod, hogy észrevegyed, mennyire helytelen, ha megsérted. De rábukkantam már, oh én szerencsétlen! Mi ragadtattott arra, hogy oly kevés figyelemre méltasd, amivel önmagadnak tartozol; bizonyára valami vigyázatlanság lehetett az részemről, mert erkölcstelenségnek nem mondhatom, mivel nem származhatott feltett szándékból, hanem pusztán valamely gondatlanságból, melyet azok a nők szoktak elkövetni vaktában, akik azt hiszik magukról, szükségtelen elővigyázóknak lenniök. S ha nem így van: ám mondd szemembe, te áruló, feleltem-e esdekléseidre valaha csak egyetlen olyan szóval avagy jellel, mely alávaló kívánságaid teljesülésére nézve reménynek csak

legkisebb árnyékát is gerjeszthette volna tebened? Szerelmi áradozásodat mikor nem utasítottam vissza keményen és szigorúan? Számos ígéretednek mikor hittem, s még számosabb ajándékokat elfogadtam-e valaha? Mint-hogy azonban azt hiszem, senki sem maradhat meg sokáig szerelmes szándékánál, hacsak valami remény nem kecsegteti, kész vagyok vakmerőséged bűnét magamnak felróni, mert semmi kétség, hogy valamely bennem tapasztalt gondatlanság táplálta ennyi ideig vágyadat, amiért büntetni akarom magamat is, s elhordozni azt a vereséget, amelyet a te bűnöd érdemel. S hogy belásd, ha ily könnyörtelen vagyok önmagam iránt, lehetetlen, hogy te irántad is ne az legyek, azért akartalak ezen áldozatnak szemtanujává tenni, melyet általam oly nagyra becsült férjem megsértett becsületének hozni szándékozom, akit te a tőled kitelhető leghatározottabb feltett szándékkal bántottál meg, én pedig nem kevésbé azon gondatlanságom által, hogy néked alkalmat nyújtottam, ha ugyan nyújtottam valaha, mely gonosz szándékaidat felgerjesztette s táplálta. Még egyszer is azt mondom, az a gyanú, hogy ez esztelen kívánságokat az én részemről tapasztalt valamely gondatlanság keltette benned: ez az, ami nekem legjobban fáj, s amiért saját kezemmel akarom büntetni magamat, mert ha más lenne hóhérom, bűnömnek talán még nagyobb híre menne. Mielőtt azonban ezt megcselekedném, magam a halál révén, életét akarom venni annak is, s elragadni magammal, aki rákényszerített, hogy szándékolt és végrehajtandó bosszúállásom kívánsága teljesüljön, hogy majdan ott, ahol megláthassam, hogy a részrehajlatlan igazság büntetése hogyan sujt le arra, ki engem a kétségbeesés végső háttáráig ragadott.

S alighogy e szavakat kimondotta, oly hihetetlen erővel és gyorsasággal rohanta meg Lotariót a kivont törrel, s szándéka oly komolynak látszott, hogy keblébe meríti, hogy a férfiú maga is alig volt tisztában afelől, vajjon igaz-e mindez, avagy csak tettetés, mert minden erejét és ügyességét össze kellett szednie, hogy Kamilla halálos dőfését megakadályozza.

A nő ezt a különös csalást és ámitást oly élenken tudta tettetni, hogy az egész dolognak a valóság színét akarta adni, s kész volt a tört saját vérével festeni pirosra, mert amint látta, hogy Lotariot meg nem sebesítheti, vagy csak színlelte, hogy nem teheti, így kiáltott fel:

— Ha már a sors nem engedi, hogy jogos kívánságom egészen teljesüljön, annyi hatalma még sem lesz, hogy legalább a fele részben való teljesüléstől elűthessen.

S ezzel minden erejét megfeszítve, hogy kiránthassa a tört markoló kezét Lotario szorításából, csakugyan ki is szabadította, s a fegyver hegyét arra felé vitte, ahol magát súlyosan meg nem sérthette, s balfelől, hóna alatt beleszúrta testébe, s azután mintegy ájultan földre rogyott.

Leonela és Lotario alig tudtak hová lenni a dolog ilyen kimenetele fölött, mindamellett mégsem akarták hinni, hogy a baj komoly legyen, bárha Kamillát vérében ázva látták a földön feküdni. Lotario lelkendezve, s egészen rémülten azonnal oda rohant hozzá, hogy a tört kivonja a sebből; de mihelyt meglátta, hogy a sérülés mily csekély, eddigi félelme egyszerre alább hagyott, s újabban is bámulni kezdte a bájos Kamilla furiangosságát, csalfaságát és nagy eszességét; s hogy ami tőle telhetett, a maga részéről is kezére játsszék: nagy keserves panaszban tört ki Kamilla holtteste fölött, mintha a nő csakugyan meghalt volna; s ezer meg ezer átkot szórt önmagára, de meg arra is, ki e lépésre eltántorította; s mivel tudta, hogy barátja, Anselmo hallgatózik, beszélt olyan dolgokat, hogy aki hallotta, Lotariot még jobban megsajnálja, valamint magát Kamillát, habár csakugyan halottnak tartotta volna is.

Leonela fölemelte asszonyát, oda fektette az ágyra, s esdekelve kérte Lotariot, hívjon valakit, aki a sebet titkon bekötözze; egyszersmind tanácsot is kért tőle, hogy asszonyuknak megsebesülése felől mit mondjanak majd Anselmonak, ha ez még Kamilla felgyógyulása előtt találna vizatérni. Lotario azt felelte, mondjanak amit akarnak, mert ő igazán jó tanácsot adni csakugyan képtelen; csak azt az egyet kötötte szívére, neki legyen gondja, hogy a vér ömlését megállítsák, mert ő úgy elmegy innét,

hogy soha többé hírt sem hallanak felőle. S azzal, a legnagyobb fájdalmat és szomorúságot színélve, eltávozott, s mikor a házon kívül volt már, s olyan helyen, ahol senki sem láthatta, mindegyre hányta magára a keresztet, s nem győzte csodálni Kamilla csalfaságát és Leonela fufangosságát. Elgondolta, mennyire meg lehet most már győződve Anselmo a felől, hogy egy második Porciát*) bir feleségül, s alig várta már, hogy találkozassék vele, s együtt dicsőítsék azt a hazugságot, s azt a tettetett valóságot, melynél nagyobbat még csak képzelni sem lehet.

Leonela — amint már említettük — e közben csakugyan megállította a vért, mely nem is folyt bővebben, csak amennyi éppen elegendő volt a csalfaság elhitéseire; s miután valami kevés borral a sebet megmosta, bekötötte úgy, ahogy tudta, de amíg a bekötözés tartott, beszélt addig annyit, hogy ez maga minden megelőző szó nélkül is elég lett volna, hogy Anselmóval elhitesse, hogy Kamillában a becsületességnek valóságos példányképét láthatja.

Leonela kifakadásához még Kamilla is hozzátoldotta a magáét, s elmondta magát gyávának, kislelkűnek, hogy éppen abban a pillanatban hagyta el bátorsága, mikor legnagyobb szüksége lett volna rá, hogy elvegye máris annyira megutált életét. Tanácsot kért azután a szobaleánytól, közölje-e ezt az egész esetet szeretett férjével, vagy se, Leonela pedig oda nyilatkozott, hogy ne közölje, mert különben arra kényszerítené, hogy Lotarion bosszút álljon, ami pedig Anselmo nagy veszedelme nélkül meg nem eshetnék, s hogy a jó asszonynak az a kötelessége, ne szolgáltasson férjének alkalmat valamely versengésre, sőt amennyire csak teheti, az ilyeneknek mindig elhárítására törekedjék. Kamilla azt felelte, hogy e tanács igen helyes, s ő csakugyan követni is akarja; azonban mindenesetre kell valamit kigondolni, amit majd Anselmonak a seb felől

*) Porcia, Brutus felesége, s az utikai Cato leánya. Midőn férje Philippinél a köztársaság védelmében elesett, állítólag tiizes üszköt nyelt s így halt meg. Itt közmondásos állhatatossága révén szerepel.

mondjanak, mert lehetetlen, hogy előbb-utóbb észre ne vegye; amire viszont Leonela azzal válaszolt, hogy ő még tréfából sem tud hazudni.

— Hát én hogyan tudnék, kedvesem? — jegyezte meg Kamilla, — én, aki a hazugságot koholni vagy más-sal elhíttetni még akkor sem volnék képes, ha életemet válthatnám meg vele. Ha tehát nem találunk semmi kibúvó ajtót, legiobb lesz, ha a meztelen igazsággal állunk elő, hogy senki bennünket semmi csalárdságon rajta ne kapjon.

— Ne aggódjál semmiről se, asszonyom, — viszonozta Leonela — holnap ilyenkorig jut eszembe valami, amit mondhatunk, s mivel a seb éppen ott van, ahol van, talán úgy el lehet rejteni, hogy ő észre sem fogja venni, s az egek irgalma kedvezni fog becsületes és őszinte szándékunknak. Csillapulj, kedves asszonyom, csillapítsd amennyire csak lehet felgerjedésedet, hogy uralom ne találjon ily felizgatott állapotban; a többi aztán bíz reám, s a jó istenemre, aki a jókat mindig megsegíti.

Anselmo a legnagyobb figyelemmel nézte, s hallgatta végig, hogyan játszották el becsülete halálának tragédiáját; s a szereplők, akik a darabban közreműködtek, mind oly ügyesen, s oly természetesen játszottak, hogy az ember azt hihette, egészen megtestesült bennük az igazság, melyet pedig csupán színleltek. Anselmo alig várta, hogy beesteledjék, s alkalma nyíljon, hogy hazulról távozhasson, s felkereshesse kedves jó barátját, Lotariót, s kölcsönösen szerencsét kívánhassanak egymásnak, ahhoz a drága gyöngyhöz, melyet Kamilla most már minden gyanút kizáró erényességében találtak.

A két nőnek pedig volt gondja rá, hogy Anselmo észrevétlenül távozhassék, ki meg is ragadta rögtön a kínálkozó alkalmat, s azonnal Lotariohoz sietett, s mi-helyt találkoztak, vége-hossza nem volt az ölekezésnek. Újra meg újra elmondta, hogy milyen boldognak érzi magát, s nem fogyott ki Kamilla dicséretéből. Lotario végig-hallgatta mindezt, de nem tudott neki igaz szívből örülni, mert mindig az járt eszében, mennyire meg van csalva barátja, s mily méltatlan sérelmet követett ő el ellene. An-

selmo látta, hogy Lotario nem tud felvidulni, azonban azt hitte, az az oka, hogy Kamilla megsebesült, amiért ismét Lotario magát vádolja. Ennek folytán a többi közt azzal vigasztalta, ne epossze magát Kamilla baja miatt, mert a seb kétségkívül igen könnyű lehet, miután a nők abban állapodtak meg, hogy Anselmo előtt el fogják titkolni. Így tehát nincs semmi oka az aggodalomra, sőt ellenkezőleg, vegyen részt Anselmo örömeiben s boldogságában, hiszen ő volt előmozdítója s eszköze annak, hogy a férj boldogsága olyan teljessé lett, amilyennél tökéletesebbet már nem is kívánhat; ne is tegyen ezután egyebet, csak írjon magasztaló verseket Kamilla dicsőítésére, melyek a nő emlékét a jövő századra megörökítsék.

Lotario helybenhagyta ezt a nemes feltételt, s megígérte, hogy ami tőle telhetik, mindent el fog követni, hogy segítségére legyen e fenséges épület felrakásában. Anselmot ekképen háta mögött olyan szépségesen kijátszották, mint soha senkit jobban a világon. Ő maga vitte vissza megint házába, karonfogva, dicsősége eszközének gondolva hírnevének végveszedelmét. Kamilla látszólag neheztelő arccal, de bensejében mosolygó szívvel fogadta Lotariót. Ez az ámtás egy ideig folyton folyt, míg aztán néhány hónap múlva a szerencse kereke egyszer csak megfordult, s a mindeddig oly nagy ügyességgel elpalásalt gonoszság napfényre jutott, s oktalan kíváncsiságának Anselmo életével adta meg az árát.

XXXV. FEJEZET.

Arról a vakmerő és rettenetes viadalról, melyet Don Quijote néhány vörösboros-tömlő ellen folytatott; egyszerűsrimind „Az oktalan kíváncsi“-ról szóló elbeszélés vége.

Kevés olvasni való maradt már csak hátra az elbeszélésből, mikor Sancho Panza egészen elrémült ábrázattal rohant be a kamara felől, ahol Don Quijote aludt s torkaszakadtából kiáltozta:

— Segítség, uraim, jöjjenek segítségére gazdámnak, aki olyan véres és rettenetes tusakodásba keveredett,

hogy soha szörnyebbet nem láttam! Isten a tanuságom, hogy a Micomicona hercegisasszony, óriás ellenségének fejét úgy lekanyarította egy csapásra többől, mintha ré-pából lett volna.

— Mit mondasz, atyámfia? — szól a pap s az olvasást abbahagyta. — Eszeden vagy, Sancho? Hogy az ördögbe lehetne az igaz, mikor az az óriás kétezer mér-földnyire van innen!

E pillanatban nagy dörömbölés hangzott ki a kamrából, Don Quijote harsány kiáltásával egyben:

— Megállj zsvány, gazember, semmirekellő! Csak-hogy körmeim közé kaparíthattalak! Nem veszed te hasznát hosszú fegyverednek!

S úgy látszott, hatalmasan vagdalja a ház falát.

Sancho pedig így szólt:

— Ugyan ne vesztegessék itt az időt hallgatózással, hanem menjenek be s válasszák el őket, vagy segítsenek az uramnak, amire egyébiránt talán már szükség sem lesz, mert az óriásnak eddig bizonyosan vége van, s Isten kéri tőle számon, eddig eltöltött gonosz életét; hiszen még a vérit is láttam, amint szétfutott a földön, de meg a levágott fejet is, amint odaesett a sarokba; volt legalább is akkora, mint valami nagy borostömlő!

— Akármilyen legyek! — kiáltott fel erre a fogadás — ha ez a Don Quijote, vagy az ördög maga, nem azokat a vörösboros-tömlőket szurkálta meg, amelyek egészen teli ott álltak fejtől, s a szerteömlött bor volt az, amit ez a boldogtalan fajankó vérnek nézett!

S ezzel besietett a kamrába, a többiek is utána, s ott találták Don Quijotét a világ legkülönösebb öltözetében.

Egy szál ingben állt előttük, mely azonban elől nem volt olyan hosszú, hogy térdig elfödte volna, hátul pedig még vagy hat ujjnyival rövidebb; lábaszára hosszú, vézna, tele szőrrel s nem is nagyon tiszta; fejére a vendéglősnek zsíros, tarka süvege volt nyomva; balkarjára az ágylepedőt vetette rá, melyre Sancho oly nagyon haragudott, ő tudta, hogy miért; jobbáiban pedig a kivont kard, mellyel jobbra-balra mindegyre vagdalkozott, miközben olyan szavakat ejtett ki, mintha csakugyan vala-

mely óriással viaskodnék. S ami a legderekabb, még a szemét sem nyitotta ki, mert aludt s csak úgy álmodta, hogy az óriással tusakodik; képzelő tehetségét annyira elfoglalta az a majdan kiküzdendő kaland, hogy álmában úgy, tetszett neki, már odaérkezett a Micomicon királyságba s már harcba is elegyedett ellenségével; s annyira megszabdalta az óriásoknak tartott tömlőket, hogy a bor az egész kamrát elöntötte. A fogadósnak sem kellett több, rettenetes haragra gerjedve nekirentott Don Quijoténak, s úgy megöklözte, hogy ha Cardenio s a pap közbe nem vetik magokat, ő lett volna az az óriás, aki a harcot befejezi. A szegény lovag azonban mégsem ébredt föl álmából, míg a borbély egy jó nagy vödör friss vizet nem hozott a kútról, s azzal tetőtől-talpig végigöntötte. Erre Don Quijote felébredt ugyan, de azért mégsem jött annyira magához, hogy tökéletesen felismerte volna állapotát. Dorottya látván, hogy az ő védelmezője mily pőrén és vékonyan van öltözködve, egy csepp kedvet sem érzett magában, hogy belépjen s szemtanúja legyen az ellenségével küzdött viadalnak. Sancho minden züggöt összetapogatott, az óriás fejét keresve, s minthogy sehol se találta, ily szavakra fakadt:

— De már csakugyan igaz, hogy ez az egész ház meg van babonázva: mert a minap is, ugyancsak ezen a helyen vertek agyba-főbe, ahol most állok, s máig sem tudom, hogy ki cselekedte; most pedig sehol sem találom azt a fejet, pedig tulajdon két szememmel láttam, amint levágták, a vér meg patakként ömlött testéből.

— Micsoda vért, micsoda patakot emlegetsz te, Istentől elrugaskodott boldogtalan?! — tüzelt rá a fogadós. Hát nem látod, akasztani való, hogy az a vér, meg az a patak semmi más, mint ezek az át meg átlukgatott borostömlők, s az a vörös-bor, melyben az egész szoba uszik. Bár csak a lelkét láthatnám a pokolban uszkalni annak, aki ezeket átlukgatta.

— Mit törődöm én azzal, — viszonzá Sancho — de azzal igenis törődöm, hogy én leszek a világon a legboldogtalanabb ember, ha ezt a fejet meg nem találom, mert akkor úgy elolvad az én egész grófságom, mint a só a vízben.

Sancho ébren is bolondabb volt, mint gazdája alva, annyira elvették az eszét urának ígéretei.

A fogadóst majdnem kétségbeejtette a lovász viz-eszüsege s a gazdája által okozott kártétel; s meg is fogadta, nem úgy lesz most, mint a multkor, amikor olyan könnyűszerrel odábbállhattak, mert most szó se legyen semmiféle lovagi szabadalomról, hanem megfizet-tet velök mindent az utolsó darab bőrig, amivel az elszakadt tömlőket megfoltoztatja.

A pap kezén fogva tartotta Don Quijotét, ez pedig abban a hitben, hogy a kalandot diadalmasan befejezte s most a Micomicona hercegisasszony előtt áll, térdre borult előtte s ily szavakra fakadt:

— Mától fogva nyugodt lehet fenséged, oh magas és szépséges kisasszony, mert ez a nyomorult teremtmény nem fog többé semmi bajt okozni; mátol fogva viszont én is fel vagyok oldva adott szavamtól, minthogy a fel-séges Isten és ama bájoló lény segedelmével, akiért élek és halok, ezt az ígéretet ily sikeresen beváltottam.

— Nem megmondtam-e? — mondta Sancho e szavak hallatára — ugy-e hogy nem voltam ittas? Tessék-lássék, nem savanyította-e hát be uram azt az óriást? Ihol a bikák,*) s markomba tartom már a grófságot!

Ki ne nevetett volna mind a gazda, mind a szolga esztelenségén!

Nevettek is valamennyien, az egy fogadás kivételé-vel, aki az ördöggel vitette mind a kettőt. Végre azonban a borbély, Cardenio és a pap, igaz ugyan, hogy nem kis fáradsággal, ágybafektették Don Quijotét, aki szemmel-látható kimerültséggel tovább aludt aztán ujólag. Hagy-ták tehát aludni, s kimentek a fogadó kapujába Sancho Panza vigasztalására, hogy az óriás fejét nem tudta meg-találni; azonban még több fáradságba került a fogadóst megbékéltetni, aki majdnem kétségbe vol esve tömlőinek

*) „Ciertos son los toros“, „Ihol a bikák“, vagy „helyen vannak a bikák!“ a bikaviadaloktól kölcsönzött közmondás, mely azt jelenti, hogy a várva-várt küzdelem, vagy átvitt érte-lemben az óhajtott ügy teljesevése mindjárt kezdődik. (Ford.)

ily váratlan elpusztulásán. A fogadósné pedig sírva-ríva kiáltozott:

— Átkozott legyen az óra, de még az a pillanat is, amelyben ez a kóborgó lovag házamba lépett! Bár soha ne láttam volna! Mennyi, de mennyi kárt okozott! A multkor is adós maradt a szállás, a vacsora, az ágy, meg az abrak és a széna árával, a maga, meg az ínása, lova, meg a szamara számára, csak azért, mert ő kóbor lovag, hogy az Isten kergesse meg minden kódorgó társával együtt, valahány csak van a világon! S mindössze is az a mentsége, hogy ő semmiért se tartozik fizetni, mert ez így van megírva a kóbor lovagság rendszabályában. Utána meg ez a másik gavallér vetődik ide, elviszi a farkamat, s majd félolyan kurtán s egészen csupaszon hozza vissza, úgy, hogy a férjem nem is használhatja többet arra, amire szükséges. Végre aztán ráadás fejében kilyukgatják a tömlőimet, elfolyatják boromat. Hogy az ő vérenek látnám elfolyását! De ne is gondolja ám, fogadom ezt apám hamvaira s anyám örök üdvösségére, hogy meg ne fizettessek mindent az utolsó fityingig, oly igazán, amint az a nevem ami, s az vagyok, aki vagyok!

Ilyen s ezekhez hasonló szavakban fakadt ki nagy haraggal a fogadósné, hű cselédje, Maritornes pedig ugyancsak együtt szapult vele. Leánya hallgatott s néha néha mosolyra vonta ajakát.

A pap mindnyájokat lecsendesítette, s megígérte, hogy az egész kárt úgy megtéríti, amint csak illik s eleget tesz mind a borért, mind a tömlőkért, mindenkifölött pedig a fark megkurtulásáért, amiért olyan nagyon keseregnek. Dorottya Sancho Panzát vigasztalta meg, mondván, mihelyt bizonyossá lesz afelől, hogy Don Quijote csakugyan levágta az óriás fejét, ő meg háborítatlanul birhatja országát: neki ajándékozza a legjobb grófságot, mely az egész birodalomban található. Sancho ebbe belenyugodott; de viszont ő is biztosította a hercegkisasszonyt, elhiheti, hogy igazán látta az óriás fejét, aki, nagyobb igazság okáért, övig érő szakált viselt, s ha most nem lehetett is ráakadni, az az oka, hogy ebben a házban minden meg van babonázva, amint ő már multkor is tapasztalta, mikor itt háltak meg éjszakára.

Dorottya azt mondta, ő bizony elhiszi, s azért ne is aggódjék semmiről, olyan jól fog menni minden, mint a parancsolat.

Mikor ekkép mindnyájan megnyugodtak, a pap újra hozzá akart fogni az elbeszélés elolvasásához, látván, hogy különben is csak kevés van már hátra belőle. Cardenio, Dorottya s a többiek mind közakarattal kérték, fejezze be, ő pedig részint, mert szívesen meg akarta szerezni nekik ezt az örömet, részint, minthogy magának is volt kedve az elolvasáshoz, ekképen folytatta az elbeszélést, amint következik:

—Anselmo most már tökéletesen meg lévén győződve Kamilla erényességéről, a legnyugodtabb és gondtalanabb életet élte. Kamilla, csupa tettetésből, folyton rossz szemmel nézte Lotariót, hogy Anselmóval elhítesse, hogy az ő szíve egészen másképp érez, mint ahogy valóban érzett. S hogy Anselmot még jobban kijátsszák, Lotario azt mondta egyszer, ne vegye neki rossznéven, de ő nem fogja ezután házáat látogatni, mert hiszen egészen szembetűnő, hogy az ilyen találkozások mindig mily nagyon kellemetlenek Kamillának. A kijátszott Anselmo azonban mindenre kérte, hogy ezt ne tegye; s így tehát ő maga ezer különféle módon munkálta saját gyalázatát, miközben pedig azt hitte, hogy örömét gyarapítja. Leonela most már egészen biztosítva látván szeretkezését, semmivel sem törődött többé, hanem féktelenül követte szenvedélyét, s arra épített, hogy asszonya majd megóvjá minden kellemetlenségtől, sőt még alkalmat is fog szolgálni, hogy annál szabadabban élhesse világát.

Egy éjjel azonban Anselmo lépteket hallott Leonela szobájában; meg akarta tudni, ki jár ott, de úgy tapasztalta, hogy az ajtót belülről valaki tartja. Ez még jobban felgerjesztette kíváncsiságát, úgy, hogy most egész erővel neki vetette magát az ajtónak, amely ki is nyílt, s ő éppen abban a pillanatban lépett a szobába, mikor az ablakból egy férfi-alak ugrott ki az utcára. Rögtön utána akart rohanni, hogy vagy felismerje, de sem ez, sem az nem sikerült, mert Leonela átkarolta s így esdekelt:

— Csillapodjál, kedves jó uram, ne haragudjál s

ne kelj nyomába annak, aki ott kiugrott. Ez a dolog engem illet, s pedig nagyon közelről, mert a jegyesem.

Anselmo nem akart e szavaknak hitelt adni, sőt haragjától elvakítva tört rántott, hogy beleüti Leonelába, s követelte, mondjon igazat, mert különben megöli.

A leány ekkor, ijedtében azt se tudván mit beszél, így szólt:

— Ne ölj meg uram, s mondok olyan fontos dolgokat, amilyenekről nem is álmodtál.

— Mondd rögtön, — szólt Anselmo, — mert ha nem, véged van.

— Most lehetetlen, — felelte Leonela, — annyira meg vagyok zavarodva; várj reggelig, s akkor olyasmikről értesítlek, hogy szemed, szád eláll bele. A felől pedig légy meggyőződve, hogy aki itt az ablakon kiugrott, az csakugyan egy idevaló fiatalember, aki kezet adott rá, hogy elvesz.

Anselmo lecsendesült, s a kért határidő bevárásába beleegyezett, mert meg sem álmodta, hogy talán Kamilla felől fog valami rosszat hallani, annyira meg volt győződve nejének erényességéről. Eltávozott tehát a szobából, de ajtaját rázárta Leonelára, s keményen megmondta neki, hogy addig innen ki nem jön, amíg el nem mondja, amit el kell mondania.

Egyenesen Kamillához ment, s szóról-szóra elbeszélte neki a szobaleányával történeteket, valamint azt is, hogy a leány megígérte, hogy igen nevezetes és nagyfontosságú dolgokat fog véle közölni.

Megzavarodott-e Kamilla erre vagy sem, felesleges lesz mondanunk; megijedt, megrémült annyira, azt hitte, — amint hihette is — hogy Leonela amit csak tud, mindent elbeszél hűtlenségéről Anselmonak, hogy nem volt elég lelke bevárni, vajjon alapos-e a gyanúja, vagy sem. S még ez éjjel, amíg Anselmo aludt, összeszedte legbecsesebb ékszereit s valamicske pénzét, észrevétlenül kiosont a házból, s egyenesen Lotariohoz sietett. Elmondta neki, mi történt, s rimánkodva kérte, vagy rejtse el valahová, vagy szökjenek meg együtt olyan helyre, hol Anselmo elől biztonságban lesznek. Kamilla oly rop-

pant zavarba hozta Lotariot, hogy egy szót sem tudott szólni, sem azt nem tudta, mire lenne legjobb magát elhatározni. Végre az jutott eszébe, hogy Kamillát egy kolostorba viszi, melyben éppen egyik nővére volt a fejedelmesszony. Kamilla beleegyezett, s Lotario a körülmények által szükségessé tett gyorsasággal bevitte s ott is hagyta Kamillát a kolostorban, maga pedig megszökött a városból, a nélkül, hogy csak egy lelket is tudósított volna távozásáról.

Alig virradt, Anselmo felkelt, s észre sem vette, hogy Kamilla nincs mellette, egyenest annak a szobának tartott, ahová Leonelát zárta, s szíve égett a vágytól, hogy meghallja az ígért híreket.

Benyitott s belépett a szobába, de Leonelát sehol sem látta, hanem igenis látott az ablak fájához kötött ágylepedőket, világos tanújeleit s bizonyosságait annak, hogy a leány ezeken bocsátkozott alá s megszökött.

Égészen elkedvtelenedve tért vissza s el akarta mondani Kamillának; de amikor nem találta sem az ágyban, sem az egész házban, akkor alig tudott hová lenni aggodalmában. A cselédektől kérdezősködött felőle; senki sem tudta a kívánt felvilágosítást megadni. S amint így Kamillát mindenütt kereste, véletlenül észreveszi, hogy szekrényei tárva-nyitva vannak, s ékszerei nagyobb része hiányzik; most már világossá lett előtte egész szerencsétlensége, s tudta, hogy annak nem Leonela az oka. Így, amint volt, el sem végezve öltözködését, szomorúan s gondolatokba mélyedve ment egyenesen barátjához, Lotariohoz, hogy boldogtalanságát elpanaszolja. De amikor ezt sem találta odahaza, a cselédségtől pedig azt tudta meg, hogy a múlt éjjel távozott s amennyi pénze csak volt, mind magával vitte: majd hogy meg nem háborodott elméjében. S hogy a keserűség pohara csordultig teljék, amint ismét hazament, a férfi- és nő-cselédsége közül egyetlen lélek sem volt már a háznál, hanem az egész hajlék pusztán és üresen állott.

Nem tudta hová legyen, mihez fogjon, s kevésbé mult, hogy esztét nem vesztette. Elgondolta szomorú állapotát, s látta, hogy egy pillanat alatt hagyta el fe-

lesége, barátja, cselédsége, sőt maga az ég is, amely fölötté összeborult; s elhagyta mindenekfölött becsülete, mert Kamilla távoztával ezt is elveszítettnek kellett gondolnia.

Végre nagysokára arra határozta el magát, hogy kimegy falura ahhoz a barátjához, akinél addig is tartózkodott, amíg ez az egész baj szövődött. Bezárta háza minden ajtáját, lóra ült s elszorult szívvel útnak eredt. Alig tette meg azonban felét, búbánata olyan teherrel nehezedett szívére, hogy kénytelen volt leszállani, s odakötötte lovát egy fa derekához, maga pedig a fa tövéhez dől fájt és keserves sóhajokat röpítve a levegőégre.

Itt is maradt egész késő estig, mikor aztán egy lovas embert látott jönni a város felől. Köszöntötték egymást, s Anselmo tüstént azt a kérdést intézte az érkezőhöz: mi ujság Firenzében?

A városbeli pedig így felelt:

— A legkülönösebb, amilyennél furcsább régóta nem is volt; széltiben azt beszélük, hogy Lotario, a gazdag Anselmo nagy barátja, ki a Szent János-negyedben lakott, a múlt éjjel megszöktette Kamillát, Anselmo feleségét, s most már magát a férjet se találják. Ezt pedig mind Kamilla egyik szobaleánya beszélte el, kit a kormányzó elé vezettek, mert éppen tetten kapták, amint Anselmo háza ablakából holmi ágylepedőkön ereszkedett alá az utcára. Pontról pontra bíz én nem tudom elmondani, mi hogy történt, csak annyit tudok, hogy az egész városnak nem fogy a csodája a dolog illetén kimene telén, mert ezt csakugyan álmodni sem lehetett volna azoknak a férfiaknak nagy és benső barátsága felől, kiket — amint mondják — nem is hívtak másképp, mint: a két barát.

— S nem lehet tudni, — kérdezte Anselmo — hogy Lotario és Kamilla merre szöktek?

— Még csak képzelni sem tudja senki, — felelte a városbeli, — bár a kormányzó mindent elkövetett, hogy nyomukra akadjanak.

— Isten önnel, uram, — mondta Anselmo.

— Önnel is viszonzotta a városbeli, s tova-
ügetett.

Ez a gyász hír odáig ragadta Anselmot, hogy most már nemcsak elméje forgott végső veszedelemben, de még élete is. Nagynehezen fölemelkedett, s valahogy mégis csak eljutott barátjához, aki még semmit sem tudott szerencsétlenségéről. Mikor azonban látta, milyen halál-sápadtan jön, arca mily beesett s mennyire meg-
átváltozott: mindjárt sejtette, bizonyára valami igen nagy szomorúság érhetette. Anselmo arra kérte a házbelieket, bontsanak ágyat s adjanak neki írószereket. Minden úgy történt, lefektették s aztán magára hagyták, mert ez volt a kívánsága; de még az is: zárják rá az ajtót. Mikor egyedül maradt, szerencsétlenségének elgondolása oly súlyos teherrel nehezedett reá, hogy látta, — s az öldöklő fájdalom csalhatalanul érezte véle — élete már nem tarthat sokáig. Különös halálának okáról azonban mégis valami tudósítást akart hátrahagyni. Íráshoz fogott tehát, azonban elébb, semhogy mindazt leírta volna, amit akart, lélekzete elfogyott, s életének az a fájdalom vetett véget, melyet néki oktalan kíváncsisága okozott.

A házigazda látván, hogy az idő már nagyon későre jár, Anselmo pedig még mindig nem ad semmi jelt a cselédnek: fogta magát s maga készült bemenni hozzá, hogy megkérdezze, nem lett-e rosszabbul. Ott találta az íróasztalnál, feje le volt hajolva, fél teste az ágyban, másik fele az asztalra dőlve, melyen a megírt, nyitott papírlap volt; a toll még most is ott volt ujjai közt. A házigazda közelebb lépett hozzá, előbb nevéen szólította, azután megérintette kezét, de úgy tapasztalván, hogy még most sem felelt, s érezvén mily hideg, látta, hogy meg van halva.

Egészen odáig volt ijedtében és szánalmában, mindjárt becsődítette egész házanépét, hogy lássák, milyen szerencsétlenség érte Anselmot; végre aztán a papírt is elolvasta, melyet csakugyan az ő keze írásának ismert föl, s melynek ez volt a tartalma:

„Balgatag és oktalan kívánság fosztott meg életem-

től. Ha Kamilla hírét veszi halálomnak, tudja meg, hogy én megbocsátok neki, mert hiszen nem lehetett kötelessége, hogy csodákat tegyen, sem énnekem semmi szükségem, hogy tőle csodákat követeljek. S minthogy ekkép magam vagyok bectelenségem szerzője, nincs rá semmi ok...”

Anselmo csak idáig írta sorait, miből azt lehetett következtetni, hogy az egész pontot be sem tudta már végezni, midőn életének vége szakadt.

A házigazda másnap mindjárt tudósította Anselmo rokonait barátja haláláról, akik a szerencsétlenségnek már hírét vették, s tudták azt is, melyik az a zárdá, ahol Kamilla rejtőzik, ki szinte odáig jutott már, hogy férjével egyszerre keljen a végzetes útra, amire ugyan nem férje halálának híre ösztönözte, hanem az, amit távollévő kedvese felől hallott. Mondják, hogy ámbár özvegyvé lett, a zárdát nem akarta többé elhagyni, de apácává sem akart lenni mindaddig, amíg nemsokára ezután arról is értesült, hogy Lotario elveszett abban a csatában, melyben Monsieur de Lautrec ezidőtájt a nagy hadvezér Gonzalo Fernandez de Cordoba-val megütközött a nápolyi királyság földjén, hová távozott barátja is, büne késő bánatával*). Amint ezt tudára adták, fölszenteltette magát, s rövid idő alatt a szomorúság és busongás szigorú karjai közt végezte be életét. A szerencsétlen kezdet ilyen végre vezetett mindnyájoknál.

— Nekem tetszik ez az elbeszélés, — jegyezte meg most a pap — csak hogy nem tudom elhinni, hogy igaz történet legyen. Ha pedig költemény, akkor a szerzője hibásan költötte, mert nem képzelhető, hogy legyen férj olyan oktalan, aki oly veszedelmes kísérletet akarjon tenni, melyet Anselmo tett. Ha ez az eset két szerelmes között történnék, akkor még csak megjárná; de férj és nő között van benne valami lehetetlen. Ami egyébiránt az előadást illeti, azzal teljesen meg vagyok elégedve.

*) Anachronizmus. Vicomte de Lautrec csak 1527-ben lett az itáliai francia sereg vezére, Gonzalo pedig már 1515-ben meghalt. A novella cselekménye XII. Lajos francia és Katolikus Ferdinánd spanyol király olaszországi harcainak idejébe esik.

XXXVI. FEJEZET.

Ujabb rendkívüli események a vendéglőben.

A fogadós, aki az ajtóban állott, e pillanatban így kiáltott fel:

— Ez ugyan tisztességes vendégsereg! Ha ezek itt szállnak meg, lesz akkor ne mulass!

— Miféle nép az? — kérdezte Cardenio.

— A csoport élén négy fekete álarcos férfi*) jön lóháton, lándzsásan és pajzsosan, — mondta a fogadós, — nyomban utánok egy fehérbe öltözött asszony, női nyeregben, az is elfödött arccal, utánok két siheder gyalog.

— Közel vannak már? — kérdezte a pap.

— Oly közel, — viszonzta a fogadós — hogy már itt is vannak.

Alighogy ezt Dorottya meghallotta, arcát azonnal elfátyolozta, Cardenio pedig bement Don Quijote kamrájába, de csak erre is majd alig volt idejük, mert a fogadóba már be is tértek mindazok, akiket a vendéglős említett. Mihelyt a négy lovas leszállott, kiknek magoktartása egészen előkelő s urias volt, azonnal odasiettek a nyeregben ülő nőalakhoz, hogy a leszállásnál segítségére legyenek; egyikök aztán karjába vette s odaültette arra a székre, mely ama kamra ajtaja mellett állt, ahová Cardenio rejtőzött. Az egész idő alatt sem a nő, sem a férfiak nem vették le álarcukat, sem egy szót se szóltak csupán a nő sóhajtott fel mélyen, mikor a székre leült, s karjait úgy eleresztette, mint az olyan ember szokta, aki beteg s egészen ki van merülve. A gyalogszerrel járó inasok az istállóba vezették a paripákat.

A pap mindennek láttára nagyon szerette volna tudni, kik ezek, akik ily öltözetben utaznak s ily szótlanok; odament tehát az inasokhoz, s ezektől kérdezősködött az érkezettek felől. Kérdésére pedig ezt a feleletet kapta:

*) Akkoriban gyakori volt az álarcban (antifaces) utazás.

— Igaz lelkemre mondom, uram, én nem tudom kicsodák; csak annyit sejtek, hogy igen előkelő nép lehet, kivált az, aki épp az imént — amint uraságod láthatta — ölbevette azt az asszonyságot a nyeregből; ezt annál fogva mondhatom, minthogy a többiek mind igen nagy tisztelettel viseltetnek iránta, s csak az történik, amit ő rendel és parancsol.

— S ki ez az asszonyság? — kérdezte a pap.

— Azt épp oly kevésbé tudom megmondani, — felelte a legény, — mert arcát az egész úton sem láthattam; sóhajtan az igenis hallotam akárhányszor és nyögni néha-néha oly keservesen, mintha minden nyögésére szíve akarna megszakadni. De nem is csoda, hogy nem tudunk többet, mint amennyit elmondtam, mert cimborámmal együtt mindössze is csak harmadnapja vagyunk kíséretükben, minthogy útközben találkoztunk velük, s felszólítottak, de még kértek is, kísérjünk el őket egész Andaluciáig, s megígérték, hogy tisztességesen megadják fáradságunk bérét.

— S nem hallottátok véletlenül valamelyiknek nevét? — kérdezte tovább a pap.

— Nem mi, uram, egyikét sem, — felelt a legény — olyan csendesen utaznak ezek, hogy egész csoda, s egyéb hangot se hallani közöttük, mint a szegény asszonyság sóhajait és zokogását. Meg is sajnáltuk, szívből, s azt hisszük róla, okvetetlenül csak kényszerítve megy oda, ahová viszik. Öltözetéből azt vettük ki, hogy apáca, vagy azzá fog lenni, ami még bizonyosabb, s alkalmasint az teszi ilyen szomorúvá, hogy magának semmi szándéka sincs a zárdába lépni.

— Biz az meglehet, — jegyezte meg a pap. S azzal otthagyván az inasokat, visszament Dorottyához, akinek elég volt az elfátyolozott nő sóhajait meghallani, hogy természetes rokonszenvétől ösztönözve odamenjen hozzá s így szólítsa meg:

— Mi baja kegyednek, asszonyom? Ha talán olyas, amin a nők tapasztalása vagy ügyessége segíthet, én részemről a legszívesebben felajánlom kész szolgálatomat.

A szenvedő hölgy azonban mindegyre hallgatott; s bárha Dorottya még élénkebben ismételte előbbi ajánlatát, az csak nem felelt semmit, míg végre az az álarcos lovag járult oda hozzájuk, kiről a legény az imént azt mondta, hogy a többiek mind ennek engedelmeskednek, s így szólt Dorottyához:

— Ne is fárassza magát, kisasszony, hogy ezt a hölgyet valamivel megkínálja, mert ennek az a szokása, hogy nem köszön meg semmit, amit érte tesznek, de még azt se várja kegyed, hogy feleljen, hacsak valami hazugságot nem akar hallani ajkairól.

— Ez sohasem volt szokásom! — mondta e pillanatban a mindeddig mélyen hallgató nő — sőt ellenkezőleg, éppen igazságszeretetem s minden csalfaságtól való iszonyodásom miatt jutottam ebbe a szerencsétlen helyzetbe; s méltán követelhetem, hogy ezt éppen ön bizonyítsa, mert hiszen éppen az én tiszta igazságszeretetem tette önt csalárddá és hazuggá.

Cardenio egészen világosan és tisztán hallotta e szavakat, minthogy attól, akinek ajkairól keltek, éppen nem volt távol, s mindössze is csak a Don Quijote által elfoglalt kamra ajtaja választotta el; s alig hogy meghallotta, nagy fenszóval így kiáltott fel:

— Szentséges Isten, mit kell hallanom! milyen hang ütötte meg fülemet!

Erre a felkiáltásra a nő egészen megrettenve fordult hátra, de minthogy nem látta kitől eredt az, hirtelen fölállt s az ajtó felé sietett. Mozdulatát a lovag még idejekorán észrevette, s azonnal feltartóztatta, úgy hogy egy lépést sem tehetett elébbre. Ezen zavar és megakadályoztatás közben a nő arcának tafotafátyola leesett, minek folytán páratlan gyönyörű, csodaszép arc tűnt elé, bár most halavány és ijedt volt is, amint hogy tekintét oly hevesen villogtatta jobbra-balra, amerre csak láthatott, hogy az ember azt hitte volna, talán nincs is elméjén. Dorottya és a többi jelenlévők nem tudták magaviseletének magyarázatát adni, szívékből megsajnálták. A lovag vállonfogva tartóztatta a nőt, ami annyira igénybevette, hogy meg se igazíthatta esni

készülő álarcát, amely végre csakugyan egészen le is esett. Amint most Dorottya, ki a nőt átölelte, feltekintett, azt kellett látnia, hogy a lovag, aki hasonlóképen fogta, senki más, mint az ő férje — Don Fernando. Alig hogy felismerte, szíve mélyéből hosszú, fájdalmas jaj fakadt fel, s azzal ájultan hátrahanyatlott. Szerencséje, hogy a borbély ott állt közelében s felfogta két karjával, mert különben földre zuhant volna. A lelkész tüstént odasietett; félrevonta fátyolát, hogy vizet lehessen arcára locsolni, s amint ekkép fölfedte, Don Fernando azonnal ráismert, aminthogy csakugyan ő volt az, ki a másikat ölelve tartotta s egészen halálnak vált Dorottya láttára. Mindamellett nem bocsátotta el karjai közül Lucindát, aki pedig ki akart fejleni öleléséből, minthogy hangjáról ráismert Cardeniora, valamint ez is őreá. Cardenio is meghallotta azt a jajkiáltást, melyre Dorottya fakadt elájulásakor, s azt hívén, hogy ez az ő Lucindájától ered, megrémülve rohant elő a kamrából, s legelső pillantása is Don Fernandora esett, amint Lucindát karjaival átfogva tartotta. Don Fernando is azonnal felismerte Cardeniot, s mind a hárman Lucinda, úgy mint Cardenio, valamint Dorottya is némán álltak bámulásukban, alig tudva felfogni, hogy mi történik velök.

Mindnyájan hallgattak s egymásra néztek mindnyájan, Dorottya Don Fernandora, Don Fernando Cardeniora, Cardenio Lucindára, s Lucinda Cardeniora.

Lucinda volt az első, aki a mély csöndet megtörte s ily szavakkal fordult Don Fernandohoz:

— Bocsásson el, señor Don Fernando, ha egyébként nem is, legalább a tiszteletből, mellyel saját métósága iránt tartozik; hadd menjek oda ahhoz a falhoz, melynek repkénye vagyok, ahhoz az oszlophoz, melytől az ön minden tolakodása, fenyegetése, ígérete, sőt ajándékai sem tudtak elszakasztani. Láthatja, hogy az ég mily szokatlan s előttünk mily nagyon elrejtett utakon vezetett igazi férjem közelébe; s jól tudja ön, száz meg száz, drága áron szerzett tapasztalásból, hogy csak az egy halál törölhette volna el az ő képét emlékezetemből. Szolgáljon e sok világos tanúság arra (ha már egyébre

nem szolgálhatna), hogy változtassák a szerelmet gyűlöletté, a vonzalmat bosszúállássá, s ezzel aztán vessen véget életemnek, s én boldog halálnak fogom tartani, ha drága férjem szemei előtt halhatok; halálom talán elegendő bizonyosságot fog neki szolgáltatni a hűség felől, mellyel öhozzá, életem végső lehelletéig ragaszkodtam.

Eközben Dorottya is magához tért s végighallgatta mindazt, amit Lucinda mondott, ebből aztán ennek kiletét is megtudta. De amint látta, hogy Don Fernando még most sem bocsátja el karjai közül, sőt szavaira sem válaszol: amennyire csak lehetett összeszedte minden erejét, fölemelkedett, odament hozzá, lábainál térdre borult, s gyöngyöző és szívreható könnyeinek egész özönét ontva, ekkép kezdett szólni:

— Ha ezen napnak sugarai, drága uram, melyet karjaidban elhomályosítva tartasz, a te szemed fényét el nem vették s meg nem vakították, meglehet, talán észrevetted már, hogy aki lábaidnál térdel, az a boldogtalan, s valameddig csak te akarod, szerencsétlen Dorottya. Én vagyok az az egyszerű pórleány, akit te jószágod vagy kedvtöltésed ösztönzésére oly magasra akartál felemelni, hogy magát a tiednek mondhatta; én vagyok az, ki az erényesség határai közé zárkozva oly elégedett életet folytattam, míg a te sürgetésed szavára s igazaknak és szerelemmel teljeseknek látszó érzelmeid előtt, visszavonultságom ajtaját megnyitottam s néked adtam át szabadságom kulcsait; olyan ajándék, melyet te igen kevésre becsültél, miről világos tanuságot szolgáltat, hogy ott kellett újra megtalálnod, ahol megtaláltál s én is úgy látlak, ahogyan látlak. Azonban korántse gondold, hogy talán a becstelenség léptei hoztak ide, egyedül a fájdalom és szomorúság vezetett idáig, melyek onnan eredtek, hogy te elfelejtettél. Azt akartad, hogy a tied legyek, s ezt oly módon akartad, hogyha most azt szeretnéd is, hogy ne úgy legyen, lehetetlen, hogy te megszűnj az enyim lenni. Gondold meg, drága uram, hogy azon szépségért s nemességért, melyek miatt engem elhagytál, elegendő kárpótlást nyújthat az a páratlan szerelem, melyet irántad én érezek; te nem lehetsz a bájoló Lucindáé, mert az enyim vagy; ő sem

lehet a tied, mert Cardenioé; s ha jól meggondolod, bizonyára könnyebb lesz a te vonzalmadat affelé hajtani, aki imád, semmint igaz szerelemre kényszeríteni azt, aki tőled olyannyira idegenkedik. Te zavartad fel gondtalanságomat, te kisértetted meg ártatlanságomat, helyzetem nem volt ismeretlen előtted, s jól tudhatod, menynyire megtettem minden kívánságodat; semmi szín alatt sem mentegetőzhetel csalódással; s ha ez így van, pedig csakugyan így van, s te épp oly jó keresztyén vagy, mint amilyen lovag: miért húzod-halasztozod oly sokáig, hogy engem utóvégre is oly boldoggá tégy, amilyenné eleinte tettél. S ha nem akarsz is annak elfogadni, aki vagyok, igazi és törvényes hitvesednek, engedd meg legalább, hogy rabszolgáddá lehessenek, mert engem már az is boldoggá, szerencséssé tesz, ha a te hatalmad alatt állhatok.

Nem szabad megengedned, hogy a világ nyelvére vegye gyalázatomat, ami megtörténnék, ha te magamra hagynál és megvonnád tőlem gyámolításodat. Ne szerezz oly gyászos öregséget szüléimnek, mert nem érdemlik azok a hű szolgálatok, amiket ők, mint jó alattvalók, a te szüléidnek oly számos izben tettek. S ha neked úgy látszik talán, hogy véred elfajul, ha az enyimmal vegyítéd, gondold meg, hogy igen kevés vagy semmi nemesség sincs e világon, amely ne ilyen nyomon járt volna, s az előkelő nemzetségeknél különös súlyt nem a nők nemesi származására szoktak fektetni. Az igazi nemesség különben is az erényben áll, s ha benned ez nincsen, midőn megtagadod tőlem, amivel jog szerint tartozol, úgy én sokkal méltóbb vagyok a nemes nevezetre, mint te magad. Egy szó, mint száz, végre is, uram, akár akarod, akár nem, én a te hitvesed vagyok; tanum saját szavaid, amelyek hazugok nem lehetnek, hacsak nagyra becsüld magadban azt, amiért tanúm lesz az ígéret, amelyet tettél, s tanum az ég, melyet ez ígéret megtartására bizonyosságul hívtál. S ha mindezek elmulasztanák is a felszólalást, tulajdon lelkiismereted nem fogja elmulasztani, hogy fel ne kiáltson örömeid közepette, hirdetve az általam említett igazságot s lehetetlen, hogy meg ne zavarja legboldogabb vidámságodat és kedvtelésedet.

Oly megindulással s oly sűrű könnyhullatás közt mondta mindezt s még egyebet is a megkeserített Dorottya, hogy magok a Don Fernando kíséretéhez tartozók s a többi jelenlévők is, meg nem állhatták, hogy vele együtt ne könnyezzenek. Don Fernando némán hallgatta végig. Dorottya pedig szavainak végezte után oly keserves sóhajtásban és zokogásban tört ki, hogy igazán ércből kellett volna a szívnek lennie, amely, ennyi fájdalom láttára el nem lágyul. Lucinda nem győzte eléggé nézni, s épp annyira megszánta szenvedéseért, amennyire bámulta szépségeért és elmésségeért. Kész is lett volna odamenni hozzá, hogy legalább néhány vigasztaló szóval bátorítsa, azonban Don Fernando karjai nem bocsátották, ki még mindegyre átfogva tartotta. Ez maga alig tudott hová lenni zavarában és meglepetésében, míg végre nagy sokára — mialatt tekintete folytonosan Dorottyán függött — kitárta karjait, eleresztette Lucindát és így szólt:

— Győztél, bűbajos Dorottya, győztél, s nincs az a vakmerőség, amely ennyi igazságot el tudna tagadni.

Lucinda, kit ájulása egészen elgyengített, kevésbe mult, hogy a földre nem rogyott, mikor Don Fernando elbocsátotta. Azonban Cardenio, ki az imént Don Fernando háta mögé vonult, hogy fel ne ismerje, közelében lévén, minden félelmet félretett, s nem törődve semmivel, akármi történjék, oda rohant Lucindához, felfogta karjaival s így szólt:

— Ha az irgalmas égnek úgy tetszik és azt akarja, hogy te immár csak némi nyugalmat is találj, hű, állhatatos, szépséges kedvesem, azt hiszem sehol sem találhatsz biztosabb megnyugvást, mint a karokban, melyek most ölelnek, valamint öleltek már máskor is, mikor még a jó szerencse megengedte, hogy enyimnek mondjalak.

Lucinda e szavaknál Cardeniora emelte szemeit, akit elébb már hangjáról is fel vélt ismerhetni, most szemtől szemben is meggyőződván felőle, hogy csakugyan az: minden illendőségről megfélelkezett, s majdnem egészen magánkivül, átkulcsolta nyakát karjaival s arcát Cardenioéhoz hajtva, így szólt:

— Igen, te, kedves uram, te vagy-e te rabszolgádnak igazi tulajdonosa, akármennyire akarja is az ellenséges sors gátolni, s akármennyi veszedelem fenyegetse is ezt az életet, mely egyedül a tiedtől él.

Ez a látvány különösen meglepő volt, mind Don Fernandora, mind a körülállókra nézve, s nem fogyott csodájok a váratlan találkozáson. Dorottya olyasmit vett észre, mintha Don Fernando megváltozott volna színében, s fenyegető állásba helyezkednék, mintha Cardeniot meg akarná támadni, mert kardjához kapott; alighogy ezt Dorottya átgondolta, hihetetlen gyorsasággal átkarolta térdeit, megcsókolta és oly szorosan átfogta, hogy meg sem mozdulhatott és folyton zokogva így, szólt hozzá:

— Mit akarsz cselekedni, én egyetlen menedékem, ez olyannyira váratlan válságos pillanatban? A te hit-
vesed itt térdel lábaidnál, az pedig, akit azzá akarnál tenni, ott van az ő férje keblén: gondold meg, illenék-e hozzád, s képes lennél-e megsemmisíteni azt, amit az ég elintézett? Helyesen tennéd-e, ha azt akarnád magadhoz emelni s veled egyenlővé tenni, aki igaz ügyében s állhatatosságára támaszkodva, mitsem törődik azzal, mi illik s mi nem, tulajdon szemeid előtt áztatja szerelmes könnyeivel igazi férje arcát és kebelét? Kérlek a mindenható Istenre és saját méltóságodra, hogy ez a szemmel látható kiábrándulás ne csak ne nevelje haragodat, sőt ellenkezőleg, csillapítsa le annyira, hogy engedd meg nyugodtan és békén, hadd legyen e két szerelmes minden tőled származható akadály közbevetése nélkül egymásé, meddig az ég nekik megengedi. Ezzel teszesz bizonyosságot fenkölt és nemes szíved nagylelkűségéről, s ezzel győződ meg a világot afelől, mennyivel hatalmasabb benned a józan megfontolás, semmint a szenvedély.

Bárha Cardenio Dorottya egész beszéde alatt folytonosan ölelve tartotta is Lucindát, mindazáltal szemeit le nem vette Don Fernandoról, s el volt határozva, ha észreveszi, hogy az valami veszedelmet okozható mozdulatot tesz, ő minden kitelhető módon védeni és tartani fogja magát mindazok ellen, akik támadólag lépnének fel. kerüljön bár életébe.

E pillanatban azonban Don Fernando barátai is oda-

érkeztek, valamint a pap s a borbély is, kik a dolog eddigi lefolyásának szemtanúi voltak, nem különben a becsületes Sancho Panza is. Mind körülvették Don Fernandot, s kérve-kérték, hajtson a szép Dorottya könynyeire s minthogy kétségkívül mind igaz, amit mondott, ne engedje, hogy jogos reményeiben megcsalatkozzék; gondolja meg, nem lehet az — amint látszik — a pusztá véletlen munkája, hanem igenis az ég különös gondviselése, hogy mind valamennyien oly helyen találkoztak, ahol senki meg sem gondolta volna. Ne feledje, — tette hozzá a pap — hogy Lucindát Cardeniotól csak az egy halál fogja elválasztani, s ha valamely kard éle elszakasztaná is, ők ezt a legszerencsésebb halálnak tartanák; s hogy az ilyen megmászhatatlan esetekben az a legnagyobb bölcsesség, ha az ember önmagát legyőzve, nagylelkűséget tanusít, s megengedi, hogy mások egészen saját tetszésök szerint élvezzék a boldogságot, mellyel őket az ég megajándékozta. Fordítsa szemeit figyelemmel Dorottya szépségére, s úgy fogja tapasztalni, hogy párját csak alig, vagy éppenséggel sem találhatja, annál kevésbbé találhat olyat, aki talán még felül is mulná, s hogy ő e szépséggel az alázatosságot s a leg-rajongóbb szerelmet egyesíti; mindenek fölött pedig gondolja meg, ha magát lovagnak és keresztyénnek tartja, nem lehet szentebb kötelessége, mint adott szavát beváltani, s ha ezt beváltja, mind Istennek, mind a jobbaknak tetsző dolgot cselekszik, akik tudják és belátják, hogy a szépségnek, származzék bár alacsonyabb rangból, csak hogy becsületesség párosuljon vele, kiváltsága az, hogy akármilyen magasságig felemelkedhessék s egy fokon álljon, anélkül, hogy legtávolabbról is megcsorbulna az a méltóság, mely őt saját magához felemelte; s ha valaki a szerelem hatalmas törvényének meghajol, fetéve, hogy semmi bűn sem járul hozzá, azt bizonyára senki rossznéven nem veheti.

Ezeket az okokat a többiek is mind oly nyomósan támogatták még egyebekkel, hogy Don Fernando fenkölt szíve, melyben utóvégre is nemes vér buzgott, ellágyult s meghajolt azon igazság előtt, melyet akarva sem lehetett volna tagadnia; s hogy a jóakarató rábeszélésnek

csakugyan volt rá hatása, azzal bizonyította be, hogy lehajolt Dorottya-hoz, átölelte, s így, szólt hozzá:

— Kelj föl, kedves hölgyem, mert nem illő, hogy előttem térden álljon az, akit szívemben hordozok; s ha mindeddig nem úgy viseltem magamat, mint ahogy most mondom, ezt is az ég rendelte így talán, hogy lás-sam, mily híven szeretsz, annyira megtudjalak becsülni, amennyire csakugyan megérdemled. Csak arra kérlek, ne vesd szememre hibás magamviseletét s nagy meg-feledkezésemet, mert lásd, ugyanazon erő és hatalom, mely most arra indít, hogy enyimmé tegyelek, ösztönzött arra is, hogy ne a tied legyek. S hogy ez valóban így volt, tekints csak a most már boldoggá lett Lucindára, benne minden hibának mentségét fel fogod találni. S minthogy ő megtalálta és elnyerte, amit óhajtott, viszont én is megtaláltam benned azt, ami boldogságomat teljessé teszi: ám éljen Lucinda nyugodtan és háborítatlanul sok számos, boldog évekig Cardeniojával, valamint én is térdenállva fogom kérni az eget, hogy az én Dorottyám-mal szintúgy élhessek.

S e szavak után újra megölelte s megcsókolta oly gyengéden, hogy nagy megerőltetésébe került, hogy könnyei, szerelmének és bűnbánatának e csalhatatlan jelei, ki ne csorduljanak. Lucinda és Cardenio, valamint a többi jelenlévők nem tudtak magokon ennyire uralkodni, hanem szabad folyást engedtek könnyeiknek, ki a maga, ki meg a másik boldogságában, úgy, hogy az ember majd azt hitte, mindnyáját valami közös, nagy szeren-csétlenség sújtotta. Még Sancho Panza is ríva fakadt, bárha ő, amint utóbb bevallotta, azt siratta, hogy Dorottya nem az a bizonyos Micomicona királyné, akitől ő annyi gazdag ajándékot remélt.

A közös sírás és csodálkozás jó darabig eltartott; végre aztán Cardenio és Lucinda odatérdeltek Don Fernando elé s oly meleg szavakban fejezték ki hálájokat jószágáért, hogy Don Fernando alig tudott válaszolni, csak felemelte őket s a legnagyobb szeretettel és bensőséggel szorította magához. Ekkor aztán azt a kérdést intézte Dorottya-hoz, hogyan jutott ide oly messzire szülő-falujától. A leány röviden és értelmesen elmondta mind-

azt, amit előbb már Cardenionak is elbeszélt, s Don Fernando és kísérete olyan élvezettel hallgatták, hogy nem bánták volna, ha az elbeszélés még sokkal továbbra terjed is: Dorottya olyan vonzón adta elő szerencsétlen vándorlását.

Mikor ő bevégezte szavait, akkor meg Don Fernando mondta el, ami véle történt a városban, attól a perctől fogva, midőn Lucinda keblében ama levélkét találta, melyben kijelentette, hogy Cardenioval van eljegyezve s így Don Fernandoé nem lehet. Bevallotta, hogy kész lett volna megölni, s meg is teszi, ha szülei meg nem akadályozzák; megszégyenülve, s a legnagyobb haraggal távozott a házból; de az volt feltett szándéka, hogy bosszúját kedvezőbb alkalomra tartogatja. Másnap arról értesült, hogy Lucinda eltűnt szülei házából és senki sem tudja megmondani hová lett; végre aztán több hónap múlva hírért vette, hogy kolostorba vonult s egész életét ott akarja eltölteni, ha már Cardenioval együtt nem töltheti. Mihelyt ő ezt meghallotta, azonnal maga mellé vette az itt lévő három lovagot s odamentek, ahol Lucinda tartózkodott. Beszélni a leánnyal nem akart, attól való féltében, hogyha a zárdabeliek az ő ittlétéről értesülnek, még nagyobb vigyázatot fognak gyakorolni. Bevárta tehát, amíg egyszer a zárda kapuját nyíva találhatta; ekkor két társát kívül hagyta őrizet gyanánt, a harmadikkal pedig bement, hogy Lucindát felkeresse. Ez éppen az előcsarnokban beszélgett egy apácával, s mihelyt megpillantották, minden további szó nélkül magokkal hurcolták, még pedig oda, ahol aztán könnyű volt tovább szállításáról intézkedni. Ezt az egészet pedig minden nagyobb nehézség nélkül lehetett végrehajtani, minthogy a kolostor kinn áll a mezőn, jó távol a falutól. Lucinda rögtön elájult, mihelyt látta, hogy az ő hatalmába jutott; mikor aztán megint magához tért, egyebet sem tett, csak sírt és sóhajtozott, de nem szólt egyetlen egy betűt sem; így érték mély hallgatás és meg-megújuló sírás között a vendégfogadóhoz, melyet ő kész mennyországnak tart, minthogy ennél öreá nézve a föld minden boldogtalansága megszűnik és véget ér.

XXXVII. FEJEZET.

A nagyhirű Micomicona hercegkisasszony történetének folytatása és egyéb mulatságos kalandok.

Sancho pedig mindezt ugyancsak nem csekély fájdalommal hallgatta végig, látván, hogyan megy füstbe az ő uraságának minden reménye, hogy a szépséges Micomicona hercegasszony Dorottyává lett, az óriás meg Don Fernandová, az ő ura pedig még egyre úgy alszik, mint a tej s oda se néz az egész dolognak. Dorotya alig akarta elhinni, hogy boldogsága nem pusztá álom; Cardenio éppen olyan bizonytalanságban élt, s ugyanez volt az eset Lucindánál is. Don Fernando hálát adott az égnek, hogy ez oly kegyelmesen kiszabadította abból a tekervényes labirintból, amelyben már csak egy hajszálon függött, hogy szívét és becsületét elveszítse. Egy szóval, valahányan csak ott voltak a vendéglőben, az mind örült, örvendezett, hogy ez az egész bonyolodott és kétséges dolog ilyen szerencsésen végződött. A lelkes, mint afféle okos ember, mindent rendes kerékvágásba térített, s mindegyiknek szerencsét kívánt a megnyert boldogsághoz. De senki sem ujjongott s örvendezett jobban, mint a fogadósné, kinek Cardenio és a lelkes megígérték, hogy kamatostul megtérítik azt az egész kárt, melyet Don Quijote okozott. Egyszerűen az egy Sancho volt, — amint már említettük — aki búsult, kesergett és szomorkodott. Nagy kedvtelenül ment be gazdájához, ki éppen most ébredezett, s így szólt hozzá:

— Alhatik már nagyságod, Búsképű lovag úr, ameddig csak akar, s nincs miért törődni többé sem az óriás legyőzésével, sem a hercegasszony visszavitelével birodalmába, mert az egész nyélbe van már ütve tökéletesen.

— Meghiszem azt, — viszonzta Don Quijote — mert küzdöttem is azzal az óriással oly iszonyú rettenetes tusát, milyennél veszedelmesebbet aligha fogok valaha küzdeni életemben; hanem aztán egyetlen vágással, puff neki, földre kanyarítottam a fejét s annyi vér ömlött utána, hogy csak úgy patakzott a padlón, mint a víz.

— Mondja inkább, mint a vörös bor, mert tudja meg nagyságod, ha ugyan még nem tudná, hogy az a legyőzött óriás egy kilyukasztott boros tömlő volt, a vére meg hat vödör veres bor, ami bele volt tömve, a levágott fej pedig az a szajha, ki engem e világra hozott, hogy az ördög vinné el valamennyit!

— Mit hadarsz össze-vissza, te bolond! — kiáltott fel Don Quijote, eszeden vagy?

— Keljen fel csak nagyságod, — mondta Sancho — mindjárt meglátja, hogy milyen takaros dolgot cselekedett s hogy lesz mit fizetnie; megláthatja továbbá azt is, hogy az a királynő közönséges vászonceléddé lett, akinek Dorottya a neve, s lát majd sok más egyebet, amin tudom, nem győz eléggé csodálkozni.

— Semmin se fogok csodálkozni, — vizonozta Don Quijote — mert ha eszedbe jut, már a multkor megmondtam, mikor itt voltunk, hogy ami itt történik, az mind csupa varázslat, s éppenséggel sem találnám különösnek, ha most is ez lenne az eset.

— Mind elhinném, — felelte Sancho — ha az én levegőbe lódításom is ilyesmi lett volna, csakhogy nem az volt ám, hanem igazi és valóságos, s jól láttam, hogy még most is az a korcsmáros, aki akkor a lepedő egyik sarkát tartotta s engemet nagy vígan folytonos hahota közben egész erővel föl-fölröpítgetett. Már pedig, ahol az ember a személyekre ráismer, szegény bűnös létemre azt hiszem, nem történik ott semmiféle varázslat, hanem igenis valóságos eldöngetés, s valóságos szerencsétlenség.

— Ám legyen hát úgy, Isten majd jobbra fordítja — mondta Don Quijote — addszá ruhámat, hadd mehessek ki, mert saját szememmel akarnám látni azokat az átváltozásokat, amiket említettél.

Sancho darabonkint kezéhez szolgáltatta ruháját, s amíg Don Quijote öltözött, azalatt a lelkész elmondta Don Fernandonak s a többieknek, milyen vaksággal van Don Quijote megverve, s hogy ők milyen cselfogáshoz folyamodtak, hogy a Szegénység sziklájáról elcsalják, ahol azért időzött, mert azt képzelte, hogy szíve válasz-

tottja megvetette. Elmondta még majdnem mindazon kalandokat is, miket Sanchotól hallottak, s amiken nem győztek eléggé csodálkozni s nevetni, mert mindnyájan úgy találták, hogy ez a legkülönösebb bolondság, amire csak valamely megháborodott elme vetemedhetik. Végre azonban azt jegyezte meg a lelkész, minthogy immár Dorottya kisasszony szerencséje nem engedi meg többé, hogy tervök kivitelében továbbra is segédkezet nyújtson, valami újat kell kitalálni, amivel a lovagot haza lehessen csalni.

Cardenio azt ajánlotta, folytassák a megkezdettét, s Lucinda elég szíves és alkalmas lesz Dorottyát helyettesíteni.

— Nem, nem, — jegyezte meg Don Fernando — ez szükségtelen; én szívesen beleegyezem, hogy Dorottya tovább játssza szerepét, hisz a jó lovag lakóhelye különben sincs valami nagyon messzire innen, s részemről csak örülnék, ha ki tudnók bajából gyógyítani.

— Legfőlebb két napi járóföld ide.

— S még ha messzebb volna is, szívesen megtenném az útat, ha ezzel valami üdvös dolgot végezhetünk.

E pillanatban lépett ki Don Quijote egész fegyverzetében, fején Mambrinnak behorpasztott sisakjával, karján a ráfűzött paizzsal, s jobbában a doronggal vagyis lándzsájával.

Don Fernandot s a többieket mind nem kevésbé lepte meg Don Quijote különös megjelenése, amint meglátták arcát, mely majdnem félmérföld hosszú, beesett és halavány volt, továbbá összeábdált fegyverzetét s mindezek mellett komoly magatartását. Mélyen hallgattak, arra lévén kíváncsiak, hogy ő mit fog mondani. A lovag pedig szemeit a bájoló Dorottyára függesztve, nagy méltósággal és nyugalommal így szólt:

— Úgy értesültem bájos kisasszony, fegyverhordozómtól, hogy magasságod lealázta magát s lényében tökéletesen megváltozott, amennyiben az eddigi királynő és nagy úrhölgy közönséges hajadonná lett. Ha ez édesatyjának, a bűbajos királynak rendeletéből történt, aki talán fél, hogy az illendő és szükséges segédelmet nem

birom majd szolgáltatni: bátor vagyok megjegyezni, hogy ő akkor csak félig-meddig ért a dologhoz s a lovag-regényekben igen kevés a jártassága. Mert ha ezeket oly figyelemmel és oly sokat olvasta és tanulmányozta volna, ahogy én olvastam és tanulmányoztam: minden lépten-nyomon azt találhatta, hogy az enyinnél jóval kisebb hírv lovagok még sokkal nehezebb feladatokat is megoldottak, mert elvégre is egy ilyen csip-csup óriást, ha még egyszer olyan vakmerő volna is, láb alól eltenni csakugyan nem jár valami különös nehézséggel; alig egy-két órája farkasszemet néztünk egymással, és... De hallgatok, hogy senki ne vádoljon hazugsággal; azonban az idő, mely mindent napfényre derít, fog erről még beszélni, mikor éppen legkevésbbé gondolnók.

— Nézett bizony farkasszemet két borostömlővel, de nem óriással, — vágott közbe most a fogadós — Don Fernando azonban ráparancsolt, hogy hallgasson és semmi szín alatt se szakassza félbe Don Quijote beszédét.

Don Quijote tehát így folytatta:

— Csak annyit mondok, magas és örökségétől megfosztott kisasszony, hogy ha édes ura atyja azért vitte véghez ezt az átalakulást fenséged személyén, amint említettem, ne méltóztassék beleegyezni, mert nincs e földön az a veszedelem, amelyen utat ne tudna törni magának ez a kard, mellyel fenséged ellenségének fejét kegyed lábai elé, a koronát pedig rövid idő alatt fenséged fejére teendem.

Itt elhallgatott, s várta, mit fog a hercegasszony válaszolni; ez pedig tudván, hogy Don Fernando úgy határozta el, hogy csak folytassa szerepét mindaddig, amíg Don Quijotét haza nem viszik, nagy illedelmesen s méltóságosan így felelt:

— Bárki volt legyen is, Búsképű, bátor lovag úr, aki önnek azt mondta, hogy az én rangom megváltozott, nem mondott igazat, mert én ma is ugyanaz vagyok, aki tegnap voltam. Igaz ugyan, hogy történt valami változás jó szerencsém egynémely körülményében, mi a legdrágább kincset jutatta birtokomba, amit csak kívánhattam; ezáltal azonban nem szüntem meg az lenni, aki voltam, s

ama régi óhajításom se változott semmiben, hogy az ön bátor és győzhetetlen karjának erejére támaszkodjam. Ennélfogva kérem nagyságodat, ne vonja meg előbbi nagyrabecsülését nemző atyámtól, s tartsa okos és bölcs embernek, mint aki tudománya által könnyű és biztos útát fedezett föl szerencsétlenségem orvoslására. Szentül hiszem, uram, ha ön közbe nem jő, sohase jutok ahhoz a boldogsághoz, amelyhez jutottam, s ezt oly igazán mondom, hogy a jelenlévő urak legnagyobb része kész lesz állításom mellett tanuskodni. Nincs egyéb hátra, mint hogy holnap útra keljünk, mert ma már úgy sem haladhatnánk messzire; ami pedig a reménylett sikert illeti, ezt Istenre és nagyságod hősiességére bízom.

Ezek voltak az elmés Dorottya szavai, melyeket Don Quijote végighallgatván, a legnagyobb megütközés kifejezésével fordult Sanchóhoz s így szólt:

— Bizony, bizony, kedves Sanchócskám, csakugyan nincs nálad nagyobb gazember egész Spanyolországban. Mondd csak, sehonnai bitangja, nem azt tereferélted-e az előbb, hogy ez hercegnő egy Dorottya nevű közönséges vászoncselédde változott, s hogy az a fej, melyről én azt gondoltam, hogy valami óriás nyakáról szeltem le, az a szajha volt, aki téged világra hozott; s mit tudom én, mi mindenféle egyéb ostobaságokat, amikkel olyan zavarba hoztál, amilyenbe soha senki még életemben! De fogadom — s e szavaknál az égre nézett és fogait csikorgatta — elbánok veled úgy, hogy a világ minden kóbor lovagiának hazug fegyverhordozója megemleget!

— Csillapuljon, kedves jó uram, — kérlette Sancho — nagyon meglehet, hogy arra nézve csalódtam, ami a Micomicona hercegisasszony elváltóságát illeti; de az óriás fejére nézve, vagy legalább is, ami a tömlők kilyukasztását illeti, s hogy a vér vörös bor volt, már abban, Isten úgy segéljen, nem csalódtam, mert a megszurkált tömlők még most is ott vannak nagyságod ágyánál fejtül, a bor pedig egész tócsát csinált a kamrában. Majd elhiszi, ha az asztalon lesz a fekete leves, akarom mondani, majd ha a fogadós úr ökegyelme megkéri mindennek az árát;

különben, hogy a felséges királynő megint az, aki volt, annak tiszta szivemből örülök, mert így aztán majd csak nekem is kijár a kalács, mint a mesebeli gyerekeknek.

— Még egyszer is azt mondom, Sancho, — jegyezte meg Don Quijote — engedj meg, de tökfilkó vagy, s ezzel vége.

— Legyen is, — szólt Don Fernando — s ne szóljunk többet erről; s minthogy a hercegasszony úgy parancsolja, hogy csak holnap induljunk, mivel ma már az idő nem adja ki, legyen úgy; s így a ránk jövő élet legjobb lesz, ha kedélyes beszélgetésben töltjük holnapig, amikor mindnyájan el fogjuk kísérni Don Quijote urat, mert tanúi akarunk lenni azon hallatlan hőstettnek, melyeket ez elvállalt nagy feladat megoldásánál végre fog hajtani.

— Én fogom kísérni önöket s én állok szolgálatukra, — viszonzta Don Quijote — s igen köszönöm e nagy kegyet, melyben részesülök, s azt a jó véleményt, melyet felőlem táplálnak; az lesz legfőbb törekvésem, hogy a várakozásnak megfeleljek, kerüljön bár életembe, vagy — ha lehet — akár még többbe is.

Don Quijote és Don Fernando még több ily udvarias nyilatkozatokat is váltottak, s újra meg újra felajánlották egymásnak szolgálatkészségüket. Mindezt azonban egy utas szakította félbe, aki éppen e pillanatban érkezett a fogadóba, s akinek ruházata arra mutatott, hogy keresztyén létére csak kevéssel ezelőtt hagyhatta el a mórok földét, mert egészen rövid ujjú, gallértalan, kurta zubbonykát viselt kék posztóból; nadrágja is kék volt, de vászon, süvegének színe ugyanolyan. Datolyaszín bakancsot hordott, vállára akasztott kardszíjához pedig görbe mór kard volt csatolva. Nyomban utána számárháton mór ruhába öltözött nőalak léptetett be, kinek arca egészen el volt fátyolozva; hímes aranyszövetű fövegecskét viselt, s a vállaira terített mór köpeny tetőtől-talpig beborította. A férfiu több lehetett valamivel negyven évesnél és termete izmos és nyulánk; arca jó barna volt, bajusza tömött, szakálla sűrű; egy szóval meglátszott egész magatartásán, hogy ha csinosabban

volna öltözve, tisztességes, előkelőbb származású embernek lehetne tartani.

Amint bejött, mindjárt külön szobát kért; de mikor meghallotta, hogy nem kaphat, mert ebben a vendéglőben nincsen, egyszerre nagyon levert lett, odament a mór ruhába öltözött asszonyhoz s ölben vette le a nyeregéből.

Lucinda, Dorottya, a fogadósné, leánya és Maritor-nes, akik ilyen öltözetet még sohasem láttak, kíváncsian fogták körül a mór hölgyet; Dorottya pedig, aki mindig nyájas, előzékeny s értelmes volt, mihelyt észrevette, hogy a szobahiány a nőnek is épp oly rosszul esik, mint vezetőjének, azonnal így szólt hozzá:

— Ne vegye zokon, asszonyom, hogy nem részesülhet elég kényelmes ellátásban; az ilyen vendéglőkben külön szoba nem igen szokott kerülni; mindazáltal, ha van kedve az éjet mivelünk tölteni — s e szavaknál Lucindára mutatott — meglehet, hogy egész útja folytában seholsem részesült szívesebb fogadtatásban.

A fátyolos hölgy minderre egy szóval sem válaszolt, csupán fölkelt ülőhelyéből, két karját keresztbe tette mellén, fejét lehajtotta, s köszönete jeléül egész testével is mélyen meghajolt. Hallgatásából azt következtették, hogy kétségkívül mór nőnek kell lennie, aki keresztyén nyelven nem ért.

E pillanatban a rabszolga is odaérkezett, aki eddig más egyébbel volt elfoglalva, s látván, hogy útitársát mind körülvették, s hogy ez szavaikra nem válaszol, így szólt:

— Ez a leányka, hölgyeim, csak igen kevésbé érti az én nyelvemet, s anyanyelvén kívül mást nem is beszél; ez az oka, miért nem felelt, s nem is felelhetett kérdéseikre.

— Mi nem is kérdeztünk tőle semmit, — viszonzta Lucinda — csupán társaságunkat ajánlottuk fel neki ez éjszakára, s egy részét a helyiségnek, ahol mi nők meghálunk, s ahol annyi kényelmet fogunk nyújtani, amennyi éppen telik, mit a legszívesebben megteszünk, amint tar-

tozó kötelességünk is a ránk szorult idegenek iránt, különösen, ha éppen nő az, aki igénybe veszi.

— Mind az ő, mind a magam nevében, fogadja kézsókomat, kedves kisasszony, — mondta a rabszolga — s nem fejezhetem ki eléggé, mily nagy hálával tartozom e szíves jószágért, mely az adott körülményeknél fogva, akiktől származik, — mint kegyetek külsejéről ítélfhetem — valóban igen nagy jótétemény.

— Szíves lenne megmondani uram, — kérdezte most Dorottya — keresztyén ez a kisasszony, vagy mór nő? Mert öltözetéről és hallgatásából azt következtethetjük, hogy csakugyan az, aminek nem óhajtanók.

— Külsejére és származására nézve mór nő, de szívében igazi keresztyén, mert az a legforróbb óhajfása, hogy azzá lehessen.

— Tehát nincs megkeresztelve? — kérdezte Lucinda.

— Még nem nyílt rá alkalom — viszonzá a rabszolga — mióta szülföldéről, Algírból eltávozott; s mind ez óráig nem volt oly halálos veszedelemben, hogy meg kellett volna keresztelni előbb is, semmint azokat az ünnepélyes szertartásokat mind megismerné, miket az anyaszentegyház követel. Azonban Isten kedvező kegyelméből nemsokára felveszi a keresztséget, oly ünnepélyesen, amint csak rangjához illik, mely sokkal előkelőbb, semmint akár az ő, akár az én ruhám után gondolni lehetne.

Ezek a szavak a legnagyobb mértékben felkeltették az összes hallgatók kíváncsiságát, megtudni, hogy a mór nő, s a rabszolga kicsodák. Most azonban rögtönösen nem akartak mindjárt kérdezősködni, látván, hogy a jelen körülmények között sokkal inkább az van rendjén, hogy kipihenésükről gondoskodjanak, nem pedig, hogy életük történetével fárasszák őket.

Dorottya megfogta a nő kezét, maga mellé ültette és kérte, vonja el arcáról fátyolát. Az a rabszolgára tekintett, s azt látszott kérdeni, mit mondtak neki, s hogy ő mit tegyen. A rabszolga arabul azt felelte aztán: arra kérik, vesse föl fátyolát, s tegye is. Így tehát fölvetette, amire oly gyönyörű arc tűnt elő, melyet Dorottya szebbnek tartott Lucindáénál, Lucinda is szebbnek Dorottyaé-

nál, a körülállók pedig bevallották önmagukban, ha e két utóbbihoz valaki hasonlítható, úgy az csak e mór nő lehet, de volt olyan is, aki egyben-másban ezt még gyönyörűbbnek találta. S minthogy megvan a szépségnek az a kiváltsága, hogy a kedélyeket összebékítse, s a szíveket magához vonja, rögtön azon óhajtnak hajoltak meg itt is mindnyájan, hogy e szép mór nőnek szolgálhassanak s kedveskedhessenek.

Don Fernando megkérdezte a rabszolgától, mi a neve a mór hölgynek, s azt nyerte válaszul: Lela Zoraida*). Ez pedig maga, mihelyt ezeket a szavakat meghallotta, mindjárt sejtette, mit kérdeztek a keresztyéntől, s aggodalmas elevenséggel nagy gyorsan közbe szólt:

— Nem, nem, Zoraida: Mária, Mária (amivel azt akarta kifejezni, hogy nem Zoraidának, hanem Máriának hívják).

E szavakra, s a nagy megindulásra, amellyel a mór nő ezeket kiejtette, a hallgatók szeméből egyszerre kicsurran a könny, kivált a nőké, akik természetüknél fogva részvevők és érzékenyek.

Lucinda szeretetteljesen átölelte, s így szólt hozzá:

*Igen, igen, Mária; Zoraida macange**).*

E közben már egészen beesteledett, s Don Fernando kíséretének parancsolatára a fogadós mindent elkövetett, hogy vendégei számára olyan vacsorát készíttessen, amilyen tőle csak kitelhetett. Mikor aztán az étkezés órája ütött, mindnyájan leültek egy olyan széles asztalhoz, amilyen a nagyúri házak cselédszobájában szokott lenni, minthogy a fogadóban sem kerek, sem négyzetes asztal nem volt található. Az asztal helyén, a főhelyet, minden tiltkozása ellenére, Don Quijoténak engedték át, aki aztán azt kívánta, hogy mellette meg a Micomicona hercegasszony üljön, minthogy annak ő a testőre; Lucinda és Zoraida egymás mellett foglaltak helyet, velük szemben pedig Don Fernando és Cardenio, valamint

*) Lela = arabul Élella = a boldogságos, Zoraida = zorath kicsinyítő alakja: Kis virág.

**) Macange a török „ange mac“-ból = korántsem.

a fogoly, s a többi lovagok, a nők oldalán viszont a lelkész és a borbély.

Vígan folyt aztán az étkezés, s a jókedv még jobban nekikerekedett, amikor látták, hogy Don Quijote abba-hagyja az evést, s ugyanolyan lélektől ösztönöztetve, mint amilyen akkor ösztönözte, mikor a kecskepásztorok vacsorája alkalmával azt a hosszú beszédet tartotta, ilyen módon fogott a szóláshoz:

— Igaz lelkemre mondhatom, uraim, ha az ember jól meggondolja, csakugyan nagy és hallatlan dolgokat tapasztalhat az, aki a kóbor lovagság foglalatosságaiban fáradozik. Avagy nemde, ha akármelyik élő emberi teremtmény lépne is be mostanság e vár kapuján, s így együtt látna bennünket, vajjon hinné, s gondolná-e, hogy mi csakugyan azok vagyunk? Ki tudná megmondani, hogy ez a mellettem ülő kisasszony az a nagy királynő, akinek mi mindnyájan ismerjük, én meg az a Bús képű lovag vagyok, akit a hír ajka emleget! Semmi kétség, hogy ez a mesterség és foglalkozás minden más egyebet felülmul, amit az emberek felfedeztek, s annál nagyobbra becsülendő, mennél több veszedelmenek van alávetve. Hordják el magukat azok, akik azt állítják, hogy a tudományok fölébbvalók a fegyverviselésnél; szemükbe merem mondani, akárki fiai legyenek, nem tudják, mit mondanak. Azt szokták ezek felhozni, s azzal vannak különösen nagyra, hogy a lélek munkája sokkal fontosabb a testénél, a fegyvert pedig csupán a test forgathatja: mintha bizony ennek forgatása csak olyan munka vola, mint a rakodó napszámosé, akinek egyébre sincs szüksége, csak-hogy jó erős legyen; vagy mintha abban, amit mi fegyverviselésnek nevezünk, nem foglaltatnak benne a hősiesség tettei is, aminek végrehajtásához pedig ugyan-csak elegendő értelem kívántatik; vagy mintha bizony lelkével nem is kellene fáradoznia annak a harcosnak, akire hadsereg vezetése vagy valamely ostromlott vár védelme van bízva; nincs-e ennek teste-lelke elfoglalva egyaránt? Ugyan lássuk csak, a pusztai testi tehetséggel ki lehetne-e kutatni, fürkészni az ellenség szándékát, terveit, cselfogását, törtevéseit, megakadályozni a fenyegető

veszedelmeket? Mindez bizonyára az értelem dolga, amihez a testnek semmi köze. Minthogy tehát a fegyverviselés épp úgy megkívánja a szellemet, mint a tudomány, lássuk már most, hogy a két lélek közül melyik fárad többet, a tudósé-e, vagy a harcosé? Ez pedig legjobban abból a célból s végből fog kitűnni, amely felé mind a ketten törekszenek, mert az a szándék érdemes a többrebecsülésre, amely nemesebb célt tűzött ki maga elé. Célja és végpontja tehát a tudományoknak — de meg kell jegyeznem, nem az isteniekről szólok, melyek arra törekszenek, hogy a lelket a menny felé irányozzák és vezessék, már pedig egy ilyen végnélküli végcélhoz semmi más fogható nincsen — hanem szólok az emberi tudományokról, melyeknek az a célja, hogy az igazságot egyenlő mértékkel mérjék, s kinek-kinek megadják, ami az övé, valamint az is, arra hatni és törekedni, hogy a jó törvények csorbát ne szenvedjenek: kétségtől nemes és fontos cél, s méltó igen nagy dicséretre, azonban mégsem oly nagyra, mint amekkora a fegyvereket megilleti, amelyek célja és végső törekvése a békesség, ami viszont a legfőbb jó, mit az emberek e világon élükben óhajthatnak. Nemde, a legelső jó hírmondás is, melyet a világ és az emberek vettek, az volt, amit az angyalok mondtak azon az éjszakán, mely a mi nappalunkká lett, mikor a levegőégben ekkép zengének: *„Dicsőség a magasságban Istennek, a földön békesség és az emberekhez jóakarát“*^{*)}. S nemde a földnek, égnek legjobb mestere is arra a köszöntésre tanította meg követőit és tanítványait, hogy ha valami hajlékba belépnek azt mondják: *„Békesség e háznak!“*^{**)} S ő maga is akárhány alkalommal így szólt: *„Az én békességemet adom tinéktek, az én békességemet hagyom néktek, békesség legyen véle!“*^{***)} Ugy-e olyan kincs és olyan zálog ilyen kézből nyerve és kapva, olyan drágaság, amely nélkül sem a földön, sem az égben boldogság nem lehet. Ez a békesség a háborúnak igazi végső célja, mert háború és fegyverek

*) Lukács ev. 2, 14.

**) Máté ev. 10, 12.

***) János ev. 14, 27.

egyet jelentenek. Feltéve már most, amint igaz is, hogy a háborúnak célja a béke, s hogy ennek folytán előbbvaló, mint a tudományok célja, térjünk most át a tudós, meg-a fegyverviselő testi sanyaruságaira, s lássuk, melyiknek kell többet kiállania.

Igy s ilyen jól megválasztott szavakkal folytatta előadását Don Quijote, úgy hogy aki most hallotta, semmi szín alatt sem tarthatta eszelősnek; sőt ellenkezőleg, a jelenlévő férfiak magok is katonaviselt emberek lévén, akik a fegyverforgatáshoz értettek, nagy élvezettel hallgatták; ő pedig ekkép folytatta:

— Hogy tehát elmondjam, a tudós szenvedte sanyaruságok a következők. Legelőször is a szegénység: nem, mintha talán minden tudós szegény volna, hanem csupán azért, hogy a dolgot a lehető legjobban élére állítsam, s ha már úgy nyilatkoztam, hogy szegénységben kell sínylődnie, akkor alkalmasint fölösleges volna szerencsétlenségéről még többet is mondani, mert aki szegény, annak semmi jóban nincs része. Ez a szegénység különféleképen kínozza: most mint éhség, majd mint fagy, majd mint ruhátlanság, máskor megint valamennyi alakjában egyszerre; mindazáltal ez a nyomorúság még sem terjed odáig, hogy éppenséggel ne legyen meg a betevő falatja se, s ha talán a szokottnál későbben is, de azért csak mégis eszik, s jut neki, ha egyébből nem, legalább a gazdagok morzsalékából; vagy az, aminél nagyobb nyomorúsága a tudósnak nem lehet s amit ők magok között a „leves-koldulás-nak”*) szoktak nevezni; mégis csak kerül valamely idegen tűzhely vagy kandalló, amely ha éppen föl nem melegít is, de legalább tűrhetőbbé teszi a didergést, végre aztán éjjel mégis csak fődél alatt hálanak. Föl se akarom hozni a többi nélkülözést, t. i. hogy majd inge nincs, majd meg saru dolgában áll rosszúl, vagy a kabátja kopik el egészen; úgyszintén azt sem említem, milyen mohósággal rontják el gyomrukat akkor, mikor őket a kegyes sors valami

*) Andar a la sopa: tulajdonképen azt a koldulást jelenti, mellyel a szegénység, kivált a zárdákból kapja meg az asztali vagy konyhai maradékokat. (Ford.)

dús lakomához juttatja. Ezen a most lefestett göröngyös, kínos úton, itt megbotolva, ott elesve, távolabb megint fölegyenesedve, majd meg ismét az elbukáshoz közel, érik el a kívánt magasságot, s ha egyszer elérték, amint akárhány példából láthattuk, meghányatván ezen zátonyok, e Scyllák és Charibdisek között, a kedvező szerencse egyszerre mintegy szárnyaira veszi őket, s — amint mondám — láttuk aztán akárhányszor, hogyan kormányozzák és igazgatják a világot trónusukból, s éhségök dúsgazdagsággá változott, fagyoskodásuk enyhületté, meztelenségök diszöltönné, s a gyékény, melyen előbb háltak, hollandi és damask-vásznon való pihe-
néssé, erényeik teljesen megérdemlett jutalmaképen. Állítsuk azonban szembe s hasonlítsuk össze az ő fáradalmaikat a fegyverviselő katonáéval, bizonyára mindenben nagyon mögöttük maradnak ezeknek, amint azonnal be fogom bizonyítani.

XXXVIII. FEJEZET.

Don Quijote érdekes előadása a fegyverviselésről s a tudományokról.

Don Quijote ekkép folytatta szavait:

— Minthogy a tudósnál is a szegénységen s annak tulajdonságain kezdetünk, nézzük most, vajjon gazdagabb-e a katona, s azt fogjuk látni, hogy nála maga a megtestesült szegénység sem szegényebb. Ő ugyanis egyedül az ő nyomoruságos zsoldjára van utalva, amihez vagy későn, vagy sohasem jut hozzá, vagy pedig arra, amit saját keze ejt zsákmányul élete és lelkiismerete világos veszélyeztetésével. Ruha dolgában néha oly rosszúl áll, hogy csupán valami ringy-rongyot ölthet fel magára díszöltöny és fehérnemű gyanánt; tél közepén pedig, a pusztá mezőn más egyébbel sem nyílhítheti az időszak zordonságát, mint a tulajdon szája lehelleivel, ami pedig üres helyről jövőn, minden bizonynyal, a természettől eltérőleg fagyos lehet. Azt gondolják önök talán, hogy ő tehát várva-várja az éjszakát,

amelyen át majd kipiheni mind e fáradalmakat, abban az ágyban, melyet számára vetettek? Az ő hibája, ha ezt az ágyat kurtának találja, mert lábait a pusztta földön annyira kinyújthatja, amennyire csak akarja, s jobbra-balra fordulhat kénye-kedve szerint s attól sincs mit tartania, hogy a takaróba belekeveredik. Végre azonban elérkezik az a nap és az az óra, mikor elveszi majd fáradalmai kitüntető jutalmát; jön a csata napja, s ekkor teszik fejébe a doktori süveget, amely tépésből készült, mellyel azt a lövést bekötik, amely talán halántékát érte, vagy kezét, lábát tette bénává. Ha pedig ez nem történik is, s az irgalmas ég megtartja és megőrzi épen és sértetlenül, könnyen megeshetik, hogy azontúl is csak olyan nyomoruságban marad, amilyenben előbb élt, s még más, meg más viadalban, új meg új csatában kell részt vennie, s mindannyiban diadalmasan, hogy valamire vihesse. Csakhogy az ilyen csodák igen ritkán szoktak megessni. Ám mondják meg csak uraim, ha valaha figyelmökre méltatták, nemde nem sokkal kevesebb-e azok száma, akik a háború által jutalmat nyertek, semmint azoké, akik benne vesztőket találtak? Bizonyosan azt fogják önök felelni, hogy az összehasonlítás lehetetlen, mert az elhullottaknak se szeri se száma, míg a megjutalmazott élöket az ember öt ujján is könnyen elélszámlálhatja. A tudósoknál egészen másképp áll az eset: ezeknél, ha nem mondom is, hogy bőven, de legalább szűken mégis csak megvan amivel magokat mindnyájan fenttarthatják; míg a katonának nagyobb a terhe, mégis sokkal kisebb a jutalma. Igaz, hogy erre megint azt lehetne felhozni: könnyebb ám megjutalmazni kétezer tudóst, mint harmincezer katonát: mert azok jutalma abból áll, hogy hivatalt kapnak, amit természetesen csak az ilyen képzettségű férfiakkal lehet betölteni, míg a katonákat egyedül azon úrnak birtokával lehetne megjutalmazni, akit szolgálnak; s íme. ez a lehetlenség még jobban megerősít véleményemben. Egyébiránt hagyjuk ezt abba, mert olyan labirint ez, amelyből alig lehet kikeveredni, s térjünk megint arra, meny-

nyíben elébbvaló a fegyverviselés a tudományoknál, ami olyan kérdés, melyet még ezután kell eldöntenünk, még pedig azon okok alapján, melyeket a maga ügye védelmére mind a két fél fel szokott hozni.

A tudományok, a többi között, — mint már említettem — azt szokták állítani, hogy nélkülök a fegyverviselés fenn sem állhatna, mert magának a háborúnak is megvannak a törvényei, melyeknek alá van vetve, ami pedig törvény, az a tudományok és a tudósok szakmájához tartozik. Erre a fegyverek viszont azzal válaszolnak, hogy a törvények meg ő nélkülök nem állhatnának fenn, mert a fegyverek védik az államokat, tartják meg a királyságokat, őrzik a városokat, teszik biztonságká az utakat s tisztítják meg a tengereket a kalóztól; szóval, ha fegyverviselés nem volna, államok, országok, birodalmak, városok, szárazföldi és tengeri utak mindazon zűr-zavar veszedelmeinek lennének kitéve, mely a háborúval együtt szokott járni, mindaddig, ameddig ez eltart s szabadságában áll kiváltságait és erőszakoskodását gyakorolnia. Pedig szent igaz, hogy aminek nagyobb az ára, azt többre is szokták, de többre is kell becsülni. Hogy valaki a tudományok terén kitűnjék, azt időfogyasztás, virrasztások, éhség, mezítlenség, fejfájások, emésztés-hiány s egyéb ezekből származó bajok árán tudja megszerezni, amikről már egykét szóval megemlékeztem; ha pedig valaki a maga emberségéből jó katona akar lenni, el kell néki is mindazt szenvednie, amit a tudósnak, de még annyival nagyobb mértékben, hogy a kettőt össze sem lehet hasonlítani, mert a katona minden lépten-nyomon még életét is kockáztatja. S vajjon minő szükségtől és inségtől rettegő félelem gyötörheti és kínozhatja a tudóst annyira, mint a katonát, mikor az ott van valamely körülzárt erősségben, s előörsön vagy őr gyanánt áll valamely elősáncon, vagy várfalon, de néki azért semmi szín alatt nem szabad onnan távoznia, s nem futhat el a veszedelem elől, amely már oly közlről fenyegeti. Amit tehet, mindössze is csak annyi, hogy kapitányának jelentést tesz arról, mi történik, hogy valami ellen-akna által se-

gítsenek a bajon; neki azonban állnia kell tovább is, remegve és várva, mikor repül fel nagy hirtelenséggel szárnyak nélkül a levegőbe s mikor zuhan alá akarata ellenére a mélységbe. Ha pedig ez talán csekély veszedelemnek látszik, nézzük, van-e akkora, vagy talán még nagyobb is, ha két hadihajó orrával egymásnak ront a sík tengeren, egymást csákyázzák, összenyomulnak s a katonának egyéb helye sincsen, mint két láb széles deszka a hajó párkányán; s mindamellett, habár látja is, hogy a halálnak ugyanannyi szolgája fenyegeti szemközt, amennyi ágyú az ellenséges hajón ellenök szegezve van, melyek testétől alig állnak egy dárdányira, s habár látja is, hogy lába egyetlen vigyázatlan mozdulatára Neptun mély kebelébe fogna temetkezni: mindamellett rendületlen szívvel, a dicsőség szomjától ösztönözve, célpontjául teszi ki magát egész sereg puskacsőnek, s azt nézi, hogy e keskeny bürűn hogyan törhetne át az ellenséges hajóra. S ami még csodálatraméltóbb, alig zuhant alá az egyik oda, honnan mind a világ végéig sem fog többé felmerülhetni, a másik máris elfoglalta helyét, s ha ez is a tengerbe vész, mely ellenség gyanánt les reá, más meg más váltja fel nyomban, időt sem hagyva az időnek öldöklésre: oly nagy bátorság és vakmerőség, melynél nagyobbat a háború semmi iszonyai között sem találhatni.

Üdv amaz áldott századoknak, melyek a tűzérség ama pokoli eszközeinek rettentő dühöngését nem ismerték, melyek feltalálója — amint hiszem — a pokolban vette el ördögi találmányának jutalmát, kinek azt köszönhetjük, hogy a legsilányabb, gyáva kar is elolthatja a legbátrabb lovag életét, s anélkül, hogy az ember tudná hogyan s mikép, a hősi keblet lángra gyújtó s lelkesítő bátorság és diadalmaskodás közepett, egyszer csak jön egy eltévedt golyó, amelyet az lőtt el, aki talán éppen megfutott s halálra ijedt a tűz lobbanásától, mikor azt az átkozott szert elsütötte, s ez szakasztja, ez veti végét egyetlen pillanat alatt azon gondolatoknak, s azon életnek, amelyek pedig érdemesek lettek volna, hogy

évszázadok hosszúságának örvendhessenek*). S így, ha mindezt elgondolom, arra kell fakadnom: fáj a lelkemnek a gondolat, hogy ily gyűlöletes korban, mint a mienk, kóbor lovaggá lettem, mert habár nincs olyan veszély, mely engemet félelemre gerjeszthetne, az az egy mégis gyötrelmesen hat reám, ha elgondolom, hogy a löpor és az ólom elragadhatják tőlem az alkalmat, hogy karom hősiessége és kardom éle által hírt, nevet vívhassak ki magamnak, az ismert föld egész kerkségén. Azonban, ám legyen úgy, amint az ég akarja; s ha feltett szándékom sikerül, hírem annál nagyobb lesz, mennél inkább kiteszem magamat még azoknál is nagyobb veszedelmeknek, amilyeneknek magokat a régibb századok kóbor lovagjai kitették.

Ezt a hosszú beszédet Don Quijote az alatt tartotta, míg a többiek vacsoráltak, s egészen megfélemedezett arról, hogy csak egyetlen egy falatot vigyen a szájához, bárha Sancho Panza újra meg újra figyelmeztette is, előbb egyék, vacsora után aztán addig beszélhet, ameddig csak akar.

A hallgatókat újra elfogta a szánalom, midőn tapasztalniok kellett, hogy e férfit, ki oly értelmesnek látszék, s oly okosan tud beszélni mindenről, amihez csak hozzászól, egyszerre végképen elveszti az eszt, mihelyt a sor arra az átkozott és boldogtalan lovagságra kerül.

A lelkes mindenben igazat adott neki, amit a fegyverviselés mellett felhozott, s hozzátette, hogy bárha ő maga is a tudománynak élt, s doktorrá is lett, de azért egészen egy nézetben van Don Quijoteval.

Mikor a vacsorának vége lett, s az asztalt leszedték, a fogadósné, leánya és Maritornes összetakarították Don Quijote kamráját, mert abban történt megállapodás, hogy a nők magok itt fogják az éjszakát tölteni; Don Fernando pedig ezalatt megkérte a foglyot, beszélje el élete történetét, melynek bizonyára rendkívülinek és ér-

*) A tüzéség ellen hasonlóan rohan ki Ariosto „Orlando Furioso” (XI. ének).

dekesnek kell lennie, amit már csak abból is lehet következtetni, hogy Zoraida társaságában érkezett. A rabszolga erre azt felelte, szíves örömet teljesíti parancsolatát, csak attól tart, hogy az elbeszélés nem lesz olyan mulattató, amilyenek óhajtják; mindazáltal nem akarja kedvöket szegni és kész lesz elmondani. A lelkész s a többiek mind előre köszönetöket fejezték ki, majd meg újból kérték; ő pedig látván, hogy ennyien fordulnak hozzá kérő szóval, azt mondta: teljesen felesleges ott a kérelem, ahol elég az ereje a parancsolásnak is.

— Legyenek nagyságtok tehát figyelemmel, s olyan igaz történetet fognak hallani, amelyhez a költöttek teljességgel nem foghatók, bárha ezeket érdekesen és ügyesen szokták is kigondolni.

A rabszolga ezen szavaira a többiek mind elhelyezkedtek s mély hallgatással figyeltek; amaz pedig látván, hogy szem-fül lett valamennyi s várják, amit mondani készül, kellemes és nyugodt hangon ekkép fogott hozzá az elbeszéléshez.

XXXIX. FEJEZET.

A rabszolga elbeszéli élete folyását.*)

— Leon hegységének egyik falujából eredt családom, mely iránt a természet kegyesebb és bőkezűbb volt, mint a szerencse, bár ama falvak szűkecske viszonyaihoz képest atyám mégis gazdag ember hírében állott; s csakugyan azzá is lehetett volna, ha annyi gondot fordít vagyona gyarapítására, mint amennyit elpazarlására fordított. Hogy pedig bőkezű, sőt tékozló volt, ez onnan származott, mert ifjúságát katonáskodásban töltötte. Mert a katonaság olyan iskola, melyben a fukar bőkezűvé lesz, a bőkezű meg pazarlósá; s ha akad is néha egy-egy fősvény katona, bizonyára olyan ritka, mint a fehér holló. Atyám túlment a bőkezűség határán s átcsapott a pazarlás tilosába, ami egyáltalában nem

*) Sok analógia Cervantes saját életével, amelyből merített.

válik javára a feleséges embernek, kivált, ha még gyermekei is vannak, akik majdan nevének és vagyonának örökösei. Atyámnak pedig három volt, mind a három fiú, s már olyan idősök, mikor az ember pályát választ-hat. Midőn atyám belátta, hogy ő — amint mondá — nem tud magának parancsolni, meg akarta magát fosztani pazarlása és bőkezűsége eszközétől és okától, vagyis más szavakkal, vagyonától, ami nélkül pedig bőkezű Nagy Sándor is ágról szakadt szegény ember volna. Beszólított tehát egyszer mindhármunkat magához s körülbelül ilyenforma szavakat intézett hozzánk:

— Kedves fiaim, annak bebizonyítására, hogy igazán szeretlek benneteket, elég lesz csak annyit mondanom, hogy fiaim vagytok; míg annak bebizonyítására, hogy rossz gondviselőkötök vagytok, elég azt tudni, hogy nem tudok magamnak parancsolni s vagyontokat nem tudom megtakarítani. Hogy azonban mától fogva meg legyetek győződve arról, hogy édes apai szívvel szeretlek s nem törekszem romlásatokra mostohaképen, szándékom van veletek valamit tenni, amit régtől fogva forgatok elmém-ben s amiben érett meggyőződéssel megállapodtam. Abba a korbá jutottatok már, hogy magatoknak pályát választ-hattok, vagy legalább is olyan előkészületekhez foghat-tok, amelyek utóbb, ha nagyobbakká lesztek, becsülete-rekre s javatokra válhatnak. Az én szándékom pedig az, hogy birtokomat felosztom négy részre: hármat oda-adok nektek, mindegyiknek a maga járandóságát, se többet, se kevesebbet, egynek, mint másnak; a negyedi-
ket pedig megtartom magamnak, hogy legyen miből élnem, szükségleteimet fedeznem, amíg az ég kegyelme életem meghagyja. De az a kívánságom, hogy attól kezdve, mikor mindegyiktek átvette a néki eső birtok-részt, kiki azt a pályát folytassa, amit én ajánlok. A mi spanyol hazánkban egy példabeszéd forog közzsájon, nézetem szerint ez is olyan igaz, mint a főbbi valamennyi, rövid mondások, hosszú, bölcs tapasztalásból merítve, s amelyet én gondolok, ezt mondja: „Pályád legyen Isten háza, tenger vagy a király háza“, vagyis, mintha más szavakkal világosabban azt akarná mondani: aki tekin-télyt s vagyont óhajt szerezni, az válassza vagy az egy-

házi pályát, vagy szálljon kereskedő gyanánt a tengerre, vagy lépjen a királyi háznak szolgálatába, mert azt tartják: jobb egy morzsa a királytól, mint kegyelem az uraktól. Ezt pedig azért mondom, mert óhajtanám, sőt akarom, hogy egyiktek a tudományos pályára lépjen, a másik a kereskedelmire, a harmadik pedig szolgálja a királyt a háboruban, minthogy az ő házában való szolgálatba bejutni nagyon nehéz, s ha már a háború nem szerez is valami nagy gazdagságot; hírnevet és dicsőséget mégis csak szokott szerezni rendesen. Mához egy hétre kiadom pénzben kinek-kinek a maga osztályrészét; eljárásom arról fog tanuskodni, hogy egyiketeket se csaltalak meg egyetlen egy fillérrel sem. Most azonban mondjátok meg, akarjátok-e követni tanácsomat, amit elétek terjesztettem?

Legelőször engemet, mint a legöregebbet, szólított fel a válaszra. Én mindenekelőtt arra kértem, ne darabolja szét a birtokot, hanem költsön belőle tetszése szerint, mi még fiatalok vagyunk, s lesz még módunk vagyont szerezhetni; végre azonban, hozzátettem, rendelkezék, amint kedve tartja, s ekkor én a katonai pályát választom és szolgálni fogom Istenemet és királyomat. Középső öcsém hasonlóképen nyilatkozott, s arra határozta el magát, hogy ő Indiákra megy s a neki eső birtokrészt magával viszi. A legkisebbik, s azt tartom a legokosabbik, azt mondta: ő vagy az egyházi pályára lép, vagy elmegy Salamancába megkezdett tanulmányait befejezni.

Miután ekképen mindnyájan kiegyeztünk s pályánkat megválasztottuk: atyánk egymás után megölelt bennünket s amint ígérte, oly hamarosan nyélbe is ütötte az egész osztozást. Kiadta mindegyikünknek a maga részét, mely amint emlékszem — háromezer darab aranyat tett ki fejenként pénzül, minthogy közel rokonunk vette meg az egész birtokot készpénzen, hogy a ház idegen kézre ne jusson. Mi aztán mind a hárman egy és ugyanaz nap váltunk el jó atyántól; minthogy azonban nekem úgy látszott, mégis csak embertelenség lenne élemedett atyánkat ily kevés vagyonnal hagynunk magára, még távozásom napján felajánlottam neki kétezer darab aranyat, gondolván, hogy nekem, mint katonának a meg-

maradt harmadik ezer bőven elég lesz minden szükség fedezésére. Két öcsémet szíven találta eljárásom, sők is fejenként ezer aranyat adtak át az öregnek, úgy, hogy neki négyezer darab aranya maradt készpénzben; azonkívül háromezeret megérhetett a megtartott birtokrész is, melyet nem akart eladni, hanem benne szándékozott maradni, mint fekvőségben. Mi tehát —amint mondtam — elbucsúztunk tőle s bátyánktól, akit említettem. Elérzékenyülten sírtunk mindnyájan. Meghagyták, hogy amikor csak az alkalom adja, mindig tudósítsuk őket jó- és balsorsunkról egyaránt. Mi megígértük; még egyszer megöleltük egymást; atyánk reánk adta áldását, s azzal az egyik elindult Salamancának, a másik Sevillának, én pedig Alicanténak tartottam, mert hírét vettem, hogy ott egy genovai hajó horgonyoz, amely gyanút akar vinni Genovába.

Innen-onnan huszonkét esztendeje, hogy az apai házból eltávoztam, s ezen egész idő alatt, bár én egyszer-másszor írtam is neki, sem öröla, sem testvéreimről semmi hírt sem hallottam. Ami ez időközben vélem történt, röviden el fogom mondani.

Alicantéban hajóra szálltam s szerencsésen eljutottam Genovába; innét Milanóba mentem, ahol magamat fegyverrel s egyéb, katonának szükséges holmival láttam el s tovább indultam Piemont felé, ahol fel akartam csapni katonának. Már útban voltam Alexandria de la Palla felé, midőn hírét vettem, hogy a nagy Alba herceg Flandriába távozott.*) Megváltoztattam tervemet, a herceg után mentem, alatta szolgáltam az egész hadjárat idején, ott voltam Egmont és Hoorn grófok kivégzésén,**) hadnaggyá lettem egy híres guadalajarai kapitány alatt, akit Diego de Urbinának neveztek,***) s miután Flandriában hosszabbacska időt töltöttem, arról értesültem, hogy öszentsége, a boldog emlékezetű V. Pius pápa szövetségre lépett a velencésekkel és Spanyolországgal, közös ellenségek, a török ellen, aki épp e tájt ejtette hatalmába tengeri hadával a híres Cyprus-sziget-

*) 1567.

**) 1568 jun. 5. Brüsszelben.

***) Ezalatt harcolt Cervantes maga Lepanto-nál.

tét, mely ezelőtt Velencét uralta: szerencsétlen és sajnálatra méltó veszteség.

Egész bizonyossággal állították, hogy a szövetség fővezére Don Juan de Austria öfensége lesz, jó királyunk, Fülöpnek természetes testvére. A nagy harcra-készülődés híre szájról-szájra járt, ami engem is felbuzdított s vágyra keltette szívemet, hogy résztvegyek a küszöbön álló háboruban. S ámbár kilátásba helyezték, sőt majdnem bizonyosan tudtam, hogy a legelső kínálkozó alkalommal kapitánnyá fognak előléptetni: kész voltam mindentől megválni s Olaszországba menni, amit meg is cselekedtem. Jó szerencsém úgy akarta, hogy Don Juan de Austria éppen ekkor érkezze meg Genovába, honnan aztán Nápolyba ment, hogy a velencei hajóhaddal egyesüljön, ami utóbb Messina mellett meg is történt. Ebben a szerencsés hadjáratban tehát csakugyan résztvettem s kapitányságot nyertem a gyalogságnál, amely tisztes állásra nem annyira érdemeim, mint inkább kedvező szerencsém juttatott. S azon napon, mely a kereszténységnek oly nagy dicsőségére vált, minthogy ekkor esett le a hályog a világ és minden népek szeméről; melynek sötétsége alatt azt hitték, hogy a törökök győzhetetlenek a tengeren, e napon ismétlem, midőn az ottomán dac és kevélység megtört, annyi meg annyi ottlévő szerencsefia között (mert azok a keresztyének, akik ott meghaltak, szerencsésebbek voltak, mint az életben maradtak és győztesek) egyedül engem sújtott a szerencsétlenség, mert ahelyett, — amit méltán remélhettem, ha ez a romaiak korában történik — hogy valami hajóskoronát *) nyerhessek: az e dicső napra következő éjjel kezemre-lábamra békók és láncok nehezültek. Ez pedig így történt: Uchali, Algir királya, egy vakmerő és szerencsés kalóz, a maltai vezérhajónak rontott és elfoglalta, úgy, hogy ezen mindössze három lovag maradt életben, s ezek is súlyos sebbel; segítségére Juan Andrea Doria vezérhajója ment, amelyen én is voltam századommal. Azt tettem, ami ily esetben kötelességem volt: átugor-

*) „Corona navalis“ római kitüntetés annak, aki először lép meghódított hajó fedélzetére,

tam az ellenséges hajóra, mely azonban e pillanatban eltaszította magát a hozzávont hajótól, s megakadályozta, hogy katonáim követhessenek, úgy, hogy én egymagamra maradtam ellenségeim között, s ezek fölös számával meg nem birhattam. Végre seb hátán sebbel, lefegyvereztek. Amint önök már tudják, uraim, Uchali megmenekült egész hadastul, s így én rabszolgája maradtam: egymagam a szomorú, annyi örvendező között, egymagam a rab, annyi megszabadult között, mert e napon tizenöt-ezer keresztyén nyerte vissza várva-várt szabadságát, akik a török hajóhadon evezősök sorában sínylettek.

Konstantinápolyba vittek, ahol Szelim szultán az én gazdámot tengernaggyá tette, minthogy az ütközetben különösen kitüntette magát s hősiessége jeléül elhozta magával a máltai rend lobogóját. A rákövetkező esztendőben, tehát hetvenkettőben, ott voltam Navarinonál, a három lámpás vezérhajón, mint evezős. Tanuja voltam, hogyan szalasztották itt el a kedvező alkalmat, hogy az egész török hajóhadat elfogják az öbölben, mert az egész levantei had s a janicsárok bizonyosnak gondolták, hogy bent a kikötőben fognak rajtokütni, s már-már arra gondoltak, hogy ruhájokat és sarujokat eldobálják, hogy az ütközetet be sem várva, a szárazföld felé megszabadjanak, annyira félték a mi hajóhadunktól. Az ég azonban másképp akarta, nem a mieink vezérének hibája vagy mulasztása folytán, hanem a keresztyénség bűnös volta miatt, s ezért, mert az Isten úgy rendeli s intézi, hogy mindig ott legyen a vessző, mely az embereket megfenyíti. Uchali összereszdte haderejét a Navarino szomszédságában fekvő Modon szigeténél, embereit a száraz földre szállította, az öböl nyílását megerősítette, s mozdulatlan maradt mindaddig, amíg Don Juan vissza nem fordult.

Ezen ütközet alkalmával került a keresztyének hatalmába a „La Presa“ nevű gálya, melynek kapitánya a nagyhírű Barbaroja kalóznak egyik fia volt.

A „La Loba“ nevű nápolyi vezérhajó fogta el, melynek parancsnoka a harcok ama villáma, a katonák atyja, a dicső és soha le nem győzött kapitány Don Alvaro de Bazan, Santa-Cruz örgróf volt. Nem mulaszthatom

el, hogy, el ne mondjam, mi történt, mikor a „La Presa“-t elfogták. Barbaroja fia oly kegyetlen ember volt s rab-szolgaíval oly rosszul bánt, hogy amint ezek az evező mellett ülve észrevették, hogy a Loba gálya rájoktör s már-már eléri őket: egy akarattal egyszerre mind fel-hagytak az evezéssel, megragadták kapitányukat, aki a kormányrudnál állt, s padról-padra lökdösve, a hajó farától orráig úgy összeharapdálták, hogy még az árbo-con sem volt sokkal túl, mikor lelke már pokolra szállt: ily nagy volt — mint említettem — kegyetlensége s az ellene táplált gyűlölet.

Visszatértünk Konstantinápolyba s a rákövetkező esztendőben, t. i. hetvenháromban, híre terjedt, hogy Don Juan elfoglalta Tunist, s kiragadta ezt az országot a törökök kezéből, s az uralkodást Muley Hametre bízta, miáltal a főhatalom visszanyerésének minden reményétől megfosztotta Muley Hamidát, azt a mórt, akinél kegyetlenebb, de egyszersmind bátrabb nem volt még e világon. A szultán nagyon fájlalta ezt a veszteséget, s azzal az ügyességgel, mely háza minden tagjának sajátja, békét kötött a velencésekkel, akik ezt még nála magánál is jobban óhajtották. A következő hetvennegyedik esztendőben ostrommal támadták meg Goletát, s azt az erősséget, melyet Tunis mellett Don Juan kezdett építtetni, de félbehagyott. Ezen csaktákban én mindenikben ott voltam, még pedig a szabadulás legkisebb reménye nélkül; legalább nem reménylettem, hogy váltságdíj árán szabadulhatok, mert határozottan feltettem magamban, hogy atyámat balsorsom felől nem tudósítom.

Goleta végre elesett, elesett az erősség is, mely körül hetvenötezer török zsoldos, s egész Afrikából négyszáz-ezernél több mór és arab táborozott, akik annyi lőszer, hadikészlet, sáncoló fölötté rendelkeztek, hogy pusztá kézzel és marékkal szórt földdel is elboríthatták volna Goletát és az erősséget. Először Goleta esett el, melyet eddigelé bevehetetlennek tartottak, pedig nem is a védelmezők hibájából veszett el, — mert ezek híven megtettek mindent, amit csak kellett és lehetett — hanem mert a tapasztalás megmutatta, mily könnyűszerrel lehetett e homoksivatagon futóárkokat ásni, mert amíg

egyebütt két arasznyira már víz szokott felbuggyanni, a törökök itt hatlábnyi mélységben sem értek vizet. Így tehát homokkal megtöltött ezer meg ezer zsákkal oly magasra felhányták a futó-árkokat, hogy magasabbak lettek az erősségnél, s ekkép felülről löhették ezt, úgy hogy az ellenállásra vagy a vár megvédésére még csak gondolni sem lehetett.

Sokan vannak, akik azt állítják, jobb lett volna, ha a mieink nem zárkoznak Goletába, hanem az ellenséget ott várják be sík mezőn a tengerparton. Ezek azonban nem veszik a dolgot jól szemügyre, s csekély tapasztalással hoznak ítéletet az ilyen ügyekről: mert ha Goletában, s a szomszéd erősségben csak hétezer ember volt, ez a csekély szám, még a legnagyobb bátorság mellett is, hogyan állhatott volna meg a nyílt mezőn annyi tenger ellenséggel szemben? S vajjon nem természetes-e az olyan várnak eleste, melynek senki sem jön segítségére, s amelyet oly erős ellenség ostromol makacsul, s mi több a tulajdon szülőföldén! Másoknak azonban az volt a nézete, mit én magam is vallottam: az ég különös jóvolta és kegyelme cselekedte Spanyolország javára, hogy a bűnök e barlangja és fészke elpusztuljon, ez a feneketlen zsák, ez a szivacs, ez a moly, amely felemészített annyi, de annyi sárbadobott pénzt, aminek egyedül az lett volna a célja, hogy e vár megvevőjének, a győzhetetlen V. Károlynak emlékezetét megőrizze, mintha bizony annak megőrkítésére, mely különben is örökre szóló, éppen ezekhez a kövekhez kellett volna folyamodni. Az erősség tehát elesett; azonban a törökök csak araszról-araszra tudták elfoglalni, mert a várvédők oly hatalmasan és hősileg küzdöttek, hogy huszonötezerszáz többet kaszaboltak az ellenség meg-megújított huszonkét főostrom alkalmával. A megmaradt háromszáz fogoly közül egyetlenegy se volt, aki sebet ne kapott volna, ami eléggé tanúskodik a mellett, mily bátrak és hősök voltak, s mily híven és derekasan állották meg helyüket. Még egy másik kis erőd, vagyis jobban mondva tornyocska is megadta magát, mely a tó közepére volt építve, s a híres katona és valenciai lovag Don Juan Zanoguera parancsnoksága

alatt állt. Elfogták Don Pedro Puertocarrerot is, Goleta főparancsnokát, aki annyira szívére vette a vár vesztét, hogy amint foglyul vitték Konstantinápolyba, útközben meghalt bűjában. Úgyszintén elfogták a kisebb erősség parancsnokát is, akit Gabrio Cervellonnak neveztek, s milanoi lovag volt, kitűnő mérnök és hősrakú katona. Sok előkelő ember érte vesztét ebben a két erősségben: a többi között Pagan de Oria, a Szent János-rend lovagja, aki igen nemes lelkű férfiú volt, miről ama nagy bőkezűsége is tanúskodik, mellyel testvére, a hírneves Juan Andrea de Oria iránt viseltetett. Halálát különösen az teszi siralmasá, hogy néhány arab kezétől kellett vesztetnie, akikre magát rábízta, midőn látta, hogy az erősség már tarthatatlan, s akik megígérték neki, hogy mór ruhában elviszik Tabarcába, e partvidéken lévő kisebbszerű öbölbe vagy házikóba, mely a genovaiak tulajdona, kik itt a korál-halászatot űzik. Ezek az arabok aztán levágták a fejét, s a török-hajóhad főparancsnokának vitték, aki úgy bánt el velük, amint a mi spanyol közmondásunk tartja: „Az árulás kellemetes, az áruló gyűlöletes“, s így, — amint mondják — az ajándék-hozókat felakasztatta, miért hogy nem élve hozták eléje. A várban elesett keresztyének között volt még egy bizonyos Don Pedro de Aguilar, aki Andaluciának nem tudom már melyik helységében született, s az őrség egyik hadnagya volt, igen derék és ritka szép tehetségű katona; különösen jeles abban, amit költészetnek szokás nevezni. Ezt azért jegyzem meg, mert a sors úgy akarta, hogy éppen az én gályámra, s az én padomra jusson, s az én gazdámnak legyen rabszolgájává. S mielőtt abból az öbölből elhajóztunk, ez a lovag két szonettet készített, sírfelirat formájában, egyiket Goletára, a másikat az erősségre. S el is mondanám szívesen, mert mind a kettőt tudom könyv nélkül, s azt hiszem, inkább élvezetet, semmint unalmat fognak nyújtani.

Abban a pillanatban, mikor a rabszolga Don Pedro de Aguilar nevét kiejtette, Don Fernando rápillantott társaira, s mind a hárman elmosolyodtak; mikor pedig éppen a szonettekbe akarna kezdeni, az egyik így szól:

— Előbb hogyszem folytatná, igen kérem, legyen szíves megmondani, mi lett abból a Don Pedro de Aguilarból, akit az imént említett?

— Csak annyit tudok felőle, — viszonzta a rabszolga — hogy két esztendő telt Konstantinápolyban, ekkor aztán arnautának öltözve, megszökött egy görög kém társaságában. Megmenekült-e vagy sem, nem tudom megmondani, bár az elsőt kell hinnem, mivel esztendő fordultával megint találkoztam Konstantinápolyban a göröggel, csak hogy nem nyílt kedvező alkalmam utazásuk kimenetele felől tudakozódhatni.

— Csakugyan úgy volt, — felelt a lovag — mert az a Don Pedro nekem testvérem, s most igen jó módban él szülőföldjén, megházasodott, s van három gyermeke.

— Hála érte az irgalmas és kegyelmes Istennek, — szólt a rabszolga — mert véleményem szerint nem lehet nagyobb boldogság e földön, mintha az ember visszanyerheti elvesztett szabadságát.

— S mi több, — viszonzta a lovag — én is tudom könyv nélkül bátyám szonetteit.

— Mondja tehát nagyságod — kérte a rabszolga — bizonyára szebben fogja elmondani, mint én.

— Igen szívesen — felelt a lovag — a Goletáról szóló szonett így hangzott:

XL. FEJEZET.

A rabszolga történetének folytatása.

Ti boldogultak, kiknek hősisége
Nem tarthat a halálnak fátyolától,
Kik válva a föld alacsony porától
Dicsőbb hazába szálltatok fel, égbe.

Akiknek szent haragja dulva rontott
Merész tusában ellenségeitekkel,
S festétek az ő s a ti véretekkel
A közel tengert s a fővény-porondot;

Kik győztetek, midőn legyőztétek,
S akik kifáradt karjából az élet
Előbb fogyott el, mint a hősiség;

Azon halálért, mellyel elveszéték.
 A fal s a vas közt, adni fog tinéktek
 A föld örök hírt, koronát az ég.

— Éppen így tudom én is, — mondta a rabszolga.
 — Ami pedig az erősségről szólót illeti, — jegyezte meg a lovag — az, ha jól emlékszem, így hangzik:

— SZONETT. —

E tájrul, ahol minden tönkre téve,
 Hol a falak le földig rontanának,
 Szent lelke háromezer kaltonának
 Fel a dicsőbb hazába szálla élve.

Vasát a hős kar hasztalan ragadta,
 S hiába álltak a legvakmerőbben,
 Míg végre fogyva számban és erőben,
 Halálukat a kardnak éle adta.

E föld az, melynek nagyhírű vidéke
 Ezernyi gyászemlékkel van tele,
 Fel bár a multat vagy jelent hozod.

De kemény kebliből a tiszta égbe
 Ezeknél hívebb lélek nem kele,
 Sem bajnokabbakat nem hordozott.

A szonettek általános tetszésben részesültek, a fogoly is nagyon megörült a bajtársa felől hallott híreknek, majd így folytatta tovább elbeszélését:

— Amint tehát Goletát és az erősséget már bevetették, a törökök parancsot adtak, hogy Goleta romboltassék le egészen, mert ami az erődöt illeti, ez máris olyan állapotban volt, hogy ott többé semmit sem lehetett a földdel egyenlővé tenni. Hogy a dolog annál hamarább végbemenjen, s annál kevesebb fáradságba kerüljön: aláásták három oldalról. Azonban, ami legkevésbé látszott erősnek, a régi falakat sehogyse tudták levegőbe röpíteni, míg ellenben az, ami az új erődítésből még fennállt, s amit Frantin*) épített, könnyű szerrel földre omlott. A hajóhad

*) „A kis szerzetes” = Giacomo Paleazzo híres építész, Gibraltar és Cadix megerősítője.

végre diadalmasan és győztesen visszatért Konstantinápolyba, s nemsokára ezután gazdám, Uchali, meg is halt, akit Uchali Fartaxnak hívtak, ami törökül van, s azt jelenti: a rühes renegát*) s valóban az is volt: mert a törököknél az a szokás, hogy nevüket vagy a bennük lévő valamely hibától, vagy valamely jeles tulajdonságuktól kapják.

Ez pedig onnan származik, mert náluk mindössze csak négy családi név van, az ottomán törzs négy ágáé, a többiek pedig a vezeték és a tulajdon, amint említettem, vagy a testi hibától, vagy valamely lelki jeles tulajdonságtól kapják. Ez a rühes is az evezőt húzta, minthogy a nagy úr rabszolgája volt tizennégy esztendeig, s már több volt harmincnégy esztendősnél, mikor hitét megtagadta bosszúból, hogy egy török az evező mellett arcul ütötte, akin aztán e sérelmet vissza akarta torolni. S bátorsága oly nagy volt, hogy mellőzve mindazon alacsony eszközöket és utakat, melyeket a szultán egyéb kegyencei emelkedésükre választani szoktak, Algir királyává lett, s utóbb végre tengernaggyá, ami sorra nézve, a harmadik főméltóság abban a birodalomban. Születésére calabriai volt, s jó erkölcsű ember, aki rabszolgáival elég tisztességesen bánt. Ezek száma háromezer volt, s halála után, amint végrendeletében meghagyta, felosztották a szultán között (aki minden elhalt után örököl s az örökhagyó többi fiaival osztozik) s az ő renegátjai között. Én egy velencei renegát birtokába jutottam, aki hajóinas volt, mikor Uchali elfogta, s utóbb annyira megszerette, hogy legbizalmasabb emberei egyikévé lett. Azonban ennél kegyetlenebb renegát még csak nem is gondolható. Aztán Agának hívták, s nagyon meggazdagodott, sőt Algir királyává is lett, ahová én is vele mentem Konstantinápolyból, némi örömmel, hogy közelebb vagyok Spanyolországhoz: nem mintha talán azzal kecsegtethettem volna magamat, hogy valakinek hírt ad-

*) Kalábriai ember volt, mohamedán, s algiri bey lett, a lepantói csata után a török hajóraj admirálisa. 1580-ban megmérgezték.

hatok majd gyászos sorsomról, hanem azzal, hogy Algirban a sors talán kedvezőbb lesz, mint Konstantinápolyban volt, ahol ezerféle módom meg akartam kísérteni a szökést, de egyiket sem találtam alkalmasnak vagy tanácsosnak. Abban reménykedtem tehát, hogy Algirban más utakat fogok keresni, amelyeken elérhetem, amire oly nagyon vágyakoztam, mert a szabadulás reménye sohasem hagyott el végképen. És ha abban, amit terveztem, kigondoltam és végrehajtani szándékoztam, a siker nem is felelt meg az óhajításnak: a nélkül, hogy elcsüggedtem volna, nyomban megint más reménységet keltettem és kerestem, mely minden törékenysége és hiú volta ellenére sem hagyott kétségbe esnem. Ebből állt időtöltésem, midőn ott tengődtem, bezárva egy börtönbe vagy házba, melyet a törökök *banó-nak**) neveznek, ahová a keresztény rabszolgákat zárják, még pedig mind a királyéit, mind a magánosokéit, valamint az úgynevezett raktári rabszolgákat is. Ez a név a város tanácsának rabszolgáit jelenti, akik a nyilvános közmunkákat végzik, úgyszintén más egyéb foglalatosságokat. Az ilyen rabszolgák igen nehezen nyerhetik vissza szabadságukat, minthogy ők a város birtoka, egyes gazdájuk nincsen, akivel a váltságdíjban megalkudhatnának, még ha le tudnák is fizetni. Az ilyen banókba — mint már említettem — magános emberek is beküldik néha rabszolgáikat, főképp akkor, ha ezek ki akarják magukat váltani, mert ott biztos őrizet alatt vannak mindaddig, amíg a váltságdíj meg nem érkezik. Munkára a többi csoporttal a király rabszolgái közül sem mennek azok, akik a váltságdíjat várják, ha csak ez nagyon soká nem késik. Ilyenkor azonban, hogy a pénzt annál inkább sürgessék, dologra fogják őket, s fáért küldik a többiekkel együtt, ami pedig valóban nem csekélység.

Én azok közé tartoztam, akikről váltságdíjat vártak; mert amikor egyszer megtudták, hogy kapitány voltam, hiába említettem reménytelen kilátásomat s vagyonta-

*) „Bano“ arabul mész v. gipszépület; innen albanuil, spanyolul kőműves.

lanságomat, mind nem ért semmit, s oda soroztak engem is a lovagok és váltságdíjasok közé. Lánctól ~~tevék~~ rám, nem annyira őrzésemre, mint inkább a váltságdíjasok közé tartozásom jeléül, s így ama banoban töltöttem napjaimat sok lovag és előkelő ember társaságában, kiket szintén váltságra képeseknek jeleztek és tartottak. S bár bennünket éhség s meztelenség gyakran gyötört is, sőt majdnem mindig: semmi sem kínozott annyira, mint azok a hallatlan és hihetetlen kegyetlenkedések, melyeket gazdám a keresztyének ellen minden lépten-nyomon elkövetett. Nem mult nap, hogy valakit föl ne akasztatott volna, vagy karóba húzatta ezt, füleit vágatta le annak, s mindezt oly kicsiny okból, vagy éppen ok nélkül, hogy a törökök maguk is bevallották, csupán azért teszi, hogy éppen megtegye, s minthogy természete hozza magával, hogy az egész emberiség hóhéra legyen. Csupán egyetlen spanyol katona, egy bizonyos Saavedra*) volt az, kinek hajaszálát sem merte meggömbíteni. Ez olyan dolgot vitt véghez, mind a megszabadulás érdekében, melyeket az ottani lakosok tudom, el nem felejtene egyhamar; s mégis, soha meg nem ütötte, sem meg nem börtönöztette, de még csak rossz szóval sem illette, pedig már csak a legkisebb cselekedetéért is attól rettegtünk, hogy karóba húzzák. Ő maga is nem egyszer tartott ettől s ha az idő kiadná, beszélnék e katonáról olyan dolgokat, amik önöket sokkal jobban mulattatnák s nagyobb bámulatra ejtenék, mint a magam sorsának elbeszélése.

Hogy azonban folytassam, említenem kell, hogy a mi börtönünk udvarára egy gazdag, s előkelő mór házának ablakai nyíltak, de amelyek, mint a mór-lakásoknál rendszeren szokás, inkább lyukak voltak, semmint ablakok, s még ezeket is sűrű és hatalmas rács borította. Történt egyszer, hogy társaim közül negyedmagammal, éppen a börtön-udvaron voltam, s azzal töltöttük időnket, hogy ugrálni próbáltunk láncainkban. Magunk lévén (minthogy a többi keresztyént éppen dologra hajtották volt), én föltekintettem, s azt vettem észre, hogy az említett abla-

*) Cervantes itt önmagáról beszél.

kocskák egyikéből egy bot tűnik elé, melynek végére valami vászoncsomag van kötve. A botot ide s tova lengték, mintha valaki jelt akarna adni, hogy menjünk közelebb, s vegyük el. Amint ezt láttuk, társaim egyike azonnal arra felé ment, hogy odaálljon a bot alá, vajjon lebocsátják-e, vagy sem, vagy hogy általában mi fog történni; alig érkezett azonban oda, a botot felhúzták, s jobbra-balra hajtogatták, mint mikor az ember feje rázásával *nem*-et akar kifejezni. A keresztyén tehát visszalépett, s erre a bot megint lebocsátkozott, s ugyanazon mozdulatokat tette, amiket elébb. Most a második társam ment közelebb, de ez is éppen úgy járt és csak az történt ezzel is, ami a másik kettővel. Ennek láttára magam sem akartam elmulasztani, hogy szerencsét ne próbáljak, s alig értem a bot alá, az ablakból leejtették, s oda esett lábam elé, a börtön udvarára. A kendőcskét sebtiben felbontottam; csomóra volt kötve, s íme a csomóból tíz *ciani* bomlott ki, vagyis oly kisebb értékű arany pénz, amely a móroknál jár, s mely darabonkint tíz reált ér a mi pénzünk szerint.

Hogy a talált dolognak nagyon megörültem, mondanom is felesleges; de örömömnél csodálkozásom se volt kisebb, ha elgondoltam, honnan jött ez a kincs, s főleg éppen az én kezembe: mert abból, hogy a botot csupán csak nekem bocsátották alá, világosan következtethettem, hogy a jótétemény egyenesen engem illet. Fogtam a pénzt, a botot darabokká törtem, visszamentem a dobocskára, felnéztem az ablakra, s egy szép fehér kezet pillantottam meg, mely az ablakot kinyitotta, de épp oly gyorsan megint be is csukta. Ebből azt következtettük, vagy legalább képzeltük, hogy a szomszéd-házban valami nőnek kell laknia, akinek e jótéteményt köszönhetjük. Hálánk jeléül, már szokás szerint, zalemát csaptunk, t. i. fejünket lehorgasztottuk, s karjainkat mellünkön keresztbe téve, egész testünkkel mélyen meghajoltunk. Kevéssel ezután ugyanabból az ablakból egy nádvesszőből készült kis keresztet mutattak elé, de csakhamar megint vissza is vonták. Ez a jel abban a hiedelemben erősített meg bennünket, hogy a házban okvetetlenül keresztyén nőnek

kell fogva lennie, s ő az, aki minket jótéteményben részesít. Azonban a kéz fehérsége, s a karperecek, melyeket rajta észrevettünk, egyszeriben más gondolatokra térítettek, s most már azt képzeltük, valami hitehagyott keresztyén nő lehet, akiket saját gazdáik rendesen törvényes feleségükké szoktak tenni, s ezek többre becsülik őket, mint a saját nemzetükbeli asszonyokat. Mindezen találgatásunk azonban messze járt a valóságtól. Időtöltésünk ettől kezdve egyedül abból áll, hogy szünet nélkül arra az ablakra függesztettük szemeinket, ahonnan a bot csillaga feltündökölt. De elmúlt legalább is két egész hét a nélkül, hogy akár ezt, akár a fehér kezét láttuk, vagy bármi más egyéb jeladást észrevehettünk volna. S bár az egész idő alatt minden kitelhető módon egyre azt fűrkészítük, lakik-e abban a házban valami hitehagyott keresztyén nő: senkitől sem hallottunk egyebet annál, hogy ott egy Agi Morato (Hadsi Murat) nevű előkelő, s gazdag mór lakik, aki de la Pata alcaide-je (parancsnoka) volt, ami önáluk igen magas hivatal. Azonban, amikor meg sem álmodtuk volna, hogy onnan megint újabb ciani-eső essék: egyszer csak egészen váratlanul újra elétünik a bot, végén másik kendő, még nagyobb csomóra kötve a multkorinál. Ez pedig éppen akkor, amikor a banoban megint csak magunk voltunk otthon. mint a minap.

Most is az akkori próbához folyamodtunk, s három másik társam ment oda elébb, de a botot egyedül nekem bocsátották alá, mert az csak akkor pottyant le, mikor én léptem az ablak alá. A csomót felbontottam, s íme, negyven darab spanyol aranyat találtam benne, s egy arab nyelven írt levélkét, melynek aljára egy nagy kereszt volt odajegyezve. Megcsókoltam a keresztet, fogtam az aranyakat, visszatértem a dombocskára, mindnyájan zalemára hajoltunk, s a kéz is újra megjelent, jelt adott, hogy a levelet olvassuk el, s az ablak bezáródott. Az eset mindnyájunkat meglepett, s megörvendeztetett; minthogy azonban egyikünk sem értett arabul, nagy volt kíváncsiságunk megismerni a levél tartalmát, de még nagyobb a nehézség, hol találunk embert, aki elolvassa. Végre én arra szántam magamat, hogy titkunkat közlöm

egy Murciából való renegáttal*) aki hozzám nyilván, nagy barátsággal viseltetett, s aki négyszem között olyan valamásokat tett előttem, melyek arra kötelezték, hogy az én titkomat ő is megőrizze. Némelyik renegát meg szokta tenni, hogy mikor vissza akar térni a keresztyén földre, bizonyítványokat visz magával az előkelőbb rabszolgáktól, kik — amint lehet — arról tesznek tanúságot, hogy az iromány felmutatója becsületes ember, aki mindig jól bánt a keresztyénekkal, s hogy a kínálkozó első alkalommal szökni szándékozik. Vannak, akik az ilyen bizonyítványokat becsületes szándékból kérik, vannak azonban olyanok is, akik csalásra és ámításra használják; ezek ugyanis rabolni mennek a keresztyén földre, s ha véletlenül eltévednek vagy foglyul esnek, előmutatják bizonyítványaikat, s azt mondják: ezen irományokból ki fog tűnni, mi hozta őket ide, s az az óhajításuk, hogy keresztyén földön maradjanak, s csakis ezért csatlakoztak a többi rabló törökhöz. Így aztán elkerülik a veszedelmet, s kibékülnek az egyházzal, mely csak hajuk szálát sem görbítette meg; de mihelyt szerét tehetik, visszatérnek ismét Berberiába, s megint azok lesznek, akik voltak. Vannak azonban olyanok is, akik csakugyan becsületes szándékkal kérik, s használják ezeket az irományokat, s ott települnek meg a keresztyének között. Ezen most említett renegátok közé tartozott az én barátom is, aki minden fogolytársunktól kapott már bizonyítványt, minek folytán a lehető legnagyobb bizalmat helyeztük beléje: mert ha a mórok ezen irományokat megtalálják nála, bizonyos, hogy elevenen megégetik.

Ismeretes volt előttem, hogy ő igen jól tud arabul, még pedig nemcsak beszélni, hanem egyszersmind írni is. Azonban előbb, semhogy az egész titkot elárultam volna, arra kértem, olvassa el ezt a papirost, melyet csak úgy véletlenül találtam szobám egyik szögletében. Kinyitotta, s jó darabig nézegette, találgatta, mi közben egyre morgott fogai között. Megkérdeztem, érti-e? Azt

*) Morato Ruez Maltrapillo. 1579-ben Cervantest szökési kísérlete után halálos büntetéstől mentette meg.

felelte: igen jól, s ha kívánom, hogy szóról-szóra lefordítsa, szerezzek neki tintát, tollat, s akkor annál jobban fog menni. Azonnal kezéhez szolgáltatuk amit kért, s ő lassankint lefordította. Mikor készen vol, így szólt:

— Betűről-betűre itt van spanyolul, amit a papír arab nyelven tartalmaz; csak azt akarom még megjegyezni, hogy az arab „Lela Márien“ annyit tesz: Asszonyunk, szűz Mária.

Mi fogtuk a papírt s ezt olvastuk:

„Még kisleány koromban volt atyámnak egy nő-rabszolgája, aki az én nyelvemen keresztyén imádságokra tanított és sok mindent beszélt Lela Márienről. A keresztyén asszony meghalt, s én tudom, hogy nem az örök tűzbe jutott, hanem Allah-hoz, mert még azután is kétízben láttam, s azt a tanácsot adta, menjek keresztyén földre, hogy Lela Márient meglássam, aki engem nagyon szeret. Nem tudom hogyan lehessen megtennem; sok keresztyént láttam már ez ablakból, de rajtad kívül egyiket sem ismertem fel lovagnak. Én igen szép és fiatal vagyok, s nagyon sok pénzt vihetek magammal. Ám te lásd, hogyan menekülhetünk, s légy aztán férjemmé ha akarod, ha pedig nem akarod, azzal sem törődöm, Lela Márien majd megmutatja azt, akihez nőül mehetek. Ezt én írtam, ám te lásd, kinek adod oda olvasni; mórra ne bíz rá magadat, mert azok mind csalárdok. A dolog nagyon aggaszt, s szeretném is, hogy senkinek el ne árulj, mert ha atyám megtudná, azonnal valami kútba vettetne, s kövekkel boríttatna el. A botra fonalat fogok erősíteni, kösd arra feleleted, s ha nincs senkid, aki arabul tudna írni, add tudtomra jelekkel: Lela Márien majd megcselekszi, hogy megértselek. Ő és Allah őrizzenek meg, s velük együtt ez a kereszt, melyet számtalanszor megcsókolok, amint a rabnő parancsolta.

Önök maguk mondják meg uraim, volt-e okunk, hogy e levélke szavain csodálkozzunk és örüljünk? S valóban annyira át is adtuk magunkat mindakettőnek, hogy a renegát azonnal sejtette, ezt a papírt nem vélet-

lenül találtuk, hanem az kétségkívül egyenesen valamelyikünkhöz volt intézve. S így arra kért bennünket, ha csakugyan úgy van, amint ő gondolja, bízunk meg benne, s valljuk be, ő pedig akár életét is szívesen kockára teszi szabadságunkért. Így szólván, egy kis ércfeszületet vont elé kebeléből és nagy sírás között fogadta Istenre, — akinek képét ama jel viselte, s akiben ő, gonosz és bűnös volta mellett is, igazán és rendületlenül hisz — híven meg fog őrizni minden titkot, akármit közöljünk is vele. Mert — amint mondta — neki úgy látszik, sőt bizonyosan tudja, hogy a levél írójának segedelme által mind ő, mind mi mindnyájan, meg fogunk szabadulni, s ő is el fogja érni legforróbb óhajtását, hogy visszatérhet lelki anyjának, a szent egyháznak kebelébe, amelytől saját bűne és tudatlansága folytán megromlott tag gyanánt elvált és elszakadt. A renegát mindezt oly nagy sírás, s a megértés oly világos jelei közt mondta el, hogy mi mindnyájan egy akarattal tudattuk vele az igazságot, s elmondtuk neki az egész esetet, még a legkisebbet sem hallgatva el belőle. Megmutattuk neki az ablakocskát, melyből a bot elő szokott tűnni; ő pedig jól megjegyezte magának a házat, s megígérte, hogy a lehető legpontosabban ki fog tudakolni mindent a ház lakói felől. Abban is mindnyájan megegyeztünk, hogy jó lenne a mór leánya levelére válaszolni, s mivel éppen kezünk-nél van, aki ezt megteheti, a renegát rögtön leírta a szavakat, melyeket én tollába mondtam, s melyeket azonnal betűről-betűre ismételni fogok, mert ezen velem történt esemény minden lényegesebb pontjára a leghívebben emlékszem, s fogok is emlékezni, amíg csak életemben tart. Amit tehát a mór nőnek válaszoltam, így hangzott:

„Az igazi Allah óvjon meg, drága úrnőm, s az a malaszttal teljes Márien, Istennek valóságos anyja, mert ő serkentette szívedet arra, hogy keresztyén földre távozzál, minthogy kedvességet nyertél előtte. Kérd, hogy adja tudtodra, mint hajthatod végre, amit parancsol, s amily jó ő, meg fogja cselekedni. A magam, s a velem lévő minden keresztyén részéről ígérem, hogy érted mindenre készek vagyunk, s ha kell,

halálba is megyünk. El ne mulaszd, hogy nekem írn, s tudósíts arról, amit tenni szándékozol; én viszont mindig felelni fogok: mert a nagy Allah adott mellénk egy keresztyén rabszolgát, aki a te nyelveden beszélni, s írni tud, amint e levélből magad is nyilván tapasztalhatod. Így tehát, minden aggodalom nélkül, mindenről bátran tudósíthatsz bennünket, amit csak akarsz. Ami pedig azt illeti, hogy keresztyé földre jutván, nőmmé akarsz lenni; keresztyén hitemre ígérem, hogy e kívánságod teljesül; te pedig tudhatod, hogy a keresztyének hívebben beváltják a szavukat, mint a mórok. Allah és az ő Anyja Marien őrizzenek meg, drága asszonyom."

A levél elkészült, s be is pecsételtük, de harmadnapig kellett várnom, míg a bano, szokás szerint, ismét néptelenné nem lett; ekkor aztán rögtön az ismeretes dobocskára mentem, látni, megjelenik-e a bot. Nem is kellett soká várnom, hogy megpillantsam. Mihelyt észrevettem, bár nem tudhattam bizonyosan, kinek a keze tartja, felmutattam a levelet. Kisvártatva a mi csillagunk újra megjelent, fehér csomag béke-zászlajával. Leejtette, én fölemeltem, s a kendőcskében mindenféle arany- és ezüstpénzt találtam, minek összege többre rúgott ötven escudonál, ami megint ötvenszer boldogabbá tett bennünket, s bizonyosabbakká arról, hogy csakugyan megszabadulunk. Ugyancsak ez éjjel renegátunk is visszajött azzal a hírrel, hogy a házban csakugyan az a mór lakik, akit említettek, s hogy Agi Moratonak hívják, rendkívül gazdag, s összes vagyonának egyedüli örököse egyetlen egy leánya, akiről városszerte azt tartotta a közvélemény, hogy nincs szebb leány az egész berber földön; sok alkirály is fordult már meg házuknál, akik nőül kérték, ő azonban egyáltalában nem akart férjhez menni. Kitudta a renegát azt is, hogy a háznál csakugyan volt egykor egy keresztyén rabnő, aki már meghalálozott. Mindez tökéletesen megegyezett a levélben foglalt tudósítással. Ekkor tehát azonnal tanácsot tartottunk a renegáttal, hogy és mikép szoktathetnők el a mór leányt, s vele együtt hogyan juthatnánk mi is keresztyén

földre. Végre abban egyeztünk meg: várjunk be még egy tudósítást Zoraida részéről, mert így hívták a leányt, aki most Máriának akarja magát hivatni. Ugyanis mind beláttuk, hogy senki más sem, csupán egyedül ő háríthatja el mindezeket az akadályokat. Amikor ebben megállapodtunk, a renegát azzal biztatott, ne aggódjunk semmit, ő élete kockáztatásával is megszabadít bernünket. A rabok lakása négy napig egymás után mindig tele volt emberekkel, s ezen oknál fogva, négy napig késett a bot megjelenése. Ezen idő multával azonban, mihelyt a bano szokott csendességében állt, a bot is megjelent, még pedig oly terhes csomaggal, mely a legszerencsésebb sikerrel kecsegtetett. A bot lebecsátkozott hozzám a kenderövel együtt, melyben egy második levelet találtam, száz arany escudoval egyben. A renegát is éppen ott volt nálunk, megkértük, olvassa el a levelet odabent a hajlékban. Úgy mondta, hogy a levél így hangzik:

„Én nem tudom uram, hogyan intézzük el, hogy Spanyolországba jussunk; s Lela Márien sem mondta meg, bár megkérdeztem. Amit tehetek, mindössze is annyi, hogy ezen az ablakon át igen sok pénzt fogok lebecsáthatni. Váltsd ki magadat ezzel te és társaid, menjen aztán valaki a keresztyének földjére, vegyen ott egy hajót és jöjjön vissza a többiekért. Engemet ott fog találni atyám kertjében, mely a Babacon kapu mellett fekszik a tengerparton, ahol atyámmal és cselédségünkkel együtt az egész nyarat töltjük. Onnan, éjnek idején, minden aggodalom nélkül megszöktethetsz, s magaddal vihetsz a hajóra. De ne feledd, hogy férjemmé kell lenned: mert ha nem, arra kérem Máriát, hogy büntessen meg. Ha nem bízol senkiben, hogy a hajóért menjen: váltsd ki magadat te és menj magad; én tudom, hogy te bárki másnál bizonyosabban visszatérsz, mert lovag vagy és keresztyén. Tudakold meg, hogy a kert hol fekszik; ha pedig megint erre sétálsz, arról fogom megtudni, hogy a bano üres, s akkor igen sok pénzt adok. Allah őrizzen, drága uram.“

A második levél tehát így hangzott. Amint a rabtársak e szavakat meghallották, midegyik ajánlkozott, hogy a ki-

váltott ő legyen, s mindegyik megígérte, hogy az utat oda meg vissza a legnagyobb pontossággal megteszi; én magam is ajánlkoztam. A renegát azonban ennek határozottan ellene szegült, s azt mondta, sohasem fog beleegyezni abba, hogy egy legyen szabaddá, míg a többiek mind fogva vannak: mert a tapasztalás számos ízben megmutatta, mily rosszul váltották be a megszabadultak a fogságban adott szavukat. Nem egy eset volt már arra, hogy előkelő rabszolgák ahhoz az eszközhöz folyamodtak, hogy kiváltották egyik társukat, s Valenciába vagy Mallorcába küldték nagy összeg pénzzel, hogy vegyen hajót, s aztán térjen vissza azokért, akik kiváltották; ő azonban örökre odamaradt, mert a visszanyert szabadság, s ennek újabb elvesztésétől való félelem, teljesen letörölte emlékezete táblájáról a világ minden kötelességét. Nagyobb igazság okáért, röviden mindjárt egy esetet is elmondott, mely majdnem éppen ezidőtájt történt néhány keresztyén lovaggal, s aminél különösebb még sohasem esett ez országban, ahol pedig minden léptenyomon csodálatos és bámulatra méltó dologok történnek. Végre oda nyilatkozott, az egyetlen mód, amit tenni lehet és kell, az, hogy a keresztyének kiváltására szánt pénzt adják át öneki, s ő itt Algirban vesz egy hajót azzal a nessel, hogy kereskedést akar kezdeni Tetuannal és az ottani partvidékkel. S ha a hajó egyszer már az övé, könnyű lesz őket a banoból kiszabadítani, s hajóra szállítani. Kivált ha a mór nő, amint ígérte, csakugyan ád annyi pénzt, hogy valamennyüket váltsa ki: mert ha már egyszer szabadokká lettek, valóságos gyermekjáték lesz, akár fényes délben is hajóra kelniök. Ami azonban a dolgot mégis megnehezíti, az, hogy a mórok nem engedik meg, hogy a renegátok kisebb fajta hajókat vegyenek, hanem legfőlebb csak nagyobb szerű gályát a rablásra, mert attól tartanak, hogy ki dereglyét vesz, kivált ha spanyol, csak azért teszi, hogy keresztyén földre menekülhessen. Ő azonban majd úgy segít ezen a bajon, hogy egy tengeri mórral áll társaságba s ezzel osztja meg mind a hajót, mind az árúcikkeken forduló nyereséget. Ezen szín alatt ő lesz ura a bárkának, a többit az-

tán bízzák ő reá. S még abban az esetben is, ha én és társaim célszerűbbnek látjuk, hogy Mallorcába küldjünk valakit hajóért — mint ahogy a mór hölgy említette — még akkor sem mertünk volna ellene mondani, mert féltünk, hogyha nem úgy teszünk, amint ő tanácsolta, felád bennünket s életünkkel, sőt Zoraida életével is játszunk, ha elárulja ennek szándékát, pedig életéért mi valamenynyien odaadtuk volna a miénket. Elhatároztuk tehát, hogy Isten és a renegát kezére bízuk magunkat. Egyszer-smind Zoraidának is feleltünk, s azt üzentük neki, mindent úgy hajtunk végre, amint ő tanácsolja, mert oly jó tervet közölt velünk, mintha magától Lela Márientől vette volna, s egyedül rajta áll, vajjon a dolog még tovább húzódjék-e, vagy pedig mentül előbb létesüljön. Újra is megígértem neki, hogy nőül veszem, s így aztán, midőn másnap a bano véletlenül üres volt, a bottal és a kendővel több izromban kétezer darab arany escudot juttatott kezeinkhez s egy levélkét, melyben arról tudósított, hogy a legközelebbi jumán*) t. i. pénteken, a kertbe távozik atyjával, elébb azonban még több pénzzel is fog szolgálni. S ha még ez sem lenne elég, csak adjuk neki tudtára, s ad ő annyit, amennyi csak kell, mert van az ő atyjának olyan sok, hogy a fogyatkozást meg sem érzi, annál kevésbbé, mert a leány kezében van a kulcs mindenhez.

Azonnal átadtunk a renegátnak ötszáz escudot a hajó ára fejében; nyolcszázal pedig én váltottam ki magamat, a pénzt egy valenciai kereskedőnek adva át, aki ekkor éppen Algirban időzött, s aki a királytól kiváltott. Becsületszavát adta, hogy a Valenciából érkező első hajó jöttével lefizeti váltságom díját, mert ha a pénzt rögtön átadta volna, ezzel a király gyanúját vonhatta magára, hogy a váltságdíj már régen Algirban van, csak hogy a kereskedő maga használta és a pénzről nyerekedése végett hallgatott. Gazdám különben is oly ármányos ember volt, hogy semmi szín alatt sem mertem volna a pénzt

*) Dzsuma a mohamedánok heti ünnepe, mert Mohamed futása is péntekre esett.

neki azonnal átadni. A pénteket megelőző csütörtökön, mikor a szép Zoraidának másnap a kertbe kellett távoznia atyjával, újból ezer darab aranyat juttatott kezünkhez, tudósított bennünket távozásáról, s kért, ha magamat kiváltottam, azonnal tudakozzam ki atyja kertjét s mindenáron keressek utat és módot, hogy oda juthassak és egymással találkozassunk. Röviden csak annyit feleltem neki, hogy kívánsága szerint fogok cselekedni, neki pedig arra legyen gondja, hogy ajánljon bennünket Lela Márien kegyelmébe mindazon imádságokkal, melyeket a rabnőtől tanult. Amikor ez megtörtént, arra nézve tettünk lépéseket, hogy három bajtársunk is kiváltassék, hogy a banoból annál könnyebben szabaduljunk, s hogy annak látása, hogy én kiszabadultam, ők pedig nem (bár pénzem volt), ne essék nekik zokon, s az ördög rá ne vegye őket, hogy Zoraidának valamiben ártalmára legyenek. Mert bár tudtam, hogy kikkel van dolgom, ami mentesített minden ilyen aggodalomtól: mindamellet még sem akartam az ügyet vakmerően kockáztatni, s ekkép őket is azon mód váltottam ki, mint magamat, átadva a kereskedőnek az egész összeget, hogy ő a kezességet annál nyugodtabban, s biztosabban elvállalhassa érettünk. Tervünket és titkunkat azonban semmivel sem árultuk el előtte, minthogy az igen veszedelmes lehetett volna.

XLI. FEJEZET.

A rabszolga történetének folytatása.

Nem mult még két hete sem, s a mi renegátunk már egy igen jó hajót vásárolt, amelybe harmincnál több ember is belefért. S hogy a dolgot biztosabbá tegye s az egésznek tetszetősebb színt adjon, egy utat akart tenni, s utóbb meg is tette, Sargelbe. (Ez Oran felé husz mértföldnyire fekszik Algirtól s igen nagy kereskedést űz aszaltfügével.) Kétszer, háromszor is megtette ezt az utat a tagarino társaságában, akit már említettem. Az aragoni mórokat ugyanis Berberiában *tagarinoknak* ne-

vezik, a granadaiakat pedig *mudéjaroknak*. Fez királyságában pedig a mudéjarokat *elchekneké*, s az ottani király háború alkalmával leginkább ezt a népet használja. Azt is meg kell még jegyezmem, hogy a renegát, valahányszor arra hajózott, rendesen mindig horgonyt vetett egy öblöcskében, mely alig volt távolabb két nyíllövésnyinél a kerttől, ahol Zoraida várakozott. Ott aztán az evezőkkel együtt rendesen kiszállott, egyszer hogy imádságát végezze, másszor, hogy tréfából kisértse meg azt, amit utóbb komolyan is végre akart hajtani. Így bement Zoraida kertjébe is, gyümölcsöt kért, s az apa adott is neki, anélkül, hogy ismerte volna. S bárha — mint utóbb közölte velem — nagyon szeretett volna magával Zoraidával néhány szót váltani, s megmondani neki, hogy ő az, aki őt az én parancsolatomra keresztyén földre fogja szállítani és csak maradjon teljesen nyugodt: a találkozás sohasem sikerült, mert a mór nőket sem mórok, sem törökök sohasem láthatják, hacsak atyjok vagy férjök kívánatára nem; ellenben a keresztyén rabszolgákkal sokszor kelletlenül többet és gyakrabban is társalognak. S ami engem illet, én csakugyan nem szerettem volna, ha Zoraidával beszélhetett volna, mert meglehet, hogy nagyon nyugtalanná lesz, ha azt látja, hogy az ő ügye renegát-kézre van bízva. Azonban Isten máskép rendelte, s így a mi renegátunk jó szándéka nem teljesülhetett. Ez pedig, amikor látta, hogy az oda- meg visszahajózás Sargel között milyen akadálytalanul sikerül, s hogy ott és akkor vethet horgonyt, ahol és amikor akarja, hogy a tagarino mindenben alárendeli akaratát az övének, s hogy még csak néhány keresztyénre kellene szert tenni, akiket az evezőhöz alkalmazni lehessen, azt mondta, hogy azokon kívül, akik a váltságdíjat lefizették, én válasszak tetszésem szerint közülök, s beszéljek össze velök és adjam tudtokra, hogy a jövő pénteken fog történni indulásunk. Erre aztán én tizenkét spanyollal beszéltem, akik mind derekas evezők voltak s olyanok, kiknek a városból való távozása szemet nem igen szúrhatott. Ez időtájt nagy szerencsének kellett tartanom, hogy ennyi embert találhattam: mert éppen

akkor husz nagy hajó szállt tengerre rabolni, s magokkal vitték az egész evező legénységet. Bizonyos, hogy ezek sem lettek volna kaphatók, ha gazdájok e nyarat otthon nem tölti, egy gályája elkészülését várva, mely még a hajógyárban állt. Ezeknek csak annyit mondtam, hogy a jövő péntek este lopózzanak ki egyenkint a városból, menjenek Agi Morato kertjének irányában s várjanak be engem ott, amíg megérkezem. Ezt az utasítást fejenként külön adtam át mindeniknek s még azt is hozzátettem: ha ott egyéb keresztyéneket is találhatnak, csak annyit mondjanak nekik, én parancsoltam, hogy rám ott várákózzanak.

Amint ez az intézkedés megtörtént, egy másik volt még hátra, előttem a legkedvesebb, tudniillik Zoraidát tudósítani az ügyek állásáról, hogy legyen készen és ébren, s meg ne ijedjen, ha majd hirtelen megrohanjuk, sokkal hamarább, semmint a keresztyén hajó — amint ő majd képzelni fogja — még visszatérhetett volna. Én tehát arra határoztam el magamat, hogy bemegyek kertjükbe s próbát teszek, lehetne-e vele találkoznom. Elutazásom előtt egy nappal csakugyan oda is mentem, azzal a neszsel, hogy holmi füveket akarok szedegetni. A legelső ember, akivel találkoztam, a leány atyja volt. A mór kérdést intézett hozzám azon a nyelven, mely a mórok és rabszolgák között az egész Berberségben, sőt még Konstantinápolyban is divatos, amely sem mór, sem spanyol, sem egyáltalában semmiféle nemzetnek se nyelve, hanem minden nyelvek zagyvaléka, amelyen azonban egymást valamennyien megértjük*). Mondom tehát, hogy ő ezen a nyelven azt kérdezte tőlem, ki vagyok, s mit keresek az ő kertjében. Azt feleltem, hogy az arnauta Mami rabszolgája vagyok, (ezt pedig azért, mert bizonyosan tudtam, hogy neki ez nagy barátja) s hogy mindenféle füveket szedek salátának.

Azt kérdezte továbbá, van-e kilátásom váltságdíjra vagy nincs, s mennyit kérne uram érettem? Amíg közöttünk ez a kérdegetés s felelés járta, a házból a szép

*) Ez a spanyol, olasz, mór zagyvaléknyelv az ú. n. lingua franca.

Zoraida lejött a kertbe, aki engem már jó ideje észrevett, s minthogy a mór nők — mint már említettem — éppenséggel nem tartózkodnak attól, hogy magokat a keresztyének előtt mutassák s előlük el sem rejtőznek, úgy most a leányka is egészen fesztelenül odasietett, ahol atyjával éppen beszélgettünk. Sőt amint atyja messziről észrevette közeledtét, még ő hívta s ő parancsolta, hogy odajöjjen. Sok volna azt most elmondani, mily szép, mily kellemes tünemény volt az én kedves Zoraidám, amint csillogó, gazdag öltözetében legelőször megpillantottam; csak annyit akarok megjegyezni, hogy elbűvölően szép nyakán, füleiben és haján több igazgyöngy csillogott, mint ahány a hajaszála. Bokáján, mely mór szokás szerint fődetlen volt, két carcaját viselt (amint a láb-percet mór nyelven hívni szokták), még pedig színaranyból, annyi gyémánttal kirakva, hogy — amint utóbb monda — atyja tizezer doblára becsülte, amiket pedig keze csuklóján viselt, megérték a másik tizezret. Gyöngye igen sok volt s igen szépek, mert a mór nők legfőbb ékessége és pompája éppen abban áll, hogy kisebb-nagyobb igazgyöngysorokkal díszítsék fel magokat; és csakugyan az igazgyöngy viselése jobban is dívik a móroknál, mint akármely más egyéb nemzetről. Zoraida atyja pedig arról volt híres, hogy egész Algirban senkinek sincs több és szebb igazgyöngye, mint neki; azonkívül állt még legalább kétszázezer spanyol escudoig, ami mind azé a leánykáé volt, akié most én. Hogy e díszében szép lehetett-e akkor, vagy sem, a sok szenvedés után fenmaradt romokból is látható lesz még, milyennek kellett lennie szerencsés korában. Hiszen köztudomásu dolog, hogy némely nőnek szépsége időn- és szakonként változik, s bizonyos körülmények szerint fogy avagy nő, s az is természetes, hogy a lélek szenvedélyei majd gyarapítják, majd fogyasztják, néha pedig egészen össze is rombolják. Ő tehát — mint említettem — legékeesebben feldíszítve közelített, s oly szépség volt az én szemeimben, melynél nagyobbbat eddigelé sohase láttam. S ha elgondolom, mennyire hálára kötelezett jósága által: úgy látszott, mennyei lény áll előttem, aki

örömömrre s vígasztalásomra szállt alá hozzám az egekből.

Amint odaért hozzánk, atyja az ő nyelvükön azt mondta neki, hogy én barátjának, az arnauta Maminak rabszolgája vagyok s hogy salátát akarok szedni. Ő megfogta kezemet s ama már említett zagyva nyelven kérdezte tőlem, vajjon lovag vagyok-e, s mi az oka, hogy magamat ki nem váltom. Azt feleltem, már ki is váltottam magamat, s hogy gazdám mennyire becsült, abból az árból is látszik, amit értem követelt, mivel nem kevesebb, mint ezerötszáz *zoltanit**) kellett váltságom fejében lefizetnem. A leányka erre így felelt:

— Ha az én atyám rabszolgája volnál, én bizony azt tanácsolnám neki, két annyiért se bocsásson szabadon, mert ti keresztyének minden szavatokban hazudtok s szegénynek mondjátok magatokat, csak hogy rászédjétek a mórokat.

— Az meglehet, kisasszony, — válaszoltam — de igaz lelkemre mondhatom, én becsületesen viseltem magamat gazdám iránt, s viselem és fogom is magam viselni mindenki iránt a világon.

— S mikor távozol? — kérdezte Zoraida.

— Alkalmasint holnap, — feleltem — mert van itt egy francia hajó, amely holnap akar tengerre szállni, s én azzal szándékozom elmenni.

— Nem lenne-e jobb valami spanyol hajót bevárni s azzal menni? — kérde Zoraida, — mert a franciákkal, úgy tudom, nem álltok jó lábon.

— Nem lehet, — feleltem — mert még ha igaz is, amint híre van, hogy egy spanyol hajó közelít, én mégse várnám be és sokkal jobb lesz, ha már holnap utazom. Annaira óhajtom már látni hazámat és kedveseimet, hogy alkalomra, lenne bár a legkedvezőbb, nincs már türelmem várakozni.

— Bizonyosan van feleséged hazádban — szólt Zoraida — s azt akarod látni minden áron?

*) 2 spanyol piaszter.

— Nincs, de igenis szavamat adtam, hogy hogy mihelyt haza érek, azonnal megházasodom.

— S szép az a hölgy, akinek azt megfogadtad? — kérde Zoraida.

— Oly szép, — válaszoltam én — hogy az ő méltó magasztalására s az igazat megvallva csak azt kell mondanom, hogy egészen tehozzád hasonlít.

Atyja ennek jóízűt nevetett s így szólt:

— Teringettét, keresztyén, akkor ugyancsak szép lehet, ha az én leányomhoz hasonlít, mert ennek szépségre nincs párja az egész országban. Ha nem hiszed, nézz csak a szemébe s majd meglátod, hogy igazat mondtam.

Ezen beszélgetés legnagyobb részénél Zoraida atyja szolgált közöttünk tolmácsul, mint aki folyékonyabban beszélt; igaz, hogy Zoraida is értette azt az ott divatozó előbb említett korcsnyelvet, mindazáltal gondolatait jobbra csak jelekkel fejezte ki s nem szavakkal.

Amint így beszélgettünk, egyszer csak szaladvást rohan egy mór felénk s nagy lelkenedezve azt kiáltozza, hogy a kerítésen vagy a kertfalon át négy török ugrott a kertbe s javában szedik az éretlen gyümölcsöt. Az öreg megijedt, Zoraida még jobban, amint hogy a móroknál általános s majdnem természetes is a törököktől, főleg pedig a katonáktól való félelem, akik oly szemtelenek, s oly hatalmaskodók a nekik alávetett mórokkal szemben, hogy rosszabbúl bánnak velük, mint a tulajdon rab-szolgaikkal.

Zoraida atyja tehát, hogy folytassam, e szavakkal fordult most leányához:

— Vonulj vissza a házba gyermekem, s zárkózzál be mindaddig, amíg ezekkel az ebekkel nem beszéltem; te pedig, keresztyén, láss a fűszedéshez, aztán menj el békével, s Allah vezessen hazádba szerencsésen.

Meghajtottam magamat, ő pedig a törökök felé sietett s magunkra hagyott bennünket Zoraidával, aki már színleg el is indult arrafelé, ahová atyja parancsolta. Azonban alig földték el atyját az erdő fái előttünk, a

lányka csakhamar visszasietett hozzám, s könnybe lábbadt szemekkel így szóllított meg:

— *Tameji*, keresztyén, *tameji*? (Ami azt jelenti: távozol keresztyén, távozol?)

— Távozom, kisasszony, — viszonoztam én — de semmi szín alatt sem nélkülöd. Várj rám a jövő jómán, s meg ne ijedj, ha bennünket meglátsz; légy meggyőződve róla, bizonyosan keresztyén földre visziünk.

Mindezt úgy mondtam el, hogy minden szavamat megértette, s egyik karját nyakam köré fonva roskatag léptekkel indult a ház felé. A dolog azonban most igen rossz véget érhetett volna, ha az ég másként nem rendeli. Amint ugyanis mi az előbb említett helyzetben haladtunk a ház felé, a leányka egyik karja még mindig vállamon, atyja, aki a törökökkel csakhamar végzett és már visszatérőben volt, meglátta, hogyan megyünk egymás mellett, viszont mi is észrevettük, hogy meglátott. Azonban Zoraida oly eszes és furfangos volt, hogy nem eresztette el nyakamat, sőt még jobban hozzám simult, fejét egészen keblémre bocsátotta s térdeit valami kevésé meghajtván, szakasztott olyan volt, mintha elájult volna. Én pedig azzal mentettem magamat, hogy akaratom ellenére voltam kénytelen karjaim közt tartani.

Atyja futvást sietett hozzánk, s látva leánya állapotát, azt kérdezte, hirtelen mi baja? Minthogy azonban a leány nem felelt, az atyja maga mondta:

— Bizonyára az az ijedtség okozta ájulását, hogy ezek a kutyák ide beszemtelenkedtek. S azzal kivonván őt az én karjaim közül, maga ölelte át, a leányka pedig mélyen felsóhajtott s könnyes szemekkel így szólt:

— *Ameji*, keresztyén, *ameji*; eredj, keresztyén, eredj.

— Nem kell a keresztyént elűznöd, — szólt erre atyja — ő nem tett neked semmi rosszat, a törökök pedig már eltávoztak. Ne félj semmitől, semmi bajod sem lesz, s amint mondtam, az én kértémre a törökök is kimentek arra, amerről bejöttek.

— Csakugyan azoktól ijedt meg, uram, — mondtam én atyjának — Minthogy azonban azt akarja, hogy távozzam, nem leszek tovább is terhére. Éljen bol-

dogul, s ha megengeded, szükség esetén máskor is belátogatok füvekért kertedbe, mert — mint gazdám mondja — jobb salátának valót az itteninél sehol sem lehet találni.

— Jöhetsz, ahányszor csak akarsz, — viszonzotta Agi Morato — leányom sem azért mondta ezt, mintha akár te, akár más valamely keresztyén megsértette volna, hanem a törököknek akarta mondani, hogy távozzanak s azok helyett téged sürgetett, vagy mert, hogy ideje is volna már, hogy dolgod után láss.

Ezzel aztán nyomban búcsút vett mindkettőjüktől; a leányka szemlátomást nehéz szívvvel indult el atyjával, én pedig saláta-szedés örve alatt, kényem-kedvem szerint bejártam az egész kertet, jól megnéztem minden be- és kijárást, a ház erősségét, s mindent, ami szándékunk végrehajtását megkönnyebbíthette. Amikor ez megtörtént, eltávoztam s híven elbeszéltem mindent a renegátnak és társaimnak. Alig tudtam bevárni az órát, midőn zavartalanul átengedhetem már magamat a gyönyörnek, melyben a sors a szép és kedves Zoraida által részesít. Végre azonban mult az idő, s a mindnyájunk által oly epedve várt nap és óra elérkezett. Mind a legpontosabban teljesítettük a rendelkezéseket, amelyekben józan megfontolás és sok meghányás-vetés után megállapodtunk; s el is jutottunk a kívánt eredményhez, mert a Zoraidával való kerti találkozásomra következő pénteken, a renegát az est beálltával éppen ott vetette meg a horgonyt, majdnem tözsomszédságában a szép Zoraida lakóhelyének.

Azok a keresztyények, akik az evezésre vállalkoztak, már némileg be voltak avatva a dologba s elrejtve szerteszét a környéken. Mind nyugtalanul és izgatottan várakoztak reám, s égtek a vágytól, hogy a szemben álló hajóra törhessenek. Ők ugyanis nem tudták, hogy a renegát a mi emberünk, hanem azt hitték, hogy szabadságukat karhatalommal kell visszaszerezniök, a hajóban lévő mórok életének árán. Mihelyt én társaimmal együtt megjelentem, a többi elrejtőzöttek észrevettek bennünket s azonnal hozzánk csatlakoztak. Már ekkor az idő későre járt, a város már zárva volt s az egész messze környéken egyetlen élő lélek sem volt látható. Amint

ekkép mindnyájan együtt voltunk, az a kérdés merült fel közöttünk: mi lesz tanácsosabb, vajjon Zoraidáért menjünk-e, vagy inkább a hajóban lévő, evezős tagarini mórakat fegyverezzük le előbb? Amíg ezen tanácskoztunk, a renegát hozzánk lépett s kérdezte, mit késlekedünk, itt a legalkalmasabb pillanat, az ő mórjai nem gyanítanak semmit, sőt a legnagyobb rész javában alszik. Elmondtuk neki, miről tanakodunk, ő pedig azt felelte, az első az, hogy a hajót kerítsük hatalmunkba, ami nagyon könnyen s minden veszedelem nélkül megtörténhetik, azután menjünk rögtön Zoraidáért. Tetszett a tanács mindnyájunknak, s a renegát vezetése alatt haladéktalanul a hajóra siettünk, melybe ő maga ugrott be először, s kardot rántva, mór nyelven így kiáltott:

— Senki meg se moccanjon, ha nem akar halál fia lenni!

Már ekkor majdnem valamennyi keresztyén a hajón volt. A nem valami nagyon bátor mórók egészen odalettek parancsnokuk e szavára, s anélkül, hogy bármelyik is fegyvert ragadt volna, — ami különben is legfőlebb egy-kettőnél, ha volt — minden ellenvetés nélkül meghagyták magokat kötözni a keresztyének által, akik ezt nagy gyorsan hajtották végre, azzal fenyegetve a mórkat, ha akármely uton és módon zajt ütnének, abban a pillanatban valamennyinek nyakát szegik. Mikor ez megtörtént, a mieink fele a hajón maradt őrizet gyanánt, mi, többiek pedig, élünkön megint a renegáttal, Agi Morato kertje felé siettünk. A jó szerencse úgy akarta, hogy az ajtóhoz érkezvén, ez oly könnyen nyílt, mirtha zárva sem lett volna s így oly csendesen s oly zajtalanul lopózhattunk egész a ház elé, hogy egy lélek sem vett észre bennünket. A bájos Zoraida egy ablaknál várakozott, s mihelyest az érkezők neszt meghallotta, susogva kérdezte, mi vagyunk-e a *nizaranik*, vagyis más szóval a keresztyének? Én feleltem neki, hogy mi vagyunk, s hogy jöjjön le. Mihelyt felismert, pillanatig se késett, hanem abban a nyomban minden válasz nélkül rögtön lejött, kinyitotta az ajtót, s ott állt előttünk oly szépen, oly gazdagon öltözve, hogy lehetetlen elég híven lefes-

tenem. Amint megláttam, megragadtam egyik kezét s elkezdtem csókolni, úgy szintén a renegát és másik két társam is; a többiek pedig, akik a dologról még mitsem tudtak, önkéntelenül utánoztak bennünket, mert úgy látszott, hálánkat fejezzük ki iránta s neki köszönhetjük szabadságunkat.

A renegát azt kérdezte tőle, atyja is itt van-e kertben? A leány igennel felelt, s azt mondta: alszik.

— Akkor tehát fel kell ébreszteniünk, — szólta a renegát — s őt is elvisszük magunkkal, s el mindent, ami értékes van ebben a kertben.

— Nem, felelt a leány, atyámra semmi áron sem szabad senkinek kezét vetnie, e házban pedig nincs semmi azonkívül, amit én magammal hozok, s ami elegendő arra, hogy ti mindnyájan gazdagok és szerencsések legyetek. Várjatok csak kissé s azonnal meglátjátok.

S ezt mondva, ismét bement azzal az igérettel, hogy mindjárt visszajön; mi csak várjuk nyugodtan, zajtalanul.

Megkérdeztem a renegátot, miről beszéltek egymással? Ez elmondta, s én viszont azt feleltem, itt semmi egyébnek nem szabad történni, mint amit Zoraida kíván. Ez pedig máris kifelé jött, egy ládácskát cipelve, amelyben annyi volt az arany escudo, hogy a lányka alig bírta. A balsors azonban úgy akarta, hogy atyja e közben felébredjen s észrevegye a kertben támadt neszezést. Az ablakhoz lépett s azonnal meglátta, hogy akik alant állnak, azok mind keresztyének. Erre aztán a legnagyobb dühvel és elkeseredten hangosan elkiáltotta magát arabul:

— Keresztyének, keresztyének, zsiványok, zsiványok!

Ez a nagy kiáltozás a legnagyobb és legrettenesebb zavarba hozott bennünket. A renegát csakhamar átlátta, mily komoly veszedelembé jutottunk, s mennyire szükséges, hogy belőle kimeneküljünk, mielőtt még észrevennének. Ezért a legnagyobb gyorsasággal felrohant Agi Morotohoz, néhány társukkal együtt, míg én Zoraidától nem mertem megválni, aki félájultan rogyott karjaim közé. Akik a házba törtek, dolgukat oly gyorsan végezték, hogy Agi Moratot egy pillanat alatt lehozták, összekötött kezekkel s betömött szájjal, úgy hogy egyetlen

hangot sem adhatott; azonfelül azzal is fenyegették, hogy halál fia, mihelyt szólni merészel. Amint leánya meglátta, elfödte szemeit, atyja pedig szemlátomást megrémült, mert meg sem álmodta, hogy Zoraida mennyire önként szolgáltatta magát kezünkbe. Most azonban kiváltkép a lábunkra lévén szükség, amily gyorsan csak lehetett, a hajóra siettünk. Alig telt el még két óra az éj beállta óta, s mi már mindnyájan a hajón voltunk, ahol Zoraida atyjának kezét feloldották s száját is megszabadították a kendőtől, de a renegát újra szívére kötötte, hogy hallgasson, mert máskülönben életét veszti. Amint leányára tekintett, a legfájdalmasabban kezdett sóhajtozni, különösen midőn azt tapasztalta, mily szorosan tartom én átölelve, ő pedig szótlanul, minden tiltakozás és vonakodás nélkül türi, hogy öleljem; mindamellett némán hallgatott, nehogy a renegát számos fenyegetése megvalósuljon. Mikor Zoraida már a hajón volt, s látta, hogy evezni készülünk, atyja s a többi mórok pedig megkötözve szintén ott vannak velünk: azzal a kéréssel fordult a renegáthoz, mondja meg nekem, legyek oly kegyelmes, s oldassam fel a mórokat s adjam vissza atyja szabadságát, mert ő inkább a tengerbe ugrik, semhogy tulajdon szemei előtt s éppen őmiatta rabul lássa azt az atyát, aki őt oly nagyon szerette. A renegát közölte ezt velem, én szívesen bele is egyeztem; ő azonban teljesíthetetlennek állította, mert ha ezeket itt-hagyjuk, csakhamar talpra keltik az egész környéket, felláramázzák a várost, utánunk jönnek aztán egy-két könnyű gályával, elvágják előlük mind a vizet, mind a szárazföldet, úgy hogy lehetetlen lesz megmenekülnünk. Legfőlebb csak annyit tehetünk meg, hogy mihelyt keresztyén földre léptünk, azonnal szabadon bocsátjuk valamennyit. Ezt mindnyájan elfogadtuk, sőt maga Zoraida is belenyugodott, mert világosan megmagyaráztuk neki, miért nem teljesítjük kívánságát azonnal. Erre aztán visszanyert nyugalommal s örömteljes serénységgel bátor hajósaink mind megragadták az evezőt, s magunkat szívünk teljességéből Istennek ajánlva, elindultunk Mallorca szigete irányába, mely a legközelebb fekvő keresztény tartomány. Minthogy azonban a szél éjszak felől

fűjt s a tenger valamennyire háborgott: nem lehetett az utat Mallorca felé folytatni, hanem kénytelenek voltunk part mentében Orannak tartani, ami nem kevés aggodalmat okozott, mert attól féltünk, hogy Sargelből észrevesznek, ami ezen a parti tájon tegőlebb hatvan mérföldre fekszik Algirtól. Attól is tartottunk, hogy ezen a darabon, valamely gályával találkozunk, melyek rendszeren árucikkeket hoznak Tetuanból, bárha erre nézve mindnyájunknak az volt a véleménye, ha nem kalóz-, hanem kereskedőhajó lesz, amellyel összeakadunk, nemcsak hogy vesztesek nem leszünk, hanem még hajót is foglalhatunk el, melyen aztán még nagyobb bátorsággal folytathatjuk utunkat. Utazás közben Zoraida az én tenyerembe hajtotta fejét, hogy atyja tekintetét elkerülje, s jól hallottam: sokszor susogja Lela Márien nevét, hogy jöjjön segítségünkre.

Hajnalhasadtáig mintegy harminc mérföldnyi utat tehettünk, s a szárazföldet csak három puskalövésnyi távolban láttuk, rajt azonban senkit, akitől tarthattunk volna. Mindazáltal teljes erővel evezéshez fogtunk s kiértünk a sík tengerre, mely azalatt kissé lecsendesült, s mikor itt valami két mérföldet hagytunk már magunk mögött, az lett a parancsolat, hogy az evezés négy szakaszban történjék, amíg valamit falatozunk; a hajó ugyanis gazdagon meg volt rakva eleséggel. Hanem az evezősök azt felelték, nem lehet itt még szó se nyugalomról, s csak azoknak adjanak enni, akik nem eveznek, mert az evezőt semmi szín alatt sem adják ki kezökből. Így is történt. Nemsokára azonban rézsutos szelünk támadt, mely arra kényszerített, hogy a vitorlákat megerezzsük, s az evezőt bevonjuk és tartsunk egyenesen Orannak, minthogy más irányban lehetetlen a haladás. Mindezt a legnagyobb sietséggel hajtottuk végre, s így aztán a vitorlák segélyével óránként nyolc mérföldet tettünk, s nem is busúltunk semmi máson, csak hogy valami kalózhajóval ne találkozzunk. Adtunk enni a tagarini moroknak is, s a renegát azzal vigasztalta őket, ne tekintsék magokat rabszolgáknak, mert mihelyt lehetséges, azonnal visszakapják szabadságukat. Ugyanezt mondotta Zoraida atyjának is, ki azonban így felelt:

— Akármilyen egyebet is tudnék várni és hinni jóakaratotoktól és engedékenységetektől, oh keresztyének, de ne tartsatok oly együgyűnek, aki még csak képzelni is merném, hogy szabadságomat visszaadjátok. Mert bizonyára nem tettétek volna ki magatokat annak a veszedelemnek, mikor szabadságomtól megfosztottatok, ha az volna szándécotok, hogy ily nagylelkűen elbocsássatok, főleg, midőn tudjátok, ki vagyok én, s mily drága árt követelhetek értem. Hanem, mondjátok ki szóval, s én már itt megígérem, hogy megadok mindent, amit csak kívántok értem s szerencsétlen leányoméért, vagy, ha kettőnkért nem, úgy hát érte egymagáért, hiszen ő az én lelkem legdrágábbja, szemem fénye.

E szavak után oly keserves sírásra fakadt, hogy minket is mindnyájunkat részvétre gerjesztett, s Zoraida sem tudta megállni, hogy rá ne tekintsen. S amint meglátta, hogy sír, annyira elérzékenyült, hogy felszökött lábaintól, odaszaladt atyjához, átölelte, arcát arcához szorította, s mind a ketten oly szívreható zokogásra fakadtak, hogy a hajón levők közül többen szinte nem tudtak megállni, hogy velők együtt ne sírjunk. Amint azonban atyja észrevette, hogy ünneplő ruhájába öltözött és annyi ékszert rakott fel magára, így szólt hozzá az ő nyelvökön:

— Mit jelentsen ez, leányom? Hiszen tegnap este, még mielőtt ez a rettenetes szerencsétlenség ért bennünket, amelybe jutottunk, szokott háziruhádban láttalak: s ime, most, anélkül, hogy időd lett volna az átöltözésre, avagy bármi örömdetes hírt vettél volna, mely érdemes lehetett arra, hogy ünnepélyes díszet öltözz magadra: te legdrágább ruháidba öltöztél, melyekkel akkor tudtalak és akartalak megajándékozni, amikor szerencsénk még sokkal kedvezőbb volt. Felelj leányom, mert ezen még jobban bámulok és csodálkozom, mint magán a szerencsétlenségen, amely sújtott.

Amit a mór leányának mondott, azt a renegát nekünk mind megmagyarázta. Zoraida mit sem válaszolt. Mikor azonban a hajó egyik szögletében megpillantotta azt a ládikát, melyben kincseit szokta tartani s melyről jól tudta, hogy ezt Algirban hagyta s nem hozta el ma-

gával nyaralójába, még jobban megzavarodott, s azt kérdezte a leánytól, hogyan jutott ez a mi kezeink közé s mi van benne? A renegát be sem várva Zoraida válaszát, így felelt:

— Ne is fáraszd magad, uram, hogy leányodtól, Zoraidától annyi mindent kérdezz; én egyetlenegy szavammal kellőleg felvilágosítlak mindenekről. Tudd meg tehát, hogy leányod keresztyén, s ő volt az, aki láncainkat szét-törte, s ő, aki megszabadított bennünket rabságunkból. Ő szabad akaratából jön velünk, s amint hiszem, oly örömmel, mint aki a sötétségből világosságba, halálból életre, gyötrelemből üdvösségre jut.

— Igaz az, amit ez az ember mond, leányom? — kérdezte a mór.

— Igaz! — viszonozta Zoraida.

— Hogyan?! — kiáltott fel az öreg — tehát te csakugyan keresztyénné lettél, s te adtad atyádat ellenségei kezébe?

— Ami keresztyén voltomat illeti, az igaz, — felelte erre Zoraida — de ami azt illeti, hogy én juttattalak volna e sorsra, az nem igaz, mert akaratom egyáltalában nem az volt, hogy ártalmadra legyek néked, egyedül az, hogy javamra önmagamnak.

— S ugyan miáltal mozdítottad elé a magad javát, leány?

— Kérdezzed ezt — felelte Zoraida — Lela Márientől, az nálam jobban megtudja majd mondani.

Alighogy a mór e szavakat meghallotta, hihetetlen gyorsasággal fejfel belevetette magát a tengerbe, amelybe kétségkívül belefulladt volna, ha bő, redős ruhája egy ideig fönn nem tartja a víz fölött. Zoraida segítségért sikoltott, s mi rögtön mindnyájan odarohantunk, felöltőjénél fogva megragadtuk s félholtan, eszméletlenül kihúztuk a vízből. Zoraidát ez annyira megszorította, hogy oly búsán, oly keservesen siratta, mintha már meghalt volna. Fejfel lefelé fordítottuk, sok víz kiömlött száján s mintegy két óra múlva magához tért. Ez idő alatt a szél megfordult s bennünket arra kényszerített, hogy a part felé tartsunk, de ugyancsak erősen kellett eveznünk, hogy a szirtekbe ne ütközzünk. Jó szerencsénk

azonban úgy akarta, hogy kisebbszerű öbölbe jussunk egy földcsúcs vagy előfok mögött, amelyet a mórok Cava rumiának neveznek, ami a mi nyelvünkön azt teszi: a rossz keresztyén asszony. A mórok ajkán ugyanis az a monda él, hogy Cava,*) aki miatt Spanyolországot elvesztették, itt fekszik eltemetve; *cava* pedig az ő nyelvükön rossz asszonyt, rumia meg keresztyént jelent. S rossz előjelnek is tartják, ha a szükség arra kényszeríti, hogy itt horgonyozzanak; ha pedig nem kényszeríti, meg sem állapodnak e helyen soha. Nekünk azonban nem olyan menedéket nyújtott, mint valami rossz asszony, sőt ellenkezőleg, igenis biztos öböl volt menekvésünkre, mert a tenger már megint háborgott. Örüllőkat helyeztünk el a parton, az evező nyelét pedig egy pillanatra se bocsátottuk el markunktól. Abból ettünk, amivel a renegát látta el a hajót előre, s aztán szívünk teljességéből kértük Istent és a boldogságos szüzet, hogy segítsenek meg és engedjék, hogy amit ily szerencsésen kezdtünk, éppúgy végezhessük is.

Zoraida esdeklésére megigértük, hogy mind atyját, mind a velük lévő megkötözött mórokat kitesszük a szárazra, mert a lányka gyengéd szíve nem tudta elviselni, hogy atyját és földieit megkötözve lássa. Szavunkat adtuk, hogy elutazásunk pillanatában megteesszük; s nem is járt semmi veszedelemmel, hogy őket itthagyjuk, mert a hely egészen pusztá volt. Nem is esdekeltünk hiába, az ég meghallgatott bennünket, mert a szél egyszerre kedvezővé vált, a tenger lecsendesült, mintegy maga hívogatva, hogy folytassuk tovább vidáman a már megkezdett utazást. Ennek láttára tehát a mórokat feloldottuk, s egyenkint a szárazra szállítottuk, ami őket nem kevésbé lepte meg. Mikor aztán a sor Zoraida atyjára került, aki már egészen összeszedte magát, ez így szólt:

— Mit gondoltok, keresztyének, mért örül ez a rossz leány annak, hogy engem szabadon bocsájtotok? Azt hi-

*) A monda szerint Rodrigo, az utolsó gót király Spanyolországban, megbecstelenítette Cava Fava Florindát, Juliano gróf leányát. A gróf e miatt bosszúból behívta a mórokat, akik ellen Rodrigs Guadalete (Xeres de la Froutera) mellett 711-ben elesett

szítek, talán irántam viseltett gyermeki szeretetből? Nem a bizony; hanem annak örül, hogy az én távozásommal megszabadul attól, ami eddig gonosz kívánságai betöltésében akadályozta. Ne higyjétek azt se, hogy ő talán azért változtatta vallását, mert a tieteket jobbnak tartja; azért tette, mert tudja, hogy a ti országaitokban szabadabban lehet üzni a fajtalanságot, mint minálunk.

Ekkor Zoraidához fordult, miközben azonban én s egy másik keresztyén mind a két karjánál fogva tartottuk, nehogy magáról megfélekedezzék. S így szólt:

— Oh te aljas teremtés, becstelen leány te, hová jutsz meggondoltan vakságodban, ha ezeket a kutyákat követed, akik nekünk esküdt ellenségeink? Legyen átkozott az óra, melyben nemzettelek, s átkozottak azok az öröмок és kedvezések, amelyek közt neveltelek!

Láttam, hogy egyhamar nem akarja abban hagyni átkozódását, s azért is siettem partraszállításával, ahonnan még egyre szórta az átkot s szitkot és Mohammedhez könyörgött, kérte Alláht, hogy pusztítson el, romtson és semmisítsen meg bennünket. S mikor már a vitorla oly messze vitt, hogy szavai többé nem hatottak el hozzánk, de még láttuk, mit cselekszik: szakállát tépte, haját szaggatta és a földön hentergett. Egyszer azonban még annyira megerőltette hangját, hogy egészen jól megértettük, amint így kiáltott:

— Jöjj vissza, kedves, édes gyermekem! Jöjj vissza e partra, én mindent megbocsátok! Hagyd ott azoknál az embereknél a pénzt, mely már úgyis az övék, csak te térj vissza boldogtalan apád vigasztalására, akinek e pusztá földön szakad meg élete, ha tőle te elszakadsz!

Zoraida mindezt jól hallotta, szíve elfacsarodott, sírt, de semmi egyebet nem tudott válaszolni e szavaknál:

— Allah engedje, kedves atyám, hogy szomorúságodban Lela Márien legyen a vigasztalód, akinek én is köszönhetem, hogy keresztyénné lettem. Allah a tanum, hogy én nem tehettem másként, mint ahogyan cselekedtem, s hogy ezek a keresztyének nekem semmi hálával sem tartoznak: mert ha nem is akartam volna velök jönni, hanem otthon akartam volna maradni, teljes lehetetlen lett volna, lelkem annyira ösztönzött, hogy végrehajtsam

azt, mit én épp oly üdvösnek tartok, szeretett atyám, mint te károsnak.

Ami e szavakat akkor mondta, midőn atyja többé nem láthatta, sem mi már nem láthattuk őt.

Igy tehát én magam vigasztaltam meg Zoraidát, s azzal mindnyájunk fő gondja továbbutazásunk volt, melyet a kedvező szél annyira elősegített, hogy bizonyosnak hittük, hogy másnap reggel meglátjuk már a spanyol partokat. Minthogy azonban a boldogság ritkán vagy sohasem szokott tiszta és zavartalan lenni, s rendesen valami baj is jön vele vagy utána, amely megháborítja s megrettentí: itt is úgy akarta a sors, vagy talán a mórnak, leánya ellen szórt átkai, amelyek hatásától mindig lehet tartani, bárki legyen is az apa, aki szórja; úgy akarta, — ismétlem — hogy amikor már egészen a sík tengeren voltunk, s az éjszakából mintegy három óra mult, vitorlánk duzzadt s evezőinket bevonhattuk, mert a kedvező szél fölöslegessé tette az evezést: a teljes fényében tündöklő holdvilágánál egyszer csak egy kereköblű hajót pillantottunk meg magunk előtt, mely minden vitorláját kifeszítve s kormányát kissé balra igazítva, rézsut haladt el előttünk, még pedig oly közel, hogy be kellett vonni vitorláinkat, ha bele nem akartunk ütközni. Viszont ők is teljes erővel fogták a kormányt, hogy előttük elsurranhassunk.

A hajó szélén többen álltak s átkiáltottak hozzánk, kérdezve, kik vagyunk, hová megyünk s honnan jövünk; minthogy azonban ezt a kérdést francia nyelven intézték, ami renegátunk azt mondta:

— Senki se feleljen! Bizonyosan francia kalózok, akik mindenkit megrabolnak.

E figyelmeztetés folytán, egyikünk se válaszolt egyetlen hanggal se; mkor azonban már egy darabig előrehaladtunk s megint szél alá jutottunk: ők hirtelen két ágyut sütöttek el, még pedig hihetőleg láncos golyókra töltve, mert az egyik vitorláinkat rántotta magával a tengerbe, a másik pedig, mellyel ugyanabban a pillanatban lőttek, kilyukasztotta hajónkat középen, bárha egyéb kárt nem okozott is annál, hogy a hajó egészen tág rést kapott. Mikor mi észrevettük, hogy alább me-

rülünk, mind nagy fenszóval segítségért kiáltottunk, s kértük a hajón levőket vegyenek föl bennünket, különben elsüllyedünk. Azonnal bevonták vitorláikat, a dereglyét vagy a mentőcsónakot a tengerre bocsátották. Ebbe körülbelül tizenkét jól felfegyverzett francia szállt, pus-kával s égő kanóccal s így közelítettek felénk. S amint látták, mily kevés számmal vagyunk s hogy a hajó merül, fölvettek bennünket, s azt mondták, szerencsétlenségünknek egyedül udvariatlanságunk volt az oka, hogy t. i. kérdésekre nem válaszoltunk. A renegát fogta ekkor Zoraida kincsesládáját, s anélkül, hogy valaki észrevehette, a tengerbe vetette. Mi tehát a franciák kezei közé jutottunk. Alig hogy megtudták tőlünk mind-azt, amit akartak, úgy kifosztottak mindenünkből, mintha csakugyan halálos ellenségeink volnának. Zoraidának is elvették minden ékszerét, még a lábán viselt arany pereceket is. Az, amit Zoraidától elraboltak, nem busított engem annyira, mint az az aggodalom, hogyha már megfosztottak a nagyértékű ékszerektől, még attól is megfosztják, ami a legdrágább volt s amit ő maga is leginkább féltett. Azonban az efajta nép csak a pénz után szokott sóvárogni, amely azonban kincsszomjának sohasem elég, úgy, hogy ez most is oly kielégíthetetlen volt, hogy még rabszolgaruhánkból is lehuzkodták azt, ami még jobacska volt. Abban egyeztek meg, hogy mindnyájunkat egy vitorlába göngyölve a tengerbe vetnek, mert az volt a szándékuk, hogy magokat bretonoknak adva ki, egy spanyol kikötőben megállapodnak; ha pedig minket oda élve visznek magokkal, rablásuk kitudódik s elveszik érte büntetésüket. Azonban a kapitány, ki maga fosztotta ki Zoraidát, azt mondta, ő megelégszik a 'zsákmánnyal s nem akar egyetlen spanyol kikötőt sem éríteni, hanem egyenesen áthajózik a Gibraltar-szoroson éjnek idején, vagy amikor lehetséges lesz, s visszatér La-Rochellebe, ahonnan elindult. Megigérték tehát, hogy csónakjokat s a még hátralevő rövid hajózáshoz szükséges utravalókat átadják, s ezt másnap meg is tették, mikor már a spanyol partokkal szemközt voltunk. Ezek meglátására örömlünkben minden szenvedésünket, sanyarúságunkat teljes-tökéletesen elfeledtük, úgy, mintha nem

is velünk történtek volna: ilyen nagy a visszanyert szabadság fölötti örvendezés.

Déltájban lehetett az idő, mikor a dereglyébe áthelyeztek, s két hordó ivóvízzel s valami kevés kétszersülttel láttak el bennünket. A kapitány — magam sem tudom milyen részvét által indítva — a csónakba szállás alkalmával a bájos Zuraidának mintegy negyven darab arany escudot ajándékozott, s megtiltotta embereinek, hogy azt a ruhát leszedjék róla, amit még most is visel. Beszálltunk a csónakba s még megköszöntük a velünk tett jóságot, s inkább hálát adtunk, semmint panaszkodtunk.

A franciák a tengerszoros felé folytatták utjukat, mi pedig semmi egyéb célpontot sem keresve, mint a szemeink előtt álló szárazföldet, oly serénységgel eveztünk feléje, hogy mire a nap leáldozott, már oly közel voltunk, hogy azt hittük, még éjszaka előtt partraszállhatunk. Minthogy azonban ekkor este nem volt holdvilág, s az ég elborult, mi pedig nem tudtuk bizonyosan, hol járunk: nem tartottuk jónak, hogy azonnal kikössünk; ellenben voltak köztünk olyanok is, akik meg mindenáron partra akartak volna szállni, még ha az lakott helytől távoleső puszta köszikla is, mert úgy gondolták, csak így lehetünk mentek a félelemtől. Az igaz, hogy a tetuani kalózok hajói erre felé szoktak csapongani, akik még este berber földön vannak, reggelre már a spanyol partok táján, ahol rendszeren zsákmányt ejtenek s éjszakára megint visszatérnek hazájokba. A két ellenkező nézet közül azt fogadtuk el, hogy közelítsünk lassankint, s ha a tenger csendessége megengedi, kössünk ki ott, ahol kiköthetünk. Így is tettünk, s kevéssel éjjél előtt egy idomtalan magas hegy lábához érkeztünk, mely azonban mégsem állt a tengerhez oly közel, hogy valami kis benyulója ne lett volna, amelyen egészen kényelmesen kiköthettünk. Hajónk a fővénybe ütközött, mi partra szálltunk, megcsókoltuk a földet, s a legédesebb boldogság örömkönnyeivel adtunk hálát Istenünknek, Urunknak, mondhatlan jóságáért, melyben ez utazásunk folyamán részesített. Kiszedtük az eleséget a dereglyéből, ezt magát is a szárazra huzztuk, azután jó magasra

felmentünk a hegyre s bár már itt voltunk, mégsem tudtunk egészen megnyugodni, mégsem hihettük el egészen, hogy, csakugyan keresztyén föld az, amelyen állunk.

Úgy látszott, sokkal későbbben hajnalodik, semmint szerettük volna; felmentünk a hegynek egész a tetejére, nem láthatnánk-e valami falut vagy legalább pásztor-kunyhót. Azonban bármennyire megerőltettük is szemünket, sem falut, sem embert, sem utat, sem ösvényt nem tudtunk felfedezni. Mindazáltal azt határoztuk, hogy beljebb is hatolunk, mert lehetetlennek tartottuk, hogy nemsokára ne találkozzunk valakivel, aki majd bővebb felvilágosítást adhat a környékről. Nekem az esett legfájdalmasabban, hogy Zoraida e rideg vadonban gyalogolni kénytelen; fel is vettem néha vállamra; de őt sokkal jobban fárasztá az én fáradásom, semhogy az ilyen nyugovás enyhülést nyújtott volna néki, s utóbb aztán nem is egyezett bele, hogy ezt a nehéz módot folytassam. Így tehát nagy türelemmel s valóságos jókedvvel haladtunk tovább, mi ketten mindig egymás kezét fogva, s alig tehattünk még többet egy negyed mérföldnyinél, midőn kolomphang csapott fülünkbe, ami világos jele volt annak, hogy nyáj legel valahol közelünkben. Mindnyájan legnagyobb óvatossággal néztünk széjjel, veszünk-e észre valakit, s íme, nagy paratölgy tövében fiatal pásztorlegényt pillantottunk meg, aki csöndesen s gondtalanul éppen botot faragcsált. Oda kiáltottunk, ő azonban, alighogy fejét felkapta, abban a nyomban futásnak is eredt; később aztán megtudtuk, hogy legelőször is Zoraidát és a renegátot látta meg, mivel pedig ezek már ruhát viseltek, azt gondolta, hogy már az egész Berberia a sarkában van, s a legnagyobb gyorsasággal berohanva az erdő sűrűjébe, éktelen kiáltozást vitt véghez, egyre ezt lármázva:

— Mórok, mórok ütöttek ránk, mórok, mórok! Fegyverre, fegyverre!

Ez a kiáltozás meglehetősen megzavart mindnyájunkat, s nem tudtuk mitevők legyünk. Azonban sejtve, hogy a pásztor kiáltozása fellármázza az egész vidéket s a parti lovasórség nyomban itt terem, hogy az eseményről tudomást vegyen: arra kértük a renegátot,

vesse le a török ruhát, s öltse föl az egyik rabszolga köntösét, aki szívesen mindjárt át is adta neki, bár maga ennekfolytán egy szál ingben maradt. Ekkép Istenre bízva magukat, ugyanarra az útra tértünk, amerre a pásztorfiú elszaladt s alig vártuk, mikor találkozhatunk már a parti lovassággal. Sejtelmünkben nem is csatlakoztunk, mert alig telt bele egy-két óra, amidőn a sűrűségből egy sik térre kijutva, körülbelül ötven lovas pillantotunk meg, akik nagy gyorsasággal, félvágatva éppen velünk szemközt jöttek. Mihelyt meg láttuk őket, tüstént megálltunk s várakoztunk rájuk. Mikor aztán közelünkbe jutottak, s a keresett mók helyett ennyi szegény keresztyént találtak, a legnagyobb zavarba jöttek, s egyikök azt kérdezte tőlünk, mi vagyunk-e azok, akiknek láttára az a pásztor őket fegyverre szólította.

— Mi vagyunk, — viszonztam én s mondani akartam már történetemet s hogy honnét jövünk és kik vagyunk, amikor a velünk jött egyik keresztyén, ráis mert a kérdésttevő lovasra s engemet szóhoz sem hagyott jutni, hanem így kiáltott fel:

— Legyen hála az Istennek, uraim, hogy ily szerencsés helyre vezérlett bennünket: mert ha nem csatlódom, ez a föld, amelyre léptünk, Velez Málaga? És, ha rabságom esztendei nem fosztottak meg emlékezőtehetségemtől, akkor, ha jól sejttem, ön, jó uram, ki bennünket kilétünkről kérdez, senki más, mint az én kedves nagybátyám, Pedro de Bustamente.

Alig végezte el e szavakat a keresztyén rabszolga, a lovas leugrott a nyeregből, odasietett a fiúhoz, megölelte s így szólt:

— Kedves lelkem, édes öcsém te! Hogy még csak most ismerlek rád; már meg is sirattalak hugommal, úgy mint anyáddal, valamint minden atyádfiával együtt, akik még életben vannak. S legyen hála a jó Istennek, hogy élteket mindez óráig megtartotta, hogy viszontlátásodnak örülhessenek. Azt tudtuk már, hogy viszontlátásodnak örülhessenek. Azt tudtuk már, hogy Algirban vagy, de öltözetedről, valamint az egész társaság külsejéről ítélve, azt kell gondolnom, hogy ugyancsak csodálatra méltó módon szabadulhattatok.

— Bíz úgy, — viszonzotta az ifjú — s ha időnk lesz, majd elbeszéljük az egészet.

Mihelyt a lovasok megtudták, hogy mi keresztyén rabszolgák vagyunk, azonnal leszálltak lovukról, s mindegyik felajánlotta paripáját, hogy lóháton mehessünk Velez Málaga városába, mely még mintegy másfél mérföldnyi távolra feküdt. Egy páran elmentek a dereglyéért, hogy a városba szállítsuk, s mi magunk utasítottuk őket, hol keressék; mások háltunk mögé ültek a nyeregbe, Zoraida pedig a keresztyén rabszolga nagybátyjának lovára ült. Az egész lakosság kijött elénk, minthogy jöttünkéről egy-két előresiető által már értesültek. Megszabadult rabszolgák vagy rabbá lett mórók látása nem keltette őket csodálkozásra, mert ezen partvidéki nép előtt egyik is, másik is mindennapi dolog; de igen is csodálkozásra gerjesztette Zoraida szépsége, mely éppen ekkor s éppen ezen körülmények között érte el tetőpontját. Ugyanis, mind az útnak fáradalmai, mind pedig az az öröm, hogy keresztyén földön van, ahol semmi veszély nem fenyegeti, olyan színeket festett az arcára, hogy, ha csak szerelmem elfogultsága nem tévedt, azt mertem állítani, nincs a kerek földön gyönyörűbb teremtés nála, legalább én még sohase láttam. Egyenesen a templomba mentünk, hogy hálát adjunk Istennek, a velünk tett jóságért; s Zoraida alig hogy belépett, mindjárt azt mondta: olyan arcokat lát, melyek szakasztott másai Lela Máriennek. Felvilágosítottuk, hogy ezek Szűz Mária képei, s amennyire lehetett, a renegát megmagyarázta neki, mit jelentenek, s hogy úgy imádja őket, mintha mindegyik az a valóságos Lela Márien volna, aki véle beszélt. Zoraida, akinek igen jó esze s így könnyű és világos felfogása van, azonnal megértett mindent, amit neki a képek felől mondtak. Innen aztán eltávozván, külön-külön családoknál szállásoltak el bennünket; azonban a renegátot, Zoraidát és engemet, a velünk jött keresztyén vezetett szüléi házába, akik jómódú emberek valának a középosztályból s irántunk annyi szeretetet tanúsítottak, mint tulajdon fiuk iránt. Velezben hat napot töltöttünk. A renegát, ki ezalatt szükséges teendői felől tudomást szerzett, ekkor Gra-

nada városába távozott, hogy a szent inquisició által felvétesse magát újra az anyaszentegyház közösségébe; a többi megszabadult kerestén ki-ki arra vette útját, amerre legjobbnak tartotta. Zoraida és én magunkra maradtunk, s összes vagyonunk abból a néhány aranyból állt, mellyel a francia udvariassága ajándékozta meg Zoraidát. Ebből a pénzből vettem neki azt a barmot, amelyen jött, s voltam eddig atyja, lovásza, de férje nem. Így folytatjuk utunkat, azzal a szándékkal, hogy megtudjuk, vajjon életben van-e még atyám vagy sem, avagy volt-e testvéreim valamelyikének kedvezőbb szerencséje, mint énekem, bár annyiban, amennyiben az ég Zoraidát adta társamul, azt merem mondani, nem lehet a világon szerencse, melyet az enyimnél többre becsülnék. Az a türelem, mellyel Zoraida a szegénységgel együtt járó kellemetlenségeket viseli, az a forró vágy, hogy mentől előbb keresztyénné legyen, oly bámulatraméltók, hogy én a legkészebb vagyok egész életemet az ő szolgálatának szentelni. Igaz ugyan, hogy azt a boldogságot, hogy én az övé vagyok s ő az enyim, megzavarja s megsemmisíti az az aggodalom, talállok-e majd hazámban csak egy talpalatnyi földet, ahol véle letelepülhessek, s vajjon az idő és a halál nem idéztek-e elő atyám és testvéreim életében és vagyonában olyan változást, hogy, ha ők már nincsenek, még az se legyen, aki rámismerne.

Az én történetem, uraim, eddig tart; önök magok ítélik meg, érdekes és vonzó volt-e valóban. Az igaz, rövidebben szerettem volna elmondani, bár még így is több részletet elhallgattam, félve, hogy önöket talán unatom."

XLII. FEJEZET.

Arról szól, hogy mi történt tovább még a fogadóban, úgyszintén sok egyéb tudomásra méltó eseményről.

A rabszolga e szavaknál elhallgatott, Don Fernando pedig így szól hozzá:

— Igaz lelkemre mondom, kapitány úr, az előadás módja olyan volt, amely egészen hozzáillik magának a

történetnek újságához és különösségéhez. Az egész oly érdekes, oly rendkívüli, s annyi benne a közbeszótt esemény, hogy az ember csodálkozás és bámulás nélkül nem hallgathatja. Nekünk is annyi élvezetet szerzett, hogyha akár egész reggelig tartott volna is, örömet meghallgattuk volna még egyszer eleiről.

Don Fernando ezen nyilatkozata gyámolítására Cardenio és a többiek oly szíves és őszinte hangon és szavakkal ajánlották fel minden tőlük kitelhető szolgálatakat, hogy a kapitány csakugyan meg lehetett elégedve jóakarattukkal. Don Fernando még azt is megajánlotta, hogyha vele akar menni, ő kieszközli bátyjánál, az örgrófnál, hogy ez vállalja el Zoraida keresztapaságát, ő maga pedig a kapitányt úgy ellátja mindennel, ami szükséges, hogy egész kényelemmel és rangjához illő tiszteséggel utazhatik szülőföldjére. A rabszolga mindezt a legudvariasabban megköszönte, mindamellett a bőkezű ajánlatok egyikét sem akarta elfogadni.

Eközben az idő már egészen éjfélre járt, s amint ezt elütötte az óra, a fogadó elé egy kocsi érkezett néhány lovasember kíséretében. Szállást kértek, mire a fogadósne azt adta válaszul, hogy az egész vendéglőben nincs többé egy arasznyi tér sem, amelynek ne volna már gazdája.

— Már pedig akár van, akár nincs, — vizonozta az egyik lovas — a főtörvényszéki tanácsos úr számára, aki itt akar megszállani, okvetlenül kell helyet teremteni.

Nagy zavarba jött erre a fogadósne s így vágta ki magát:

— A baj mindössze is csak annyi, uram, hogy ágy-neművel nem szolgálhatunk; ha azonban a tanácsos úr önagysága hozott magával ágyneműt, aminthogy bizonyosan hozott is, akkor legyen szerencsénk, s uram meg én átengedjük a mi szobánkat önagysága kényelmére.

— Úgy jó — felelt a lovász. — De ekkorra már egy férfiú szállt le a kocsiról, akinek hivatalát s méltóságát maga az öltözet is kitüntette, mert a hosszú kabát hasított ujjai mindjárt a tanácsosra mutattak, akinek a lovász csakugyan mondta is. Egy úrhölgyet vezetett karonfogva, aki körülbelül tizenhat esztendősen lehetett, s

még úti köntösében is oly szép, oly nemes magatartású s oly vonzó volt, hogy tekintete mindenkit bámulatra gerjesztett, úgy, hogyha a vendéglőben lévő Dorottyát, Lucindát és Zoraidát nem látták volna, azt hitték, hogy ennél a leánynál nagyobb szépség bajosan található.

Don Quijote is a szobában volt, mikor a tanácsos és a leányka beléptek, s mihelyt meglátta őket, azonnal így szólt:

— Bízvást beléphetnek s elhelyezkedhetnek nagyságtok e várkastélyban, mely elég szűk és kényelmetlen ugyan, mindazáltal nincs a világon hely, olyan szűk és kényelmetlen, hogy tért ne szoríthatna a fegyverek s a tudományok számára, főleg, ha a fegyverek s a tudományok oldalán vezető és utmutató gyanánt a szépség jár, mint ahogy nagyságod tudományát e bájos kisasszony vezeti karonfogva, aki előtt nemcsak a kastélyoknak kell hódolatteljesen feltárulniok, hanem meg kell nyilniok a sziklaszirteknek s szétválniok és lealacsonyulniok a hegyeknek is, hogy őt bebocsássák. Lépjen be nagyságod, ismétlem, e paradicsomba, s fog itt olyan csillagokat és napokat találni, melyek méltók azon égboltozat társaságára, amelyet nagyságod magával hozott; itt mind a fegyvert, mind a szépséget a tökéletesség legmagasabb fokán fogja feltalálhatni.

A tanácsosnak szeme-szája elállt Don Quijote e szavai hallatára, amiért is azonnal még jobban szemügyre vette, s csodálkozása most még kevésbé fogyott alakján, mint az imént beszédén. Hamarjában egy hangot sem tudott válaszolni, s most újra csodálkozás fogta el, amidőn egyszerre Lucindát, Dorottyát és Zoraidát látta maga előtt, akik az ujonnan érkezett vendégek jöttének hírére, valamint a fogadóné tudósítására melyet ez a leányka szépsége felől nyújtott, kijöttek látására és elfogadására.

Don Fernando, Cardenio és a pap sokkal egyszerűbb, de udvarias köszöntéssel fogadták. A tanácsos úr a látottak és hallottak után kissé zavarba jött, amint belépett, a fogadóbéli szépek azonban az érkezett szép kisasszonykát szíves nyájassággal köszöntötték. Végre is annyit be kellett látnia a tanácsos urnak, hogy mind, akikkel itt

találkozott, előkelő emberek, csak az egyetlen Don Quijotének arcával, alakjával s magatartásával nem tudta, hogy hányadán van.

A kölcsönös udvarias köszöntések váltása s a vendéglőben történő elhelyezkedhetés megbeszélése után az jött megint szóba, ami előbb már el volt rendezve, hogy a nők mindnyájan vonuljanak be a már említett kamrába, a férfiak pedig mintegy őrizet gyanánt, kívül maradjanak.

A tanácsos urnak sem lehetett semmi kifogása az ellen, hogy leánya — mert a kisasszony az volt — a többi úrhölgyek közé menjen, mit ez szíves örömet meg is cselekedett; s így részint a fogadós szűkre szabott ágyának, részint pedig annak segítségével, amit a tanácsos hozott magával, sokkal jobban töltötték el az éjet, semmint magok is gondolták volna.

A rabszolga szíve hevesebben dobogott a legelső perctől kezdve, mikor a tanácsos urat megpillantotta, mert sejtelte azt súgta, hogy ez az ő egyik testvére. Meg is kérdezte a vele jött egyik cselédttől, mi a neve urának, s nem tudná-e megmondani, hová való születésű. A szolga azt felelte: Juan Perez de Viedma licentiatús urnak hívják s úgy hallotta, hogy Leon hegyeinek egyik falucskájából való.

Ez a tudósítás a magálátta dolgokkal egyetemben bizonyossá tették, hogy az a testvére áll előtte, aki atyja tanácsára a tudományos pályát választotta. Alig tudott hova lenni örömeiben; félreszólította Don Fernandot, Cardeniot és a lelkészt, közölte velök, amit hallott, s határozottan állította, hogy ez a tanácsos az ő testvére. A cseléd azt is elmondta, hogy ura most Indiákra megy s a mejicoi törvényszéknél nyert alkalmazást; megtudta továbbá még azt is, hogy a vele jött kisasszony az ő leánya. Ennek születése alkalmával anyja meghalt gyermekágyban, a tanácsosra azonban igen szép vagyon szállt neje hozományából, s ez leányára maradt. Tanácsot kért azután tőlük, hogyan ismertesse meg magát vele, vagy mi módon tudhatná ki még előbb, vajjon testvére jó szívvel fogadja-e majd, vagy pedig nagy szegénységét látva, talán még szégyenlené is rokonságát.

— Bizza ezt én rám — jegyezte meg a pap. — A próbát annyival szívesebben magamra vállalom, amennyiben szentül hiszem, hogy kapitány úr a legmelegebb fogadtatásra számíthat. Testvérének modora oly kellemes és megnyerő, hogy fel se tudnám tenni róla, hogy kevély vagy háládatlan legyen, s ne tudná a szerencse forgandóságát helyesen megítélni.

— Én mindazáltal nem akarnám magamat úgy szemeszöktiben megismertetni, — viszonzta a kapitány — s jobb szeretném, ha ez egy kis kerülő után történék.

— Legyes nyugodt, — felelt a pap — úgy fogom én az egészet intézni, hogy senkinek sem lesz ellene kifogása.

Ezalatt a vacsora elkészült s mindnyájan az asztalhoz ültek, az egy rabszolga s a hölgyek kivételével, akik külön vacsoráltak a kamarában. Estelízés közben a pap egyszer csak így szólt:

— Nekem is volt Konstantinápolyban, ahol egy-két esztendeig raboskodtam, egy éppen olyan nevű pajtásom, mint nagyságodat hívják; az én pajtásom az egész spanyol gyalogság vitézei és kapitányai között ritkította párját, csak hogy olyan szerencsétlen is volt, amilyen bátor és rettenthetetlen.

— S mi volt a neve ennek a kapitánynak uram? — kérdezte a tanácsos.

— Ruy Perez de Viedma, — felelte a pap — s odaváló volt a leoni hegység egyik falujába. Egy esetet beszélt atyjáról és testvéreiről, amit ha mástól hallok s nem olyan becsületes embertől, amilyen ő volt, szent igaz, hogy afféle mesebeszédnek tartottam volna, amilyet a vénasszonyok szoktak téli időben a kemence mellett elmondani. Ő ugyanis úgy adta elő, hogy atyjok felosztotta három fia között vagyonát, s olyan jó tanácsokkal látta el őket, hogy maga Cato se adhatott volna jobbakat. Legalább az a tanács, melyet az én barátom követett, hogy tudniillik a háborúba ment, olyan jól beültött, hogy alig egy-két esztendő alatt, saját emberségéből s minden egyéb idegen gyámolítás nélkül, felvitte egész a kapitányságig a gyalogságnál s már majdnem a markában tartotta, hogy őrnaggyá legyen. De fájda-

lom, a szerencse elfördült tőle; s ahol ettől éppen a legjobbat várta és reménylette, éppen otthagyta leginkább cserbe, s a lepantoi dicső napon, melyen az ütközet alkalmával oly sokan nyerték vissza a szabadságot, ő az övét ott vesztette el. Én meg Goletánál lettem rabbá, s így, kerültünk össze sok különféle hányatás után Konstantinápolyban. Onnét aztán ő Algirba jutott, ahol olyasmi történt vele, ami nem egyhamar esik megint a világon.

Itt azután a pap körmönfont rövidséggel elmondá, ami a tanácsos bátyja és Zoraida közt történt. A tanácsos úgy figyelt minden szóra, hogy a figyelést talán soha életében sem tartotta tanácsosabbnak, mint ez alkalommal.

A pap csak odáig mondta el a történetet, amikor a franciák a naszádon jövő keresztyéneket kirabolták; s azzal végezte, hogy pajtása és a szép Zoraida a legnagyobb nyomorúságban, minden nélkül maradtak, de hogy, aztán mi lett belőlük, Spanyolországba érkeztek-e, vagy a franciák magokkal vitték Franciaországba, erről többé mitse hallott.

A kapitány, aki egy kevéssé távolast állt vala oldalt, a pap minden szavát jól megértette s folytonos figyelemmel kísérte öccse minden mozdulatát. Ez pedig, amint észrevette, hogy a pap elbeszélése már véget ért, mélyen fölsóhajtott, s könnybelábadt szemekkel így szólt:

— Oh, ha tudná uram, milyen hírt mondott nekem, s mily közről érdekel engemet közleménye! Könnyeim tesznek róla bizonyosságot, melyeket akár illik, akár nem, de nincs erőm, hogy visszatartóztassak. Ez a bátor kapitány, akit ön említett, az én bátyám, aki férfiasabb és fenköltebb érzelmektől ösztönözve, mint akár én magam, akár legkisebb korú öcsénk, a nemes és dicséretre méltó hadipályát választotta, az atyánktól ajánlottak közül, amint bajtársa beszélte el, kinek szavait majdnem mesének tartottam. Én a tudományos pályára léptem, s Isten és szorgalmam arra az állásra segítettek, amelyet most is betöltök. Öcsém Peruban lakik, s úgy meggazdagodott, hogy azzal, amit atyámnak és nekem küldött, fölöslen visszafizette neki jutott örökséget, s egyszersmind

módot nyújtott atyámnak, hogy olyan bőven költjön, amint már természete, viszont én is egészen tisztességesen és annak rendje szerint végezhettem tanulmányaimat s nyerhettem el mostani állásomat. Atyánk még él, de majd meghal bele, úgy szeretne legidősebb fiáról valami hírt hallani, s folytonosan arra kéri az Istent, ne engedje meg, hogy szemei addig bezáródjanak, amíg fiát élve viszont nem láthatja. S igazán csodálom is, hogy ez a különben oly értelmes fiú, sem jó-, sem balsorsában nem adott hírt maga felől atyjának. Pedig ha ezt el nem mulasztja, úgy hogy vagy atyánk, vagy mi ketten hírt veszünk róla, bizonyára nem kellett volna a bottal történt csodára várnia, hogy magát kiválthassa. Ami azonban most kiváltképpen aggaszt, az, vajjon visszaadták-e szabadságát a franciák, vagy pedig életét vették, hogy rablásuk nyomára ne lehessen akadni. Mindenesetre elegendő ok énnekem, hogy utamat ne folytassam, azzal a boldog megelégedéssel, mellyel elindultam, hanem igenis a legnagyobb búval és szomorúsággal. Oh, kedves jó bátyám, ki tudná megmondani, hol lehetsz te e mostani órában! Mily szívesen elmennék keresésedre s megsza- badítanálak gyötrelmeidtől, ha a tulajdon gyötrelmem árán kellene is megvásárolnom! Oh, ha valaki hírt vinne élemedett atyánknak arról, hogy te még életben vagy! S rejtene bár a berber föld legmélyebb börtöne, onnan is kiszabadítana atyám gazdagsága, öcsémé s az enyém. Oh, bájos és áldozatra kész Zoraida, ki tudná eléggé meghálálni jótéteményedet, amit bátyánkkal cselekedtél! Mily szerencse volna, ha ott lehetnénk lelked újjá- születése s mennyegződ ünnepén, amik annyi örömet szereznének mindnyájunknak!

Ilyen és ezekhez hasonló szavakat ejtett a tanácsos a bátyjáról vett hírek hallatára, s annyira meg volt hatva, hogy alki csak hallotta, mind a legnagyobb részvétele nyilvánította fájdalma iránt.

Amint a pap látta, hogy terve ily jól sikerült, s minden úgy ment, ahogy a kapitány óhajtotta, nem akarta őket tovább is keseríteni. Ezért felkelt az asztaltól, s odalépven Zoradiához, kézenfogva kivezette; Lucinda, Dorottya és a tanácsos leánya nyomban követ-

ték. A kapitány csak állt és várta, mit akar a lelkész. Ez pedig másik kezével az ő kezét ragadva meg, mindkettőjüket odavezette a tanácsos úr és a körülötte lévő egyéb urak elé s így szólt:

— Szüntesse meg könnyeit, tanácsos úr, mert szíve minden óhajtása beteljesült, minthogy ime, itt áll szemei előtt az ön jó bátyja s kedves sógorasszonya. Ez itt Viedma kapitány, ez pedig az a bájos mór leány, aki annyi jót tett vele. Az említett franciák juttatták ebbe a sanyarú helyzetbe, amelyben ön látja őket, hogy szívének segítségükre kész jóindulatát bebizonyíthassa.

A kapitány öccse ölelésére sietett, ez azonban két kezét mellére támasztotta, hogy kissé messzebről vizsgálhassa. Mikor azonban teljesen fölismerte, oly szorosán ölelte keblére, s az örömkönnyek oly meleg ária borította el arcát, hogy a körülötte lévők legnagyobb része meg nem állhatta, hogy vele együtt se sírjanak. A szavakat, melyeket a két testvér váltott, az érzelmeiket, melyeket egymás iránt tanúsítottak, alig hiszem, hogy csak képzelni, annál kevésbbé, hogy leírni is lehessen. Majd meg-megszaggatott szavakban életök folyását beszélték el, majd a testvéri szeretet legnagyobb melegéről adtak egymásnak bizonyosságot, majd a tanácsos ölelte meg Zoraidát, majd felajánlotta neki vagyonát, majd arra kérte, ölelje meg leányát, majd a szép keresztyén nő s a legbájosabb mór leány csaltak újra mindenkinek szemébe könnyeket.

Don Quijote egészen szótalán szemlélője volt mindennek, s a rendkívüli eseményeket mind a kőbor lovagság varázsának tulajdonította. A többiek pedig abban egyeztek meg, hogy a kapitány és Zoraida a tanácsossal együtt térjenek vissza Sevillába, atyjoknak pedig üzenet által adják tudtára, hogy fia él és szabad, s hogyha csak lehetséges, jöjjön el Zoraida keresztelésére és lakodalomra, mivel a tanácsos nem szakaszthatja félbe utazását, mert hírét vette, hogy egy hónap múlva hajóhad indul Sevillából Uj-Spanyolországba,*) ezt a jó alkalmat tehát egyáltalában nem szeretné elszalasztani. Szóval, mindenki

*) 1808-ig Mexico neve.

tiszta szívből örült, hogy a rabszolga szerencsétlensége ily jó véget ért; minthogy pedig jóval több elmúlt már az éjszakának felénél, szükségesnek látták, hogy lepihenjenek, s ami még hátra van az éjszakából, nyugvásra fordítsák.

Don Quijote felajánlotta, hogy a vár előtt ő fog őrt állani, nehogy valami óriás vagy egyéb gazfickó üssön rajtok, aki a szépség ama gazdag kincsei után áhitozik, melyeket jelenleg ez a kastély zár magába. Akik ismerték, nagy köszönettel fogadák ajánlatát s egyszersmind elmondták Don Quijote különös bogarát a tanácsosnak, ami nem kevésbé mulattatta. Csak az egy Sancho Panzát bosszantotta, hogy oly soká tudnak lefekvéshez kászolódni; utoljára nem is törődött a többiekkel semmit, vackolt magának számára nyereg-szerszámából s erredőlt le, aminek azonban búsásan megadta az árát, mint nemsokára látni fogjuk.

Amidőn a nők a kamarába már bevonultak, a többiek pedig, úgy, ahogy elpihentek, Don Quijote kiment a vendégfogadó elé, hogy — amint ígérte — a vár körül őrt álljon. Történt azonban, hogy kevéssel hajnalhasadása előtt a nők fülét oly kellemes, oly csengő énekhang ütötte meg, hogy akarva, nem akarva, mindjobban rákeltett figyelniök. Különösen Dorottya hallgatódzott, aki felébredt, s ki mellett Dona Clara de Viedma hált, amint a tanácsos leányát nevezték.

Senkise tudta még csak elképzelni sem, ki lehet ez a kitünő énekes; az éneket semmi hangszer sem kísérte. Néha úgy tetszett, mintha az udvaron dalolnának, más-szor megint, mintha az istállóban; s még egyre figyelték ebben a bizonytalanságban, midőn Cardenio jött oda s beszólt a kamara ajtaján:

— Aki nem alszik, figyeljen; egy öszvérhajcsár énekel, de oly szépen, hogy az embert egészen elragadja.

— Már hallgatjuk is, uram — viszonzotta Dorottya.

Erre Cardenio visszament az ajtótól; Dorottya pedig minden kitelhető figyelmét az énekre fordítva, a következő dalt tudta kivenni:

XLIII. FEJEZET.

Az öszvérhajcsár mulattató története, egyéb különös eseményekkel egyben, mik a fogadóban előfordultak.

En a szerelem hajósa,
Mérhetetlen tenger-áron
Csak hajózom, csak hajózom
S nincs remény, hogy öblöt érjek.

Járok egy csillag nyomában,
Messziről ragyog fölöttem;
Amde szebbet, fényesebbet
Még Palinurus* se látott.

Nem tudom hová vezérel'
UtUam a bizonytalanság.
Lelkem egyre rajta függ csak
Telve gonddal s gondtalan.

Túlozott szemérmetség
És szokatlan óvatosság,
Ím e fellegek borítják,
Ha körülbelül látni vágyném.

Oh te fényes, tiszta csillag**)
Melytől éltem egyre tisztább:
Abba' nyomba' melyben eltűnsz
Véled eltűn éltem is!

Mikor az énekes idáig jutott, Dorottya úgy vélte, kár lenne, ha Clara elmulasztaná e szép hangot meghallgatni, s azért kissé megrázva felébresztette, s így szólt hozzá:

— Bocsáss meg, gyermekem, hogy felébresztelek, de csak azért teszem, hogy olyan hangban gyönyörködhessél, amilyennél szebbet talán soha életedben sem hallottál.

Clara csak félig ébredt fel s eleinte nem is értette Dorottya szavait, úgy hogy kérdésére még egyszer ismételte, amit elébb mondott, mire aztán Clara is felfigyelt. Azonban alig hallgatott végig két verset a dalból, midőn egyszerre oly remegés fogta el, mintha a legsúlyosabb negyednapos hideg rázná, s egészen közel simulva Dorottyaéhoz, így szólt:

*) Aeneas kormányosa Vergiliusnál.

**) „Clara y luziente estella” szójáték a Klára névvel.

— Oh, lelkem, édes drága asszonya, miért ébresztett föl engemet? Az lett volna mostanság legeslegnagyobb szerencsém, ha szemem, fülem zárva marad, hogy se ne lássam, se ne halljam ezt a szerencsétlen énekest!

— Hogy értsem ezt, gyermekem? Hiszen, amint mondják, ez az énekes egy öszvérhajcsár.

— Nem az, — viszonzta Clara — hanem több helység ura, s annak a helynek, amelyet szívémben bírok, oly kimozdíthatatlan tulajdonosa, hogyha csak ő maga nem akarná elhagyni, soha onnan távozásra nem kényszerítenék.

Dorottya nagy csodálkozással hallgatta a gyermek-lányka érzelmes szavait, amelyek sokkal mélyebb érzést árultak el, semmint zsenge koráról fel lehetett volna tételezni.

— Clara kisasszony úgy beszél, hogy nem tudom megérteni — szólt hozzá. — Beszéljen azért világosabban, s mondja meg, mit ért kegyed azon, amit a szívről, a helységekről s erről az énekesről mond, akinek hangja annyira nyugtalanítja. Most azonban mégse szóljon, mert nem akarom magamat megfosztani attól az élvezettől, melyet e dal szerez. Úgy látszik, hogy más hangból, megint új énekbe kezd.

— Ám legyen! — felelte Clara — s hogy ne hallja, mindkét fülét befogta tenyerével, amin Dorottya megint fölöttébb csodálkozott, de amellett az énekre is figyelt, melynek folytatása így hangzott:

Édes remény, ki készen
Legyőzni azt mi gát, avagy lehetlen,
Haladsz szilárd merészen
Magad kitűzte úton csüggedetlen:
Ne rettenj meg, ha látod
Hogy mindenütt nyomodba' van halálad.

A gyávák nem vehetnek
Részt semmi diadalba', győzelembé',
S boldogok sem lehetnek.
Kik a szerencsével nem szállva szembe
Silányokul henyélnek
És gyáva, tétlen kényelemben élnek.

Igaz, nagy árra szabja
A győzelmet Amor; ámde joggal:
Mert a szív tőle kapja
Mi más egyébnél drágább annyi sokkal;
Pedig közös szokásunk
Hogy az olcsóba' nagy becset ne lássunk

A szív a szerelemben
Gyakorta a lehetlent is leküzdte.
S bár céloomul szememben
A legmagasabb pont van is kitűzve,
Föltételem nem enged,
Hogy el ne érjem a földről a mennyet.

Itt az éneknek vége szakadt, Clara meg újra kezdte sóhajtozását. Dorottya alig bírt már kíváncsiságával; tudni szerette volna, mi lehet az oka, hogy az egyik oly epedve énekel, a másik meg oly keservesen zokog. Újra felkérte tehát, mondja el most, amit az imént mondani akart.

Ekkor Clara, attól tartván, hogy Lucinda is meghallja, egészen odavonta magához Dorotttyát, s száját oly közel hajtotta füléhez, hogy bizonyos lehetett, senki más sem fogja meghallani. Erre aztán így szólott:

— Ez a dalnok, kedves kisasszony, egy aragoniai lovag fia, két helység tulajdonosa, ki a fővárosban éppen szemközt lakott atyám házával. S ámbár ablakainkat télen kárpitok, nyáron redők fedték, ez az ifjú, ki a fővárosban tanult, — mit tudom én, hogyan s hogyan nem, a templomban-e vagy egyebütt, elég az hozzá — engemet meglátott, s végre belém szeretett. Ablakából adta ezt tudtomra, annyi jellel s könnyhullatással, hogy, nekem is hinnem s szeretnem kellett, bárha nem is tudtam, mi a szándéka. A jelek között, amelyeket mutatott, az volt az egyik, hogy két kezét szorosan egybekulcsolta, amivel azt akarta tudtomra adni, hogy nőül szeretne venni. Ennek nagyon megörültem, azonban anyátlan árva lévén, örömömet senkivel nem közölhettem. Az ifjúnak sem mutattam semmi kedvezést, legfőlebb azt, hogy amikor sem az én atyám, sem az övé nem voltak otthon, kissé széthúztam a kárpitot vagy a redőket s megmutattam neki magamat egészen, aminek ő annyira, de annyira

megörült, hogy mozdulatairól ítélve, attól kellett félnem: eszét veszti. Ekkor jött azután közbe, hogy atyámnak távozni kellett a fővárosból, amit az ifjú is megtudott, bár nem én tölem, minthogy nekem alkalmam se nyílt soha, hogy megmondhattam volna. Belebetegedett, s amikor távoztunk, megse láthattam, hogy pusztá tekintettel vehessek bucsút tőle. Azonban, amint utrakeltünk, harmadnap egy falusi vendéglőben megszálltunk, amely ide egy napi járőföldre fekszik: ott látom a ház pitvarában öszvérhajcsárnak öltözve, s a ruha úgy elváltoztatta, hogy, ha képét szívem mélyébe vésve nem hordom, lehetetlen lett volna ráismernem. De így ráismertem, bámultam és örültem. Lopva nézett rám atyám háta mögött, ki elől mindig elrejtőzik, ha utközben vagy valamely fogadóban egymással szembe találkozunk. S mint-hogy tudom kicsoda, s hogy szerelmem kényszeríti gyalogolásra s annyi fáradalomra: majd meghalok érte bánatomban, s ahová ő lábát teszi, oda én a szememet. Nem tudom, mi a szándéka jötte nek s azt sem, hogyan tudott atyjától megszökni, aki végtelenül szereti, mint egyetlen örökösét, meg hogy érdemes is rá, amint kegyed maga is meg fog győződni róla, mihelyt meglátja. S még azt is mondhatom, hogy amit énekel, az mind az ő fejéből kerül ki, mert úgy hallottam, igen jeles tudós és költő is egyszersmind. De valahányszor látom vagy dalolni hallom, egészen összerázkódom ijedtemben, mert attól félek, hogy atyám ráismer s nyomára jön viszonyunknak. Életemben soha egy szót sem váltottam vele, hanem azért úgy szeretem, hogy nem tudnék élni nélküle. Ennyi az, kisasszony, amit kegyednek e dalokról mondhatok, kinek hangja annyira elragadta, s már ebből magából is kitűnik, hogy nem öszvérhajcsár ő, — amint kegyed állítja — hanem szívek és uradalmak tulajdonosa, amint én mondtam.

— Ne aggódjék semmit, Dona Clara — felelt ekkor Dorottya és száz meg száz csókot ejtett a lánykára. — Ne aggódjék semmit, ismétlem, várja be türelmesen a holnapot, s hiszem az Istent, úgy intézhetem kegyed ügyét, hogy olyan jó véget érnek, amelyet az ily tisztes kezdet megérdemel.

— Oh, kisasszony! — mondta Dona Clara — hogyan lehetne itt jó végét reményleni a dolognak, holott atyja oly előkelő és dúsgazdag, hogy engemet nemcsak arra nem tarthat méltónak, hogy fiának neje, de még arra sem, hogy szolgálója legyek. Titkon hozzámenni atyám bejegyzése nélkül, azt meg nem tenném az egész vilá-
gért sem; legjobban szeretném, ha ez az ifjú távoznék s magamra hagyna; talán, ha nem látom, s az a roppant távolság lesz közöttünk, melyre mostani utunkban indulunk, megenyhíti gyöttrő bánatomat, bárha, az igazat megvallva, ettől a képzelt orvosságtól is nagyon kevésbé reményelek gyógyulást. Nem tudom, mi az ördög okozta bajomat, s hogyan tört szívembe az iránta érzett szerelmem, mikor én is, ő is oly fiatalok vagyunk még, hogy azt gondolom, egészen egykoruak mindaketten, pedig én be sem töltöttem még tizenhatodik esztendőmet, s csak a jövő Szent Mihály napján fogom — mint atyám állítja — betölteni.

Dorottya meg nem állhatta, hogy el ne mosolyodjék Clara kisasszony gyermekes szavain, s így, szólt hozzá:

— Pihenjék át, ami kevés még az éjszakából hátravan, kisasszony, s ha Isten új napot enged érnünk, majd tegyük róla, ha Isten is úgy akarja, mint magunk.

Ezzel aztán lenyugodtak s az egész vendégfogadóban újra a legnagyobb csendesség uralkodott. Csak a fogadós leánya és Maritornes nem aludtak. Minthogy ismerték már Don Quijote bogarát, aki a fogadón kívül most is fegyveresen és lóháton őrtállott, meg akarták tréfálni, vagy legalább mulatni akartak bohóságain.

A fogadónak azonban egyetlen egy ablaka se nyílt az útra, csupán egy szénahányó, ahol a szénát szokták kihányogatni. A félszüzek*) ehhez a padláslyukhoz mentek tehát, s látták, hogy Don Quijote lovon ül s dárdájára támaszkodik, közbe-közbe azonban oly mély és keserves sóhajokat röpít a levegőbe, hogy mindegyiknél attól lehetett tartani, a szíve szakad bele a boldogtalannak. Egyszersmind azt is hallották, hogy epedő, olvadékony, szerelmes hangon így szólt:

*) Cervantesnél „semidonzella“.

Cervantes: Don Quijote, II.

— Oh, én drága hölgyem, Dulcinea del Toboso, minden szépség tetőfoka, az elmésségnek éle és virága, a legbájosabb kellem kincstára, az erényességnek foglalatja, egyszerű, eszménye te mindannak, ami üdvös, kedves és élvezetes ezen a világon, vajjon mivel foglalkozol e pillanatban? Oh, ha talán éppen a te fogoly lovagodra fordítottad gondolataidat, aki kész örömmel rohant annyi, de annyi veszedelembe, s egyedül azért, hogy neked szolgáljon. Adj hírt nekem felőle, te háromarcú világtest,^{*)} ki talán éppen az ő arcát nézed most irigyen, amint fényes palotái egyikének csarnokában andalog, vagy valamely erkélyen kikönyököl, s azon me-reng, hogy méltósága s erénysége megőrzése mellett, hogyan szelidíthetné azt a kint, melyet ez az én bűgyörtörte szívem szenved érette, milyen dicsőséget nyújtson kínjaimért, milyen enyhülést fájdalmamnak, milyen életet halálomnak, milyen jutalmat szolgálataimnak. S te Nap, ki már sietsz méneidet kantározni, hogy mentül előbb megláthasd hölgyemet: esengve kérlek, köszöntsd üdvözölve az én nevemben, mihelyt megpillantod. De vigyázz, hogy látásod és köszöntésed alkalmával csókod arcát ne érintse, mert féltékenyebbé tennél engem te, mint téged tett ama könnyed, hálátlan, ki miatt annyit izzadtál és fáradtál Thessalia mezein vagy a Peneus partjain, mert csakugyan nem emlékszem világosan, hogy szerelmed és féltékenységed hol is kényszerítettek akkor annyi lótás-futásra.

Don Quijote éppen idáig jutott panaszos kesergésében, mikor a fogadós leánya halk-susogva e szavakat intézte hozzá:

— Esengve kérem, lovag úr, legyen oly kegyes és jöjjön közelebb nagyságod.

E jelekre és hangra Don Quijote arra fordította fejét, s látta a hold világánál, mely éppen teljes fényében ragyogott, hogy a szénahányóból hívják, melyet ő azonnal ablaknak képzelt, még pedig azt is aranyrácsnak, aminő az olyan gazdag kastélyhoz illik is, milyennek ő ezt a fogadót gondolta. S balgatag képzelődése megint rögtön

^{*)} Hekate, a hold istennője.

azzal ámitotta, hogy ismét a vár asszonyának szépséges leánya az, aki, mint a mult alkalommal, szerelmétől legyőzve, újra csábítgatni akarja. Ebben a gondolatban, s nehogy udvariatlannak vagy háládatlannak tartsák, arra felé fordította Rocinantet, s odalépett a szénahányó elé, hol is a két leányt megpillantván, így szólt hozzájuk:

— Végtelenül sajnálom kegyedet, bájos kisasszony, hogy szerelmes vágyait affelé irányozá, aki nem viszonzhatja ezeket úgy, ahogy kegyed magas méltósága és kelleme igazán megérdemelnék. Ezt azonban ne rója fel a nyomorult kóbor lovag hibájául, akiben lehetetlenné tette a szerelem, hogy akaratát másnak tegye rabjává, mint annak, aki teljhatalmú birtokosa lett szívének, abban a pillanatban, mikor legelőször meglátta. Bocsásson meg, drága kisasszony, térjen vissza hálótermébe, s ne mutasson irántam több új kegyet, hogy én se legyek kénytelen még hálátlanabbnak mutatkozni. Ha azonban kegyed szerelme a szerelmen kívül más egyébbel is beéri részemről, parancsoljon velem, s én esküszöm ama távol lévő édes ellenségemre, hogy abban a nyomban beteljesítem, kívánjon bár egy fürtöt Medusa hajából, melynek minden szála kigyó volt, avagy kívánja bár magának a napnak egy palackba felfogott sugarait.

— Az én úrnőmnek nincsen semmi ilyesekre szüksége, lovag úr — viszonzta Maritornes.

— Mire van tehát, értelmes duena? — kérdezte Don Quijote.

— Csupán nagyságod szép kezei egyikére, — felelt Maritornes — hogy azzal csillapíthassa forró vágyát, mely ez ablaknyíláshoz kényszerítette, becsületének oly nagy kockáztatásával, hogy, ha uraatyja valamikép észre találja venni, legalább is levágja érte fél fület.

— Azt szeretném csak látni! — pattant fel Don Quijote — de tudom, Istenemre, nem meri megtenni, ha csak oly rettenetes véget nem akar érni, milyennél szörnyűbbet soha még atya e világon, mint aki vakmerő volt kezét szerelemre gerjedt leánya gyengéd tagjaira vetni.

Maritornes sejtette, hogy Don Quijote biztosan felnyújtja kezét az ő kérésére s hamarjában átgondolván,

hogy ez esetben mi lesz a teendő, a szénahányó mellől lesietett az istállóba, s nagy gyorsan felhozta magával Sacho Panza szamarának kötőfékjét s éppen akkor tért vissza a szénahányóba, mikor Don Quijote fölállt Rocinante nyergére, hogy a rácsos ablakot elérhesse, — mely mögött képzelődése szerint a megsebzett szívé kisasszonynak állni kellett — kezét pedig ily szavakkal nyújtotta fel:

— Fogja meg, senora, e kezét, vagyis helyesebben mondva, a világ gonosztevőinek ez ostorát; fogja, ismétlem, e kezét, melyet soha nő más meg nem érintett, még az sem, aki egész testemnek birtokosa. Nem azért nyújtom fel, hogy megcsókolja, hanem azért, hogy lássa idegei szövetét, izmai feszülését, erei tágas, duzzadt voltát, amiből nyilván következtetheti, milyen erős lehet az a kar, amelynek ilyen a kezefeje.

— Mindjárt meglássuk! — mondta Maritornes — s azzal hurkot kötve a kötőfékből, rávette Don Quijote csuklójára, s a szénahányó nyílásától leszállva, a maradék kötélrészletet jó erősen odacsomózta a szénapadlás ajtajának reteszére.

Don Quijote durva fogásának érezte a kötelet keze csuklóján, s fel is szólalt:

— Ez inkább reszelés, mint simogatás, amit nagyságod véghez visz; ne bánják vele oly kegyetlenül, nem ő az oka a hibának, melyet kegyed ellen akaratom elkövet, s nincsen is a maga rendjén, hogy kegyed egész bosszúját egy ilyen kis részecskén töltsé; ne feledje, hogy aki igazán szeret, az nem áll bosszút ily kiméletlenül.

Csak hogy nem volt már ott senki, aki ezeket a szavakat meghallhatta volna, mert Maritornes alighogy odakötötte a lovagot, a másik leánnyal együtt menten elosont; s majd megpukkadtak nevetgélésben, hogy úgy odapányvázta, hogy teljes lehetetlen lesz kibontakoznia. Ehhez még az is hozzájárult, hogy — amint már említettük — a lovag egészen fennállt Rocinante tetejében, s karját, amilyen hosszú csak volt, annyira kinyújtotta a padlásablak felé; s amint kezefején oda volt kötözve a reteszhez, alig tudott hová lenni féltében és kín-

jában, attól tartva, ha Rocinante előre vagy hátra mozdul, ő függve marad karjánál fogva. Nem is merészelt tehát még csak meg is moccanni, ámbár Rocinante türelmes és nyugalmas természetéről bizvást feltehetette, hogy az ugyan el nem indul onnan, ha száz esztendeig kell is ott állania.

Végre, amidőn Don Quijote látta, hogy megkötözték, s hogy a hölgyek eltávoztak, megint az ötlött fel elméjében, hogy az egész dolog ismét csak varázslat szüleménye, mint a mult alkalommal is az volt, mikor ugyancsak ebben a várban az az öszvérhajcsárrá vált mór varázsló olyan rutúl megagyalta. Átkozta is magában oktalanságát és vigyázatlanságát, hogy ugyanitt már az előbbi alkalommal is olyan pórul járt, pedig bevett szokás a lovagoknál, hogyha valami kalandba bocsátkoznak, de nem vihetik jól dűlőre, ez annak a jele, hogy e kaland nem rájok, hanem másokra van bízva; s így nem szükséges, hogy másodszor is megpróbálkozzanak vele. Rántott egyet karján, ha netalán ki tudná szabadítani; de bizony olyan erősen oda volt hurkolva, hogy minden igyekezete füstbe ment. Igaz ugyan, hogy nagyon óvatosan rántotta meg karját, nehogy Rocinante megmozduljon; szeretett volna, és pedig nagyon, beleülni s elhelyezkedni a nyeregbe, csak hogy bizony talpon kellett azon állva maradnia, ha a karját ki nem akarja szakítani. Hej, beh jó lett volna most az Amadis kardja, amelyen semminemű varázslás sem fogott; mint átkozta most balsorsát; mint sajnálta a világot, mely az ő távollétét oly nagyon meg fogja sínyleni, amíg ő itt függ lebűvölve, (mert szentül hitte, hogy igazán ez esett rajta). Ujból imádott hölgyére, Dulcínea del Tobosora gondolt; majd meg jó fegyverhordozóját, Sancho Panzát hívta, ki azonban mély álomba temetkezve, egész hosszában ott nyúlt el szamara nyergén, s ebben a pillanatban még a tulajdon édes anyjára se emlékezett, ki a világra hozta. Hívta aztán a bölcs Lirgandeot és Alpuiffet, hogy segítsenek; kérve-kérte jó barátját, Urganda asszonyt, hogy gyámolítsa; így érte aztán a hajnal, mikorra már annyira felbőszült s kétségbeesett, hogy úgy bögött, mint a bika, mert azt hitte, hogy a nappal sem fordít bajos sorsán.

mivel ez örökre tart, minthogy ő le van bűvölve. Ebben a hitében még jobban megerősítette az, hogy Rocinante csak a fülét se billenti, s már most szent, hogy így vesznek lovastúl, étlen, szomjan, álmatlanul, míg csak a csilagok ártalmas befolyása el nem mulik, vagy, amíg egy még bölcsebb bűbájos fel nem oldja őket a varázs alól.

Ebben azonban nagyon csalatkozott, mert alig hogy a hajnal szürkült, négy lovasember robogott a fogadó elé, mind igen jól öltözve s fegyverezve, nyeregkápájokon puskákkal. Megzörgették nagy garral a fogadónak még zárt ajtaját, amit Don Quijote látva, még mindegyre tartó örállomásáról büszke és hatalmas hangon kiáltott rájuk:

— Lovagok vagy fegyverhordozók, vagy akármik legyetek is, semmi jogotok, hogy e vár kapuját megdöngessétek: mert a napnál világosabb, hogy ilyen időtájban a benlévők vagy alszanak még, vagy nem szokták az erősséget mindaddig kinyittatni, amíg a nap fénye a kerek egész földön szét nem árad. Távozzatok tehát s várjátok be, amíg egészen megvirradt. Akkor aztán majd meglássuk, illő lesz-e vagy sem ajtót nyitni.

— Az ördög tartsa ám ezt várnak vagy erősségnek, — szólt az egyik — hogy ilyen ceremóniákat kelljen megtartanunk, ha be akarunk jutni. Ha kegyelmed a fogadás, akkor nyitasson ajtót. Mi utasemberek vagyunk, s nem akarunk egyebet, mint paripáinknak abrakot adatni, s azután tovább megyünk, mert utunk nagyon sietős.

— Hát én külsőmről ítélve, korcsmárosnak látszom, lovagok? — kérdé Don Quijote.

— Bánom is én, akárminek látszik, — viszonozta a másik — de azt tudom, hogy bolond beszéd, ha valaki ezt a kocsmát várkastélynak mondja.

— De igenis, várkastély, — crösködött Don Quijote — még pedig a legjobbak egyike az egész tartományban; s olyan lakosai vannak, akik kezükben királyi pálcát, fejükön koronát hordtak.

— Jobb lett volna megfordítva. — felelt az utas — a pálcát fejükön, s a koronát kezükben. Mert végre is az sül ki majd, hogy valami vándorszinész csapat tanyáz

odabenn, akiknél az ilyes korona és királyi pálcza nem tartozik a ritkaságok közé. Mert én hát csakugyan nem hiszem, hogy ilyen rongyos kis kocsmában, amely még azonfelül csupa némaság is, olyan személyek szálltak volna meg, akik koronára és királyi pálcára érdemesek.

— Keveset ért a világhoz, — viszonzotta Don Quijote — ha még azt se tudja, mi minden szokott a kóbor lovagsággal történni!

A kérdezősködő lovas társai beleuntak a Don Quijoteval folytatott felelésbe, s azért újra verték az ajtót nagy mérgesen. A zajra mind a fogadós, mind a házbeliek is fölébredtek; amaz föl is kelt, megnézni, ki zörget. Történt eközben, hogy a négy utas közül az egyiknek a barma megszagolta Rocinantet, amely fülét-farkát eleresztve, nagy bánatosan álldogált s mozdulatlanul tartotta kinyújtóztatott gazdáját. Hanem, akármilyen falónak látszék is Rocinante, utóvégre mégis csak húsból-vérből volt ő is, s meg nem állhatta, hogy vissza ne forduljon, s meg ne szagolja ő is, aki odajött hozzá nyájaskodni. De alig hogy egy kissé megmozdult, Don Quijote lábai bicegni kezdtek, lecsúszott a nyeregről, le majd egész a földre, úgy, hogy csupán karjánál fogva maradt függve. Ez aztán olyan fájdalmat okozott neki, hogy azt hitte, kezefejét vágják le vagy a karját szakasztják ki helyéből; lába csúcsa majd egész a földet érintette, de éppen ez vált vesztire: mert amint érezte, mily kevés hízja, hogy talpraállhasson, egyre nyújtózkodott, egyre törte magát, hogy a földet elérhesse; szakasztott úgy járt, mint akik a kínzások alkalmával a létrán *) félig állnak, félig nem, s tulajdon maguk az okai fájdalmok növekedésének, hogy erőnek-erejével nyújtózkodnak, attól a csalóka reménytől ösztönözötten, hogyha még egy kissé jobban kinyújtóznának, talpukkal a földet érinthetnék.

*) „La garrucha“. A kínzandó lábára nehéz súlyokat kötöttek. (Franciául: garrotte.)

XLIV. FEJEZET.

A fogadóban történt hallatlan események folytatása.

Don Quijote csakugyan oly éktelen lármát csapott, hogy a fogadós menten kinyitotta a vendéglő ajtaját s egészen megrémülve lépett ki, hogy meglássa, ki az, aki ily szörnyen kiabál. A kívül állók hasonlóképp cselekedtek. Maritornes, aki a nagy kiáltozásra szintén fölébredt, mindjárt sejtette merről fúj a szél, felsietett a szénapadlásra, s anélkül, hogy valaki észrevette volna, kicsomózta a kötőféket, melyen Don Quijote fügött, mire aztán ez, a fogadós és az utasok szeme láttára, abban a nyomban földre zuhant. Odasiettek hozzá s megkérdezték, mi baja, hogy ily iszonyuan kiáltoz? Ő azonban egy árva szóval sem felelt, hanem lerántva keze csuklójáról a kötőféket, mihelyest talpon termett, azonnal felvette magát Rocinante hátára, karjára fűzte pajzsát, lándzsáját szögezte, jó darabon kiiramlott a mezőre, honnan aztán félvágatva nyargalt vissza, s így kiáltott:

— Aki azt merészeli mondani, hogy engemet jogosan büvöltek le, én azt — ha kegyelmes asszonyom, Micomicona hercegnő felszabadít rá — ezennel meghazudtolom, ellenségemnek nyilvánítom és párbajra hívom.

Az újonnan érkezetteknek szemök-szájok eléll Don Quijote szavai hallatára; a fogadós azonban magukhoz térítette csodálkozásukból, elmondva nekik, hogy az egész Don Quijote mi fán termett, s hogy rá se kell hederíteni, mert nincs helyén az esze.

Azt kérdezték a fogadóstól, nem szállt-e be hozzá egy körülbelül tizenötéztendő évfű, aki öszvérhajcsárnak van öltözve, s ilyen meg olyan; ekkor aztán tetőtől-talpig lefestették Dona Clara kedvesét. A fogadós azt felelte: annyi itt az ember ebben a vendéglőben, hogy öneki bizony elkerülte a figyelmét az, akiről kérdezősködnek. Az érkezettek egyike azonban megpillantván a tanácsos úr kocsiját, így szólt:

— Itt kell lennie biztosan, mert ahol van ni, az a kocsi, melynek — amint mondják — mindig nyomában jár. Legjobb lesz, ha egyikünk ittmarad a kapu-

nál, a többiek pedig menjenek be keresni; az sem ártana, ha valamelyikünk megkerülné az egész vendéglőt, hogy a kerítésen keresztül el ne illanhasson.

— Igaz! — hagyta helyben a másik. — Erre aztán ketten bementek a fogadóba, a harmadik a kaput állta el, a negyedik pedig megkerülte a vendéglő környékét; a fogadós mindezt látta, de sehogy se tudta elképzelni, mi a célja az egész sürgés-forgásnak, habár sejtette, hogy alkalmasint azt az ifjút keresik, akit az imént előtte lefestettek.

Már ekkor egészen megvirradt, s így tehát részint ezért, részint a Don Quijote okozta láрма miatt mindnyájan felébredtek s fel is keltek, különösen Dona Clara és Dorottya, akik különben is nagyon rosszul alhattak ez éjjel, amaz azon való nyughatalanságától, hogy kedvese ily közel van hozzá, emez meg a kíváncsiságtól, hogy megláthassa.

Don Quijotet pedig a méreg majd megette, amikor látnia kellett, hogy a négy utas fel se veszi s egy kukkot se felelnek kihívására; s ha úgy találta volna a lovagság törvényeiben, hogy a kóbor lovagnak szabad más dologba is belevágni, bárha szavát adta is, hogy addig semmi újabb kalandba sem bocsátkozik, míg a megígért elsőt ki nem küzdte: bizonyosan nekik ront mindnyájoknak, s akarják, nem akarják, feleletre kényszeríti. Most azonban nem tartotta illendőnek, hogy valami újabb ügybe kezdjen, amíg Micomiconát országába vissza nem helyezte; így tehát hallgatott, nyugton maradt s várta, mire durran ama négy utas sürgölődése.

Ezek egyike pedig csakugyan megtalálta az ifjút, akit kerestek. Ott feküdt szegény egy öszvérhajcsár mellett, s meg sem álmodta, hogy őt valaki keresse, annál kevésbbé, hogy még meg is találja.

A lovasember megrázta karján fogva, s így szólt hozzá:

— Már az igaz, Don Luis, ez a ruha nagyon hozzáillik az ön rangjához, de ez az ágy is, amelyen találtam, ahhoz a gondos neveléshez, melyben önt édesanyja részesítette.

A legényke álmos szemeit dörzsölte, s csak úgy fél-

vállról nézett arra, aki karját megfogta; egyszerre azonban atyja cselédjét ismerte föl benne, ami annyira meglepte, hogy jó sokáig egyetlen szóhoz sem tudott jutni. A szolga ekkor így folytatta szavait:

— Nincs más mit tenni, senor Don Luis, minthogy türelmesen megadja magát s velünk együtt szépen visszatér, ha csak azt nem akarja, hogy uraatyját sírba vigye: mert egyebet csakugyan nem lehet várni a bánattól, amit neki az ön távozása okozott.

— De hát honnan tudta meg atyám, — kérdezte Don Luis — hogy én éppen ezen az úton jöttem s ilyen öltözetben?

— Egy tanulótól, — felelte a szolga — akivel ön közölte szándékát; ez fedezte föl az egészet, csupa merő szájalomból urunk iránt, aki nem tudott hova lenni szomorúságában, mikor az önnek távozásáról értesült. Azonnal útnak indított négyünket az ön keresésére, s most itt vagyunk mind nagyságod szolgálatára s ki sem tudom mondani, mennyire örülök annak, hogy olyan jó hírrel térhetünk vissza s egyszersmind haza is vezetjük önt annak szemei elé, aki oly nagyon szereti.

— Majd csak úgy történik biz az, amint én akarom vagy az ég rendeli — viszonzta Don Luis.

— Mit akarhatna ön mást, vagy az ég mit rendelhetne egyebet, minthogy ön visszatérjen? Más valami teljes lehetetlen.

Ezt a párbeszédet pedig mind egy betűig meghallotta az az öszvérhajcsár is, aki Don Luis mellett feküdt; fel is kelt mindjárt s hírt adott az egészről Don Fernandonak, Cardenionak s a többieknek, akik már fel voltak öltözve. Elmondta nekik, hogy az az ember ezt a legényt *Don*-nak tisztelte; elmondta az egész párbeszédet, melyet egymás közt folytattak s hogy a szolga mindenáron haza akarja vinni atyjához az ifjút, amiről meg viszont ez hallani se akar.

Ez, valamint, amit felőle már tudtak, nevezetesen az a szép hang, mellyel az ég megajándékozta, mindegyre növelték kíváncsiságukat s szerettek volna még többet is megtudni kilétéről s készek voltak segítségére kelni, ha

netalán valami erőszakot akarnának ellenében alkalmazni. Így tehát arrafelé tartottak, ahol az ifju még egyre vitában állt szolgájával. Már ekkor Dorottya is kijött a hálószobából s nyomban utána Dona Clara egészen megzavarodva. Dorottya félreintette Cardeniot s röviden elmondta neki a dalnok és Dona Clara történetét. Cardenio viszont Dorottyát tudósította, hogy az ifju atyjának szolgái itt vannak az ifjuért; ezt azonban sokkal emeltebb hangon mondta, semhogy Dona Clara meg ne hallotta volna, ami meg is rémítette annyira, hogyha Dorottya meg nem fogja, ijedtében a földre roskad. Cardenio arra kérte Dorottyát, térjenek vissza a hálókamrába, majd elintéz ő mindent. A nők szót is fogadtak.

Már ekkor azok, akik Don Luist keresni jöttek, mind a négyen a vendéglőn belül kerültek, körülvették az ifjut és egyre erősködtek körülötte, ne késsék egy percig se, hanem siessen visszatérni atyja vigasztalására. Ő pedig az felelte, semmikép se teheti mindaddig, amíg egy bizonyos dolgot tisztába nem hozott, amelynél élete, becsülete és szíve forog kockán. A szolgák ekkor megragadták s azt mondták, semmi szín alatt sem térnek vissza nélküle, hanem elviszik magukkal, akár tetszik neki, akár sem.

— Ezt nem fogjátok tenni, — viszonzta Don Luis — hacsak holtan nem visztek; egyébiránt akárhogy vigyetek is, életembe fog kerülni.

Eközben a fogadó minden vendége odasereglett a versengők köré, névszerint Cardenio, Don Fernando, ennek társai, a tanácsos úr, a lelkész, a borbély s Don Quijote, akinek úgy látszott, hogy most már szükség-telen többé a vár őrzése. Cardenio, aki ismerte már az ifju történetét, azt kérdezte a lovasoktól, mi indítja őket arra, hogy az ifjut beleegyezéses nélkül magokkal hurcolják?

— Az indít, — viszonzá egy a négy közül — hogy megtartsuk atyjának életét, amely ez úrfi megszöktével már-már veszőfélben van.

Don Luis erre így válaszolt:

— Semmi szükség, hogy itt valaki az én okaimat

feszegesse; én szabad vagyok s visszatérek, ha kedvem tartja; ha pedig nem tartja kedvem, ti nem fogtok engem kényszeríthetni.

— Majd kényszeríti nagyságodat a józan okosság — viszonzotta az ember — s ha még ez sem bír nagyságoddal, majd bír mivelünk, hogy végre is hajtsuk azt, amiért jöttünk s ami kötelességünk.

— De hát mondjátok, miről is van tulajdonképen szó? — vágott ekkor közbe a tanácsos.

A szolga ráismert, mint ura házának szomszédjára s így felelt:

— Nem ismeri nagyságos tanácsos úr ezt az úrfit, aki nagyságod szomszédjának fia s elszökött az atyjától, mi több, ebben a ruhában, amely akárki nézze meg, ugyancsak kevésbé illik az ő rangjához.

A tanácsos úr még csak ekkor vette közelebből szemügyre, ráismert s keblére ölelve így szólt hozzá:

— De micsoda gyermekesség is ez, senor Don Luis, vagy milyen fontos okok indították önt arra, hogy ilyen módon s ilyen öltözetben jöjjön, ami csakugyan igen rosszul illik az ön rangjához.

Az ifjú szemei könnybe lábadtak s egyetlen szóval sem tudott a tanácsosnak felelni; ez pedig arra intette a négy szolgát, maradjanak nyugton, majd jóra fordul minden s azzal karon fogva az ifjút, vele kissé félrevonult, hogy különös jöveteléről kérdezősködjék.

Amíg ez a vallatás tartott, egyszer csak nagy láрма hangzott fel a fogadó kapuja felől, ami onnn eredt, hogy két vendég, akik a múlt éjjelre ide voltak beszállva, látván, hogy mindenki azzal van elfoglalva, kit s mit keres az a négy szolga, szépen kereket akart oldani s fizetés nélkül búcsút venni a kapufélfától. Hanem a vendéglős, aki jobban törődött a maga bajával, mint a másokéval, elcsípte őket a kapu alatt s kérte a tartozást; egyszersmind olyan szavakkal vetette szemökre gonosz szándékukat, hogy azok nem voltak resetek ökölrel felelni és hamarjában úgy megrakták, hogy a szegény vendéglős kénytelen volt nagy fennszóval segítségért kiáltani. A fogadósné és leánya úgy látták, hogy mindenki

el van foglalta, csak az egy Don Quijote nincs, így tehát ez mehetne legkönnyebben a fogadós segítségére. Ennek következtében a leány így szólította meg:

— Segítsen nagyságos lovag úr, az Isten által adott erejére kérem, segítsen szegény atyámon, akinek két gazember úgy nekiesett, mintha cséplnék.

Don Quijote nagy nyugodtan és vontatva így felelt:

— Szépséges kisasszony, most az egyszer nem teljesíthetem kívánságát, mert mindaddig nem szabad más kalandra vállalkoznom, amíg egy másikat be nem végeztem. Kegyed szolgálatára azonban most csak annyit mondhatok: siessen s mondja meg atyjának, tartsa magát szilárdul a tusában, amennyire csak tudja s ne hagyja magát semmi áron legyőzetni; én pedig kész vagyok Micomicona hercegasszonytól engedelmet kérni, hogy segítségére mehessek s ha ez engedelmet megnyerem, legyen kegyed meggyőződve, édes atyját bizonyosan kimentem a bajból.

— Jaj a bűnös lelkemnek! — kiáltott erre a szintén ott ácsorgó Maritornes — amíg nagyságod ezt az engedelmet kieszközöli, addig az én gazdám már odaát lesz a másvilágon.

— Engedje, kisasszony, hogy az említettem felhatalmazást kieszközöljem, — viszonzta Don Quijote — s mihelyest megnyertem, még az sem tesz semmit, ha a másvilágra küldték is, mert én onnan is visszahozom, szegüljön bár mind a világ ellene; vagy legalább olyan bosszút állok azokon, akik oda küldték, hogy kegyetek bizonynyal meg lehetnek elégedve.

S többet aztán egy szót se szólva, odament Dorotya-hoz, térdre borult előtte, s kalandos lovaghoz illő szavakkal kérte, kegyeskedjék ő magassága megengedni, hogy a vár urának segítségére és gyámolítására meheszen, aki igen veszedelmes bajba van keveredve. A hercegasszony nagy készséggel megadta az engedelmet, mire aztán Don Quijote felragadta pajzsát, s kezét kardjára téve, a vendéglő kapuja felé sietett, ahol a két vendég még egyre páholta a fogadóst. Azonban, amint odaért, egyszerre megállt, s mozdulatlanul tekintett maga elé,

akárhogy kiáltozott is Maritornes meg a fogadósne, mi-
nek áll meg, menjen inkább uruk és gazdájuk segítségére.

— Azért tartózkodom, — felelt Don Quijote — mert
csöcselék ellen nekem nem szabad kardot rántanom; de
hívják ide fegyverhordozómat, Sanchot, ez a védelem és
bosszúállás őt illeti, s őreá tartozik.

Mindez pedig ott történt a vendéglő kapujában, ahol
a nyakleves és az öklölgombóc ugyancsak járta a fogadós
rovására, s szörnyű bosszúságára Maritornesnek, a fo-
gadósneának és leányának, akik majd megpukkadtak mér-
gükben Don Quijote gyávaságán, s egész odáig voltak a
férjük, gazdájuk és atyjukon esett baj miatt.

*

Most azonban hagyjuk őket magukra, majd lesz, aki
ezen is segít, ha meg nem lesz, ám szenvedjen és tűrjön
békével az, aki többet mer, mint amennyi ereje rászaba-
dítja, s tegyünk valami ötven lépést visszafelé, s lássuk
mit felelt Don Luis a tanácsosnak, kiktől éppen ott váltunk
el, ahol ez azt a kérdést intézte az ifjúhoz, mi az oka,
hogy útra kelt, még pedig ilyen szegényes öltözetben.
Amire az ifjú hevesen megragadta kezeit, mintegy annak
jeléül, hogy szívét valami nagy fájdalom szorítja, s egész
tenger könnyet ontva, így felelt:

— Nem tudok én egyebet mondani, jó uram, mint azt,
hogy amidőn az égnek úgy tetszett, s a közeli szomszéd-
ság megkönnyítette, hogy Clara kisasszonyt az ön leá-
nyát, s az én imádottamat megpillantsam, attól a pillá-
nattól kezdve ő lett az én akaratom urává; s ha a ke-
gyedé, mélyen tisztelt uram és atyám, nem akadályozza,
legyen e leányka még e mai napon hitvesemmé. Ő érte
hagytam el atyám hajlékát, ő érte vettem magamra ezt
az öltözetet, hogy kövessem, amerre csak megy, mint a
nyíl a célt, mint a hajós vezető csillagát. Ő nem tud az
én kívánságom felől egyebet, mint amit abból vehetett
ki, hogy néha messziről sírni látott. Ön, uram, tudja, szü-
leim mily gazdagok, s mily előkelők és hogy én vagyok
egyetlen örökösük. Ha ön úgy ítéli, hogy mindez elég,
hogy engemet egészen boldoggá tegyen, fogadjon el

azonnal fiául. Ha pedig atyám, netalán más szándéktól vezérelve, nem örülne a kincsnek, melyet én magam számára keresni tudtam, több ereje van a dolgok kiegyenlítésére, megváltoztatására az időnek, semmint az emberek akaratának.

A szerelmes ifjú e szavaknál elhallgatott; a tanácsos urat pedig szavai hallatára csodálkozás, zavar és bámulat fogta el, úgy az értelmes előadás folytán, amelylyel Don Louis érzelmeit előtte feltárta, valamint annál-fogva, hogy éppenséggel nem tudta, e hirtelen és váratlanul felmerült ügyben hamarjában mit cselekedjék. Nem is válaszolt egyebet annál, hogy az ifjú egyelőre legyen nyugodt, s arra bírja rá szolgálait, hogy legalább még ma ne kényszerítsék a visszatérésre, hogy időt nyerhessenek meghányi-vetni, mi lenne a legjobb mindnyájukra nézve. Don Luis forró csókot ejtett kezeire, de még könnyeivel is elárasztotta, úgyhogy ez a látvány a márvány-szívet is ellágyította volna, annál inkább a tanácsosét, aki mint okos ember azonnal belátta, milyen szép szerencse kínálkozik leánya számára, feltéve, ha e házasságba Don Luis atyja is beleegyezik, akiről tudta, hogy fiának magas állást óhajtana szerezni.

E közben a két vendég is kibékült már a fogadós-sal, s megfizették minden tartozásukat, még pedig Don Quijotenak sokkal inkább rábeszélésére, s nyájas tanácsadására, semmint fenyegetéseire. Don Luis szolgálai várták, mi vége lesz a tanácsos úrral való beszélgetésnek, s mire fogja magát gazdájuk elhatározni. De íme az ördög, aki nem alszik, úgy rendelte, hogy éppen ebben a percben teremjen ott a fogadóban az a borbély, akitől Don Quijote a Mambrin sisakját, Sancho Panza pedig a számár sallangos szerszámát vette el, melyet aztán a maga szamaráéval cserélt föl. Amint ez a borbély az ő szürkéjét az istállóba vezette, megpillantotta Sancho Panzát, aki mit tudom én, mit s mit nem igazgatott a számárnyergen. Mihelyt meglátta, azonnal ráismert, s abban a percben nagy hatalmasan rátámadt e szavakkal:

— Csakhogy megvagy, akasztófavirág! Ide a tá-

nyérommal, a nyergemmel, ide vele mindennel, amit elraboltál!

Amint Sancho látta, hogy ilyen váratlanul megtámadják, s amint hallotta, milyen szidalmakat szórnak ellene; egyik kezével megragadta a szárnnyerget, a másikkal pedig úgy képen teremtetten a borbélyt, hogy egyszerre eleredt az orra vére. Hanem azért a borbély csak nem eresztette el a zsákmányt, melyet a nyeregben ejtett, sőt ellenkezőleg, olyan lármát csapott, hogy az egész fogadó mind odafutott a nagy tusa és viaskodás csodájára.

— Ide, ide, a király és a törvény nevében! — kiáltotta a borbély. — Én vissza akarom venni, ami az enyém, s ez a rabló, ez az útonálló még életemtől is megfosztana!

— Hazudsz! — vizsgozta Sancho. — Nem vagyok én útonálló; ezt a zsákmányt az én gazdám, Don Quijote becsületes harcban ejtette.

Don Quijote már ekkor szintén ott volt, s nagy örömmel szemlélte, mily derekasan helyt áll az ő fegyverhordozója védelemben és támadásban egyaránt; ettől fogva úgy tartotta, hogy csakugyan ember a gáton, s fel is tette magában, hogy a legelső kínálkozó alkalommal mindjárt lovaggá üti, mert meg volt győződve róla, nem válik a lovagrendnek szégyenére.

A borbély a tusakodás közben a többi között ezt is mondotta:

— Olyan igaz, uraim, hogy ez a nyereg az enyém, minthogy egy Isten van az égben; úgy ismerem, mintha magam szültem volna, s itt a szárnnyerget az istállóban, az legyen a bizonyágom, hogy nem hazudtam. Tessék felpróbálni rá, s gazember legyek, ha nem úgy áll rajta, mintha csak ráöntötték volna! S mi több, ugyanaznap, mikor ettől megfosztottak, elvették még egy újdonszerű réztányéromat is, amelyből még soha se szappanoztam, s amely egy tallérumba került.

De már erre Don Quijote sem állhatta meg, hogy közbe ne szóljon, amiért is a két versengő közé lépve,

őket egymástól elválasztotta, a nyeret a földre lökte, hogy szem előtt legyen, míg az igazság kiderül, s ily szavakra nyitotta ajkait:

— Hogy nagyságtok tisztán és világosan belátassák, mennyire téved ez a jó fegyverhordozó, íme réztányérnak mondja azt, ami volt és most is és mindörökre Mambrin sisakja, melyet én becsületes párbajjal vettem tőle el s ezáltal jogos és törvényes módon tettem tulajdonommá. A nyereg ügyébe nem avatkozom, erről csak annyit tudok mondani, hogy fegyverhordozóm, Sancho engedelmet kért rá, hogy e legyőzött pulyának nyergeszerszámát elvehesse s azzal tulajdon barmát ékesíthesse; ezt én megengedtem neki, ő tehát a kívánt tárgyat el is vette; hanem hogy a lószerszám hogyan változott számárnyereggé, arra egyéb okot nem tudok felhozni annál, hogy az ilyen átváltozás igen gyakori dolog szokott lenni a kóbor lovagság életében. Nagyobb bizonyosság okáért tehát, szaladj, fiam Sancho s hozd ide frissen azt a sisakot, melyet ez a jó ember réztányérnak állít.

— No már, uram, — vizonozta Sancho — ha a mi igazságunk mellett nem tudunk egyebet felhozni, mint amit nagyságod említ, akkor a Mambrin sisakja csakugyan éppannyira réztányér, mint amennyire ennek a léhűtőnek szerszáma számárnyereg.

— Tedd, amit parancsoltam — felelt Don Quijote — s ebben a várban talán csak nem lesz minden tárgy varázslat által elváltoztatva?

Sancho tehát elment a borbélytányérért, odahozta s mihelyt Don Quijote megpillantotta, azonnal átvette tőle s így szólt:

— Ítéljenek nagyságtok maguk, milyen vakmerőség kell ahhoz, hogy ez a fickó tányérnak állítsa ezt, nem pedig sisaknak, amint én mondom. S megesküszöm azon lovagrend törvényeire, amelyhez tartozom, ez volt az a sisak, melyet tőle elhódítottam s azóta sem hozzá nem toldottam semmit, sem belőle semmit el nem vettem.

— Szent igaz, — erősítette Sancho is — mert azóta, mikor uram elhelyezte, mind e mai napig mindössze csak egyetlen egy küzdelemben használta, tudniillik

akkor, amikor azokat a szerencsétlen rabokat megszabadította; s ha akkor ez a tényérsisak nincs, ugyancsak póru járhatott volna, mert annál a komédiánál úgy hullott a kő, mint a jégeső.

XLV. FEJEZET

Mely egészen híven elmondja, hogyan történt a Mambrin sisakja s a számárnyereg vitás kérdésének eldöntése, más egyéb nevezetes kalandokkal egyben.

— Nos, uraim, — szólt a borbély — mit mondanak nagyságtok ahhoz, hogy ezek a tisztas férfiak még mindegyre azt erősítik, hogy ez sisak, nem pedig réztányér?

— S aki ellenkezőt állít, — pattant fel Don Quijote — annak, ha lovag, megmutatom, hogy hazudik és ha szolgál, meg, hogy hazudik ezerszer is!

A mi borbélyunk, aki szemtanúja volt az egész jelenetnek, jól ismervén Don Quijote bogarát, szítani akarta a versengést s tovább űzni a tréfát mindnyájuk mulatására, amiért is így szólt a másik borbélyhoz:

— Tisztelt borbély úr, vagy nem tudom kihez van szerencsém, mindenekelőtt azt kell tudatnom önnel, hogy én is uraságod mesterségét folytatom s több húsztendejénél, mióta a vizsgálatot letettem; ismerem is a borbélmesterség minden eszközét egyetlen egy szálíg. Hanem ifjú koromban katona is voltam s igen jól tudom, mi a sisak, mi a vassüveg és mi a rostélyozott sisak; s ismerek sok más egyéb a katonaság körébe eső dolgot, főleg, ami a fegyverzethez tartozik. Ennek folytán, bárha tisztelet annak, aki jobban tudja s kész leszek mindig meghajolni előtte, de most az egyszer bátor vagyok azt állítani, hogy ez az előttünk lévő tárgy, melyet ez az úr tart kezében, nemcsak hogy nem borbélytányér, de attól annyira különbözik, mint a fekete a fehértől, mint az ég a földtől; mindamellet az is bevallom, hogy bárha sisaknak tartom is, nem tarthatom egész sisaknak.

— Igaz is, hogy nem egész, — szólt közbe Don Quijote — mert a fele hiányzik, tudnillik az állazója.

— Úgy van, — erősítette a pap — aki már sejté,

hová céloz az ő borbély barátja; Cardenio, Don Fernando és társai is mind mellette bizonyítottak; de még maga a tanácsos úr is egy húron pendült volna velök a tréfa kedvéért, ha Don Luis ügye oly nagyon el nem foglalja; azonban az a komoly dolog, melyen most esztét jártatá, annyira elfoglalta, hogy a bohóságra igen kevéssé, vagy éppen semmit sem ügyelt.

— Teremtő szent atyám! — kiáltott fel erre a megtréfált borbély — de hát lehetséges-e, hogy ennyi tisztos ember mind azt mondja, hogy ez nem borbélytányér, hanem sisak? Megállna rajt' az esze egy egész univerzitásnak, akármilyen tudós volna is! No már, ha ez a borbélytányér sisak, akkor ennek a számárnyeregnek is lószerszámnak kell lennie, amint ez az úr állítja.

— Nekem számárnyeregnek látszik, — felelt Don Quijote — hanem ebbe, amint már megjegyeztem, én nem avatkozom.

— Lóra vagy számárra való nyereg-e, — szólt közbe most a lelkész — ennek eldöntését bízzuk egyenesen Don Quijote úrra, mert ami a lovagságra tartozó dolgokat illeti, azokban ő többet tud mindnyájunknál.

— Istenemre, uraim, — mondta Don Quijote — mindössze is csak két ízben szálltam ebbe a várba, de annyi és oly különös mindenféle esett rajtam, hogy csakugyan nem merek határozott véleményt mondani semmi felől, ha az itt található dolgokról kérdezősködni: mert kénytelen vagyok azt hinni, hogy ami itt történik, mind ahhoz köze van a varázslásnak. Az első ízben egy elbűvölt mór vált terhemre, aki itt kísért s akinek cinkostársaival Sanchonak éppúgy meggyült a baja; a mult éjjel pedig majd két óra hosszat fel voltam akasztva félkaromnál fogva, anélkül, hogy tudnám, hogyan jutottam e kellemetlen helyzetbe. Ennek következtében tehát csakugyan nagy vakmerőség lenne tőlem, ha egy ilyen nagyon is bonyolodott ügyben véleményemet nyilvánítanám. Ami a sisak és a borbélytányér vitás kérdését illeti, arra már feleltem; hanem annak eldöntésére nézve, vajjon ez számárra vagy lóra való nyeregszerszám-e, erre nem merészkedem határozott

választ adni s egészen nagyságtok bölcs belátására bízom. Meglehet, hogy nagyságtok nem lévén felavatott lovagok, mint ahogy én az vagyok, nagyságtokon e hely varázslatai nem fognak; értelmők szabad s ekképen úgy ítélnének e vár minden dolgáról, amint azok valóban és igazán léteznek, nem pedig, amint nekem látszanak.

Semmi kétség, — felelt e szavakra Don Fernando, — Don Quijote ur igen helyesen jegyezte meg, hogy ebben az ügyben minket illet meg a döntő ítélet; s hogy ez annál alaposabb lehessen, én az itt levő urak mindegyikétől titkos szavazatot fogok egybe gyűjteni, s az eredményről aztán pontos és kimerítő tudósítással fogok szolgálni.

Azok előtt, akik Don Quijote bolondságát ismerték, ez az egész a legnagyobb nevetség volt; azonban azok előtt, kik arról még nem tudtak, a világ legnagyobb bolondságának látszott; így Don Luis négy szolgájának is, valamint három más utazónak, akik a fogadóba vetődtek s akik poroszlóknak látszóttak, mint ahogy azok is voltak. Azonban senkisé sem szűkölt annyira, mint a borbély, akinek réztányérja saját szemem láttára változott át Mambrin sisakjává, s aki most már azt gondolta, semmi kétség többé, hogy a számárnyeregből is drága lóra való nyeregszerszám lesz. Nevetett az egész társaság, amint Don Fernando a szavazatok beszédese végett sorra járta valamennyit és súgva vette ki tőlük titkon adott véleményöket, számárnyeregnek vagy lószerszámnak tartják-e azt a kincset, mely a nagy vitakozásnak tárgya volt. Mikor aztán összegyűjtötte már a Don Quijotét ismerők szavazatait, fennhangon így szólt:

— Mi tőrés tagadás, jó ember, én bizony belefáradtam már a sok szavazatszedésbe, mert úgy látom, akárkit kérdezzek is, egyhangulag mind azt mondják, valóságos ostobaság azt állítani, hogy ez számárnyereg, holott csakugyan lószerszám, még pedig telivér paripára való. Nyugodjék hát bele, mert mind a maga mind számára ellenére, ez valóban paripa-, nem pedig számárnyereg s így a maga ügyét ön csakugyan rosszúl védte és támogatta.

— Veszítsem el még a mennybeli jussomat is, — fakadt ki a szerencsétlen borbély — ha nagyságtok mind valamennyien nem csalódnak; s lelkem úgy lássa meg egykor Istent, amily igaz, hogy nekem ez számár-, nem pedig paripanyeregnek látszik. Hanem hát, ahol az erő, ott az... No de ne szólj nyelvem, nem fáj fejem. S igaz lelkemre mondom, nem vagyok ittas, hiszen még nem is reggeliztem, akármi legyek.

A borbély bolondsága majd annyi mulatságot szerzett, mint Don Quijote eszelőssége, ki most így szólt:

— Nincs egyéb mit tenni, mint vegye kiki magát s amit Isten kinek-kinek adott, érje be azzal minden lélek.

A négy szolga közül egyik most e szavakra fakadt:

— Ha ez nem előre kikoholt furfangosság, csakugyan nem értem, hogy ennyi okos ember, amilyeneknek a jelenlevők látszanak, azt merjék mondani és erősíteni, hogy ez nem borbélytányér, az meg nem számárnyereg. De amint látom, hogyan erősítik és állítják, bizonyosan valami titkos okuknak kell lenni, hogy ennyire kardoskodnak amellett, ami az igazsággal és a kézzelfogható tapasztalással homlokegyenest ellenkezik. Mert esküszöm (ki is mondta kereken hogy mire), velem ugyan senki fia el nem hiteti, hogy ez ne borbélytányér, az meg ne számárnyereg legyen.

— Talán nőstényszamáré? — kérdé a lelkész.

— Az mindegy, — vizonozta a szolga — az nem változtat a dolgon; itt csak arról van szó, számárnyereg-e vagy sem, mint nagyságtok állítják.

Hallván ezt a poroszlók egyike, aki közben belépett és tanúja volt az egész vitatkozásnak, nagy haraggal és fölgerjedéssel közbekiáltott:

— Olyan igaz, hogy számárnyereg, mint ahogy én az apám fia vagyok; s aki mást mond, olyan részeg, mint a csap.

— Hazudsz, szemtelen pimasz! — harsant föl Don Quijote s felemelve a lándsát, mely mindig ott volt a kezében, olyan ütést mért a poroszló fejére, hogy ha ez félre nem ugrik, lepedőbe viszik haza. A lándsá forgácsa tört a földön; a másik két poroszló pedig látva, hogy

cimborájuk milyen bajba keveredett, segítségért kiáltott a Santa Hermandad nevében. A fogadós, aki szintén tagja volt e szövetségnek, mindjárt kardja- s palcájáért futott, aztán odaállt társai mellé; Don Luis cselédjei urokat vették körül, hogy az általános zűrzavarban kereket ne oldjon; a borbély, zendülésben látva az egész házat, újra megragadta nyergét, Sancho hasonlóképen; Don Quijote kardjához kapott s neki egyenesen a poroszlóknak; Don Luis rákiáltozott szolgálaira, hagyják őt magára s menjenek Don Quijote, Cardenio és Don Fernando segítségére, akik mind Don Quijoténak fogták pártját. A lelkes kiabált, a fogadósné rikácsolt, leánya jajgatott, Martornes sírt, Dorotya odáig volt, Lucinda magánkívül, Dona Clara pedig elájult. A borbély Sanchot dőngette, Sancho a borbélyt lazsnakolta; Don Luis, akit egyik szolgálja elég vakmerő volt karonragadni, hogy el ne illanjon, úgy orronütötte egy ökölcsapással, hogy arcát a vér mindjárt elfutotta; a tanácsos védelmezte; Don Fernando az egyik poroszlót kerítette lábai alá és úgy gyomrozta, amint csak kedve tartotta; a fogadós még harsányabb hangon kiáltozott a Santa Hermandad segítségéért: egy szóval az egész fogadóban mást se lehetett látni, hallani, mint sírást-rívást, kiáltozást, zűrzavart, remegést, aggodást, szorongást, öklözést, dőflést, püfölést, dőngetést és vérnek patakozását. És e khaosznak közepette, a legeslegnagyobb zűrzavarban Don Quijoténak egyszerre csak az a gondolat ötlött eszébe, hogy ő most hanyatt-homlok Agramante király összekeveredett táborába ront, amiért is dörgő szózáttal így rengette meg az egész vendéglőt:

— Álljon meg mindenki, kardot el mindenki, csendesen mindenki, figyeljen mindenki, akinek csak kedves az élete!

Erre a tenger hangra mindenki megállt, ő pedig folytatta:

— Nem megmondtam-e, uraim, hogy ez a vár el van bűvölve s hogy egy egész légió ördögnek kell benne lakoznia?! Nagyobb bizonyosság okáért tulajdon szemével győződhetik meg mindenki afelől, hogy az Agramante táborának zűrzavara ide helyeződött miközénk. Íme,

ott a kardért harcolnak, itt a lóért, amott a sasért, emitt a sisakért és harcolunk mindnyájan és egyik se érti a másikat. Jöjjön tehát nagyságos tanácsos úr, úgyszintén tisztelendő lelkész úr is s legyen az egyik Agramante király, a másik meg Sobrino király s békítsenek ki bennünket, mert a mindenható Istenre mondom, csakugyan nagy balgatagság, hogy ennyi előkelő ember, mint ahányan mi itt vagyunk, egymást ölje, gyilkolja ily hasztalanságokért.

A poroszlók, akik egy kukkot sem értettek Don Quijote nagyhangú beszédéből s akiket Don Fernando, Cardenio és a többiek ugyancsak jól megütögettek, se-hogy se akartak kötélnek állni, míg a borbély hajlandó volt a csillapodásra, mert a nagy tusában szakálla és szá-márnyerge máris jócskán meg voltak tépkedve; Sancho, mint afféle jó cseléd, ura legkisebb szavára is meglapult, úgyszintén Don Luis szolgái is elcsendesedtek, különben is belátván, hogy az ellenkezővel se mennek semmire se. Csak az egy vendéglős erősködött még mindegyre, hogy ezt a bolondot példásan meg kell büntetni esztelenségeiért, aki minden lépten-nyomon fenekestül felforgatja az egész fogadót. Végre aztán a zaj egy pillanatra mégis csak lecsillapult, hanem Don Quijote képzeletében a számárnyereg itéletnapig is lószerszám, a borbélytányér sisak, a fogadó meg várkastély maradt.

Amint tehát lecsendesültek s a tanácsos és a lelkész rábeszélése folytán egymással mind kibékültek, Don Luis szolgái megint csak azon voltak, hogy most tüstént induljon velök hazafelé. Amíg az ifju ezekkel felelget, a tanácsos megkérdezte Don Fernandot, Cardeniot és a papot, mitévő legyen ebben a kényes ügyben. Ez alkalomból azt is szóról szóra közölte velök, amit neki Don Luis mondott. Végre abban állapodtak meg, hogy Don Fernando megmondja a szolgáknak, ő kicsoda s hogy az ifjut magával akarja vinni Andaluciába, ahol bátyja bizonyosan örgróf rangjához illőleg fogadja Don Luist, akiről kétségtelenül tudhatták, hogy a jelen körülmények folytán csakugyan nem kerül másképp atyja színe elé, hacsak szét nem szedik. Amint a szolgák megtudták,

hogy Don Fernando kicsoda, valamint azt is, hogy Don Luis mire határozta el magát, egymás közt abban egyeztek meg, hogy hármok visszatér s elmondja az ifjú atyjának a történeteket, a negyedik azonban ott marad Don Luis szolgálatában s nem tágit oldala mellől, míg csak érte nem jönnek, vagy általában arról nem értesül, hogyan fog hangzani uroknak újabb parancsolata.

Ilyen módon tehát ezen rettenetes háborúságot Agramante tekintélye és Sobrino király bölcsesége csakugyan lecsillapították; hanem amint az egyetértésnek amaz ellensége és a békének ama hargosa látta, hogy terveit kijátszották és ő csúfságot szenvedett s hogy a nagy zűrzavar, melybe őket keverte, az ő számára mily kevéssé volt gyümölcsöző, újra felemelte ármányos kezét s még egyszer a gyűlölség és versenygés üszkét vetette közéjük.

A poroszlok csakugyan lecsendesültek, mikor megtudták, mily előkelő emberekkel ereszkedtek tusába s visszavonultak a csataterőről, különben is világos lévén előttük, hogy akármennyire kardoskodjanak is, csak ők húzzák megint a rövidebbet. Hanem az egyiknek, még pedig éppem annak, aki Don Fernando lábai alá került, eszébe jutott, hogy a nála lévő elfogatási rendeletek között, melyek szerint több gonosztevőt kell kézrekeríteniök, az egyik Don Quijote ellen van kiadva, kit a Santa Hermandad amiatt akart elfogatni, mert holmi gályaraboknak adta vissza szabadságát. (Ettől félt mindég Sancho!) Alig hogy eszébe jutott, meg is akart győződni afelől, vajjon Don Quijote ismertetőjelei nem vágnak-e össze az ő rendeletével; kihúzott kebléből egy csomó pergament, végre ráakadt arra, amit keresett s nagy lassan elkezdte betűzni, minthogy az olvasás nem volt kenyerere; minden kitagolt szónál rá-ránézett aztán Don Quijotéra s egybehasonlította a rendeletben megírt jeleket Don Quijote ábrázatával s úgy találta, kétségkívül ez az az ember, aki ellen az elfogatást elrendelték. Alig lett bizonyossá felőle, a pergamen-csomagot visszadugta helyére, balkezevel feltartotta a rendeletet, jobbával pedig oly hatalmasan ragadta torkon Don Quijotet,

hogy annak még a lélegzete is elállt, míg poroszló fenszóval kiáltozott:

— Tisztelet a Santa Hermandadnak! S hogy mindenki lássa, hogy ezt jogosan kívánom, ám olvassa el akárki ezt a rendeletet, melyben az van megírva, hogy ezt az utonállót el kell fogni.

A tisztelendő fogta a rendeletet s látta, hogy csakugyan igaz, amit a poroszló mond s az ismertetőjelek egészen ráillenek Don Quijotéra. Ez pedig annak láttára, hogy a silány fickó hogyan bánik övele, gyilkos haragra gerjedt s összesszedve minden erejét, amit csak Isten tudnia adta, torkonragadta mind a két markával a poroszlót s ha társai nem jönnek segítségére, szegény feje bizony előbb otthagyja a fogát, semmint Don Quijote a maga zsákmányát. A fogadós, akinek természetesen kötelességében állt, hogy társainak segítségére siessen, rögtön ott termett mellette. A fogadósne, aki megint új verekedésbe látta keveredni férjét, újra felemelte hangját, Maritornes, meg leánya hűségesen kontráztak neki, segítségért kiáltva az éghez és minden körülöttük állóhoz.

E történetek láttára Sancho meg nem állhatta, hogy így ne szóljon:

— Isten úgy segítjen, csakugyan igaz amit uram erről a megbabonázott várról mond, ahol az ember egy szempillantásig se maradhat békességben.

A poroszlót és Don Quijotet Don Fernando választotta el egymástól s bizony javokra történt, hogy kezeit egymásból kifeszegette, mert az egyik a másiknak gallérját, ez meg annak gégéjét ugyancsak hatalmasan megmarkolászta. Hanem poroszlók még most sem hagytak fel a fogoly kiadásának sürgetésével s azt követelték, segítsenek nekik, hogy megköthessék s egészen hatalmukba kerítsék, mert a királyt és a Santa Hermandad-t ilyen szolgálat illeti meg, akinek nevében újra segítségért és gyámolításért kiáltottak, hogy azt az utonállót, azt a haramiát hűvösre tétethessék.

Don Quijote csak mosolygott e szavak hallatára s a legnagyobb nyugalommal mondta:

— Jöszte, alias, nyomorúlt csöcselék! Hát ti rablásnak nevezitek azt, ha az ember a bilincsbeverteknek visszaadja szabadságukat, feloldja a foglyokat, segít a nyomorultakon, felemeli az elesetteket és gyámolítja a szükségben szenvedőket? Oh, alávaló söpredék, alacsony és förtelmes gondolkozásmódotok megérdemli, hogy az ég soha se is adja tudtotokra, mennyi dicsőséget foglal magában a kóbor lovagság s föl se is világossítson, milyen bűnben és tudatlanságban leledzettek, midőn a kóbor lovagoknak nemcsak valóságát, de még árnyékát se tudjátok méltókép tisztelni. Jöszte hát, ti orozók, de nem poroszlók, ti — a Santa Hermandad engedelmeivel legyen mondva — utonállók! Ám mondjátok meg, ki volt az a tudatlan, aki elfogatási parancsot adott ki egy olyan kóbor lovag ellen, milyen én vagyok? Ki volt az, aki nem tudja, hogy a kóbor lovagok fel vannak mentve minden törvényhatóság alól, hogy az ő törvényük a kard, az ő ítéletük az erő s az ő szabályuk saját akaratuk? Ki volt, ismétlem, az a hígeszű, aki nem tudja, hogy egyetlen egy nemesnek sincs annyi kiváltsága és szabadalma, mint amennyire a kóbor lovag szert tesz abban az órában, melyben lovaggá ütik s a lovagság terhes foglalatosságát vállalja magára? Fizetett-e valaha kóbor lovag adót, százalékot, füstpénzt, dézsmát, vámot vagy révet? Van-e szabó, aki számlát nyújtson be nála a számára készített ruhákért? Volt-e várúr, aki, ha kastélyába befogadta, szállásbért követelt volna valaha? Van-e király, aki asztalához ne ültetné? Van-e hajadon, aki ne lenne hajlandó magát egészen az ő tetszésére és akaratára bízni? Végre volt-e, vagy lesz-e valaha olyan kóbor lovag e világon, akinek ne volna annyi bátorsága, hogy egymaga négyszáz botot ne adjon négyszáz poroszlónak, ha fel merik tartóztatni útjában?

XLVI. FEJEZET.

A poroszlókkal történt emlékezetes kalandról s a mi jó lovagunk, Don Quijote rettentő haragjáról.

Amíg Don Quijote ekképen pattogott, addig a lelkész egyre azzal csitította a poroszlókat, láthatják Don Quijote minden tettéből-vettéből, hogy nincs helyén az esze, ne is üzzék-fűzzék tovább a dolgot, mert ha elfogják és bekisérik is, úgysis csak kieresztik megint, mint afféle bolondot. Azonban az, akinél a rendelet volt, azt felelte rá: neki semmi köze Don Quijote bolondságához, neki csak az a kötelessége, hogy a főnöke rendeletét fogamlatosítsa s ha egyszer elfogta, bánja is ő, ha aztán háromszázszor szabadon eresztik is.

— Mind elhiszem, — jegyezte meg a pap —hanem azért most mégse erőltesse, de meg, amint én ismerem, ő maga sem fogja engedni.

S végre is a pap annyira szívökre tudott beszélni, Don Quijote pedig annyi esztelenséget követett el, hogy a poroszlók még nála is bolondabbak lettek volna, ha be nem látják, hogy Don Quijotenak csakugyan nincs helyén az esze. Így tehát végre lecsillapultak, sőt még a békéltetők szerepére is vállalkoztak a borbély és Sancho Panza között, akik még mindegyre szörnyen fújtak egymás ellen. S mint az igazság szolgálai, végtére is oly szerencsés közvetítők voltak s a pört úgy döntötték el, hogy habár mind a két fél teljesen kielégítve nem volt is, legalább annyira, amennyire belenyugodott az ítéletbe. Kicserélték egymás közt a szárnnyergeket, de a terhelőt meg a kötőféket nem; ami pedig a Mambrin sisakját illeté, erre nézve a lelkész úgy szűr alatt s anélkül, hogy Don Quijote tudná, nyolc reált adott a réztányérért, amiről a borbély nyugtát állított ki, azt is megérintvén benne, hogy a rászedésről hallgatni fog mindörökkön örökké amen.

Ezzel tehát e két fő és komoly ügynek vége szakadt, most már csak az maradt hátra, hogy a Don Luis szolgálai is beérjék azzal, hogy hárman visszatérjenek, a negyedik

pedig az ifjunál maradjon s kövesse, ahová Don Fernando vinni fogja. S minthogy már a kedvező sors és a jó szerencse lándsát kezdtek törni a fogadóbeli szelermesek és bajnokok érdekében s az akadályokat elgördítették útjokból, munkájokat be is végezték s szerencsés kifejlődést idéztek elő mindenkinél. A szolgák beleegyeztek Don Luis minden kívánságába; ami megint Dona Clarát tette oly boldoggá, hogy aki most arcát látja, bizonyára leolvashatja róla szívének örömezését. Zoraida ugyan nem értett meg mindent, ami körülötte történt, hanem azért örült az örülőkkel és sírt a sírókkal, amint kinek-kinek arckifejezését látta, főleg pedig az ő spanyolját, akiről szemét soha le nem vette s akin egész szívvel csüggött. A vendéglős megérezte a sáfrány szagát, hogy milyen jutalom és ajándék ütötte a borbély markát, ő is előállt tehát azzal a követeléssel, fizessék meg Don Quijoteért a szállást, valamint adjanak kártérítést az elpusztított tömlőkért és a kifolyatott borért is, máskülönben — amint esküvel is bizonyíttatta — Rocinante és a Szancho számára nem mennek innét egy tapodtat se, amíg mindent ki nem fizetnek az utolsó fityingig. A lelkész ezt is rendbehozta, Don Fernando pedig kifizette, bár a tanácsos úr is ajánlkozott, hogy ő tesz eleget szíves-örömet a követelésnek. Így tehát minden lélek kibékült és megnyugodott, úgy hogy a vendégfogadó korántsem az Agramante táborának visszavonását mutatta többé, mint az imént Don Quijote mondá, hanem Octaviánus korának békességét és nyugalalmát. Abban pedig mindnyájan egy véleményen voltak, hogy ezért a lelkész jóindulatának és nagy ékesszólásának, valamint Don Fernando páratlan bőkezűségének tartoznak köszönettel.

Amint Don Quijote látta, hogy kibontakoztak és megszabadultak immár a sok tusakodásból, melybe mind ő, mind fegyverhordozója keveredtek, elérkezettnek vélte az időt, hogy újra útra keljenek s végét vessék a nagy kalandnak, amelyre őt elhívták és kiválasztották. Gyors elhatározással odament tehát Dorottyához s térdreborúlt előtte, aki viszont semmikép se engedte meg, hogy addig

csak egy szót is szóljon, amíg a földről föl nem kel; mire az engedelmes lovag talpraállván, így szólt:

— A példabeszéd azt tartja, bájos kisasszony, hogy a jó szerencsének serénység az anyja s csakugyan sok fontos ügyben azt is mutatta a tapasztalás, hogy aki serényen látott hozzá, még a kétes dolgokban is sikeresen végzett. Ez az igazság azonban semmiben sem valósul meg inkább, mint a hadviselésben, ahol a gyorsaság és fürgeség megelőzi az ellenség intézkedését s hamarabb megszerzi a győzelmet, semmint az ellenfél védelemre még csak gondolna is. Ezt pedig azért mondom, kegyelmes és fenséges asszonyom, mert úgy látom, hogy a mi ittidőzésünk e várban immár teljesen fölösleges, sőt oly káros lehet, hogy valamikor még nagyon megkeserüljünk. Mert ki tudja, hogy fenséged ellensége, amaz óriás nem fürkészte-e ki máris titkos kémek és megbízottak által, hogy én indulok az ő megsemmisítésére s nem nyujtunk-e neki az idővesztegetés által alkalmat arra, hogy valami bevehetetlen várba, vagy erősségbe sáncolja el magát, amely ellen keveset ér az én minden szorgalmam és fáradhatatlan karomnak minden hősiesége. Azért tehát, fenséges asszonyom, serénységünk által előzzük meg minden cseltevését s keljünk azonnal útra szerencse-keresni, amely fenséged óhajta szerint csak úgy lesz a mienk, ha én nem kések ellenségével szembeszállni.

Itt elhalgatott s nem is szólt egyebet aztán Don Quijote, hanem nagy nyugodtan várta a bájos trónörökös feleletét, aki fejedelmi magatartással s egészen Don Quijote modorában ekképen válaszolt:

Hálás köszönettel fogadom azon buzgalmát lovag úr, mellyel nagy bánatomat enyhíteni törekszik, amint illő is hős lovaghoz, kinek az a rendeltetése és kötelessége, hogy az árvákat és szükségben szenvedőket gyámolítsa. Adja az ég, hogy mindkettőnk óhajta teljesüljön s hiszem, be fogom bizonyítani, hogy van még háládatos nő is a világon. Ami pedig útrakelésünket illeti, ám történjék ez azonnal, mert éni csak azt akarom, amit ön akar. Rendelkezzék velem lovag úr saját be-

látása és tetszése szerint, mert aki egyszer a maga személye védelmét nagyságodra bízta és birodalma visszavívását kegyed kezeibe tette le, az nem ellenkezhetik semmiben sem azzal, amit kegyed bölcs belátása parancsol.

Isten velünk tehát! — kiáltott fel Don Quijote — ha egy úrhölgy magát előttem így megalázza, nem szabad elhalasztanom az alkalmat, hogy fel ne magasztaljam s örökségül esett trónjára ne emeljem. Induljunk rögtön, vágyam útrakelésre sarkantyúz, mert, — amint mondani szokás — késedelem veszedelem. S minthogy sem az ég nem teremtet, sem a pokol nem látott még olyast, ami engem megrettentene vagy megfélemlítene: nyergeld föl, Sancho, Rocinantet, igazgasd össze szamaradat és a királynő paripáját, aztán vegyünk búcsút ettől a vártól s a díszes társaságtól s távozzunk innen haladéktalanul.

Sancho, aki az egészet végighallgatta, fejét csóválva így szólt ekkor:

— Jaj, uram, uram, rosszabbul áll a világ a faluban, mint az ember gondolná, legyen mondva minden tisztes fejkötő engedelmével.

— Hát mi baj lehet nemcsak a faluban, hanem akár a világ minden városában, te szemtelen, ami nekem káromra lehetne?

— Ha nagyságod haragra gerjed, — jegyezte meg Sancho — akkor hallgatok s nem mondom meg, amit pedig mint hű fegyverhordozónak meg kellene mondanom s amit a becsületes cseléd tartozik is urának jelteni.

— Mondd el tehát, mi legyen, — felelt Don Quijote — csak arra ne számíts, hogy engem megijessz: mert ha te félsz is, azt természetesnek tartom; de tudod, hogy a félelmet én nem ismerem.

— Nem is arról van szó, szegény bűnös fejemre mondom, — viszonzta Sancho — hanem arról, hogy én szentül hiszem és tudom, hogy ez a kisasszony, aki magát a nagy Micomicon ország királynéjának adja ki, oly

kevéssé az, mint ahogy az én anyám az nem volt: mert ha az volna, akinek magát állítja, nem csókolóznék minden sarokban s valahányszor az ember elfordul tőle, nem csókolóznék mondom, olyasvalakivel, aki nincs is nagyon messze innét.

Dorottya fülig pirult Sancho szavaira, mert csakugyan igaz, hogy férje, Don Fernando lopva kivette a vámot Dorottya édes ajkának mézéből, amit Sancho észrevett s olyan szabadságnak tartott, ami talán illik valami szabad személyhez, de nem egy olyan nagy birodalom királynéjához. Nem tudott s nem is akart egy hanggal se felelni Sanchonak, hanem hagyta tovább beszélni, aki folytatta is ekképen:

— Csak azért mondom, uram, mert ha mink összevissza lőtünk-futunk is és megjárjuk száz tí hosszát, töltünk rossz éjszakákat s még rosszabb nappalokat, a mi fáradoalmunk gyümölcset majd az csípi el szépen az orrunk elől, aki már itt e kocsmában is legyeskedik; ezért aztán csakugyan kár volna sietnem Rocinante nyergelésével, szamaram szerszámolásával és a paripa kantározásával s jobb, ha innen ki se tesszük a lábunkat s nem törődünk azzal, aki se ingünk, se gallérunk*).

Irgalmas Isten! de milyen rettenetes haragra lobbant Don Quijote, midőn fegyverhordozójának ez illetlen szavait meghallotta! Akkora volt ez a harag, hogy rikácsoló hangon és akadozó nyelvvel így rivalt rá, miközben szeme lángot lövelt:

— Oh te nyomorult semmirekelő, neveletlen, otromba pimasz, te botnyelvű, fullánkos, vakmerő, susárló és rágalalmazó! S te ilyen szavakat merészelsz kiejteni az én jelenlétemben s e magas úrhölgyek előtt? s ilyen alávaló becstelenségeken mered jártatni zűrjavart képzelmeket? Hordd el magad szemem elől, förtelmes szörnyeteg, hazugság raktára, csalfaságok műhelye, gazságok bányája, álnokságok feltalálója, szemtelenségek

*) Az a példabeszéd, melyet Sancho idéz: „cada puta hile y comamos“, nincs meg a magyarban; de nem is sokat veszünk vele, hogy nincs meg. (Ford.)

híresztelője, ellensége te minden tiszteletnek, mellyel királyi személyek iránt tartozunk! Hordd el magad s szemem elé ne kerülj többé, ha nem akarod, hogy rettentő haragom izzé-porrá zúzzon!

S e szavak után szemöldökét összeráncolta, képét felfujta, jobbra-balra széttelített s jobb lábával nagyot dobbantott, ami megannyi tanújele volt a bensejében dülőgő lángharagnak.

— Sançhonak e szavakra s e gyilkos mozdulatokra úgy az inába szállt minden bátorsága, hogy boldog lett volna, ha e percben megnyílik alatta a föld és elnyeli mindenestül; nem tudott mit tenni, hanem hátat fordított haragvó urának s eltakarodott szemei elől.

Azonban az eszes Dorottya, aki már hegyiről-tővire ismerte Don Quijote gondolkozása módját, felgerjedése lecsillapítása végett így szólt hozzá:

— Ne vegye zokon, Búsképű lovag úr, hűséges fegyverhordozójának együgyű szavait; ki tudja, hátha nem ok nélkül mondotta s természetes eszéről és kereszttyén lelkiismeretéről nem lehet föltenni, hogy hamis tanúbizonyságot akarna tenni valaki ellen; igen hihető, minden kétség kívül, hogy ebben a várban — amint nagyságod állítja — minden dolog és esemény varázslatnak lévén alávetve, meglehet, mondom, Sancho is ilyen ördögös módon látta azt, amit mond s ami oly annyira sérti az én becsületedet.

— A mindenható Istenre esküszöm, — kiáltott fel Don Quijote e szavakra — fenséged eltalálta a dolog bibijét s valami ármányos tündérlet villant fel e szegény bűnös Sancho előtt, amely azt láttatta véle, mit különben lehetetlen lett volna másként látni, ha csak varázslát útján nem, mert ismerem a boldogtalannak becsületeségét s ártatlanságát, hogy senki ellen sem szokott hamis tanúbizonyságot tenni.

— Már bizonyosan úgy van, — jegyezte meg Don Fernando — amiért is jó lesz, ha nagyságod, señor Don Quijote, megbocsát neki s befogadja magas kegyelmének

kebelébe, *sicut erat in principio**), még pedig előbb, semmint értelmétől az ilyes tündérletek megfosztának.

Don Quijote azt felelte, kész megbocsátani, mire a tisztelendő úr azonnal előhíttá Sanchot. Ez nagy alázatosan megjelent s ura előtt térdreborulván, kezét kérte, mit ez oda is nyújtott neki s megengedte, hogy megcsókolja; azután megáldotta s így szólt hozzá:

Most már csakugyan elhiheted, Sancho, igaz, amit oly sokszor mondtam, hogy e várban minden bűvölés útján történik.

— Igazán elhiszem, — felelt Sancho — annak az egy levegőbelódításnak kivételével, ami valóban és egészen a szokott módon történt.

— Ne hidd, — viszonzá Don Quijote — mert ha úgy lett volna, bosszút álltam volna érted akkor, de meg most is; de sem akkor, sem azóta nem került szemem elé, akit sérelmedért meglakoltathassak.

Mindenki szerette volna tudni, mi volt az a levegőbelódítás, mire a vendéglős pontról-pontra elmossa az egészét, hogyan repült Sancho Panza a levegőbe, ami a hallgatóknak nem csekély mulatságot szerzett, Sanchonak pedig éppen annyi bosszuságot okozott volna, ha gazdája újból nem biztosítja, hogy csupa merő varázslat volt; ámbár Sancho balgatagsága mégse ment annyira, hogy azt ne tiszta és bizonyos valóságnak tartsa, melyhez a boszorkányságnak nem volt semmi köze s amelyet néki csontból, vérből álló emberektől kellett elszenvednie, nem pedig álmodott vagy képzelt kísértetektől, amint ura hitte és erősítette.

Harmadnapja mult immár, hogy ez a díszes társaság ott időzött a vendéglőben s már csakugyan szükségesnek tartották, hogy útra keljenek; hanem először megbeszélték, hogyan vihetné haza a pap, meg a borbély Don Quijotét anélkül is, hogy Micomicona királyné megszabadítását még tovább játsszák s hogy Dorottyát és Don Fernandot ne fárasszák Don Quijote falujáig, ahol a lovagot ki

*) „Ahogy kezdetben volt“; több katolikus írában, pl. a „Gloriá“-ban.

Cervantes: Don Quijote. II.

akarták gyógyítani kórságából. Abban állapotok meg aztán, hogy egy történetesen arra vetődött ökrös szekér tulajdonosát megfogadták, szállítsa el ő Don Quijótét, még pedig ilyen módon: csináltak egy nagy ketrecformát ráccsá tűzdözött rudakból, de akkorát, hogy a lovag egész kényelmesen elfért benne. Ekkor aztán Don Fernando és társai, Don Luis cselédeivel s a poroszlókkal, valamint kocsmárossal egyben, mind a pap utasítása és rendelete szerint jól bepátyókálták arcukat s magukat úgy kicserélték, az egyik így, másik másképp, hogy Don Quijote egészen más népségnek tartotta őket, mint amelyet e várban ennekelőtte látott. Mikor ez megértént, legeslegnagyobb csendben beléptek oda, ahol aludt s a nemrég kiállt fáradoalmakat kipihente. Körülfogták, mikor éppen legjavában nyugodott, nem is tartva, nem is félve semminemű támadástól. Egyszerre egész erővel megragadták s kezét-lábát úgy megköttették, hogy amikor nagy ijedten fölébredt, meg se tudott moccanni, sem egyebet tenni, csak ámult-bámult az előtte álló teljesen idegen arcokon. Mindig éber és találmányos képzelődése azonban csakhamar azt kápráztatta lelke elé, hogy mindezen alakok a bűvös várbeli kísértetek s hogy ő immár minden kétség kizárásával meg van bűvölve, mert se nem mozdulhat, se nem védelmezheti magát; pontról-pontra úgy gondolkozott tehát, amint a pap, a tréfa egész intézője előre sejtette. A jelenlévők között csak az egyetlen Sancho állt ott a maga valóságában s a maga véleményén; őneki se sok kellett volna ugyan, hogy gazdája nyavalyája ráragadjon, hanem azért mégis rájuk ismert az eltorzított alakokra; csakhogy a fülét se merte billenteni addig, amíg meg nem tudta, mi vége lesz e támadásnak és gazdája elfogásának, aki szintén nem szólt egy szót sem, hanem várta, mit hoz ez a szerencsétlenség. Ez pedig azt hozta, hogy odavitték a ketréhez, belezárták s a léceket úgy beszögezték, hogy azokat egykönnyen ugyancsak nem lehetett volna lefeszgetni. Erre aztán vállalkra kapták s amint a hálókamrából kivitték, egy olyan ijesztő hang volt hallható, amilyen ijesztővé csak tenni tudta hangját a borbély, de

nem az a számárnyerges, hanem a másik. A hang ezt zúgta:

— Oh Búsképű lovag! ne akadj fenn azon, hogy e fogságba jutottál; így kellett ennek történnie, hogy annál hamarabb befejezhessed ama kalandot, amelybe nagy hősiséged bonyolított. Az pedig akkor fog befejeződni, ha a manchai szörnyű oroszlán és a tobosoi fehér galamb összeölelkeznek s büszke nyakukat alázattal hajtják a házasság szelíd igája alá. Ezen hallatlan szövetségből jön majd világra ama derék sarjadék, mely utánozni fogja a bátor apának ragadozó karmait. Ez pedig mind hamarabb beteljesül, semmint a menekvő nymphea üldözője tiündöklő csillagképeit kétszer meglátogatná gyors és természetes rohantában. Te meg, oh legnemesebb és legengedelmesebb fegyverhordozó mindazok között, akiknek oldalán valaha kard, állán szörszál, orrában szaglász volt, meg ne rettenj s el ne csüggedj, hogy ekképen viszik előtted a kóbor lovagság virágát. Mert ha a világ alkotójának úgy tetszik, te csakhamar oly magas és előkelő állásra jutsz, hogy önmagad se ismeresz magadra s jó uradnak egyetlen egy ígérete sem marad beteljesítetlen. Még afelől is megnyugtatlak, a bölcs Mentironiana nevében, hogy béred annak rendje szerint ki fog járni, amint majd valósággal tapasztalod. Csak kövesd a bátor és elbűvölt lovagot nyomról-nyomra, mert szükség, hogy tovább is együtt maradjatok. Minthogy pedig nékem nem szabad immár egyebet mondanom, Isten légyem hát veletek s köd előtttem, köd utánam engem senki meg ne lásson!

A jövődölés vége felé hangját kissé felemelte, aztán meg olyan elhalóvá tette, hogy még azok is majdnem igaznak hitték távozását, akik tudtak a tréfáról.

Don Quijote egészen megvigasztalódott a jövődölés hallatára, mert azonnal felfogta egész jelentőségét s tudta, hogy azt jósolják neki, hogy szent és törvényes házasságra fog lépni szeretett Dulcineájával, akinek áldott méhéből fog kihajtani az a sarjadék, az ő gyermekei, az egész la Mancha örök dicsőségére. S minthogy ezt

szilárdul és erősen elhitte, hangját felemelte s mély fel-sóhajtás után így szólt:

— Oh, bárki légy is, aki nekem ennyi boldogságot jövendőtél, esedezem, kérd meg nevemben azt a bölcs varázslót, aki ügyeimet intézi, ne hagyjon elsenyvednem e börtönben, amelybe vetettek, amíg beteljesülve nem látom azokat az édes-üdvös, magasztos ígéreteket, melyeket éppen az imént hallottam. Mert, ha ezek csak-ugyan beteljesülnek, akkor dicsőségnek tartom börtönöm gyötrelmeit, örömmek a rámvetett rabláncokat s nem kemény harcmeszőnek ezt a vackot, amelyre fektettek hanem puha ágynak és kéjes násznyoszolyának. Ami pedig a Sancho Panzához, fegyverhordozómhoz intézett vigasztalást illeti, én megbízom hűségében és jóindulatában, hogy sem jó-, sem balsorsomban el nem hágy. Mert, ha akár az ő, akár az én balszerencsém úgy hozná magával, hogy meg nem adhatnám neki az ígért szigetet, vagy más valamit, ami ezzel fölér: az ő bére leglább bizonyára nem fog veszendőbe menni, mert végrende-letemben, amelyet már elkészítettem, világosan fejeztem ki, mit hagyok rá örököül, nem ugyan az ő számos, hasznos szolgálata, hanem a magam tehetsége szerint.

Sancho Panza mély alázattal meghajolt s megcsókolta mind a két kezét, mert csak az egyiket meg sem csókolhatta volna, oly szorosan össze voltak kötözve.

Ekkor a kísértetek rögtön felkapták vállokra a ketrecet s vitték egyenesen az ökrösszekérre.

XLVII. FEJEZET.

Milyen különös módon szállították tova az elbűvölt Don Quijote de la Manchát, úgyszintén más egyéb nevezetes események.

Amint Don Quijote látta, hogy ketrecbe van zárva s fenn a szekéren, így szólt:

— Igen sok és nevezetes történetet olvastam a kóbor lovagokról, de azt nem olvastam soha, se nem láttam, se nem hallottam, hogy az elbűvölt lovagokat eképpen

vigyék s főleg olyan lassúsággal, amilyen e lomha és késedelmes állatoktól várható. Mert szokás szerint a levegőben ragadják el őket rendkívüli gyorsasággal, valami szürke, sötét felhőbe burkolva, vagy valami tüzes szekéren, vagy valami szárnyas lovon, vagy más egyéb ilyen csodaszörnyön; hanem hogy engem most ökrös szekéren szállítanak el, ez, Istenemre mondom, zavarba hoz, Egyébiránt meglehet, hogy a mi korunkbeli lovagságnak és varázslatoknak más nyomon kell járniok, mint amilyeneken hajdanta jártak; s aztán meg az is meglehet, hogy mivel én egészen új lovag vagyok e világon s az első, ki a kalandor lovagság már-már feledésbe merült rendszerét újra feltámasztottam, éppen ezért, talán egészen újfajta varázslatokat s egészen új módokat találtak ki a megbüvöltek elszállítására. Mit mondasz hozzá, Sancho fiam?

— Bizony nem tudom én, mit szólnak, — viszonzá Sancho — minthogy nem vagyok olyan jártas a kóbor iratokban, mint nagyságod, hanem mindamellett fogadni mernék, de még esküt is mernék tenni rá, hogy akik ezt a mesterséget űzik, mind valamennyien katolikus kísértetek.

— Katolikus kísértetek? — kiáltott fel Don Quijote. — Teremtő szent atyám! hogyan lehetnének katolikusok, mikor mindmegannyi démonok, akik azért öltöttek káprázatos testet, hogy körülvegyenek s engem ebbe az állapotba helyezzenek. S ha meg akarsz győződni állításom valóságáról, ám érintsd meg csak, tapogasd meg csak őket s meglátod, hogy testök puszta légből áll s hogy merő káprázatok.

— De hiszen, uram — felelte Sancho — megtapintottam én már őket; s ez az ördög, aki itt sűrög-forog, elég izmos tagú s egészen más a tulajdonsága, mint amit én az ördögökről hallottam: mert amint mondják, az ördögön kénköszag meg egyéb ilyes bűz érezhető, ezen pedig fél mérföldnyiről is megérezni az ámbrailatot.

Sancho ezt Don Fernandoról mondotta, aki, mint afféle nagy úr, csakugyan olyan illattal kendőzhette magát, mint Sancho állította.

— Ezt ne csodáld, — viszonzotta Don Quijote — mert nem szabad feledned, hogy az ördögök sok mindenhez értenek és ha valami illat jár is velök, még sincs semmi szaguk, minthogy szellemek; ha pedig szaguk van, az semmi esetre sem lehet jó szag, hanem csak rossz és undorító. Ennek pedig az az oka, hogy akárhol legyenek is, a poklot mindenütt ott viszik magokkal és kínjaik közt semmi enyhülésök sem lehet; minthogy azonban a jó illat kedves és kellemes, ennél fogva teljesen lehetetlen, hogy nekik jó szaguk legyen. S ha te úgy érzed, hogy ennek a démonnak — amint mondod — ámbraszaga van, akkor vagy te csalódsz, vagy ő akar megcsalni, hogy ördögnek ne tartsd.

Úr és szolga ekképen beszélgettek egymással, Don Fernando és Cardenio tartottak tőle, hogy Sancho végre is keresztül lát a szitán, melynek máris kergét kerülgette: elhatározták tehát, hogy az indulást siettetni fogják. Félreintették ennek folytán a fogadást s meghagyták neki, nyergelje meg Rocinante és Sancho szamarát is, mit az csakhamar teljesített. Ezalatt a lelkész rábírta a poroszlókat, kísérik el a lovagot egész hazáig s fáradtságuk nem esik hiába. Cardenio Rocinante nyerge kapájára egyik felől a pajzsot, másik felől a borbélytányért akasztotta fel s aztán jelek által azt adta tudtára Sanchonak, üljön fel szamarára s vezesse kantárszáron Rocinante, a szekér két oldala mellé pedig a két fegyveres poroszlót állította. Azonban eléb, semhogy elindultak, odajött a fogadósné, meg a leánya és Maritornes, hogy búcsút vegyenek Don Quijote-tól s tették, mintha keservesen siratnák szerencsétlenségét. Don Quijote ily szavakat intézett hozzájuk:

— Ne siránkozzanak, drága hölgyeim! Hiszen az ilyen szerencsétlenség közös sorsa az én hivatásombeli férfiakkal s ha ilyen balszerencse nem érne, nem is tartanám magamat igazán híres kőbor lovagnak, mert az olyan apró-cseprő lovagocskákkal ilyesmi nem is szokott történni, mert nincsen, aki rájuk csak hederítsen is; hanem a bátrakkal igenis meggesik, mert hősiességükért és erényességükért sok fejedelem és egyéb lovag irigykedik

rájuk, akik gonosz módon meg akarják a jókat rontani. Mindazáltal az erény oly hatalmas, hogy egyedül a maga erejéből, minden bűbájossággal szemben, amennyit csak első feltalálója Zoroaster*) tudott, diadalt nyer minden veszedelmen s fényét úgy árasztja majd szét a földön, mint a nap az égen. Bocsássanak meg, bűbajos hölgyeim, ha netalán akaratlanul valamivel megsértettem, mert szántszándékosan és tudva bizonyára soha senkit nem bántottam. Kérjék Istent, szabadítson ki ebből a fogságból, melybe valami cselszövő bűbajos vetett s ha valaha megszabadulok, nem fogom elfelejteni azon nagy jótéményeket, melyekben e várban részesültem, meg kell hálálnom, szolgálnom és viszonznom érdemök szerint.

Amíg a várbeli úrnők és Don Quijote között ez a jelenet folyt, addig a tisztelendő és a borbély búcsút vettek Don Fernandotól és társaitól, a kapitánytól és öccsétől, valamint a boldogságukat visszanyert hölgyektől, mév szerint Dorottyától és Lucindától. Mindnyájan megölelték egymást s megígérték, hogy sorsukról ezen túl kölcsönösen tudósítást nyújtanak, erre a végre Don Fernando megmondta a papnak, hová írjon, ha majd arról értesíti, mire mentek Don Quijote-val s egyszerűs mind biztosította, hogy alig örülne jobban valaminek, mint ha fölöle hírt vehetne; viszont ő is megígérte, hogy tudósítani fogja mindarról, amit ránézve érdekesnek tart, mévszerint az ő házasságáról, Zoraida keresztelezéséről, Don Luis sorsáról és Lucinda vizatértéről szüleihez. A pap megígérte, hogy kívánságát a legpontosabban teljesíteni fogja. Ezzel aztán újra megölelték egymást s újra a legbensőbb szerencsekívánatokat intézték egymáshoz. A fogadás is odalépett még egyszer a lelkészhez s egy csomó írást adott át neki, azzal a megjegyzéssel, hogy ezt is ott találta amaz utitáska egyik osztályában, ahol az „Oktalan kíváncsi“-ról szóló elbeszélést s minthogy tulajdonosa mind e napig se jött vissza, vigye magával a pap az egészet, mert neki nincs rá szüksége,

*) Zarathustra, ősi iráni vallásalapító; állítólag Nagy Sándor korában.

minthogy úgyse tud olvasni. A pap megköszönte s amint az írást kinyitotta, az első lapon ezt látta: „*Rinconete és Cortadillo*“, miből mindjárt azt vélte, hogy ez egy másik elbeszélés, ebből aztán még azt is következtette, hogy valaminek az „Okalan kíváncsiról“ szóló is talpraesett novella volt, talán ez is az lesz, mert meglehet, hogy mind a kettőnek egy a szerzője*); megtartotta tehát s feltette magában, hogy el is olvassa, mielőst alkalma lesz. Azzal lóra ült, de mind ő, mind barátja a borbély fentartották álarculat, hogy Don Quijote rögtön rájok ne ismerjen s így eredtek útnak a szekér nyomában.

Az egész társaság pedig a következő rendben folytatta utazását: elől ment a szekér, melyet gazdája hajtott; két oldalt — mint már említettük — a fegyveres poroszlok; nyomban utánuk Sancho Panza számaron, Rocinante kantáron fogva; végre a sort a lelkész és a borbély zárták be hatalmas öszvéreiken s amint már mondtuk, álarcosan, csendes, nyugodt magatartással s cseppet se sietve jobban, mint amennyire az ökrök lassú lépkedése megengedte. Don Quijote bent ült a ketrecben, keze összekötözve, lába kinyújtva, háttal odátámaszkodva a ketrec falához s ült oly csendesen, olyan nyugodtan, mintha nem is élő ember, hanem valóságos kőszobor volna.

S ilyen csendben, ilyen lassan mintegy két mérföldnyire haladtak már, mikor egy völgyhöz jutottak, ahol az ökrösgazdának úgy látszott, jó lenne pihenőt tartani s az ökröket kicsapni a legelőre. Szólt is a papnak, hanem a borbélynak az volt a megjegyzése, jobb lesz, ha még egy darabig mennek, mert ő ismeri a tájékat s tudja, hogy az odalátszó halom mögött egy még füvesebb völgy terül el, ahol még sokkal jobb lesz megállapodniok. Elfogadták a borbély tanácsát s így aztán tovább folyt megint az utazás.

Hanem, amint a pap egyszer visszanéz, látja, hogy mögöttük hat vagy hét igen jól öltözött, tisztességes küljesű ember jön lóháton. Ezek csakhamar utólérték

*) Csakugyan Cervantes, aki fölvette „*Novelas ejemplares*“ („Erkölcsei elbeszélések“) gyűjteményébe.

őket, mert nem olyan csigamódra haladtak, mint az ökrök, hanem olyan gyorsasággal, mint az ember kanonokok öszvérein mehet, még pedig azzal a szándékkal, hogy minél előbb megszállhasson délire a fogadóban, amely már csak alig egy mértföldnyi távolban feküdt.

A sebes futók odaértek a lustán menőkhöz s udvariasan köszöntek. Az érkezettek egyike, akiről utóbb kisért, hogy toledo kanonok s a többi véle jövők ura, látván azt a kipécézett szekeres menetet a poroszlókkal. Sanchot, Rocinantet, a lelkészt és a borbélyt, de mindenekfölött a ketrecbe zárt Don Quijotet: meg nem állhatta, hogy kérdést ne tegyen, mi oknál fogva viszik ezt az embert ilyen módon magokkal; ámbár, látva a poroszlók ismertető jeleit, magától is gondolta, bizonyosan valami kötnivaló gazember, vagy más gonosztevő, aki a Santa Hermandad kezébe esett.

Az egyik poroszló, kihez a kérdést intézte, így felelt:

— Hogy ezt a lovagot miért visszük ekképen, uram, erre ám feleljen ő maga, mert mi csakugyan nem tudjuk.

Don Quijote meghallotta a párbeszédet s közbeszólt:

— Jártasak önök, uraim, nagyságos lovag urak, a kóbor lovagság viselt dogaiban? mert ha igen, akkor elmondom balesetemet, de ha nem jártasak, akkor nincs miért fárasztanom magamat, hogy önökkel közöljem.

Már ekkor a pap és a borbély is ott voltak, mivel látták, hogy az utasok szóba ereszkedtek Don Quijote de la Manchával s ők akartak felelni, hogy a furfangosság ki ne süljön.

A kanonok, kihez Don Quijote kérdését intézte, így felelt:

— Az igazat megvallva, barátom, a lovagregényekben jártasabb vagyok, mint Villalpando „Summá”-jában s ha csak ez a kérdés, akkor bízvást elmondhatja, amit akar.

— Isten neki tehát, — vizionozta Don Quijote — ha így van a dolog, ezennel tudtára adom, lovag úr, hogy én elbűvölt állapotban folytatom utamat ebben a ketrecben, melybe gonosz varázslók irigysége és csalárdságra juttatott: mert az erényt a gonoszok még jobban

üldözik, semmint ahogy a jók szeretik. Kóbor lovag vagyok én, de nem afféle, akiknek nevét a hír sohasem említi, hogy őket megörökítse, de igenis azok közül való, akik Perzsia minden magusa, India minden brahmanja s Ethiopia minden gimnosofistája*) irigységének dacára és ellenére be fogja vésni nevüket a hallhatatlanságnak templomába, hogy példa és tükör legyen, melyből a kóbor lovagok megláthassák, milyen nyomon kell haladniok, ha el akarják érni a fegyverviselés tetőpontját és dicsőséges netovábbját.

— Senor Don Quijote de la Mancha igazat mondott, — szólt közbe a lelkész — mert ő csakugyan elbűvölés útján jutott a szekérre, nem vétkei és bűnei miatt, hanem gonosz ármányoskodásából azoknak, akiket az erény bánt és a bátorság bosszant. Ez, uram, a Búsképű lovag, ha ugyan hallotta valaha hírét, akinek hőstetteit és hatalmas cselekedeteit kemény ércbe és örökké tartó márványba fogják egykor bevésni, akármennyire törekedjék is az irigység, hogy elhomályosítsa és a gonoszság, hogy elrejtse.

Mikor a kanonok látta, hogy beszéd dolgában a szabad, meg a fogoly annyira hasonlítanak egymáshoz, hogy az egyik tizenkilenc, a másik meg egy híján husz: majd hogy keresztet nem vetett magára bámultában s nem tudott az egészből kiokosodni, sem ő, sem azok se, akik vele jöttek.

Eközben Sancho Panza is odafurakodott a beszélgetés kihallgatása végett s hogy az egésznek még csak ő adja meg Isten igazában a módját, így szólt:

— Már, uraim, akár jó néven veszik, akár nem, de ki kell mondanom kereken: Don Quijote úr csak úgy van megbabonázva, mint akár az én anyám. Tökéletesen magánál van, eszik, iszik s úgy végzi minden szükségét, mint más ember fia s amint tegnap is végezte, mikor még be nem rekesztették. Ha már ez így van, hogyan akarják akkor elhitetni velem, hogy meg van ba-

*) „Meztelen szofisták“, olyan indus aszkéta szekta, amely még ruhát sem akart hordani.

bonázva? Nem egy embertől hallottam, hogy akiket meg-bűvöltek, se nem esznek, se nem alusznak, se nem beszélnék, az én gazdám meg, hagyják csak szabadjára, többet beszél harminc prókátornál.

Azután a pap felé fordulva, így szólt:

— Ejnye, tisztelendő úr, tisztelendő úr! Azt gondolja, nem ismerem atyaságát s azt gondolja, nem sejttem, nem találom el a nyitját, mi célja van ennek az új varázslásnak? Ismerem én atyaságát, ha még úgy elpatyókálja is az ábrázatát s keresztül látok a szitán, akárhogy takargassa is csalfaságát. Csak igen igaz, hogy az irigy az igaz ellen áskálódik s a szűkmarkú nem bőkezű. Ördögadtát is! Ha tisztelendőséged itt nincs, az én uram eddig elvette volna Micomicona hercegasszonyt, én meg legalább is gróf lennék már, mert kevesebbet várni sem lehetne sem uramnak, a Búsképűnek jóságától, sem az én szolgálataim nagyságától. De már látom, csakugyan úgy van, amint a példabeszéd tartja, hogy a szerencse kereke gyorsabban forog, mint a malomkerék s ki tegnap még fent fityegett, róla ma már hasraesett. Csak a cselédeimet meg a feleségemet sajnálom, mert ahelyett, hogy atyjok valami sziget vagy tartomány kormányzója vagy vicekirálya gyanánt tartaná bevonulását a díszkapun keresztül, most már csak úgy tér majd haza hozzájuk, mint afféle lovászegény. Mindezt pedig tisztelendő lelkész úr, csak azért hoztam fel, hogy szálljon magába atyaságod és vallja be, hogy igen keményen bánik urammal s vigyázzon, hogy Isten számon ne kérje a másvilágon, amiért gazdámát idezáratta, mert tisztelendőséged lesz felelős mindazokért a jókért és segedelmekért, amiket tenni és nyujtani senor Don Quijote rabsága alatt elmulaszt.

— Lám, lám, bizony elvállik, hány zsákkal telik — jegyezte meg erre a borbély — talán bizony Sancho barátunk is egy gyékényen árul gazdája urával? Amily igaz, hogy egy Isten van a mennyben, még kegyelmedet is látom majd a ketrechen s úgy lesz megbűvölve, mint ő maga, mert nagyon ráragadt az ő lovagságának nyavalyája. Nagyon rossz órában vették le kegyelmedet

lábáról az ő ígéretei s igen rosszkor verte fejébe azt a nagyon megkívánt szigetet.

— Nem vett biz engem senki le a lábamról — felelt Sancho — s vagyok olyan ember, hogy le se venne senki, még maga a király se: mert ha szegény vagyok is, de régi keresztyén s nem tartozom senkinek semmivel. Ha nekem szigetekre fáj a fogam, másnak még sokkal rosszabb dolgokra fáj. Kiki maga teremti sorsát s ember lévén, még pápává is lehetnék, annál inkább valami sziget kormányzójává, kivált mikor uram annyit hódíthat, hogy azt se tudja, kinek adja. Maga pedig, borbély uram, jól megrágja a szót elébb, hogysen kimondja, mert nem lehet ám mindenki fiát megberetválni s nem esett ám minden ember a feje lágyára. Csak azt akarom vele mondani, ismerjük ám egymást s én ugyan nem hagyom magamat az orromnál fogva vezetni. Tudja az Isten, hogy uram megbabonázásában mennyi az igaz s mennyi nem; de hát most hagyjuk abba, mert még rosszabb, ha piszkáljuk.

A borbély nem akart felelni Sancho szavaira, nehogy az sületlenségeivel fölfedezze, amit ő és a lelkész el akartak rejtetni; ugyanezen aggodalomtól indítva a lelkész is arra kérte a kanonokot, menjenek egy-két lépést előre, akkor elmondja a titkos ketrec történetét s egyebet is, mi mulattatni fogja. A kanonok megtette s a lelkésszel, valamint cselédjeivel együtt kissé előbbre haladt. Figyelmesen hallgatta végig, amit a lelkész Don Quijote életéről, bohóságáról s szokásairól beszélt, elmondva röviden megháborodása okát és kezdetét, cselekedetei további folyását, egész addig, amíg ebbe a ketrecbe zárták, hogy hazavihessék s ha csak lehet, kigyógyítsák bolondságából. Mind a cselédek, mind maga a kanonok is nagy csodálkozással hallgatták Don Quijote különös történetét s mikor ennek vége szakadt, a kanonok így szólt:

— Igazán, tisztelendő lelkész úr, én magam is azt tartom, nagyon veszedelmesek a társadalomban ezek az úgynevezett lovagregények s ámbár hiú kívánságtól és ferde kíváncsiságtól ösztönözve majdnem valamennyinek

elejét elolvastam, ahány csak megjelent nyomtatásban, soha sem volt annyi türelmem, hogy csak egyet is elolvastam volna egész végig, mert úgy találtam, hogy kisebb-nagyobb mértékben mind egy húron pendülnek s hogy egyik se ér többet a másiknál. Az én véleményem szerint az ilyen irka-firkák és költemények sokkal alantabb állanak, mint az úgynevezett milesiai mesék*), mert csak haszontalan történetek, amelyek csupán mulattatni akarnak, de nincs bennök semmi tanulság, míg ellenkezőleg a tanító mesék mulattatnak és oktatnak is. De feltéve, hogy az ilyen regények főcélja a mulattatás: meg nem foghatom, miért vannak annyira tömve oly sok és oly sületlen ostobsággal? Hiszen a gyönyörűségnek, mely a lélekben fogamzik, abból a szépségből és összhangból kell erednie, melyet azon tárgyakon lát, vagy szemlél, miket a látás vagy képzelet állít eléje, míg ami rút és aránytalan, semmiféle élvezetet sem nyújthat. Már pedig, lehet-e valami szép, lehet-e arány a részek és az egész, az egész és a részek között az olyan regényben vagy költeményben, amelyben egy tizenhatéves ifjonc nekivág egy toronymagasságú óriásnak s úgy kettészeli, mintha árpacukor volna? Hát még, amikor valami csatát akarnak festeni előttünk, melyről előre megmondták, hogy az ellenség egymillió harcost számol! S íme, a regény hőse szembeszáll velök s nekünk, akár akarjuk, akár se, el kell hinnünk, hogy ez a lovag egymaga legyőzte valamennyit, hős karjának erejével. Hát arról a könnyelműségről mit mondjunk, mellyel magát valamely királyság vagy császárság örököse egy kóbor és ismeretlen lovag karjai közé veti? Merőben barbár és műveletlen értelemnek kell annak lennie, amely jóhiszemmel tudja olvasni, hogy egy vitézekkel megakott torony úgy átkel a tengeren, mint kedvező szélben a hajó s ma este még ott van Lombardiában, holnap reggel meg már az indiai János pap országában, vagy más valami földön, amit se Ptolomaeus nem írt le, se

*) A Kr. e. 2. vagy 1. századból való erotikus mesék, állítólag Aristeides tollából.

Marco Polo*) nem látott. Ha pedig erre valaki azt az ellenvetést tenné, hogy azok, akik az ilyen könyveket szerzik, csakis költeményképen írják s így nem kötelesek a valóságra lelkiismeretesen vigyázni, az ilyennek azt felelném: annál jobb a költemény, mennél inkább valószínű s annál mulattatóbb, mennél több benne az érdekfeszítő és lehetséges. Az ilyes meseszerű költeményeknek az olvasók értelmével kell párosulniok, mire nézve szükség, hogy úgy legyenek írva, hogy a lehetetlent hihetővé tegyék, a nagyot ne túlozzák, a lelket érdekeljék, s oly módon gerjesszenek figyelmet, érdeklődést, megdöbbenést és élvezetet, hogy a csodálkozás és a derűtlenség folytonosan lépést tartsanak. Mindezt pedig semmi szín alatt nem fogja elérni az, aki a valószínűségtől s az igazi utánzástól eltér, mert az írás tökéletessége éppen ezekben áll. Nem olvastam még egyetlen olyan lovagregényt se, amelynek meséje, részeivel együtt egy kikerekített egészet képezne, úgy hogy a közepe megfelelné az elejének, valamint a vége is az elejének és közepének; de annyi különféle tagokból szokták összeállítani, mintha inkább arra törekednének, hogy valami rémet vagy szörnyeteget teremtsenek, nem pedig arra, hogy részarányos képet alkossanak. Ezenkívül stílusuk (darabos), cselekményök hihetetlen, szerelmök kicsapongó, széptevésök íztelen, csatáik leírása hosszadalmas, beszélgetésük sületlen, fejlődésükben semmi ügyesség, egy szóval teljes hiányával vannak minden művészetnek, amiért is megérdemlik, hogy a keresztyén társaságból, haszontalan voltuknál fogva, valamennyit száműzzék.

A lelkész igen nagy figyelemmel hallgatta s egészen józan gondolkozású embernek ismerte fel, akinek igaza volt mindenben; el is mondta neki, hogy ő teljesen osztozik véleményében, ő sem szívelheti a lovagregényeket, amiért is tűzre vetette Don Quijote minden ilyen könyvét, pedig ennél volt belőlük elegendő. Elbeszélte aztán, hogyan rostálták meg a könyveket, melyeket ítéltek

*) (1254—1323).

tűzhalálra s melyeknek adtak kegyelmet. Jót nevetett ennek a kanonok, de egyszersmind megjegyezte, hogy bár pálcát tört is az effajta művek fölött, egy jót mégis talál bennök, nevezetesen azt, hogy a szép tehetségnek alkalmat szolgáltatnak a maguk kitüntetésére, mert igen tág és széles tér nyílik bennük, ahol a tollat semmi sem akadályozza szabad futtában, mikor hajótöréseket, viharokat, ütközeteket és csatákat ír le, vagy valamely bátor hadvezért fest, minden hozzá tartozó vonással s rajzolja okosnak, ki ellenségei ármánykodását meg tudja hiusítani, ékes beszédű szónoknak, aki harcosait rá- vagy lebeszéli, a megfontolásban érettnak, a kivitelben gyorsnak és éppoly hősnak az ellenség bevéadásában, mint megrohanásában; most valami gyászos eseményt fest, máskor megint valami derült, váratlan történetet; itt egy bájoló, erényes, szerény kisasszonyt, amott egy udvarias bátor, keresztyén lovagot; egyszer valamely szívtelen, barbár hatalmaskodót, másszor egy nemeslelkű, kegyelmes, jóindulatú fejedelmet; lefesti az alattvalók hűségét és engedelmességét, főurak nagyságát és kegyelmes voltát; most csillagjós gyanánt mutathatja be magát, majd kitűnő földleíró gyanánt, most pedig mint zenészt, majd ismét mint államügyekbe jártasat. Néha még arra is nyílik alkalom, — hogyha akarja — bűvész-szerepet vállaljon. Kitüntetheti Ulysses cseleit, Aeneas kegyességét, Achilles bátorságát, Hektor gyászorsót, Sinon*) árulását, Eurialus barátságát, Nagy Sándor bőkezűségét, Caesar érdemeit, Trajanus kegyelmességét s igazságszeretetét, Zópirus**) hűségét, Cato bölcsességét, egy szóval mindazon jelességeket, melyek valamely híres embert teljes-tökéletesnek mutatnak s ezeket most mind

*) Sinon beszélt rá a trójaiakat, hogy az óriás falovat, mely az ostromló görögöket rejtette belsejében, bevigyék a várfalak mögé. — Eurialus és Nisus elválhatalan barátok együttlét estek el a rutulok ellen Vergilius Aeneis-ében (IX. ének.)

**) Előkelő perzsa, aki megcsónkította magát s Babylonban jelentkezve, azt mesélte, hogy Darius perzsa király nyomorította meg, aki ellen bosszút esküdött. A megtévesztett ellenség erre vezérévé választotta, amit Zópiros arra használt föl, hogy Babylont egyszerűen Darius kezére játszotta.

ráruházhatja egyre, vagy eloszthatja többek között. S ha ez kellemes stilussal s elmés találékonysággal van előadva, amely a valószínűséget lehetőleg megközelíti: kétségtelenül olyan vásznat fog szőni a különféle szép száalából, mely mihelyest elkészült, annyi tökéletességgel és szépséggel ékeskedik, hogy elérte az írott művektől követelhető legmagasabb célt, amely — mint már említettem — abban áll, hogy tanítsanak s egyszersmind mulattassanak. Mert az ilyen művek fesztelensége alkalmat nyújt a szerzőnek s lehet epikus, lyrikus, tragikus, komikus, mindazon tulajdonokkal egyben, amelyeket a költészet s az ékesszólás kedves és nagybecsű tudományai magukban foglalnak; mert hiszen az eposzt prózában is éppoly jól lehet írni, mint versben.

XLVIII. FEJEZET.

Melyben a kanonok folytatja a lovagregényekről szóló értekezést, egyéb, az ő szép értelmességéhez méltó tárgyakkal egyben.

Csakugyan úgy van, amint nagyságos kanonok úr mondja — jegyezte meg a lelkész — s éppen ezért valóban kárhoznunk kell azokat, akik eddigelé ilyen műveket írtak s nem fordítottak figyelmet sem a józan értelmességre, sem azon művészetre s szabályokra, amelyek megtartásával pedig éppoly híresekké és jelesekké lehettek volna a prózában, mint amilyené lett a görög és latin költészet két fejedelme*) versben.

— Nekem legalább — viszonzta a kanonok — feltett szándékom volt, hogy írok egy ilyen lovagregényt, amelyben figyelmemet mindarra kiterjesztem, amit említettem s az igazat megvallva, készen is van belőle már valami száz levél s hogy próbát tegyek, megüti-e a mértéket, amint én kívánom, közöltem is olyan emberekkel, akik szeretik az ilyen olvasmányokat; közöltem tanultakkal és okosokkal, valamint tudatlanokkal is, akik-

*) Homeros és Vegilius.

nek csak a bolondságok hallásában telik kedvük s mondhatom, mindnyájan a legkedvezőbben nyilatkoztak munkám felől. Mindazáltal a dolgot abbahagytam, részint azért, mert elütött az én szokott foglalatosságomtól, de meg azért is, mert beláttam, hogy több az együgyű, mint az okos ember. S bár többet ér, ha az embert egy pár okos dicséri, mintha talán a sok bolond ócsárolja, nem akartam magamat a pöffeszkedő tömeg zagyva ítéletének alávetni, már pedig bizonyos, hogy legnagyobb részt ez szokta az ilyen könyveket olvasni. Ami azonban kiváltképpen intett, hogy abbahagyjam s bevégzését még a fejemből is kiverjem, az az a tanakodás volt, melyet önmagammal folytattam a most dívó színdarabok felől ilyenképpen: Ha ezek a darabok, amelyek mostanság járnak, úgy a költöttek, mint a történetiek, jobbra majd mind sületlenek s a legnagyobb résznek se füle, se farka, mindazáltal a közönség mégis örömet szemléli s jóknak mondja és tartja, bárha ettől ugyancsak távol vannak; a szerzők pedig, akik írják, a színészek meg, akik eljátsszák, azt mondják, hogy ilyeneknek kell lenniük, mert a közönség így szereti s nem másképen; míg ellenben az olyan művek, melyekben a mese úgy van tervezve s kidolgozva, amint a művészet követeli, csak öt-hat okos embernek tetszenek, akik értik, a nagy tömegnek azonban semmi érzéke sincs a művészibb alkotás felfogására; amazok meg többre becsülik, ha a sokaságtól kenyeret nyerhetnek, mintha kevesektől elismerést: így tehát én is felsülnék könyvemmel, akárhogyan törném-marnám is magamat az előbb említett szabályok mellett s minden fáradságom annyit érne, mintha zabot hegyeztem volna*). S bárha egyszer-másszor próbát is tettem, hogy meggyőzzem az írókat affelől, hogy véleményök téves s hogy nagyobb közönséget vonzanának és nagyobb hírt szereznének a művészet szabályaihoz alkal-

*) Az eredeti azt mondja: „y vendré á ser el saestre del Cantillo“, ami mellől elmaradt, aminthogy Cervantes az ismeretes közmondások végét gyakran elhagyja: „que cosa de balde, y ponía el hilo de su casa“. Jelent hiábavaló, kárba vett fáradságot. (Ford.)

mazkodó színdarabokkal, semmint az ilyen sületlenségekkel; de bizony annyira beléjök van rozsdásodva ez a hiedelem, hogy nincs az az ember, aki bármi okkal-móddal ki tudná verni fejükből. Jut eszembe, hogy egyszer azt mondtam, egy ilyen makacsnak:

— Mondja csak kérem, ugy-e emlékszik, hogy Spanyolországban a mult esztendőben három tragédiát adtak országunk egyik híres költőjétől*) s ez a három darab úgy elragadta, úgy mulattatta s úgy meghatotta az egész közönséget, az együgyüt úgy mint az okosat, a tömeget úgy, mint az előkelőket s több jövedelem ütötte a színészek markát e három darab után, mint akár más harminc legjava után, amiket azóta írtak.

— Nagyságod — viszonoztta a szóban forgó költő — bizonyára az „Isabella“-t, a „Filis“-t és „Alexandra“-t érti.

— Igenis, azokat értem — feleltem én — s ugy-e, hogy megtartották a művészet szabályait s ugy-e, hogy ezek megtartása mellett is elragadták az egész világot? Nem a közönségben van tehát a hiba, hogy sületlenségeket kíván, hanem azokban, akik nem tudnak mást elébe adni. Így a megtorolt hálátlanság**) sem volt hiábavaló, a „Numancia“***) sem, valamint „A szerelmes kalmár“ vagy „A jóakaró ellenség“ sem, de még más egyebek sem, melyeket egyik-másik tehetséges költő szerzett s aratott vele magának hírt, nevet, az előadóknak pedig nyereséget. Mondtam neki aztán még más egyebet is, mivel úgy látszott jóformán zavarba hoztam, de azért csak nem tudtam én meggyőzni, sem eltéríteni téves gondolkozásától.

— Nagyságod olyan tárgyat pendített meg, — szolt közbe e szavaknál a lelkész — mely fölébreszti bennem régi haragomat a most dívó színdarabok ellen, miket

*) Lupercio Leonardo de Argensola (1562—1613). A kánonok úr szájába adott nyilatkozatát azonban e rémdrámákról inkább csodálni lehet, mint helyeselni. (Ford.)

**) Lope de Vega darabja.

***) Cervantes darabja, amely e városnak a rómaiaktól való hosszú ostromát tárgyalja.

éppoly kevésbé tudok szívelni, mint a lovagregényeket. Mert, amíg Cicero nézete szerint, a színdarabnak az emberi élet tükrének, az erkölcsök példányának s az igazság képének kell lennie, ezek a mostanság előadottak a bolondság tükrei, a sületlenségek példányai és a kicsapongások mintaképei. Ugyanis, ha a dolgot jól szemügyre vesszük, lehet-e nagyobb esztelenség, mint az, mikor valaki, aki az első felvonás első jelenetében még pólyásbaba, a másodikban már szakállas férfi gyanánt szerepel? S nem a legnagyobb sületlenség-e, ha az ember előtt az öreget bátor hősnek festik, az ifjút gyávának, az inast ékesszólónak, az apródot tanácsadónak, a királyt nap-számosnak, a hercegnőt szolgálónak? S mit mondjak arról, hogy az időt mennyire veszik figyelembe, ami alatt az előadott cselekvények megtörténhetnek? Ugyanis láttam olyan színdarabot, melynek első felvonása Európában kezdődött, a második Ázsiában, a harmadik meg Afrikában végződött s ha négy felvonásból talál állani, a negyedik bizonyosan Amerikában fejeződött be s így aztán az ilyen darab megfordul a világ mind a négy részében. S ha már a színdarabban az utánpótlás a fő, ugyan hogyan elégítheti ki csak a középszerű műveltséget is az olyan darab, melynek tárgya Nagy Károly vagy Pipin király korából van merítve s a főszerepet benne mégis Heraklius császár viszi, aki a kereszttel bevonul Jeruzsálembe s elfoglalja a szent sirt, mint Bouillon Gottfrid, holott pedig kettőjüket számtalan sok esztendő választja el egymástól. S ha már a darab cselekménye költött, helyes-e ahhoz történelmi igazságokat hozzátoldani s más meg más idők és személyek tetteit rakgatni rá darabonkint, de még ezt se a valószínűség vonásaival, hanem egészen szembeeszkő és semmikép ki nem menthető hibákkal? S az a szomorú, hogy vannak tudatlanok, akik azt állítják, hogy így van rendjén s aki megőrjíja, csak szörszálhasogatásból teszi. Hátha még a szent tárgyú színdarabokat*) tekintjük! Milyen csodákra aka-

*) Az ú. n. „autos sacramentales“ és „comedias de santos“ egyházi drámai legendák.

dunk ezekben, hány meg hány bucsusztatott, elferdített dolog fordul elő bennük s egyik szentnek van tulajdonítva az, amit egészen más cselekedett. S elég vakmerők, hogy a köznapi életből merített darabokba is csodákat vegyítsenek, egyes-egyedül azon oknál fogva, mert nekik úgy tetszik, hogy az a csoda, — vagy amint nevezik — az a látványosság helyén lesz itt meg amott, hogy a tudatlan tömegnek legyen mit bámulnia és seregestől tóduljon a színházba. Pedig mindez csak az igazság rovására történik, a történelem megcsorbításával, sőt a spanyol költészet gyalázatára: mert az idegenek, akik egész pontossággal szabják magokat a színi irodalom törvényeihez, bennünket barbároknak és tudatlanoknak tartanak, ha látják, milyen képtelen és oktalan dolgok kerülnek ki mitőlünk. Nem elegendő azt hozni fel mentésül, hogy a jól rendezett államnak főképen az lebeg szeméi előtt, mikor a nyilvános színielőadások tartását megengedi, hogy a közönséget valami tisztességes szórakozásban részesítse s néha-néha mulatságot szerezzen az olyan rossz órákban, melyek a tétlenségből származni szoktak. Minthogy pedig ezt mindenféle színdarabbal el lehet érni, a jóval úgy, mint a rosszal, semmi szükség törvényt szabni, vagy megszorítani az írókat és színészeket, hogy olyat teremtsenek, amilyet kell, holott — mint már említettem — a kívánt célt akár milyennel is elérhetik. Erre azonban én azt felelném, hogy ezt a célt hasonlíthatatlanul jobban elérnék a jó színdarabokkal, semmint a nem jókkal, mert a néző a művészet szabályai szerint írt és jól rendezett darabban felvidul a tréfán, tanulságot merít az igazságból, érdeklődik az események iránt, okul a párbeszédeken, óvatossá lesz a csalfaságok ellen, bölcsőbbé a példák által, meggyűlöli a vétket és megszereti az erényt: pedig a jó színdarabnak éppen ezekre kell a hallgatót indítani, legyen ez bármily egyszerű s alacsony állású ember s teljesen lehetetlen, hogy az a színdarab, melyben ezek a kellékek megvannak, ne gyönyörködtessen és vidítson, ne mulattasson és elégítsen ki százszor inkább, semmint az, amely ezek híjjával készült, pedig ilyenek majdnem álta-

lában mindazok, ahányat csak napjainkban színre hoznak. De a hiba nem is éppen a költőkben van, akik ezeket írják, mert találkozok köztük olyan is, aki nagyon jól belátja, hol s miben hibázott s tökéletesen tudja, hogyan kellett volna írnia; minthogy azonban — ez a megjegyzések s ebben igazok is van — a színi irodalom vásári portékává lett, a színészek meg se vennék az olyan munkát, amely nem erre a kaptafára volna ütve; így tehát a költő kénytelen-kelletlen ahhoz alkalmazkodik, amit tőle a színész, művének megvásárlója kíván. S hogy ez csakugyan igaz, nyilván látható egy egész sereg színdarabon, melyeket országunk egyik lekitünőbb lángesze költött s felékesítette annyi szépséggel, annyi emelkedettséggel, a legsímább verseléssel, kitűnő párbeszédekkel, sok nyomós mondattal, amelyek egyszóval hangban, irányban oly kifogástalanok, hogy hírükkel tele van a világ; de mivel ő is a színészek izléséhez akart alkalmazkodni, nem érte el minden darabjában a tökéletességnek azt a fokát, amelyet némelyikben elért*). Mások meg éppen olyan megdöglötlenül írják darabjaikat, hogy a színészeknek ezek előadása után futni s menekülni kell, nehogy büntetés érje őket, amint egyszer-másszor csakugyan érte is, mikor olyan dolgokat adtak elő, amelyek egyik vagy másik királyra nézve sérelmesek, erre vagy arra a családra nézve meggyalázók voltak**). Mindezen visszaélésnek elejét lehetne venni, de még sok más egyébnek is, amikről most hallgatok, ha lenne az udvarnál egy olyan tanult, okos ember alkalmazva, aki minden színdarabot figyelmesen átvizsgálna, mielőtt még színrehoznák; nem csupán azokat, amiket a fővárosban játszanak, hanem általában valamennyit, ahányat csak színre akarnak hozni egész Spa-

*) Cervantes itt kétségkívül Lope de Vegára (1562—1635) céloz, aki állítólag 1800 darabot írt.

**) Lope de Vega — úgy látszik — két komédiával vesz-tette el az udvar kegyét („El castigo sin venganza“ Don Carlosról, s „La estrella de Sevilla“, Don Juan d'Austria titkárjáról), mert ezekben ismert udvari embereket és viszonyokat vitt színre.

nyolországban s ennek engedélye, pecsétje és aláírása nélkül egyetlen előjáróság se adhatna engedelmet a maga községében akármely színdarab eljátszására; így aztán a színészeknek majd lenne rá gondjuk, hogy a darabokat felküldjék az udvarhoz s aztán nyugodtan adhatnák elő; a költők meg sokkal nagyobb gondot és szorgalmat fordítanának munkájukra, attól való féltükben, hogy műveik olyan embernek szigorú bírálata alá kerülnek, aki ért az ilyenekhez. Ily módon jó színdarabokat is írnának s az is el lenne érve szerencsésen, ami éppen a főcél, hogy a közönség jól mulasson, Spanyolország költőinek hírneve, valamint a színészek érdeke és biztonsága megóvassanak, a büntetéstől pedig ne kelljen tartani. És ha egy más ilyen férfiú, vagy akár ugyanez lenne megbízva az ezentúl újonnan megjelenő lovagregények megbíráásával is, semmi kétség, majd jelennének meg olyan tökéletesek, milyeneket nagyságod említett s amelyek az ékesszólás kedves és nagybecsű kincsével gazdagítanák nyelvünket s alkalmat nyujtanának arra, hogy a régi regények elhomályosulnának az újak fényénél s tisztességes szórakozást nyujtanának nemcsak a hivalkodóknak, de még a legelfoglaltabbaknak is, mert csakugyan lehetetlen, hogy a nyílnak íve mindig fel legyen vonva s éppen így az emberi természet gyengesége sem állaná ki sokáig valami megengedett szórakozás nélkül.

A kanonok és a lelkész beszélgetésüknek éppen eddig a pontjáig jutottak, midőn a borbély odalépett hozzájuk s így szólt a lelkészhez:

— Íme itt az a hely, tisztelendő licentiatus úr, amelyet említettem, hogy itt jó lesz kissé pihennünk, s az ökrök is bőségesen legelhetnek.

— Magam is azt tartom — felelte a pap — s azonnal közölte a kanonokkal szándékukat, ez pedig szintén hajlandó volt a velükmaradásra, mire az előttük terülő szép völgyiség fekvése is csábította.

Így tehát részint hogy ezt, részint meg, hogy a lelkész társaságát élvezhesse, akit már egészen megszeretett, valamint avégett is, hogy Don Quijote felől még többet is megtudhasson: egy pár cselédjét be akarta kül-

deni a közel fekvő vendéglőbe, hogy hozzanak onnan mindnyájuk számára ennivalót, mert ő a délutáni pihenőt e helyen akarja megtartani. Az egyik szolga azonban azt jegyezte meg, hogy az eleség-hordó öszvéren, amely eddig már bizonyosan ott van a fogadóban, lesz annyi ennivaló, hogy a vendéglőből legfőlebb csak abrakra lesz szükségük.

— Akkor hát vezessétek be a paripákat mind — parancsolta a kanonok — s hozzátok ide az öszvért.

Amíg ez itt történt, Sancho látta, hogy válthat egy-két szót urával, amiben most sem a pap, sem a borbély folytonos figyelése nem akadályozza, akiket gyanúban tartott: odalopódzott ura ketrecéhez s így szólt hozzá:

— Nagyságos uram, hogy lelkiismeretem megnyugtassam, nem hallgathatom el, mit tartok én nagyságod elbűvöléséről. Már én csakugyan amondó vagyok, hogy ez a két bepattyókált ábrázatú ember senki más, mint a mi falunk papja meg borbélyja s nagyságoddal csupa merő irigységből üzik ezt a játékot ezzel a ketreccel, mert bántja őket, hogy nagyságod sokkal dicsőbb dolgokat visz véghez, mint ők. Már most feltéve, hogy ez igaz, ebből az következik, hogy nagyságodat nem is bővítették el, hanem igenis elámították és elbolondították. Nagyobb igazság okáért egyet akarok kérdezni nagyságodtól s ha úgy felel, amint gondolom is, hogy felelni fog, kézzelfogható lesz a csalás s kitűnik, hogy nem elbűvölték, hanem lóvá tették.

— Kérdezz akármit, Sancho fiam — felelte Don Quijote — s én tetszésed szerint kielégítő választ fogok adni mindenre. Ami azonban azt az állításodat illeti, hogy azok, akik itt sűrögnek-forognak, a mi földieink és ismerőseink, a pap és a borbély, igen könnyen meglehet, hogy olyanok, mintha csakugyan ők maguk volnának; hogy azonban valóban és igazán ők legyenek, azt ne hidd semmi szín alatt se. Amit hinned és gondolnod kell, az, hogy ha ezek — mint állítod — azokhoz hasonlítanak, bizonyára onnan származik, mert az én elbűvölőim ezt a külszínét és hasonlatosságot öltötték fel, mert könnyű ám a varázslóknak olyan alakot váltani, amilyet akar-

nak, s bizonyára azért vették föl barátainkét, hogy neked alkalmat szolgáltassanak azt hinned, amit hiszesz s a képzelődések oly labirintusába vessenek, amelyből se-hogy se tudj kikeveredni, még ha Theseus fonalát hordanád is magaddal. De tették még azért is, hogy az én eszem is ide s tova tévedezzen és semmikép se tudjam, kitalálni, honnan zúdult rám ez a veszedelem. Mert ha egyrésztől te azt mondd nekem, hogy a mi falunk borbélyja és papja kísérnek, másrésztől meg én azt látom, hogy ketrebe vagyok rekesztve s tudom magamról, hogy emberi erő, hacsak földöntúli nem, képtelen lett volna engem e ketrebe zárni: ugyan mi egyebet mondjak vagy gondoljak, mint azt, hogy az én elbűvölésem csodálatosabb mindannyinál, valahányról csak ama történetekben olvastam, melyek az elbűvölt kóbor lovagokról szólnak. Így tehát bátran nyugton és békén maradhatsz affelől, hogy őket azoknak tartsd, akiknek állítod, mert annyira nem azok, amennyire én török nem vagyok; ami pedig azt illeti, hogy tőlem valamit kérdezni akarsz: ám szólj s én szívesen felelek, ha mátol holnapig tart is kérdezgetésed.

— Boldogságos szűz Mária! — kiáltott fel Sancho — de hát hogy lehet nagyságod olyan kemény fejű, híg velejű, hogy be ne lássa, milyen tiszta igazság, amit én állítok s hogy ebben a fogságban és szerencsétlenségben több a gonoszság, mint az elbűvölés. Minthogy azonban így van, világosan be akarom bizonyítani, hogy nagyságod nincs elbűvölve. Mondja meg hát, Isten is úgy szabadítsa ki e gyötrelomből s úgy jusson kegyelmes asszonyom, Dulcinea karjai közé, amikor legkevésbé gondolja...

— Ne esküdözzél, — vágott közbe Don Quijote — hanem kérdezz, amit akarsz, mondtam már, hogy pontosan megfelelek mindenre.

— Kérem is, hogy úgy legyen — felelte Sancho — s csak azt akarom tudni, de megmondja ám nagyságod oly igazán, minden hozzátoldás vagy elhallgatás nélkül, amint várni lehet, hogy a fegyverviselők igazat mond-

janak s igazat kell mondaniok, mint ahogy kóbor lovag lévén nagyságod is fegyverviselő...

— Mondom, hogy nem fogok hazudni semmi szín alatt se, — vizonozta Don Quijote — de hát süsd ki már, Sancho, mert igaz lelkemre mondom, únni kezdem ezt a kerülgetést, előkészítést és szószaporítást.

— Tudom én, meg vagyok én győződve arról, hogy az én jó uram igazságszerető s éppen azért, mert hát ennek nagy köze van a mi dolgunkhoz, egész tisztelettel bátorkodom kérdeni, hogy amióta ide be van rekesztve, vagyis, amint nagyságod gondolja, ebbe a ketrecbe bele van varázsolvá, amint mondani szokás, nem érett rá még nagyságodra a vékonyja meg a vastagja?

— Nem tudom mit tesz az, amit mondasz, Sancho; szólj világosabban, ha azt akarod, hogy határozottan válaszoljak.

— S nagyságod ne tudná, hogy az mit tesz: a vékonyja meg a vastagja? Hiszen ezt még az iskolás gyerek is tudja! No hát... Azt akarom hát mondani, nem kívánczozott nagyságod oda, ahová a császár is gyalog jár?

— Most már értelek Sancho; de bizony nagyon sokszor kívánczoztam, sőt még most is ugyancsak kívánczozom s kérlek is, ments ki ebből a veszedelemből, mert attól tartok, hogy a dolog nem megy ki tisztára.

XLIX. FEJEZET.

Arról az elmés párbeszédről, melyet Sancho Panza, gazdájával Don Quijoteval folytatott.

— Ahá! — kiáltott fel Sancho — megfogtam már! Ez volt az, amit lelkemre mondom, úgy kívántam tudni, mint azt, hogy élek. Már most, ide csak, uram! Ugy-e igaz, hogy amikor valaki nagyon rosszkedvű, rendesen azt szokták mondani róla: nem tudom én mi baja, se nem eszik, se nem iszik, se nem alszik, se nem felel, ha kérdezik, éppen olyan, mintha meg volna babonázva. Ebből tehát az következik, hogy elbűvölve azok vannak, akik nem esznek, nem isznak, nem alusznak s nem végzik

azokat a természetes szükségeket, amikről szóltam; de azok nincsenek ám megbabonázva, akik odakíváncsoznak, ahová nagyságod, meg isznak is, ha adnak nekik, esznek is, ha van mit, felelnek is a hozzájuk intézett kérdésekre.

— Igazad van Sancho, — viszonzta Don Quijote — de úgy-e, mondtam már, hogy az elbűvölés többféle; s meglehet, hogy idővel egyik-másik megváltozott s hogy most az a szokás, hogy az elbűvöltek mindazt megtegyék, amit én megteszek, míg hajdan nem tették: így tehát, ami egyik-másik korban szokás, az ellen nem lehet szólni, de viszont következtetést sem lehet vonni belőle. Én tudom s meg vagyok győződve arról, hogy elbűvöltek s ez elég lelkiismeretem megnyugtatóására, mely máskülönben rémitően gyötörne, ha azt gondolnám, hogy nem bűvöltek el s mégis elég gyáva és silány lennék, hogy ebben a ketrecben vitessem magamat s megfosszam gyámolításomtól azokat a számos szükségben és bajban szenvedőket, akiknek ezalatt segítségemre és védő karomra főbenjáró szükségök lehet.

— De még ha így van is, — jegyezte meg Sancho — arra kérem nagyságodat, hogy nagyobb igazság és megnyugtató okáért próbáljon csak kijönni ebből a ketrecből; én pedig teljes erőmből rajta leszek, hogy segítsen, de sőt ki is szabadítsam; akkor aztán próbálja meg újból, hogyan esik az ülés a jó Rocinanten, amely — úgy látszik — szintén meg van babonázva, mert fült-farkát elereszti bújában. S ha ez is megtörtént, tegyünk még egy próbát s keressünk újabb kalandokat; ha rajta vesztiünk, lesz még elég idő visszatérnünk a ketrecbe s fogadom hű és igaz fegyverhordozói becsületszavamra, hogy én is belezáratom magamat nagyságoddal együtt, ha nagyságod olyan szerencsétlen lenne, vagy én olyan együgyű, hogy ne tudnók kivinni a dülőre, amit mondtam,

— Én kész vagyok rá, Sancho fiam — viszonzta Don Quijote — s ha te alkalmas pillanatot találsz kiszabadításomra, én a legszívesebben engedelmeskedem; de majd meglátod, Sancho, rosszul fogtad fel szerencsétlenségemet.

Ilyen párbeszéd folyt a kóbor lovag és a boldog-

talán csatlós között, míg végre arra a helyre jutottak, ahol a lelkész, a kanonok és a borbély már leszállva várakoztak rájuk. A szekeres kifogta az ökröket a járomból s magok szabadjára eresztette a kellemes, zöld mezőn, mely hívogatólag intett, nemcsak az olyan elbűvölt egyének felé, amilyen Don Quijote volt, hanem még az olyan józanok és okosok felé is, mint az ő fegyverhordozója, aki szépen megkérte a lelkészt, eressze ki egy kicsit gazdáját a ketrecből, mert ha ki nem ereszti, az a tömlőc bizony nem marad olyan tiszta, mint amilyet az ő gazdája-féle lovagnak méltósága megkövetel.

A lelkész elérte s azt mondta, szívesen teljesítené kérését, ha attól nem tartana, hogy mihelyt a lovat szabaddá helyezi, ez aztán fittyet hány nekik s úgy odább áll, hogy üthetik bottal a nyomát.

— Kezem rá, hogy nem szökik el — viszonozta Sancho.

— De még az enyim is, — mondta a kanonok — kívált, ha lovagi szavára megígéri, hogy el nem hágy bennünket, amíg meg nem engedjük.

— Igérem, — viszonozta Don Quijote — aki az egészet végighallgatta — annyival is inkább, mert hiszen akit úgy megbűvöltek, mint engem, az nem szabad a maga személyével, mert elvarázslója megteheti, hogy három századig se moccanjon meg egy álló helyéből s ha megszöknék is, visszahozná repülve. S minthogy a dolog így áll, bátran kiereszthetnek, ami egyébiránt mindnyájuk hasznára is lesz, mert ha ki nem bocsátanak, lelkük rajta, ha kénytelen lesznek szaglásukat háborítani, hacsak távolabb nem kerülnek.

A kanonok erre kezét fogott vele, bárha a lovagé még most is megvolt kötözve mind a kettő s azzal aztán becsületszávára kieresztették a ketrecből, minek ő végzetlenül megörült s boldog volt, hogy a rekesz alól kiszabadult.

Első dolga is az volt, hogy nagyot nyújtózott, de aztán mindjárt odament Rocinantehoz, megveregette farán s így szólt:

— Hiszem az Isent és malasztaltteljes anyját, virága és tükre a paripáknak, hogy nemsokára megint ott leszünk mind a ketten, ahol akarunk, te gazdádval hátadon, én meg terajta s folytatjuk azt a tisztet, amelynek betöltésére Isten e világra küldött engemet.

S e szavak után Sancho kíséretében kissé félrement, ahonnan aztán sokkal vidámabbani tért vissza megint, s kész volt mindenben azt teljesíteni, amit fegyverhordozója paracsolt.

A kanonok csak nézte s nem fogyott csodája e nagy bolondság láttára, holott Don Quijote minden szava és felelete arról tanuskodott, hogy esze egészen helyén van s csak akkor zötytyen ki a nyeregből, mikor — amint már említettük — a lovagságra tér a beszéd. S így részvétre gerjedvén iránta, mikor mindnyájan leültek már a zöld fűbe s várták a kanonok feleletét, ez így szólt:

— Lehetséges-e, lovag úr, hogy nagyságod elméjét annyira elcsavarta a lovagregények boldogtalan és mihaszna olvasása, hogy azt higye, más hasonló balgaságokkal együtt, hogy el van bővölve? ami annyira távol áll attól, hogy úgy legyen, mint a hazugság maga az igazságtól. S ugyan, hogy lehet emberi ész, amely azt képzelje, hogy csakugyan létezett e világon az a töménytelen sok Amadis, meg az az egész sereg nagyhírű kóbor lovag, a sok trapezunti császár, a sok Felixmarte de Hircania, a sok paripa, a sok kóbor kisasszony, a sok kigyó, a sok óriás, a sok szörnyeteg sárkány, a sok halatlan kaland, a sok mindenféle elbűvölés, a sok háború, a sok boldogtalan összezapás, a sok díszruha, a sok szerelmes hercegasszony, a sok gróffá lett fegyverhordozó, a sok elmés törpe, a sok szerelmes levél, a sok turbékolás, a sok bátor asszony, egy szóval az a tenger ostobaság, amellyel a lovagregények telisded-teli vannak? Magamról annyit mondhatok, hogy amikor olvasom, de nem jut eszembe, hogy ez mind csak mese és költemény, akkor még csak mulattatnak annyira, amennyire; de ha arra gondolok, hogy valóban micsodák: kedvem volna még a legjobbakat is a falhoz vágni, de belecsapnám a tűzbe is, ha éppenséggel kezem

ügyébe esnék, mert csakugyan megérdemlenék ezt a büntetést, mivelhogy oly csalfák és ámitók s úgy elcsavarják a közönséges emberi természetet s mivelhogy új babonát, új szokásokat akarnak terjeszteni s alkalmat szolgáltatnak arra, hogy a tudatlan tömeg elhiggye s igazaknak tartsa mindazon ostobaságokat, amiket magokban foglalnak. Sőt oly szemtelenek, hogy elég vakmerők még a tisztas állású, okos emberek fejét is megzavarni, ami világosan látható nagyságod esetéből is, akit odáig ragadtak, hogy utóvégre ketrecbe kellett zárni s ökrös szekéren vinni, mint ahogy oroszlánt vagy tigrist hordanak faluról-falura, hogy pénzért mutogassák. Ugyan, senior Don Quijote, szánja meg tulajdon magát s térjen észére; fordítsa okosabbra azt a szép tehetséget, mellyel az ég kiváló kegyelme felruházta s válasszon olyan olvasmányokat, melyek lelke épülésére és tisztessége gyarapodására szolgálnak. Ha azonban természetes hajlama olyan könyveket óhajt olvasni, melyekben lovagokról szóló hőstettek foglaltatnak: olvassa el a szentírásban a Bírák könyvét, talál abban nagyszerű igazságokat s éppoly való, mint dicső hőstetteket. Lusitaniának volt Viriatusa*) Rómának Caesarja, Karthagónak Hannibálja, Görögországnak Nagy Sándora, Castiliának Fernan Gonzaleze, Valenciának Cidje, Andaluciának Gonzalo Fernandez, Extremadurának Diego Garcia de Paradesa, Jereznek Garci Perez de Vargasa, Toledonak Garcilasoja, Sevillenek Don Manuel de Leonja: ezek hőstetteinek olvasása mulattathatja oktathatja, gyönyörködtetheti s csodálatra keltheti még a legfényesebb tehetségű olvasót is. Ez lenne nagyságod szép elméjéhez méltó olvasmány, kedves Don Quijote úr, mert abból megismerné a történelmet, megszeretné az erényt, gyarapulna a jóságban, tökéletesebbé lenne erkölcsében, bátorra vakmerőség nélkül, merésszé gyávaság nélkül s mindezt Istennek dicsőségére, a maga hasznára s La Mancha jó hírének javára, ahonnét — amint hallottam — nagyságod eredetét és származását veszi.

*) Portugál hős, a rómaiakkal szemben megvédte országa függetlenségét.

Don Quijote csupa szem-fül volt, amíg a kanonok szavait hallgatta s mikor aztán észrevette, hogy elvégezte mondókáját, jó darabig szótlanul nézett rá, végre így szólott:

— Úgy látszik, nemes uram, nagyságod egész beszéde oda irányult, hogy azt adja értésemre, hogy e világon nem léteztek kóbor lovagok s hogy minden lovag-történet hamis, hazug, ártalmas és haszontalan az emberi társadalomra nézve s hogy rosszúl cselekedtem, hogy olvastam, még rosszabbúl, hogy elhittem s legeslegrosszabbul, hogy utánoztam őket, midőn a kóbor lovagság azon szigorú tisztének betöltésére vállalkoztam, melyre ezek tanítanak. Nagyságod tagadja, hogy e világon valaha éltek volna Gaulai vagy Graeciai Amadisok, vagy más egyéb lovagok, kikről ez iratok szólnak.

— Betűről-betűre úgy van, amint nagyságod mondja — jegyezte meg e szavaknál a kanonok.

Mire Don Quijote így válaszolt:

— Nagyságod még azt is hozzátette, hogy ezek a könyvek nékem igen sok kárt okoztak, mert eszemet elcsavarták s ketrecbe juttattak s jobban tenném, ha célszerűbb és hasznosabb olvasmányokat választanék, olyan műveket, melyek igazabbak s amelyek mulattatóbbak és tanulságosabbak.

— Úgy van, — szólta a kanonok.

— Én pedig — vágta vissza Don Quijote — kereken kimondom, hogy nagyságod az, akinek nincs esze s aki el van bűvölve, minthogy vakmerő volt kígyót-békát kiáltani egy olyan ügyre, melyet az egész világ igaznak ismer. S aki ezt tagadja, mint ahogy nagyságod is cselekszik, ugyanarra a büntetésre lenne méltó, amire nagyságod ítéli el e könyveket, mikor — amint mondja — olvasásuk közben úntatják, mert aki azt akarja elhitetni valakivel, hogy Amadis sohasem volt a világon, sem az a többi kalandos lovag se, akiről e történetek szólnak: az egy lenne azzal, ha azt állítaná, hogy a nap nem világít, a jég nem hideg s a föld nem táplál. S ugyan van-e ember a világon, aki be tudná bizonyítani, hogy a Floripes hercegnő és Burgundi Guy története nem igaz tör-

ténet, vagy Firebrasé sem az Mantible hídnál, ami Nagy Károly császár korában történt?*) Esküszöm, hogy ez mind oly igaz volt, mint hogy most nappal van s ha ez hazugság, úgy az is az, hogy Hektor valaha volt, meg Achilles, meg a trójai háború, meg Franciaország tizenkét pair-je, meg angolországi Artus király, ki pedig hollóvá lett s még ma is él, amint hogy országában minden pillanatban várják visszatértét. Ezzel a vakmerőséggel azt is lehetne állítani, hogy Guarino Mezquino története is hazugság, meg a szent Gral fölkeresése is az, s hogy Don Tristan és Isolda királyné szerelme is költemény, valamint Ginebraé s Lanzaroteé is, holott pedig van olyan ember, aki majdnem arra is emlékszik, hogy látta Quintanona asszonyságot, aki a legielesebb pohárnok volt egész Nagy-Britanniában. Ez pedig annyira igaz, hogy magam is emlékszem, hogy egy apai nagynéném azt mondta, valahányszor egy-egy asszonyságot látott tisztes fátyolával: „Nézd csak, öcsikém, ez éppen olyan, mint Quintanona asszonyság;” amiből azt következtetem, hogy bizonyosan ismernie kellett vagy legalább is valamikor arcképét láthatta. Avagy ki merné állítani, hogy a Pierre és a szép Magelona története sem igaz, holott a királyi fegyvertárban még ma is látható az a fogantyú, mellyel ama falovat kormányozták, amelyen a bátor Pierre a levegőn át repült s amely valamivel nagyobb, mint egy kocsirúd. E fogantyú mellett, tőzsomszédságában ott van Babieca nyerge, Roncesvallesban pedig Roldan kürtje, amely akkora, mint valami hosszú genda*). Mindebből pedig az következik, hogy csakugyan volt tizenkét pair, voltak Pierre-ek, voltak Cidek s más ilyes lovagok, akikről a közönség azt állítja, hogy kalandok után jártak. S ha nem úgy van, ám mondja szembe valaki, az sem igaz, hogy a bátor lusitan kóbor

*) Guy-t, Nagy Károly pair-jei egyikét pogány fogságából Fierabras részére Floripe hercegnő menti ki. — A Mantible márványhídját a Flagor (Tajo) fölött Galafré óriás védte 100 törökkel. Az átkelésért a keresztényektől 30 agarat, 100 solymot, 100 paripát szerszámmal, 100 márká aranyat, s 100 szüzet követelt, de Fierabras legyőzte.

*) Dante és Bojardo szerint 2 mérföldre elhallott a kürt.

lovag, Juan de Medo létezett, aki Burgundiába ment és Arras városában megküzdött a hírneves Charni úrral, akit mosen*) Pierresnek hívtak, azután meg Basel városában mosen Romestan Henrikkal s mind a két párbajban diadalt és örök dicsőséget aratott; avagy ama kalandok és bajvívások, miket ugyancsak Burgundiában ama két hős spanyol vívott, úgymint Pedro Barba és Gutierre Quijada (akinek én fi-ágon egyenes utódja vagyok) s akik a San Polo gróf fiait legyőzték. Avagy tagadják tehát azt is, hogy Don Fernando de Guevara sem ment el Németországba kalandokat keresni, ahol megvitt Micer Jorge-val, az ausztriai hercegi ház egyik lovagjával. Ám mondják, hogy Suero de Quinones del Paso párbajai, hogy Mosén Luis de Falces viadala a spanyol Don Gonzalo de Guzmannel mind csak tréfa volt, valamint azon hőstettek is, amiket mind ezen, mind idegen országok keresztyén lovagai vittek véghez, amik pedig oly igazán és valóban megtörténtek, hogy újra is kimondom: aki ezeket tagadja, nincs annak egy morzsa esze, egy szikra okossága.

A kanonok csodálkozva hallotta, mennyi igazat s nem-igazat kever össze Don Quijote s bámult rajta, mennyi minden van a fejében azon dolgokból, melyek kóbor lovagságát illetik és érdeklik; utóbb aztán így felelt szavaira:

— Nem tagadhatom, senor Don Quijote, hogy van valami igaz abban, amit nagyságod elősorolt, különösen ami a spanyol kóbor lovagokat illeti, sőt még azt is megengedem, hogy volt Franciaországban tizenkét pair; de már azt csakugyan nem akarom elhinni, hogy az mind igaz, amit rólok Turpin érsek feljegyzett. Annyi igaz az egészből, hogy a francia királyok által kiválasztott lovagok voltak, kiket azért neveztek pair-eknek**), mert bátorság, nemesség s hősiesség dolgában mindnyájan egyenlők, vagy ha nem is egyenlők, legalább azoknak kellett volna lenniök s olyan rendet képeztek, mint manapság a Santiago- vagy Calatrava-rend, mely-

*) A monseigneur rövidítése. (Ford.)

**) „Pair“ a latin „par“ = „egyenlő“-ből.

nek tagjairól feltesszük, hogy, bátor, nemes és előkelő származású lovagok; s amint azt mondjuk, San Juan vagy Alcantara lovagja, abban az időben azt mondták: a tizenkét pair lovagja, minthogy ezen harcias rendbe mindig tizenkét egyenlő lovagot választottak. Semmi kétség, hogy Cid is volt, meg Bernardo del Carpio is; hogy azonban mindazt véghezvitték volna, amit felőlük beszélnek, azt hiszem, hogy ez mégis csak nagyítás. Ami a Pierre gróf fogantyúját illeti, melyet nagyságod említett s amely ott van a királyi fegyvertárban Babieca nyerge mellett: bevallom bűnömet, oly tudatlan, vagy rövidlátó vagyok, hogy bárha a nyeret láttam, a fogantyút sohasem vettem észre, akkora legyen bár, amekkorának nagyságod állítja.

— Pedig bizonyos, hogy ott van — viszonoztta Don Quijote s nagyobb biztosság okáért azt mondják, börtökbe tették, hogy a por be ne lepje.

— Mind meglehet, — felelte a kanonok — de papi állásomra mondom, csakugyan nem emlékszem, hogy láttam volna; de feltéve, hogy ott van, ez még nem hitheti el velem, hogy annak a sok Amadisnak, meg az egész sereg említett kóbor lovagnak hőstettei mind igazak volnának s még gondolni is különös, hogy egy olyan férfiu, mint nagyságod, ki oly tiszteletreméltó jelességekkel és oly szép értelemmel van megáldva, azt hihesse, hogy az az egész sereg képtelen ostobaság mind igaz legyen, ami ezekben a sületlen lovagregényekben foglaltatik.

L. FEJEZET.

Arról a tudományos vitatkozásról, melyet Don Quijote a kanonokkal folytatott, valamint egyéb eseményekről.

— Ez nem rossz! — viszonoztta Don Quijote. — Hát ama könyvek, melyeket királyi engedéllyel s a cenzura helyeslő beleegyezésével nyomtak, melyeket az egész világ, nagy úgy mint kicsiny, szegény úgy mint gazdag, tudós úgy mint tudatlan, az alsóbb osztálybeli, valamint egy szóval minden rangú és rendű ember élvezettel olvas

és magasztal: hát ez mind hazugság legyen, holott anynyira magukon hordják a valóság jellegét, hogy még azt is elmondják, ki volt az atyja, anyja, melyik a hazája, kik a rokonai, melyik a születési helye ezen vagy azon lovagnak vagy lovagoknak s elmondja pontról-pontra és napról-napra, mit hogyan és miképen cselekedtek? Hallgasson nagyságod, ne szóljon káromlást s higgyen a szavamnak; jó tanácsot adok, hogyan kell e dologban okosan eljárnia; ha pedig nem hisz, ám olvassa el e műveket s majd meglátja, mennyi élvezetet fognak szerezni. Avagy mondja csak, lehet-e nagyobb gyönyörűség, mint ha, mondjuk, egy nagy szurok-tavat látnánk itt magunk előtt, amely egyre forr és kavarg s amelyen keresztül-kasul kígyók, gyíkok s más egyéb rettenetes és vad szörnyetegek úszkálnak, de a tó közepéről egyszerre méla, bús hang zendül, amely ezt mondja: „Oh nemes lovag, bárki légy is, aki e borzalmas tó szemléletébe merültél, ha tieddé akarod tenni azt a kincset, mely e sötét víz mélyén rejlik, mutasd meg szilárd kebled bátorságát s vesd magad e sötét, égő árba: mert ha meg nem teszed, nem lesz méltó megtalálhatni ama bámulásra gerjesztő csodadolgokat, miket a tündér hét palotája magába zár és foglal, mik e sötétlő hullámok alján fekszenek. S a lovag, ki sem hallgatva a mélabús hangot egészen, anélkül, hogy fontolgatásba bocsátkoznék s átgondolná, mily veszedelembé kell rohannia, sőt még csak nehéz fegyverzetét sem vetve le magáról, lelkét Istennek és szerelme hölgyének ajánlva, belérohan a forró tóba s amikor meg sem álmodná, hogyan s mikép, egyszerre csak olyan mosolygó vidéken áll, melyhez még az elisiumi mezők sem foghatók. Itt, úgylátszik, az ég átlátszóbb s a nap egészen új varázsfénnyel tündököl; szemei előtt kies berek terül, melyet oly zöld és oly dúslombú fák képeznek, hogy zöldjök maga felvidítja a tekintetet, a füleket pedig számtalan apró tarka madárcák édes és mesterkéletlen éneke gyönyörködteti, melyek a sűrű ágak közt fel s alá szökdécselnek. Itt patak csörgedez, melynek habjai ömletleg kristály gyanánt leitenek a finom fővény és fehér kavi-

csok fölött, amik színaranyhoz és igazgyöngyökhöz hasonlítanak. Amott mesterséges kút látszik, tarka jaspisból és síma márványból készítve; itt egy másik, groteszk izlésben, apró kagylókból és fehér meg sárga csigahéjakból rakva összerendezett rendetlenségben, melyek közé csillogó kristálydarabok és utánzott smaragdok vannak alkalmazva, melyek olyan tarka művet alkotnak, mintha a művészet utánozni akarná a természetet, itt ügylátszik, majdnem felül is multa még. Amott távolabb egészen váratlanul erős vár vagy gyönyörű alcazar tárul fel előtte, melynek falai színaranyból, ormai gyémántból, kapui jácintból vannak, egy szóval olyan csodálatos alkotmány, hogy bár az anyag, amelyből rakták, nem csekélyebb, mint gyémánt, kárbunkulus, rubin, igazgyöngy, arany és smaragd, az építkezés munkája még ennél is többre becsülhető. De amit eddig látott, az még nem minden, mert ímé, a kastély kapujából nagyszámú lánykasereg lép elé, akiknek fényes és díszes öltözetét, ha én úgy le akarnám festeni most, ahogy ezek a regények lefestik, soha végét nem érném. Majd az, aki valamennyi között legfőbbnek látszik, megfogja a vakmerő lovag kezét, aki a lángoló tóba ugrott s minden szó nélkül bevezeti a gazdag alcázarba vagy kastélyba s levetközteti anasztalt meztelenre, megfürösztli langyos vízben, majd rögtön bekeneti tetőtől talpig illatos balzsammal, inget adat rá a legfinomabb patyolatból, ami szintén a legédesebben be van szagosítva; majd egy másik leányka is megjelen, aki köpenyt vet vállaira, amely — amint állítják — rendesen ér legalább is annyit, mint egy egész város, vagy még annál is többet! Mily dicső aztán, ha olvassuk, hogy az elmondottak megtörténtét bevezetik más terembe, ahol az asztal oly dús-gazdagon meg van terítve, hogy láttára szeme-szája eláll csodáltában! Mily dicső, amint kezére vizet töltenek, amely tisztán ámbrából és illatos virágokból van szűrve! Elefántcsontból faragott székre ültetik! A bájoló leánykák csodás szótlanágban mind szolgálnak körülötte. Annyi mindenféle eledellel kínálják, ami mind olyan izletesen van elkészítve, hogy étvágya azt sem tudja,

melyikért nyúljon? S oh, milyen zene az, mely étkezése közben felhangzik, anélkül, hogy tudná kitől és honnan árad feléje. S mikor az ebédnek már vége van s az asztalt leszedték, a lovag meg hátra dől székében s talán — amint szokás — éppen a fogát piszkálja, a terem ajtaján egyszerre csak egy nőalak lép be, sokkal szebb az előbbi valamennyinél; odaül a lovag mellé s elkezd mondani, micsoda vár ez s hogy ő miként van ebbe lebüvölve és mond még sok egyebet, amin a lovag bámul, az olvasók meg, története olvasása közben méltán csodálkoznak. Nem akarok erről a tárgyról bővebben szólni, mert már az eddigiből is látható, hogy bárhol üssük is fel valamely kóbor lovag történetét, élvezetre s bámulatra fog az gerjeszteni akármely olvasót. Nagyságod pedig, higgyen szavamnak s amint már említettem, olvassa el e könyveket s majd meglátja, mennyire felvidítják, ha búskomor talál lenni s mennyire meghozzák jókedvét, ha netalán elvesztette volna. Magamról tudom, hogy amióta kóbor lovaggá lettem, azóta vagyok bátor, udvarias, bőkezű, művelt, nemeslelkű, illedelmes, vakmerő, gyengéd, türelmes, munkabíró s azóta találok bele magamat a fogságba és elbüvölésbe. S bárha nemrég is tapasztalom, hogy ketrecbe zártak, mint valami bolondot, azt gondolom, ha az ég kedvez és a szerencse nem lesz ellenséges: karomnak ereje által nemsokára valamely ország királyává leszek, mikor aztán bebizonyíthatom, milyen háládatosság és bőkezűség lakozik keblemben. Mert, becsületszavamra mondom, uram, a szegény teljesen képtelen arra, hogy bárki iránt is bőkezűnek mutathassa magát, bármennyire hajlandó volna is rá; az a háládatosság pedig, amely csupán óhajtasból áll, halott valami, amint a hit is, cselekedetek nélkül halott. Ezért óhajtom, nyujtana bár a szerencse alkalmat mentől előbb s tenne császárrá, hogy bebizonyíthassam, mennyire szívemen fekszik, hogy barátaimmal jót tegyek, főleg ezzel a szegény Sancho Panzával, fegyverhordozómmal, akinek hűségre nézve nincs párja a világon, akit gróffá szeretnék tenni, amint jó ideje meg-

ígértem neki, bár félek, alig lesz elég ügyes birodalmát kormányozni.

Sancho jóformán csak ez utolsó szavakat hallotta meg ura beszédéből s így szólt:

— Csak azon legyen, señor Don Quijote, hogy ezt a grófságot egyszer a markunkban tarthassuk, melyet nagyságod oly régóta ígér, én meg oly régóta várok s attól ugyan ne féljen aztán, hogy én el ne tudjam kormányozni; ha pedig nem tudnám, hallottam én, hogy vannak olyan emberek, akik árendába veszik az országokat uraiktól s fizetnek esztendőnkint bizonyos összeget s ők viselik aztán a kormányzás gondjait, az úr pedig hasrafekszik, él a haszonbérből s nem törődik semmivel. Így teszek majd én is s oda se nézek egy-két garasnak, hanem egyszerre lemondok minderről, életem világomat a jövedelemből, mint valami herceg, az országban pedig ám ők lássák, mire mennek egymással.

— Ezt az okoskodást értem, földi — jegyezte meg a kanonok — ha csak a jövedelem elköltéséről van szó; de ami az igazságszolgáltatást illeti, erről a tartomány urának kell gondoskodni s ennél aztán az ügyesség, a józan értelem s különösen a jóindulat jön tekintetbe, mert ha az alap híjával van, hiányos lesz a cél és az eszköz is. Így szokta Isten megsegíteni az együgyűnek jószándékát, valamint elrontani a furfangosnak rosszakarátát.

— Én az ilyen bölcseséghez nem tudok, — viszonozta Sancho Panza — csak azt tudom, szeretném ha az a grófság olyan hamar az enyém lenne, amilyen jól el tudnám kormányozni. Van olyan lelkem, mint más ember fiának, testem is, hogy a másé se különb s lennék olyan királya az én országomnak, mint más akárki az övének; s ha azzá lennék, azt tenném, amit akarok s ha azt tenném, beérném a magam sorsával; aki pedig a maga sorsával beéri, nincs amire még kívánczozzék, s ha nincs amire még kívánczoztam, azzal aztán megvan minden. Csak hadd jöjjön az a grófság s akkor Isten hírével, majd látjuk még egymást, mint a vak mondta a vaknak.

— Nem rossz filozófia, Sancho, — jegyezte meg a

kanonok — mindazáltal sokat lehetne még mondani erről a te grófságról.

Mire Don Quijote így szólt:

— Nem tudom, mi egyebet lehetne róla mondani; én részemről e tekintetben csak azon számos és különféle magamfajta lovag példáját akarom követni, akik fegyverhordozóik hű és jelentékeny szolgálatai viszonzásául, kegyeikkel halmozták el őket s korlátlan urakká tették városok és szigetek fölött; sőt volt olyan is, aki érdemét annyira becsülte, hogy elég merész volt magát királlyá tételni. Egyébiránt, minek a sok szószaporítás, holott olyan kitűnő példára hivatkozhatom, mint a nagy és elegendőkép soha nem magasztalható Amadis de Gauléé, aki fegyverhordozóját a Szilárd-sziget grófjává tette. Így én is minden lelkiismereti furdalás nélkül gróffá tehetem Sancho Panzát, akinél kevés kóbor lo-vagnak volt derekabb fegyverhordozója.

A kanonok nem győzött csodálkozni Don Quijote elmés ostobaságán (ha ugyan az ostobaság elmés lehet) hogy hogyan festette le a Tó lovagja kalandját, valamint azon a benyomáson, melyet rá az olvasott könyvek koholt hazugságai tettek; végül bámulta Sancho együgyűségét, aki oly mohón kíváncszott az ura-ígérte grófság elnyerésére.

E közben a kanonok szolgálai is visszaérkeztek, akik a vendéglőbe mentek be a megterhelt öszvérért s a mező zöld fűvére egy szőnyegből asztalt terítve, hűvös fák árnyába mindnyájan letelepedtek s ott költötték el ebédjüket, hogy — amint már említettük — az ökrök gazdája se szalassza el a jó legelőt.

Még tartott a falatozás, mikor egyszerre zajos csörtetéssel vegyes kolomphang verődött füleikbe a körülöttük lévő sűrű, tüskés bokrok közül s abban a pillanatban a sűrűségből igen szép kecske rontott elő, melynek szőre fekete, fehér és szürke foltokkal volt tarkázva. Nyomban utána egy pásztor futott, aki egyre kiáltozott rá s egyre szólítottá, álljon meg vagy térjen vissza a nyájhoz. A szőkevény kecske, már meg lévén riasztva, mintegy menedéket keresett a pihenő társaságnál s

megállt. A kecskepásztor elérte, megfogta a két szarvánál fogva s mintha az állat értené az emberi szót, így szólt hozzá:

— Ej te kósza, te kósza, keselykém, keselykém, hogy tudsz így elszaladni ezzel a sántító lábaddal? Talán a farkas kerget, kis bolondkám? Ugyan nem mondanád meg, kedveském, miért szaladtál? De hát miért is szaladhattál volna el másért, mint azért, hogy nőstény vagy és nincs maradásod. Vigye patvar a rossz szokásodat s mindazokét, akiket utánozol. Jöszte, jöszte kedveském s ha nem élhetsz is annyira kényed-kedved szerint, legalább biztosabb sorsod lesz karámodban vagy társaidnál: mert ha már te magad is ilyen féktelenül szerte szaladgálsz, aki pedig vezetőjük és útmutatójuk volnál, hát akkor mi lesz a többiből?

A kecskepásztor szavai nagyon mulattattak mindenkit, aki csak hallotta, különösen pedig a kanonokot, aki így szólt hozzá:

— Mindenre kérlek, atyafi, pihenj meg kissé s ne térj vissza olyan sebtiben ezzel a kecskével a nyájhoz: mert ha egyszer nőstény, — amint mondod — bizony csak követni fogja természetes ösztönét, akármennyire akarnád is akadályoztatni. Egyél egy-két falatot s igyál egyet, legalább haragod is lecsillapszik s kecskéd is kipihen.

S azzal kése hegyén oda nyújtott neki egy darab nyúl-gerincet. A kecskepásztor elfogadta, megköszönte, ivott rá egyet, lecsendesült s így szólt:

— Nem szeretném, ha uraságtok együgyű embernek tartanának azért, hogy ezzel az oktalan állattal olyan értelmesen beszéltem; igazán mondom, semmi titok sincs szavaimban. Paraszt vagyok, de mégse olyan sült paraszt, hogy ne tudnám, hogyan kell bánni az emberekkel s hogyan az állatokkal.

— Nagyon hiszem, — jegyezte meg a pap — mert tapasztalásból tudom, hogy az erdőben okos emberek nevelkednek s a kunyhókban bölcsek is lakoznak.

— Legalább olyanok igen is, uram, — viszonzta a pásztor — akik a maguk kárán tanultak. S hogy erről

meggyőződjenek s mintegy kézzelfogható legyen az urak előtt, bárha úgy látszik, hogy hivatlanul magam tolakodom fel: ha terhükre nem esik s egy kis ideig szívesek lesznek figyelni, elmondok egy igaz történetet annak bizonyosságára, amit ez az úr állított (s itt a papra mutatott) s amit én is állítok.

— Minthogy ez az eset némileg lovag-kaland színét hordja magán — jegyezte meg Don Quijote — én részemről szívesen meghallgatlak, földi, s bizonyosan hasonlókép fog cselekedni ez a tisztas társaság is, minthogy mind okos emberekből áll, akik örömet hallgatják az érdekes elbeszéléseket, melyek lekötik a figyelmet, vonzó és mulattatók s ilyen lesz bizonyára a tiéd is. Fogi hozzá tehát, földi s mi mindnyájan hallgatunk.

— Csekély magam kivételével, — jegyezte meg Sancho — mert én ezzel a pástétommal odatelepszem a mellé a patak mellé s jóllakom három napra, mert uramtól, Don Quijote önagyságától úgy hallottam, hogy a kóbor lovag fegyverhordozója akkor egyék, amikor van mit s egyék, amennyi belefér, mert meglehet, hogy olyan sűrű erdőbe keveredik, hogy egy hétig se tud belőle kikecmeregni s ha jól nem lakott, vagy teli tarisznyát nem visz magával, felkopik az álla, amint gyakran meg is történik s úgy összeaszik, mint a múmia.

— Igazad van Sancho, — mondta Don Quijote — menj ahová kedved tartja s egyél, amit ehetel; én azonban jóllaktam már s csupán lelkemnek van szüksége még valami táplálékra, ezt meg bizonyára megadja ennek a jó embernek az elbeszélése.

— De nekünk is mindnyájunknak arra van szükségünk — szólt a kanonok s azzal rögtön felhívta a kecskepásztort, kezdjen bele az ígért elbeszélésbe.

A kecskepásztor kettőt legyintett a kecske hátára, melyet még mindig szarvánál fogva tartott s így szólt hozzá:

— Feküdj le kis tarkám, ráérünk még a nyájhoz visszatérni.

A kecske nyilván megértette, mert amint gazdája leült, ő is odafeküdt lábaihoz egészen nyugodtan s szeme

közé nézett, mintegy azt akarva jelenteni, hogy ő is vigyáz arra, amit gazdája mondani készül, aki ekképen kezdett bele a történetbe.

LI. FEJEZET.

Mit beszélt a kecskepásztor azoknak, akik Don Quijotet vitték?

— Három mérföldnyire ettől a völgysegtől fekszik egy falu, mely kicsinysége mellett is gazdagság dolgában ritkítja párját ezen az egész környéken. Lakott ebben egy köztisztelőben álló parasztember, de annyira köztisztelőben álló, hogy bárha azt tartják: „a vagyontisztesség,” ezt az embert becsületességeért még jobban tisztelte mindenki, mint szerzett vagyonáért. Ami azonban — saját szavai szerint — még boldogabbá tette, az volt, hogy volt egy olyan renekívül szép, ritka okos, kedves és jó magaviseletű leánya, hogy aki látta s ismerte, mind csodálta azt a sok, különös, jeles tulajdonságot, amivel az ég és a természet ezt a leányt megáldották. Szép volt már gyermekkorában, de szépsége még egyre nőtt, úgyhogy mire tizenhat esztendő lett a legeslegszebbé vált. Szépségének híre futott az egész környék falvaiban; mit is mondok, hogy csak a környéken, — híre ment biz annak még a távoli városokba is, de még a királyi palotában is s alig volt ember, aki ne hallott volna róla, úgy hogy mindenfelől csak úgy tódult hozzá az ember, mint valami ritkasághoz vagy csodatévő szentképhez.

Atyja szorosan őrizte; de ő maga is őrizte magát; aminthogy nincs az a zár, az a felügyelet, az a rekesz, amely jobban megőrizné a hajadont, mint tulajdon tartózkodása. Az apa gazdagsága s a leány szépsége sok falubelit, de idegent is arra ösztönzött, hogy megkérjék; azonban az apa, akit ezzel a drága kincssel való rendelkezés megilletett, zavarban volt s nem tudta elhatározni, hogy a sok ostromló közül, akiknek nem volt

se szeri se száma, kinek tegye tulajdonává. A sok közé, akik ilyen tisztességes szándékot tápláltak, tartoztam én magam is, s nagy reményem és kedvező kilátásom volt a sikerre annál fogva, hogy a lány atyja ismert, minthogy én is odavaló voltam, tisztos családból származtam, legjava időmben, volt is mit aprítanom a tejbe s ész dolgában sem tartoztam az utolsók közé. Azonban egy másik odavalósi legény is fellépett kérőül, aki semmiben sem volt alacsonyabb nálam, ami aztán arra szolgáltatott okot, hogy az atya egyre tétovázott elhatározásában, mivel úgy tartotta, akármelyikünké lesz is a leány, mind a kettőnkénél jó kézbe jut. Hogy ebből a zavarból kimenekedjék, arra határozta magát, megmondja Leandrának (amint azt a gazdag leányt nevezték, ki engem oly nyomorulttá tett) hogy minekutána mi ketten egészen egyenlők vagyunk, ő teljesen kedves leányára bízza, válasszon szabad tetszése szerint; ami egészen helyes is s bár minden atya így tenne, mikor gyermekét házassítja. Nem azt akarom mondani, hogy a silányak és rosszak közül hagyják választani, hanem állítsanak eléjük jókat s bízzák a választást ezek közül tetszésükre. Mi tetszett Leandrának s mi nem, azt nem tudom; én csak annyit tudok, hogy az atyja mind a kettőnk előtt egyre csak a leány gyenge korát emlegette s olyan se hideg, se meleg szavakkal tartott bennünket, amik sem őt le nem kötötték, sem minket fel nem oldoztak. Vetélytársamat Anselmonak hívták, engem pedig Eugenionak hívnak, amit csak azért akartam megjegyezni, hogy az urak tudják, kik szerepelnek ebben a szomorú történetben, melynek vége függőben van ugyan még, de képzelhető, hogy gyászos lesz.

Ezidőtájt jött vissza falunkba egy bizonyos Vicente de la Roca nevű legény, egy szintén odavaló szegény parasztember fia. A legény Olaszországból, meg más idegen tartományokból tért haza, ahol katonáskodott. Körülbelül tizenkét esztendősen lehetett, mikor egy kapitány, aki csapataival éppen a mi falunkon ment keresztül, magával vitte; másik tizenkét esztendőbe telt aztán, amíg visszatért, hanem ekkor katonaruhában jött

meg, piripántosan, teleaggatva cifraságokkal s vékony acélláncocskákkal. Ma így öltözött, holnap megint más-kép; hanem minden cifrasága nagyon vékony, nagyon sovány volt, csecsebecse, semmi becse. A parasztság, amint hogy már természeténél fogva is furfangos, ha meg alkalmá van rá, maga a megtestesült ármányosság, megjegyezte magának s pontról pontra számba vette, hány öltözete s hány cifrasága van s úgy találták, hogy mindössze három más meg más színű ruhája van, hozzáillő harisnyával s kötővel; csak hogy ő olyan ügyesen tudta össze vissza csereberélni, hogy ha meg nem számlálták volna, az ember akár megesküdhetett rá, van legalább is tíz különféle öltözete s kétannynál is több kócsagtolla. Ne tartsák az urak hiábavaló szószaporításnak, hogy ennyit emlegetem ezt a ruhaneműt: fontos szerepe van ebben a történetben.

Oda szokott ülni rendszeren egy kőpadra, mely a piacon lévő nagy nyárfa alatt áll, s ott tartott bennünket szóval, úgy, hogy mind szájátva hallgattuk, amit hőstetteiről mesélt. Nincs a föld kerekiségén ország, ahol ő ne járt, sem egyetlen csata, amelyben ő részt ne vett volna; több mórt küldött a másvilágra, mint ahány Marrocoban és Tunisban összevéve van s amint mondta, több párbaja volt, mint Gante y Lunának, meg Diego Garcia de Paradesnek s más ezer bajnoknak, akiket elősorolt s ezekben a tusakodásokban mindig ő lett a győztes, anélkül, hogy neki csak egy hajaszálát is meggörbítették volna. Máskor meg sebhelyeit mutogatta meg, amiket ugyan nem lehetett tisztán kivenni, de ő elhitette velünk, hogy mindannyi puskalövés okozta egyik-másik összecsapás meg csetepaté alkalmával. Végre a falubélieket, akik pedig egészen egyszerűek voltak vele, páratlan kevélységgel csak lenézte s azt monda, hogy neki karja az atyja, tettei a rokonsága s hogy katona lévén, maga a király se különb nálánál. Szemtelenségéhez még az is járult, hogy valami kicsit értett a muzsikához is, úgy hogy nyekegtette a guitárt, bárha olyan is találkozott, aki azt mondta róla, hogy a hangszer szinte beszél ujjai alatt. Ezzel azonban még nem

merítettem ki minden jeles tehetsége elősorolását, mert ráadásul még verseket is faragott, úgy hogy akármi ostobaság történt is a faluban, ő mindjárt csinált rá másfél mérföld hosszú románcot. Ezt a katonát tehát, akit íme lefestettem, ezt a Vicente de la Rocat, ezt a hőst, ezt a gavallért, ezt a muzsikust, ezt a költőt egyszer meglátta s azután mind sűrűbben el-elnézegetett a mi Leandránk házuk egy ablakából, mely a piacra nyílt. Beleszeretett a cifra ruhájába, egészen odáig lett románcaitól, miket a katona husz példányban is szétosztogatott, valahányat csak összeábdált; hírét vette ama hőstetteknek is, miket a legény magáról elbeszélt; egy szóval az ördög úgy rendelte, hogy a leány belebolondult a fiuba, még előbb, semmint ennek esze-ágába is jutott volna, hogy szemét rávesse. Minthogy pedig a szerelem körül semmi sem könnyebb, mint boldogulni akkor, amikor a leány maga is hajlandó, Leandra és Vicente csakugyan igen könnyen módját ejtették a találkozásnak. S előbb, semmint a sok kérő közül csak egyetlen egy is megálmodta volna, hogy mi történik, már meg is történt, hogy a leány szeretett kedves atyja házából (melyben anya nem volt már) szépen elillant s megszökött a faluból a katonával, aki ebben az egy esetben csakugyan nagyobb diadalt aratott, mint a többiben valamennyiben, amennyit csak maga felől híresztelt.

Az egész falu alig tudott hova lenni csodálkozásában, de általában mindazok is, akik a dolgot hírül vették. Én egészen odalettem, Anselmonak megállt az esze, az apja alig tudott hova lenni a bújában, a rokonság szörnyűködött, az előljáróság hozzálátott a kereséshez s a poroszlók szanaszét mindenfelé. Az utakat elállták, kikutattak minden bokrot az egész környéken s harmadnapra megtalálták az elbódított Leandrát egy erdei barlangban, de már akkor egy ingre vetkőztetve s kifosztva minden pénzéből s drága ékszereiből, amiket atyja házából magával vitt. Visszavitték mélyen megszorított atyjához, kikérdezték szerencsétlensége felől s ő minden tartózkodás nélkül bevallotta, hogy Vicente de la Roca csalta meg, aki megígérte neki, hogy nőül veszi s rávette,

szökjék meg hazulról, majd elviszi ő a világ legszebb, leggazdagabb városába, Nápolyba. Ő, szerencsétlen megcsalatott leány, hitt a legény szavának; megrabolta atyját, hozzáállt azon az éjszakán, amikor odahaza már csak hült helye volt. Vicente pedig egy vadon erdőségbe vitte s abba a barlangba zárta, ahol ráakadtak. Azt is elmondta, hogy a katona nem fosztotta meg becsületétől, hanem ami pénzbeli értéket magával vitt, azt mind elrabolta tőle, őt pedig a barlangban hagyván, maga elszökött; ezen aztán az emberek megint nem győztek eléggé csodálkozni. Nehéz volt elhinnünk, amit a legény önmegtartóztatásáról mondott, de olyan komolyan állította, hogy az előbb vígasztalhatatlan atya végre megnyugodott s oda se nézett azoknak az elrabolt kincseknek, csak hogy meghagyták leányánál azt az egy drágaságot, amely ha elvész, semmi remény többé, hogy valaha még vissza lehessen szerezni. Még aznap, mikor Leandra megkerült, atyja egyszersmind el is távolította szeminkből, ugyanis a szomszéd város kolostorjába vitte s be akarta várni, hadd oszlassa el az idő valamennyire azt a rossz hírt, melybe leánya jutott. Leandra zsenge kora mentségül szolgált hibájának legalább azok előtt, akiket nem igen érdekelt, hogy ártatlan-e, vagy sem; azonban azok, akik tudták, hogy milyen okos, eszes leány, azok az elkövetett hibát nem tulajdonították tudatlanságnak, hanem inkább könnyelműségnek és az asszonyi nem veleszületett gyarlóságának, mert biz ez a nem reárcsen meggondolatlan és balgatag szokott lenni.

Amint Leandrát elzárták, Anselmo elvesztette szeme világát, legalább nem volt semmi, amire örömmel tudott volna tekinteni. Elöttem is elhomályosodott a világ s nem találtam sehol fényt, mely olyan tárgyhoz vezessen, amelyen csügghessek. Leandra távollétével versenyt nőtt szomorúságunk, fogyott türelmünk, átkoztuk a katona cicomáját s kárhoztattuk Leandra atyjának vigyázatlanságát. Végre Anselmóval együtt arra tökéltük el magunkat, hogy odahagyjuk a falut s idetelepszünk ebbe a völgyiségbe, ahol ő nagyszámú juhnyáját legelteti, én meg szintén jó csomó kecskémet őrzöm s itt töltjük

életünket a fák között, szabad folyást engedünk szívünk érzelmeinek s majd énekben magasztaljuk vagy vádoljuk Leandrát, vagy magányos egyedüliségben sóhajtozunk s bocsátjuk keserves panaszainkat az ég felé. A mi példánkat Leandra kérői közül sok más is utánozta, ide jöttek e vadonságba s ugyanabban foglalatosaik, amiben mi s olyan sokan vannak, hogy az ember hajlandó lehetne azt gondolni, ez a tájék valóságos pásztori Arkádiává lett, úgy tele van pásztorokkal és karámokkal s nincs egy olyan része, ahol a szép Leandra neve ne hangzanék. Az egyik átkozza s elmondja csapodárnak, könnyelműnek, becstelennek; amaz kárhoztatja hiszékenységét s gyarlóságát; egyik mentegeti s megbocsát neki; másik védi is, vádolja is; ez szépségét dicsőíti, amaz tagadja erényét; egy szóval mind valamennyi becsmérli, mind valamennyi imádja s balgatagságuk odáig terjed, hogy van, aki közönyösségéről panaszkodik, pedig nem is volt vele soha beszédes, a másik meg jajgat s a leggyötrelmesebb féltékenység kínozza, amire pedig a leány senkinek okot nem szolgáltatott, mert — amint már említettem — előbb tudtuk meg, hogy hibás, mint azt, hogy szerelmes. Nincs olyan szírhasadék, nincs olyan patakpart, nincs olyan fa-árnyék, amelyet valami pásztor ne tartana elfoglalva, aki ott sírja el panaszát a levegőégnek; a visszhang mindenütt a Leandra nevét veri vissza, ahol csak visszhang képződhetik. Leandra nevét hangoztatják a hegyek, Leandra nevét mormolják a patakok, Leandra varázsolt és bűvölt le mindnyájunkat, akik reménylünk reménytelenül és rettegünk anélkül, hogy tudnók, mitől kell rettegnünk. De valamennyi megháborodott között nyilván az én vetélytársam, Anselmo vesztette el az eszét legjobban, — pedig neki volt belőle a legtöbb — mert habár oly sok mindenféléről panaszkodhatnék, egyedül arról panaszkodik, hogy a leány távol van s egy citera hangjánál, melyet bámulatosan tud pengetni, olyan dalokban kesereg, melyek elegendő bizonyosságot szolgáltatnak szép eszéről. Én részemről könnyebb nyomon járok s azt hiszem, hogy helyesebben is: én csak átkozom az asszonyi nem könnyelműségét, állhatatlan-

ságát, kétszínűségét, szószegését, hűtlenségét s végre meggondolatlanságát, melynél fogva nem tudják, hogy szívöket és hajlandóságukat kinek kell ajándékolni adni. Ezért intéztem, uraim, ehhez a kecskéhez is azokat a szavakat s kifakadásokat, mikor idetoppantam; mivel-hogy nőtény, nem becsülöm sokra, habár ritkítja párját egész nyájamban. Ez az a történet, melyet el akartam beszélni. Ha az elbeszélésben nagyon is bőbeszédű voltam, nem leszek szűkmarkú, ha valamivel szolgálataukra lehetek. Karámom csak itt van a szomszédságban, van ott friss tej, igen jóízű sajt és sok mindenféle gyümölcs, szemnek-szájnak egyaránt kellemes.

LII. FEJEZET.

Arról a tusakodásról, melybe Don Quijote a kecskepásztorral keveredett, valamint a vezeklőkkel történt rendkívüli kalandról, melynek véres verejtékével vetett szerencsés véget.

A kecskepásztor elbeszélése nagy mértékben megnyerte az egész hallgatóság tetszését. Főkép a kanonok gyönyörködött benne nagyon; nem győzte csodálni, mily ügyesen adta elő volt az egészet, mintha nem is valami műveletlen kecskepásztor, hanem művelt udvaronc mondta volna el. Meg is jegyezte, hogy a lelkész csakugyan jól eltalálta, hogy az erdőkben is nevelkednek tudósok.

Mindnyáján felajánlották szolgálatukat Eugenionak, de senki nagyobb készséggel, mint Don Quijote, aki így szólt hozzá:

— Igaz lelkemre mondom, kecskepásztor atyámfia, ha abban az állapotban volnék, hogy valami kalandba vághatnék, rögtön, de rögtön útra kelnék kegyelmed érdekében s kiragadnám Leandrát a kolostorból, (ahol kétségkívül saját akarata ellenére tartják fogva) ki én, ha maga a fejedelemasszony vagy akárki a világon állna is ellen s karjai közé vezetném kegyelmednek, hogy bánják vele kénye-kedve szerint. Tenném pedig ezt egészen

a lovagság törvényei értelmében, melyek azt parancsolják, hogy nem szabad eltérni, hogy valamely hajadon bármi sérelmet szenvedjen. De bízom a felséges Istenben, hogy az egyik ármányos varázslónak nem lehet annyi hatalma, hogy a másik jobbindulatú varázsló le ne győzhessen s így ezennel felajánlom szolgálatomat és segítségemet, amire hivatásom kötelez is s ami nem egyéb, minthogy a gyengéket és a szükségben szenvedőket gyámolítsuk.

A kecskepásztor ránézett s amint szemügyre vette Don Quijote nyavalyás külsejét s ábrázatát, nagyot bámult rajta s odaszólt a szomszédságában lévő borbélyhoz:

— Ki ez az ember, uram, aki színre, szóra ilyen csodálatos?

— Ki volna más, — viszonzta a borbély — mint a nagyhírű Don Quijote de la Mancha, a sérelmek megtorlója, a ferdeségek helyreigazítója, a szűzek védője, az óriások rettentője és a csaták győzője.

— Hisz ez éppen úgy hangzik, — szólt a kecskepásztor — amint a lovagregényekben szokott írva lenni, ahol ilyesmiket cselekszenek, mint uraságod erről az emberről mondja, ámbár azt hiszem, vagy kegyed tréfál, vagy pedig ennek a nemes úrnak üres a koponyája.

— Szemtelen siheder! — kiáltott fel Don Quijote e szavakra — üres bizony a te koponyád, míg az enyim jobban teli van, mint az a te beste-lélek szajha anyád volt, aki erre a világra hozott. S e szavaknál felkapott egy jó darab kenyeret s úgy vágta a kecskepásztor képibe, hogy az orra egészen belapult.

De a kecskepásztor se vette a dolgot tréfára, hanem amint látta, milyen komolyan nekiestek, ő se törődött aztán se a szőnyeggel, se az asztalterítővel, se senkivel, akik ott ebédeltek: nekirontott Don Quijoténak, mind a két markával torkonragadta s bizonyosan megfojtja, ha Sancho Panza abban a nyomban ott nem terem s bele nem kapaszkodik vállába s magával nem rántja az asztalra, összetörve a tányérokat, rapittyává zúzva a csészéket s feldöntögetve és szanaszét szórva mindent,

ami az asztalon állt. Alig hogy szabadnak érezte magát Don Quijote, tüstént megint nekiesett a kecskepásztornak, akit Sancho Panza már emberül megrakott, úgy, hogy egész arca vérbe volt keverve s aki most négykézláb csuszkált valami kés után, hogy véres bosszút állhasson. Ebben azonban a kanonok és a lelkész megakadályozták; de a borbély úgy intézte, hogy Don Quijote valami módon megint a kecskepásztor alá került, aki aztán zúdított is alá olyan ökölcspás-záport, hogy a szegény lovag arca épúgy vérben ázott, mint az övé.

A kanonok és a lelkész majd megpukkadtak nevetőikben, a poroszlók ugráltak örömiükben s úgy uszították a tusakodókat egymásra, mint a kutyákat szokták, mikor egymással marakodnak. Csak az egy Sancho Panza volt közel a kétségbeeséshez, minthogy nem tudta magát kiragadni a kanonok egyik szolgájának kezei közül, aki nem eresztette ura segítségére.

Amint ekkép, a két öklözön kívül, akik egymást döngették, a többiek mind a legjavában mulattak, egyszerre csak olyan szomorú trombitaszó csapódott fülökbe, hogy mindnyájan azonnal arra fordultak, amerről e hangot hallották. De senkit sem nyugtalanított e trombitaszó inkább, mint Don Quijotét, bárha vérben-fagyban ott kecmergett is — rettentő bosszúságára — a kecskepásztor alatt, amiért is így szólott:

— Atyámfia, eleven ördög, mert okvetlenül annak kell lenned, minthogy erőd és bátorságod az enyimet legyőzte, kérlek, kössünk fegyverszünetet, ha csak egy órára is, mert az a gyászos trombitaszó, mely fülünkbe hangzik, nyilván valami új kalandra szólít engemet.

A kecskepásztor, aki egyaránt belefáradt már mind a dögönyözésbe, mind a dögönyöztetésbe, csakugyan abba is hagyta tüstént, Don Quijote pedig talpra állt s ő is arra fordult, amerről a hangot hallották s látta, hogy egy halomról sok ember vonul lefelé, fehérbe öltözve, mint a bucsusoknál szokás.

Az eset az volt, hogy ebben az esztendőben a fellegek megtagadták a harmatozást a földtől s az egész környék minden faluja processziót tartott, vezekléssel,

imádsággal könyörögve Istenhez, nyissa meg kezeit irgalmasan és adjon esőt. Ezen célból az egyik közel falu népe most is processzióval indult egy kegyes remetéhez, aki e völgyiség egyik dombos helyén tartózkodott.

Mihelyt Don Quijote a búcsúsok különös öltözetét megpillantotta, anélkül, hogy eszébe jutott volna, hogy ilyen menetet látott már ezelőtt is akárhányszor, azonnal azt képzelte, hogy ez megint újabb kaland s mint kóbor lovagnak egyedül neki áll tisztében ebbe belebocsátkozni. Képzeldésében még jobban megerősítette az a körülmény, hogy a búcsúsok egy fátyollal leborított szentképet vittek magokkal, melyre ő hamarjában azt sütötte rá, bizonyosan valami előkelő kisasszony, akit ezek a gyáva, silány gonosztévők erőszakkal visznek magokkal.

Alighogy ez a gondolat eszébe ötlött, nagykönnyen egyszerre ott termett a legelésző Rocinantenál, a nyeregkápáról lekapta a kantárt és a paizsot s a lovat abban a nyomban felkantározta. Sanchotól most kardját kérte, Rocinanter a pattant, paizsát kariára fűzte s a jelenlevők-höz nagy fenhangon e szavakat intézte:

— Most látja meg rögtön e díszes társaság, mily szükséges, hogy legyenek e földön lovagok, kik a kóbor lovagság tisztét gyakorolják; rögtön meglátják önök, ismétlem, amaz elfogott derék úrnő megszabadításából, vajjon nem illeti-e tisztelet a kóbor lovagokat?

S e szavaknál bokájával oldalba nyomta Rocinantét, mert sarkantyuja most nem volt s nekirontott a búcsúsoknak poroszkálva, mert hogy Rocinante valaha vágatva száguldott volna, sehol sem olvasható ez egész igaz történetben. A lelkész, a kanonok s a borbély mindent elkövettek ugyan, hogy visszatartóztassák, de biz az nem sikerült, valamint Sancho illetlen kiáltozásának sem:

— Hová megy, senior Don Quijote? Micsoda ördög bujt a keblébe, amelyik arra izgatja, hogy katolikus vallásunk ellen törjön? Nem látja-e, a mennyköbe is, hogy processzió, búcsúsok, az a kisasszony meg, akit az állványon visznek, a boldogságos, szeplőtlen Szűznek a képmása. Gondolja meg, mit cselekszik, mert most az

egyszer igazán el lehet mondani, vakon rohan a veszedelembe!

De hiába fárasztotta magát Sancho, mert gazdája oly határozottsággal törtetett a beburkoltak felé, a lefátyolozott kisasszony megszabadítására, hogy se látott, se hallott, de még ha hallott volna is, vissza nem tér ez egyszer, legyen bár maga a király, aki parancsolja.

Odaért a processzióhoz, megállította Rocinantet, amely már maga is kívánczozott egy kis pihenésre s ingerült s nyers hangon rivallt az emberekre:

— Bizonyosan azért burkoltatok be arcotokat, mert valami rosszban törtek fejeteket; megálljatok és hallgassátok meg, amit mondani szándékozom.

Legelőször is azok álltak meg, akik a képet vitték. S amint a litániát énekelő négy klerikus közül az egyik a Don Quijote különös öltözetét, Rocinante véznaságát s a sok egyéb nevetséges körülményt meglátta s szemügyre vette, így szólt hozzá:

— Kedves atyámfia, ha valamit akar mondani, mondja hamar, mert ezek a jó emberek itt mögöttünk meg akariák magokat ostorozni s mi nem állhatunk meg, de nincs is rá okunk, hogy megálljunk akármit is meghallgatni, ha csak nem oly rövid, hogy egy pár szóval el lehet mondani.

— Elmondom én egyetlen eggyel is, — felelt Don Quijote — az pedig ebből áll: bocsássátok tüstént szabadon ezt a szép kisasszonyt, kinek könnyei és szomorú arca eléggé bizonyítják, hogy akarata ellenére hurcoljátok magatokkal s valami főbenjáró gonosztságot követtetek el ellene. Én pedig, aki azért vagyok ezen a világon, hogy az ilyes sérelmeket megtoroljam, nem fogom megengedni, hogy csak egy lépést is tegyetek előre mindaddig, amíg néki óhajtott szabadságát illendő-kép vissza nem adtátok.

Ezen szavak hallatára a körülállók mind tudták, hányat ütött az óra s hogy Don Quijote bizonyosan meg van bolondulva, úgyhogy azonnal hangosan fel is kacagtak; nevetésök azonban olaj volt Don Quijote haragjának tüzére, aki csakugyan egy szót se szólt többet,

hanem kardot rántott és nekirontott az állványnak. A vivők egyike pajtására bízta a maga terhét, maga pedig egy villanyéllal vagy doronggal, melyre pihenés alkalmával az állványt támasztották, ellene szegült Don Quijoténak s felfogta a lovag csapását, mely a villanyelet kettétörte. A kezében maradt darabbal azonban az ember olyan derekas ütést teremtett oda Don Quijote vállára, a kardforgató oldalon, melyet a paizs a nyers erő elől el nem fedhetett, hogy a szegény Don Quijote egyszerre a földre terült. Sancho Panza, aki lélekszakadva rohant volt nyomába, esni látván gazdáját, messziről rákiáltott már haragosára, meg ne üsse még egyszer, mert ez egy szegény elbűvölt lovag, aki soha életében rosszat nem tett senkinek a világon. Azonban a parasztot nem a Sancho kiáltozása tartóztatta vissza a második ütéstől, hanem az, hogy Don Quijote se kezét, se lábát meg se billentí, szentül hitte, hogy agyonütötte, amiért is hosszú ruháját egész övig felkapta s olyan futásnak kerekedett a mező felé, mint valami zerge.

Ezalatt Don Quijote társai is mind odaérkeztek; hanem amint a búcsúsok meglátták, hogy feléjük rohannak s közöttük ijál fegyverzett poroszlókat, attól tartottak, hogy itt hiba lesz a dologban s egy csoportba tömörültek mind a szentkép köré. Fejükre húzták kámszájokat, ostoraikat erősen markukba szorították, a klerikusok meg a viaszgyertyákat s így várták be az ostromot, el lévén tökéelve, hogy védelmezik magokat, de még ha lehet, meg is támadják azokat, akik rájuk rontanak.

A sors azonban szerencsésebben intézte el a dolgot, mintsem előre sejteni lehetett, mert Sancho egyebet sem tett, csak ráborult gazdájára s a világ legsiralmasabb, de egyszersmind legneveltségesebb panaszára fakadt, mert azt hitte, hogy csakugyan meghalt. A lelkészre a processzióval jövő másik lelkész ráismert s a két egyházi férfit ismeretsége mind a két tábor ijedelmét csakhamar lecsillapította. Az első lelkész egy-két szóval elmondta, micsoda bajban szenved Don Quijote; amire aztán mind a pap, mind a vezeklők egész csoportja odasietett a

szegény lovaghoz, megtudni, hogy csakugyan meghalt-e s Sancho Panza jajkiáltását hallották, ki nagy sírás között így kesergett:

— Oh, te virága a lovagságnak, hogy egyetlen egy dorongütés vetett véget munkásságban töltött életed pályájának! Nemednek büszkesége, dísze és dicsősége te egész la Manchának, de még az egész világnak is, amely a te távoztoddal tele lesz már eztán gonosztevőkkel, akiknek nem kell többé tartaniok attól, hogy gonosz tetteikért valaki megbüntesse! Oh bőkezűebb te, az egész világ minden Nagy Sándoránál, aki csak mindössze nyolc hónapi szolgálatomért a legszebb szigetet akartad nékem adni, amelyet a tenger valaha környezett és kerített. Oh te alázatos a kevélyek közt, kevély az alázatosok közt, bátor a veszedelemben, türelmes a sérelmekben, tiszta hű szerető, a jók utánzója, a rosszak ostora, ellensége a gonoszoknak, egyszóval te kóbor lovag, amivel mindent kimondtunk, amit csak lehetett.

Sancho szavaira és nyögésére Don Quijote újra fölismélt s legelső szava is az volt:

— Az, aki távol van tőled, legédesebb Dulcinea, mindezeknél a mostaniaknál sokkal nagyobb nyomorúságokra van kárhozthatva. Segíts fel, barátom, Sancho, az elbűvölt szekérre, mert nem tudnék megülni Rocinante nyergében, úgy össze van zúzva a jobb vállam.

— Szívesen, kedves jó uram, — vizionozta Sancho — s jerünk haza a mi falunkba e jó urak társaságában, akik nagyságod javát akarják, ott aztán majd kieszeliük, hogyan induljunk útra harmadszor is, hogy nagyobb sikerrel és szerencsével járhassunk.

— Jól mondd, Sancho — jegyezte meg Don Quijote — s igen okosan tesszük, ha bevárjuk, amíg a csillagzatok káros befolyása eloszlik, amely most uralkodik.

Mind a kanonok, mind a lelkész, de meg a borbély is nagyon helyeselték e szavait s miután jól mulattak Sancho Panza együgyűségén, Don Quijotet megint feltették a szekérre azon módon, amint előbb jött. A bucsusok rendbeszedték magokat s tovább folytatták útjokat; a kecskepásztor búcsút vett mindnyájoktól; a poroszlók

nem akartak tovább menni s így tehát a lelkész kifizette nekik, amivel tartozott. A kanonok megkérte a lelkészt, tudósítsa majd valamikor, kigyógyult-e Don Quijote a hőbortosságból, vagy még tovább is sínlődik benne s ezzel aztán ő is elbúcsúzott és folytatta a maga útját. Egy szóval mindnyájan eloszlottak s távoztak, úgy hogy csak a lelkész, a borbély, Don Quijote és Sancho Panza maradtak már a tett helyén, meg a jó Rocinante, amely mindannak, ami körülötte történt, épp oly türelmes szemlélője volt, mint gazdája.

A szekeres befogta ökreit, egy pár csomó szénát adott Don Quijote alá s aztán a megszokott lassúsággal indult útnak arrafelé, amerre a lelkész parancsolta. Hatodnapra szerencsésen meg is érkeztek Don Quijote falujába, ahová éppen déltájban vonultak be s véletlenül éppen vasárnap, mikor az egész lakosság ott volt a piacon, melynek kellős közepén kellett a Don Quijote szekérének áthaladnia. Minden lélek odatódult csodájára, mit hoznak ezen a szekéren s mikor ráismertek földi-jökre, alig tudtak hová lenni bámulatukban. Egy fiatal gyerkcőc pedig tüstént hazaszaladt hírt adni a gazdasszonynak, meg a lovag unokahúgának, hogy nagybátyját és gazdáját hozzák sápadtan és halványan, egy oldalköz szénára fektetve, ökrös szekéren.

Szörnyűség volt még csak hallani is, milyen keserves jajgatásra fakadt ez a két jó lélek, hogy ütötték, pofozták magokat s hogyan átkozták ujjent azokat a kárhóztos lovagregényeket, ami aztán akkor megint megismétlődött, mikor Don Quijotet a kapun át bevonulni látták.

Hazajöttek hírére Sancho Panza felesége is oda-sietett, aki tudta már, hogy férje a lovaggal együtt ment el fegyverhordozója gyanánt. Alighogy meglátta Sanchot, első kérdése is az volt, nem történt-e valami baja a számárnak? Sancho azt felelte, jobb bőrben van, mint a gazdája maga.

— Hála a jóságos Istennek, hogy ilyen irgalmas kegyelmes volt hozzám! — mondta az asszony — Hanem hát, mondja csak kegyelmed, lelkem uram, mit takarított

meg fegyverhordozói szolgálatából? Milyen szoknyát hozott nekem? Hát a gyermekeknek milyen cipőcskéket?

— Nem hoztam én semmi ilyest, édes feleségem, — viszonzta Sancho — hanem hoztam olyasmit, ami sokkal becsebb és értékesebb.

— Annak igazán lelkemből örülök, — jegyezte meg az asszony — de hát mutassa meg már, hadd lássuk, mi az a sokkal becsebb, meg értékesebb; úgy szeretném már látni, hadd viduljon fel a szívem, úgyis olyan szomorú, úgyis olyan vígasztalhatatlan voltam azon az egész örök életem keresztül, amíg kegyelmed odajárt.

— Odahaza majd megmutatom — felelte Sancho — most pedig maradj veszteg s ha Isten is úgy akarja, hogy még egyszer útrakeljünk kaland-keresni, nemsokára azon veszed magad észre, hogy én gróffá lettem vagy valami sziget kormányzójává, még pedig nem olyas pity-poty szigetévé, hanem olyané, mint annak a rendje.

— Adja Isten, hogy úgy legyen, kedves uram, — mondta az asszony — ugyancsak nagy szükségünk is van ám rá. Hanem mondja csak, mi is az a sziget, mert én igaz lelkemre nem tudom.

— Nem is való számárra bársonnyereg — szólt Sancho Panza. — Annak idejében majd meglátod asszony, s szemed száz eláll, ha majd alattvalóid nagyságos asszonynak szólítanak.

— Mit nem mondasz, Sancho! Nagyságos asszonynak! Szigetek, alattvalók?! — kiáltott fel Juana Panza, amint Sancho feleségét hívták; nem mintha talán rokonok voltak volna, hanem mivel la Manchában az a szokás, hogy a nőket férjük vezetéknevéről nevezik.

— Ne akarj mindent egyszerre megtudni, Juana; elég ha én mondom, hogy úgy lesz, most aztán fogd be a szádát. Csak annyit akarok mégis hamarjában mondani, nincs a világon semmi kellemesebb, mintha az ember közfiszteletben álló fegyverhordozója lehet valami kóbor lovagnak, aki kalandokat hajhász. Igaz, hogy az ilyen kalandok nagy része nem üt olyan jól ki, mint az ember szeretné, mert száz közül kilencvenkilencen rajtaveszt. Tapasztalásból tudom, mert egyszer meghintáltak, más-

szor megdöngettek; hanem mindamellett mégis csak kellemes a siker reményében hegyen-völgyön átkelni, sűrű erdőkben bolyongani, szirteket mászni, kastélyokba belátogatni, vendéglőkben megszállni s élni az embernek kénye-kedve szerint s nem fizetni mégis senki fiának egy fityinget se.

Amíg Sancho Panza és Juana Panza ezt a beszélgetést folytatták egymás között, azalatt a gazdasszony és a leányka, akik Don Quijotét gondviselésök alá vették, levetköztették a lovagot s lefektették szokott ágyába. Nagy szemeket meresztett rájuk, de sehogy se tudta magát tájékozni, hol van. A lelkész nagyon szívére kötötte a leánykának, hogy amint csak Isten tudniok adta, úgy viseljék gondját és kísérjék szemmel, hogy újra el ne illanjon. Nagyobb igazság okáért elmondta, mennyi fáradságukba került, amíg haza hozhatták. Erre aztán a két főhőscseléd megint újra rákezdte a javeszékelést, szidták megint a lovagregényeket s kérve-kérték az eget, taszítsa a pokol fenekére mindazokat, akik ennyi hazugságot és ostobaságot összefirkáltak. Attól féltek és rettegtek, mihelyest bátyjok és gazdájuk jobban lesz, egyszer majd megint csak kereket old — ami egyébiránt valóban úgy is történt, ahogy képzelték.

Azonban e történet feljegyzője, dacára annak, hogy a legnagyobb kíváncsisággal és gondossággal kutatta is ama hőstetteket, melyeket Don Quijote harmadik útra-keleése után vitt véghez, semminek se tudott nyomára jutni, legalább olyan iratokból nem, amelyeket hiteleseknek lehetne tartani. Egyedül a la Mancha emlékezetében maradt fen annak híre, hogy Don Quijote hazulról történt harmadik távozása alkalmával Zaragozába ment, ahol egynémely nevezetes tornában vett részt, melyet e városban tartottak s ott olyas dolgok történtek vele, melyek méltók valának bátorságához és jeles elméjéhez. Arról sem tudhatott meg semmit, milyen véget ért s hogyan halt meg a lovag s egyáltalában nem is hallhatott vagy értesülhetett volna semmiről, ha a jószerencse egy öreg orvossal össze nem hozza, aki egy bádogsze-

lencét tartogatott, melyet állítása szerint egy régi remetelak romjai között találtak, mikor ezt újra felépítették. Ebben a szelencében holmi pergámenekre akadtak, melyekre gót betűkkel ugyan, de spanyol nyelven írt versek valának feljegyezve, mik Don Quijote számos hőstettéről szólottak és megemlékeztek Dulcinea del Toboso szépségéről, Rocinante alakjáról, Sancho Panza hűségéről s magának Don Quijotének temetéséről különféle síriratokkal s életét és erényeit magasztaló költeményekkel egyben. Azokat, amik még olvashatók és kibetűzhetők valának, ez új és hallatlan történet hiteles írója ide igtatja. Amely szerző ama roppant fáradtsága fejében, mellyel la Mancha minden levéltárát össze-vissza kellett kutatnia, míg e történetet napvilágra hozhatta, nem is kér olvasótól egyéb jutalmat annál, adjanak neki is annyi hitelt, amennyit az okos emberek a lovag-regényeknek szoktak adni, miket a világ oly nagyra becsül. Ezzel gazdagon ki lesz elégitve s megjutalmazva, egy-szersmind arra is felbuzdul, hogy keressen és gyűjtsön újabb adatokat, mik ha nem lesznek is oly hitelesek, legalább mégis éppoly elmések és mulattatók lesznek.

Az első szavak, melyek a bádogszelencében talált pergámenen írva voltak, így hangzottak:

Argamasilla, la Mancha városának akadémikusa^{)}
a hős Don Quijote de la Mancha életéről és haláláról
hoc scripserunt:*

^{*)} Természetes, hogy gúnyosan érti Cervantes. „Hoc scripserunt“ = „ezt írták“.

El Monicongo*) argamasillai akademikus Don Quijote temetésére.

— Sir-irat. —

Az a kopasz, kinek több harci díja
Diszíti Manchát mint Jasoné Krétát,
Ki értelemből egy egész bokrétát
Viselt fejében, melynek semmi híja,

Kinek hős karja bámulásra híja
Catay-tól**) kezdve mind egész Gaetát,
Ki a jövőnek úgy adá nevét át
Hogy az örök-dicsőséget kivíja;

Ki bajnokabb volt minden Amadishnál
És hírből a sok Galaort leverte,
S szerelme, karja mindent túlhaladt;

S lön híresebb a számos Belianisnál,
Ki Rocinante hátán jára szerte:
Az nyugszik itt e hűvös hant alatt.

**Del Paniaguado argamasillai akademikus in laudem
Dulcinea del Toboso.***)**

— Szonett. —

Az akit itt látsz, duzzadt halmu mellet
S meg van teremve minden tagja, képe:
Az Dulcinea; ő, Toboso szépe,
Kinek Quijote hódolt hő kebellet.

Ezért harangolt szerteszéjjel ottan,
Hol a Sierra ormi égbe méznek.
S a Montielen, el, Aranjueznak
Dús mezejéig, gyalog s fáradottan.

De — méne volt hibás! Oh szörnyű végzet
Hogy, Mancha szépe, oly hamar bevégzed
Legszebb korodban ifjú éltedet.

És hősöd is, nevét bár óvja márvány,
Szerelmitő megfosztva, búban, árván
Olyan sok és nehéz kint szenvedett.

*) Ezen emlékkersek szerzőinek nevei nem tulajdonnevek, hanem tréfás jelentésű más szavak, úgymint: monicongo = macskamajom; paniaguado = kenyeres pajtás; caprichoso = szeszélyes; buriador = tréfás; cachidiablo = ördögös. (Ford.)

**) A középkorban Kína neve.

***) Dulcinea del Toboso dicsőítésére.

Del Caprichoso argamasillai tudós akademikus Don Quijote de la Mancha lovának, Rocinantenak dicsőítésére.

— Szonett. —

A büszke gyémánt trónus lépcséjén,
Amelyre Marsnak véres talpa lép:
A manchai, kiváló példakép'
Letűzte zászlaját nagy vakmerőn.

S ott függ a pajzs, ott kardja a terembe'
Amellyel ölt, ütött, döfött, kivégzett;
Újabb csodák! De miknek a művészet
Az új lovaghoz új formát teremte.

Bármint dicsérje Gaula Amadist,
Kitől olyan fény szálla Graeciára
Mit nem homályosít el senki gáncsa:

Ma Don Quijote bírja ama dísz
Bellona udvarán, s e bajnokára
Büszkébb magánál Gaulánál la Mancha!

Dicső nevét a feledés ne bántsa!
Hisz Rocinant' is, a port rúgva szóró,
Sokkal jelesb mint Bayard s Brilladoro.

Del Burlador argamasillai akademikus Sancho Panzára.

— Szonett. —

Ez Sancho Panza: testre bár parányi
Annál nagyobb belbecsre, kész csoda!
Hűbb, jámborabb fegyvernőket soha
Nem fogsz, akár megesküdjem, találni.

Már-már gróffá lett volna hamarán,
Ha ellenségkép fölül nem kerül
Az a silány kor, mely nem könyörül
Se Sanchon ő magán, se számarán.

Merit ő, a jámbor (megbocsáss, való)
Csacsín követte jámbor Rocinante
S barangoló gazdája lépteit.

Oh e világ reménye mily csaló!
Hogyan futottál e remény után te!
S most ime, por- s hamukép nyugszol itt.

Del Cachidiabolo argamasillai akademikus Don Quijote sírjára.

— Sir-irat. —

Itt nyugszik a hős lovag,
Akit elverték gyakorta
S akit Rocinante horda
Amíg kóboroltanak.

S ott közel gazdája mellett
Oly hű fegyverhordozó
Hogy párját keresni kellett.

Del Tiquitoc argamasillai akademikus Dulcinea del Toboso sírjára.

— Sir-irat. —

Vég nyugalmat itt talál
Piros-pozsgás Dulcinéa,
Még őt is porrá tévé a
Rút s iszonytató halál.

Nincs családján semmi folt;
Uri nála test, szív: elme:
Ő a nagy Quijot' szerelme
S falva büszkesége volt.

Ezek voltak az elolvasható versek; a többieket, melyek betűit a moly összerágta, átadták egy akademi-kusnak, hogy fejtse meg rejtélyöket conjecturák által. S híre jár, hogy sok virrasztás és sok munka árán ez csakugyan sikerült is neki s hogy szándéka van közrebocsátani, Don Quijote harmadik útrakelésének reményében.

Forse altri canterà con miglior plettro*).

(Vége az első résznek.)

*) „Melyet talán valaki más jobb lanttal fog dalolni“.
(Ariasto, „Orlando furioso“ XXX. 16.)

JÓKAI BREVIÁRIUM

J ó k a i
eszméinek
képrázatos kalei-
doszkópja. — Még leg-
jobb ismerősét is újságként
lepi meg és bilincseli le ez a
breviárium, amelynek gondolatait
maga Jókai válogatta ki
összes termeléséből és csoportosította érde-
kes tárgykörökbe, mint »Ötven év visszhangját«.
Nő és férfi, szerelem, barátság, házasság,
család, hit és gondolkodás, szabadság,
haza, nemzetek, béke és háboru, po-
litikai és gazdaság, társadalom,
természet — mindezekről
kapunk gyönyörű, új,
bátor, erőteljes és
aktuális afo-
rizmákat

RÉVAI-KIADÁS

DANTE KOMÉDIÁJA

Pokol
Purgatorium
Paradicsom

BABITS MIHÁLY
FORDÍTÁSÁBAN

RÉVAI-KIADÁS

Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.-T. Nyomdája Budapest, V., Ügynök u. 8.

Ayuntamiento de Madrid